

VAN YÜZÜNCÜ YIL ÜNİVERSİTESİ
İKTİSADİ VE İDARİ BİLİMLER FAKÜLTESİ DERGİSİ (VANYÜİİİBF)
JOURNAL OF VAN YU FACULTY OF ECONOMICS AND ADMINISTRATIVE SCIENCES

Ululararası Hakemli Dergi, Yıl: 2018 Cilt: 3 Sayı: 5/ Kış (Ocak - Haziran)
International Per-Reviewed Journal, Year: 2018 Vol:3 Issue: 5 / Winter (January - June)

İmtiyaz Sahibi ve Sorumlu Müdür
Publisher and Managing Director
VAN YYÜ İİBF adına
Prof. Dr. Reha SAYDAN

Editörler / Editors
Prof. Dr. Reha SAYDAN
Dr. Öğr. Üyesi Tekin AVANER

Yayın Kurulu / Editorial Board
Prof. Dr. Mehmet AYGÜN
Doç. Dr. Engin ÖNER
Doç. Dr. Ferit İZCİ
Doç. Dr. Haluk YERGİN
Doç. Dr. Mehmet Akif ARVAS
Doç. Dr. Menaf TURAN
Doç. Dr. Şükrü MOLLAVELİOĞLU
Doç. Dr. Zafer KANBEROĞLU
Dr. Öğr. Üyesi Erkan AFŞAR
Dr. Öğr. Üyesi Ertuğrul ÇAVDAR
Dr. Öğr. Üyesi Zehra YILMAZ

Danışma Kurulu

Prof. Dr. Abdullah YILMAZ
Prof. Dr. A. Argun AKDOĞAN
Prof. Dr. Ahmet Vecdi CAN
Prof. Dr. Atılhan NAKTİYOK
Prof. Dr. Bekir ELMAS
Prof. Dr. Cengiz TORAMAN
Prof. Dr. Ekrem GÜL
Prof. Dr. Erkan OKTAY
Prof. Dr. Erkan TURAL
Prof. Dr. Hikmet KAVRUK
Prof. Dr. Hüseyin ÖZER
Prof. Dr. İsmail CERİTLİ
Prof. Dr. Mehmet Akif ÖZER
Prof. Dr. Mehmet BARCA
Prof. Dr. Mete YILDIZ
Prof. Dr. Murat BASKICI
Prof. Dr. Mustafa Fedai ÇAVUŞ
Prof. Dr. Mustafa İPÇİ
Prof. Dr. Müge ERSOY KART
Prof. Dr. Örsan AKBULUT
Prof. Dr. Rahmi Deniz ÖZBAY
Prof. Dr. Remzi ALTUNIŞIK
Prof. Dr. Selahattin KARABINAR
Prof. Dr. Selim ÇAĞATAY
Prof. Dr. Semra KARACAER
Prof. Dr. Uğur ÖMÜRGÖNÜLŞEN
Doç. Dr. Aytekin GÜVEN
Doç. Dr. Barış ÖVGÜN
Doç. Dr. Başak ÇAKAR DALGIÇ
Doç. Dr. Can Umut ÇİNER

Balıkesir Ü. İİBF
TODAİE
Sakarya Ü. İşletme Fakültesi
Atatürk Ü. İİBF
Atatürk Ü. İİBF
Gaziantep Ü.
Sakarya Ü. SBF
Atatürk Ü. İİBF
TODAİE
Gazi Ü. İİBF
Erzurum Teknik Ü. İİBF
Bartın Ü. İİBF
Gazi Ü. İİBF
Ankara Sosyal Bilimler Ü. SBF
Hacettepe Ü. İİBF
AÜSBF
Osmaniye Korkut Ata Ü. İİBF
Hacettepe Ü. İİBF
AÜSBF
TODAİE
Marmara Ü. İİBF
Sakarya Ü. İşletme Fakültesi
İstanbul Ü. İktisat Fakültesi
Akdeniz Ü. İİBF
Hacettepe Ü. İİBF
Hacettepe Ü. İİBF
AİBÜ İİBF
AÜSBF
Hacettepe Ü. İİBF
AÜSBF

Doç. Dr. Efe EFEÖĞLU
Doç. Dr. Hasan YAYLI
Doç. Dr. Hatice Hicret ÖZKOÇ
Doç. Dr. İpek ÖZKAL SAYAN
Doç. Dr. Mahmut HIZIROĞLU
Doç. Dr. Mehmet Emre GÜLER
Doç. Dr. Murat AKÇAKAYA
Doç. Dr. Mürteza HASANOĞLU
Doç. Dr. Nazım KARTAL
Doç. Dr. Selim İNANÇLI
Doç. Dr. Sevcan DEMİR ATALAY
Doç. Dr. Uğur SADIÖĞLU
Doç. Dr. Yasemin ÖZDEMİR
Doç. Dr. Yılmaz DEMİRHAN
Doç. Dr. Yılmaz ÜSTÜNER
Dr. Öğr. Üyesi Abdullah EROL
Dr. Öğr. Üyesi Abdurrahman ÇALIK
Dr. Öğr. Üyesi Abdülaziz KARDAŞ
Dr. Öğr. Üyesi Abdülkadir GÜMÜŞ
Dr. Öğr. Üyesi Asena BOZTAŞ
Dr. Öğr. Üyesi Aysun YARALI AKKAYA
Dr. Öğr. Üyesi Ayşe Gözde KOYUNCU
Dr. Öğr. Üyesi Bora AÇAN
Dr. Öğr. Üyesi Çiğdem DEMİR
Dr. Öğr. Üyesi Dilşad TÜRKMENOĞLU KÖSE
Dr. Öğr. Üyesi Elvan AKTÜRK HAYAT
Dr. Öğr. Üyesi Evrim MAYATÜRK AKYOL
Dr. Öğr. Üyesi Fatih YILDIRIM
Dr. Öğr. Üyesi Gökmen KANTAR
Dr. Öğr. Üyesi Hakan KARAARSLAN
Dr. Öğr. Üyesi İlhan SAĞSEN
Dr. Öğr. Üyesi Lütüf YALÇIN
Dr. Öğr. Üyesi Murat KORALTÜRK
Dr. Öğr. Üyesi Osman TEZGEL
Dr. Öğr. Üyesi Ozan ZENGİN
Dr. Öğr. Üyesi Sait EBİNÇ
Dr. Öğr. Üyesi Şekip YAZGAN
Dr. Feyzi YAR

Adana Bilim ve Teknoloji Ü.
Kırıkkale Ü. İİBF
Muğla Sıtkı Koçman Ü. İİBF
AÜSBF
Ankara Sosyal Bilimler Ü. SBF
İzmir Katip Çelebi Ü. Turizm Fak.
Gazi Ü. İİBF
Azerbaycan DİÖ
Sinop Ü. Boyabat İİBF
Sakarya Ü. SBF
Ege Ü. Fen Fak.
Hacettepe Ü. İİBF
Sakarya Ü. İşletme Fakültesi
Dicle Ü. İİBF
ODTÜ İİBF
Van YYÜ İİBF
Van YYÜ İİBF
Van YYÜ Edebiyat Fakültesi
Van YYÜ İİBF
Sakarya Ü. Sapanca MYO
Van YYÜ İİBF
Yakın Doğu Ü. İİBF
Yalova Ü. Yalova MYO
Akdeniz Ü. İİBF
Sakarya Ü. SBF
Adnan Menderes Ü. İktisat Fak.
İzmir Katip Çelebi Ü. İİBF
Erzurum Teknik Ü. İİBF
Tekirdağ Namık Kemal Ü. İİBF
Van YYÜ İİBF
Bolu AİBÜ İİBF
Balıkesir Ü. Bandırma İİBF
Marmara Ü. İktisat Fak.
AÜSBF
AÜSBF
Van YYÜ İİBF
Ağrı İbrahim Çeçen Ü. İİBF
EPDK

İngilizce Redaksiyon / English Editing

Yrd.Doç.Dr. Aydın GÖRMEZ

Sekretery / Secretary

Ar. Gör. Bulut DÜLEK / Res.Assist.

Ar. Gör. Mehmet Şerif YILDIZ / Res.Assist.

Ar. Gör. Mustafa TÜRKMENOĞLU / Res.Assist.

İkram DAĞAÇ (Fakülte Sekreteri / The Secr. of the Fac.

Dizgi ve Baskı / Composition and Priting

Baranoğlu Ofset Matbaacılık (0432) 215 94 06 - VAN

Yazışma Adresi / Mailing Address

Prof.Dr. Reha SAYDAN

Yüzüncü Yıl Üniversitesi İİBF Dekanlığı /VAN

Tel: 0432 225 1742 Belgegeçer/Fax: 0432 225 1740

İleti Adresi / E-mail: yyuubfdergi@gmail.com / www.yyuubfdergisi.com

Baskı Yılı / Year of Publication - 2018

İÇİNDEKİLER / Contents

► Ersin YENİSU Enerji Tüketimi, CO2 Emisyonu ve Ekonomik Büyüme İlişkisi: Türkiye Örneği	9	► Tuba DEMİRBAĞ Abdurrahman ÇALIK Muhasebe Meslek Mensuplarının Uluslararası Muhasebe ve Finansal Raporlama Standartları'na Bakış Açılarının Değerlendirilmesi Üzerine Bir Uygulama: Adana ve Van İlleri Örneği	105
► Süreyya BAKKAL Muharrem BAKKAL Dış Ödemeler Bilançosu ve Parasalçı Yaklaşım	30	► Recep FEDAİ Tarihsel Süreç İçinde Kamu Yönetimi Disiplininin Gelişimi	119
► Aysel AKÇAY Abdulkadir BİLEN Kar Yönetiminin Kavramsal Çerçevesi	43	► Muhittin TATAROĞLU Rusya'da Kamu Hizmetlerinin Yerelleşmesi: Moskova Şehri Moy Dokümanı Çoklu Hizmet Merkezleri	134
► Melike AKSOY Emel FAİZ Pazarlama Aracı Olarak Sosyal Medya Kullanımının Online Satışlar Üzerindeki Rolü: Muhafazakar Giyim Sektörü Örneği	62	► Seçkin AKÖZ Politika Kavramının Bilimsellik Tartışmaları ve Devlet Olgusuyla İlişkisi	160
► Mehmet DEMİR Yakup ÜLKER Öznur ARSLAN İç Kontrol, İç Denetim ve Bağımsız Denetim İlişkisi	82	► Mustafa Ali ÖZAY Siyasi Parti Liderlerinin 2017 Yılında Paylaştıkları Tweetlerin Nitel Analizi	181
		► Gökmen KANTAR Türk Siyasetinde Politik Dil Kullanımı: Recep Tayyip Erdoğan'ın 22 Temmuz 2007 Genel Seçimleri Miting Konuşmalarının, Söylem Dilinin İçerik Analizi	194

5. SAYI HAKEMLERİ / Reviewers of the 5 nd Issue

Prof. Dr. Kahraman ÇATI	Düzce Üniversitesi
Prof. Dr. Mehmet AYGÜN	VAN YYÜ İİBF
Prof. Dr. Reha SAYDAN	VAN YYÜ İİBF
Doç. Dr. Haluk YERGİN	VAN YYÜ İİBF
Doç. Dr. Murteza HASANOĞLU	Azerbaycan DİA
Doç. Dr. Şükrü MOLLAVELİOĞLU	VAN YYÜ İİBF
Doç. Dr. Zafer KANBEROĞLU	VAN YYÜ İİBF
Dr. Öğr. Üyesi Abdullah EROL	VAN YYÜ İİBF
Dr. Öğr. Üyesi Abdurrahman ÇALIK	VAN YYÜ İİBF
Dr. Öğr. Üyesi Aysel ÖZTÜRKÇÜ AKÇAY	VAN YYÜ İİBF
Dr. Öğr. Üyesi Aysun YARALI AKKAYA	VAN YYÜ İİBF
Dr. Öğr. Üyesi Dilşad TÜRKMEMENOĞLU	Sakarya Ü. SBF
Dr. Öğr. Üyesi Erkan AFŞAR	VAN YYÜ İİBF
Dr. Öğr. Üyesi Ertuğrul ÇAVDAR	VAN YYÜ İİBF
Dr. Öğr. Üyesi Fatma Fehime AYDIN	VAN YYÜ İİBF
Dr. Öğr. Üyesi Gökmen KANTAR	Tekirdağ Namık Kemal Ü. İİBF
Dr. Öğr. Üyesi Hakan KARAARSLAN	VAN YYÜ İİBF
Dr. Öğr. Üyesi Halil Cem SAYIN	Anadolu Ü. İşletme Fakültesi
Dr. Öğr. Üyesi Konur Alp DEMİR	Tekirdağ Namık Kemal Ü. İİBF
Dr. Öğr. Üyesi Tekin AVANER	VAN YYÜ İİBF

Editörden

Türkiye’de aydın, eskiden münevver Fransızcada entelektüel, kendisinden bekleneni tatmin edici düzeyde veremediğinden genellikle eleştirilmiştir. Eleştiri sahiplerinin ülkeye kendi katkıları da eleştirilebilir, bu böyle gider. Ancak Türkiye’nin genel gidişatından bağımsız olarak değerlendirilemeyecek bu husus vurun abalıya kültü doğurmamalıdır. Serinkanlılıkla ve bilimsel değerlendirmeler ve saptamanın ötesine geçen yapıcı eleştiriler nasıl kurulabilir? Yapıcı eleştiriler dilek ve temennilerden nasıl kurtarılabilir? Günümüz aydını, küreselleşme ile birlikte olgusal okumaları veri seti yetersizliği nedeniyle ya da bahanesiyle doyurucu bir şey yapmaktan uzak, teslimiyetçi ya da ana akım kuramların ulusal, yerel aktarıcısı biçiminde konumlanmıştır. Olgusal kabulleniş ya çaresizlik ya da *bananesi* ilgisizliği şeklindedir. Hep beraber seyrediyoruz. Mevcut durumu yönetme, tehlikeleri bertaraf etme yerine işbirlikçi, kurulmuş, kurgulanmış olmayı tercih ediyoruz. *Silahşörlük* anlayışı da değişmemektedir. Taraf ya da karşıt olan *dikotominin* esiridir. Bu yüzden kavramsal okuma, eleştirme, toptan ret, uyumlaştırma, karşılık ya da kendi olanı kurma ve geliştirme arayışında da değiliz. Hepsini birden yapmaya çalışan da var kendini kurtarmaya çalışan da. Herkes kendi cılız gayretinde bir şeyler yapma derdinde, amaç yok, plan yok, sinerji yok, her şey belirsiz ve etkisiz. Her yerde laf var...

Akademik dünyada sürekli duyulan pelesenk, o ölçüde de klişe bir söz var; tarafsızlık. Bu sözün gerçekten anlamı ne? ‘Bilmiyorum’ demek kolay ama araştırıp öğrenmek zor olanı. Vaktiyle yerel tarihçilerin kıdemlilerinden olan Cezmi Yurtsever büyüğümüz, pek çok baskı da yapan eserlerinden birinde, akademik tarihçilik için başvurusuna müteakip danışman profesörle yaptığı mülakattan hemen sonra köyüne dönmesi salık verilince üzüntü ile karışık kızgınlığını da saklamaz ve içinden çıktığı toplumun tarihe olan sevgisi ile birlikte kazandığı şuurunu akademik olarak araştırmalar yaparak gelecek nesillere titiz/bilimsel incelemeler sonucu eserler sunmak istediğini dile getirir. Mülakatta, tarihe dönük sevgi ve bilincin harmanladığı ifadeleri sarf ederken beklemediği bir tepki ile karşılaşır. Böyle bir duyguyla yapılacak tarihçiliğin politik olduğu ve köyüne geri dönmesi gerektiği söylenince çaresiz başka yollar arayarak tarih çalışmalarını sürdürür. Tarafsız olmak ve bilimsel kalmak arasında uyarıları genç yaşta ve aslında şiddet içinde kalarak öğrenmiştir. Toprağın değerleri saf ve samimi ifade edildiğinde yetenek sahibine metodolojik kazanım için rehberlik değil, neden azarlanma nasip olmuştur?

Schopenhauer, Horaz’ın *Carmina*’sından alıntıyla, “*Doğuştan gelen yeteneği sadece eğitim geliştirir*” (Schopenhauer, 2016: 17)

demektedir. Burada iyi niyet de çabası. Eğitim köreltiyor sadece. Memleketin evlatları geçmişini bilmesinler, öğrenmesinler, ders çıkarmasınlar, öğretmesinler mi? Ya da her yerdeki *etnocentrisizm* burada da yakayı bırakmıyor ve siz zaten rasyonel de olamazsınız ön yargısına mı kapılıyorruz? Bilim senin nene gerek? Azim, kararlılık, sebat, çalışkanlık, bilim adamı nosyonuna ve de formasyonun gereklerine dair bilumum cümle. Ya da bunun yerine bilumum insanlar oralarda, etiket ya da beyin göçü. Bunlar da yine bilinen ve sık tekrarlanan karamsarlık tablosu işte. Ya da acı ama kısır hakikatler. Biliyorum hayırlısı buymuş deniyor. Kısmet... İyi ama kötüyü söyleme de gıybete girmiyor...

Günümüzde artık bu tartışmanın aşıldığı ve bilimsel olanın üstün geldiği zamanları yaşıyoruz. Ancak bilimsel tarafsızlığın mutlak ya da vicdani noktalarda kalarak üstünlüğü elde ettiği iddia da edilemez. Makyavelist, Sieyesvari ya da oportünist/fırsatçı sözcüklerini en iyi bilenlerin en tarafsız oldukları da söylenebilir mi? Yaşam alışkanlığı yapanlar mı denmeli?

Doğa ya da sosyal bilim dikotomisi belli bir tartışma zemininde daha net ögeler içermiyor da değildir. Sözgelimi '*tarafsız gözlemci kimliği*' Malinowski'nin 1930'lardan beri çağdaş sosyal antropolojinin kuruluşunda icat ve de armağan ettiği kavram setlerinden biri olarak dördüncü çeyreği tamamlamak üzere. Bu süre boyunca çok da yaygınlaşmış durumda bulunuyor. Estek köstek ruhlarda '*akılcı*' ya da '*yaşamak için*' de olgu halinde. Nasıl da yaygın hale geldi. Yavaş ısıtılan kurbağayı anımsatıyor insana. Doğa bilimlerinin varlıkbilimsel ya da kanıksanmaktan mütevellit somutlama avantajına sahip pozisyonunu artık tartışmıyoruz. Önceden ya da sonradan kabulümüz o. Hatta malum sosyal bilimler olarak ondan nasıl yararlanacağımıza dair tartışmalar görece yeni olsa da vakıa epeyce eskimiş bulunuyor. Darwinli, Newtonlu ya da bizce aşikâr Bertalanfy onlardan birkaçı. Matematik mi onu hiç katmayalım bu işe. Hem o zaten kadim. Ancak sosyal bilimlere meyil edildiğinde ya da daha doğru bir ifade ile toplumsal sorunları yazmaya odaklanıldığında hemen bir açmazla karşılaşılıyor. Bakın bir fen ya da temel bilimci (fizik-kimya vd) daha pozitivistçe de bakarak bunu deşifre edebiliyor. Kritik konu ya da durum leh ve aleyh sözcükleriyle ortaya çıkıyor. Bunun kişisellikten uzak olması da gerekiyor. Sözgelimi '*Türkiye*'nin lehine olanları bulup çıkarma gayreti'ni ele alalım. Olgusal düzlemde araştırma, inceleme ve geliştirme için bir dizi çaba gösteriyor, uğraşp duruyoruz. Bazılarımız akademik sorumluluk içinde kalmaya ve uykusunda bile değerli işler yapan bir sınıfa ait olmayı hak etmeye çalışıyoruz. Mürekkepten damlattıkları değerli olsun diye uğraşıyorlar. Bazılarımız da tarafsızlık

takiyyesi içinde sözlü ya da network ilişkileri içinde bir taraf olarak postu deldirmemeye, unvanları, kadroları ve mansıpları elde etmeye uğraşyoruz. Elbette tarafsızlığı en fazla eser/yayın konusuna münhasır tutmaya çalışarak. Bu çaba ise özgün ya da telif eserlere bakıldığında her biri başucu kaynağı olan *opus magnumlar* yaratsa, ilham perileri genç nesillere hiç değilse okuyanlara katkı sağlasa amaca bir nebze de olsa yarar ve ferahlık verir. Ancak bu bilinemezdir, bugün değilse bile bir gün işe yarayan, tarihte yazıldığından çok sonra belki de asırlar alan keşifler ve de eserler vardır. Güzel, ancak toplumsal hafıza bununla baş edebilir mi? Unutkanlıkla malul olduğu ifade edilen bir topluluk dün ne yediği üzerine tartışan pek çok insan ve düşük eğitim seviyesi hiç değilse pratik ve pragmatik genç ve dinamik bir demografik yapı arkasındakilerle uğraşmayı pek tercih etmeyecektir. Ettirilmeyecektir faslı da ayrıca tartışılabilir.

Lehte olmak ya da Türkiye'nin lehinde olanları bulup çıkarmak gayreti zorlu bir yol... Acaba daha kolay bir yol yok mu? Sözgelimi mefhumu muhalifinden gitsek ve de '*Türkiye'nin aleyhine olanları teşhir etmek gayreti*'ni göstersek nasıl olur? *Olmayana erge* yani. Saçmalığa indirgeme demiyorum özellikle. Böylece tarafsız olur muyuz? Aleyhte olanlar biraz daha kolay deşifre edilebilir zira bunlar çok fazla bulunuyor etrafımızda. Şöyle bir üstümüze başımıza baksak, yediğimiz içtiğimizden tutun da kullandığımız faber ya da enstrüman bolluğunu fark eder miyiz? Yoksa hep böyle mi sanarız sapiensi. Çok mu iyimserim? Başkaca dost yoksa kendimizden gayrı o halde kendi alet ve edevatımızı kendimiz yapmamız gerekir. Oysa bu otarşik zihinsel kalıp ve yöntemlerin fena şeyler olduğunu tarafsız olanlar bize belletmişlerdir. Aslında onlar nasıl bunları yapıp da tarafsız kalabiliyorlar? Bu mahareti de alkışlamak gerekir. Maharet demişken tarafsız gözlemciler de lehte ve aleyhte gayret yürütenler de maharet ya da kabiliyetleri ölçüsünde vakıyı yansıtacaklardır. Burada '*mirror for princes*' da farklı galiba. Adamların aynaları da mı farklı? Ya da bu bir algı... Algı yönetimi mi sadece? Bir kere tarafı/tarafsız herkes doğru yansıttıkları ölçüde vakıya temayüz ediyor, müverrihlerin ya da ediplerin, şuaranın şeyhi haline geliyor, mütebahhir oluyor... Doğru yansıtma mı dedim? Evet, ancak kabiliyet de dedim. Belki de Türkiye lehinde çalışanlar kabiliyetsiz, ya da doğru yansıtamıyorlar. Öyle mi ki? Dolayısıyla yanlış yansıyan ya da çarpıtılan şeylerle meşguller. Formasyonun olmazsa olmazları akla gelse de burada megalomanin de antipatik/sevimsiz bulunduğunu ifade etmeliyim. Avantaj sağlamak için ya da saflıkla/cahillikle çarpıtıldığında neler oluyor? Eh hiç değilse itibar kaybı. Sığ olanlar itibar kaybetse ne olur kaybetmese ne olur tabi? Ama onun yerini yeni bir sığ olan dolduruyor. Türkiye aleyhine olanlar

avantaj sağlamak için ya da saflıkla/cahillikle çarpıttıklarında neler oluyor? Koca bir hiç. Hatta daha değerli oluyorlar. Bedel ödemeyi göze almış olmak iltifata tabi olmak demek. Hıyanet saflıkla yapılmışsa eğer müeddep olan namus dairesinde kalarak belki de kahrolarak çilesini tamamlıyor. Çoğu kez affedilebilecek olsa da *Çolak Salih* gibi irşad olabilirlerse de köşelerinde ıstırap içinde kalıyorlar. Küstah olan ise en fazla göç ettirilir, terfi ettirilir, unutturulmaya terk ettirilir. Bir adalet onu gelip buluncaya dek böyle gider.

Aklımda bir sürü komplo teorisi var. Hiçbir şey olmamasından iyidir. Belki de değildir. Düşünmeyenler çoğunlukta ama. O halde komplo olsa da yakınmalar diz boyu ve iç sesim kısıldı artık. Ateist, sapık ya da eşcinsel, intihar yaygın, materyalist, akıl ya da ruh hastası-kaçık, maceraperest ya da meraklı insanların düşüncelerinin toplamıdır. Ne mi? Bilim ya da felsefe tarihi. Amma büyük laf. Batı rasyonalitesi daha kibar kaçacaktır oysa. Yine de sistemi çözümlmek için biraz burjuva biraz da sanat desteğini eklemek lazım herhalde. Ya da dağınıklığı gidermek için altyapı ve üstyapı kurumlarına müracaat etmek ve iktisadi, toplumsal, siyasal ve yönetsel düşünce, bilgi, estetik de var tabii, yapı ve işleyişlerden dem vurmamak gerekecek. Hakikaten Batı dünyasında neden lokomotif hep burjuva sınıfı oluyor? Ekonomik ve toplumsal örgütlenme tarzı sınıfsal olarak yeni bir dinamizmle siyasal ve yönetsel süreçlere de hakim olmak ve egemenliği kullanmak istiyor. Devleti yönetmek, araçsallaştırsak da olur mu? A bir dakika, nasıl oluyor da Türk ya da Kürt ya da İran, Irak, Suriye ya da külliye Ortadoğu'da bu mekanizma işlemiyor? Burjuva demokratik devrimler olmuyor yani. Tarımdan, ticarete oradan sanayiye ya da içiçe geçmiş hepsi farklı sıraya otursa bile elbette mantıksal ve sıradüzensel bir mekanizma var. İşbirlikçi burjuvazi, iş sınıfı ya da çıkarıcı grup kritik nokta burası. Milli ya da ulusal sözcüğünü içermiyorlar. Daha çok dağıtımçı, acenteci, şube ya da distribütör bir ağ bileşenleri olarak işbölümünün parçası olmuşlar. Merkeze bağlanmışlar. Bağımlı bu yapı, gelişemeyen bir sanayi (tarım ve ticarete dahil) burjuvazisi olduğu sürece halkın/köylünün isyanlarının sonu nereye varabilir? Hüsrana. Kullanılacaklar. Ya da her ikisi birlikte olacaktır olan. Destabilizasyon süreçleri gerçekte kimin mi işine yarıyor? *How to recycle the/your colonial empire?* Sömürge imparatorluğunu çevirmek lazım. Hiç değilse sürdürülebilir olsa... Dua ve baki selam... Herkese kolaylıklar...

Tarih şuuru ne demek? Nasıl bilinçleniriz? Sözgelimi 'Elli İlk Buluşma' filmi izlerken 'amnezi' kavramını fark ederiz, isabet etmiştir ve toplumsallık atfederek halimizi resmederiz ya da 'Patton' filminde ABD'li General'in İngiliz mevkidaşına nispet yaparcasına

değil elbet savaş sonrası küresel güç elde etme ve öne geçme amacıyla sergilediği mücadelesine tarihsel ve felsefik bakışlar fırlatarak Napolyon'un Moskova seyahati ya da seferinden anekdotlar alırsınız, bizim Hollywood pek çok şeye kadirdir ne de olsa... Ve film seyrederken patlamış mısırla enerji, süper kahramanlarla bilinç kazanırsınız. Alın size bilinç... Tamamı batı modernliği...

Bu günlere kolay mı geldik? Elbette hayır. Sayısız savaş ve mücadele dolu, ancak yazmadığımız bir tarih var. Masa başındaki adamlar kazanıyor bu filmde hay aksi, olsun biz naif kalalım ve başarı ve felaketler, zafer ve yenilgilerle dolu bir tarih yapalım kendimize, ekonomiyi, tarımı hayır efendim ticareti belki de işletmeleri nasıl Türkleştirdiğimizden dem vurulsun da bütün kabahatler bize bulunsun. Sanki Ortadoğu, Kafkaslar, Balkanlar ya da tüm dünya bizden daha insani imiş gibi. Profesyonel ve güçlü olmayınca asimilasyon kavramı temcit pilavıdır artık. Belki dünyanın en saf, en hoş görülmesi, en adil olan insanları kendini tanıyamasın, mankurtluğu göremesin diye bilim çullanmalar, ardı ardına insafsızca...

Her yerde 'halk' var. O halde şuur yok mudur? Şuur nasıl kazanılır? Millet nasıl olunur? Din, dil, kültür, tarih, kader birliği tekerlemesiyle! olunur. Ben kimim sorusuna bugün bile tam olarak yanıt veremiyorsa aydın, kaldıysa tabi, münevver yoksa entelektüel hatta elit de olur, halimiz içler acısıdır. Sınıfsız imtiyazsız kaynaşmış bir millet yaratmak zordur çünkü millet bunu istemiyordur, zillet bunu engelliyordur, devlet de saf imiş...

"... [B]izim yazarlarımız Avrupalı yazarlardan hiçbir zaman pek etkilenmemişlerdir" (Forster, 2014: 43) diyen bir İngiliz yazara gıpta ile bakmak günah ya da ayıp olmasa gerek. Onlar üstün, biz aşağı mıyız? Komplekslerimiz, ezikliğimiz mi var içeride bir yerlerde? Tabi ki hayır, acaba oç alma derdinde miyiz? Sanmıyorum. *Demokrit* gibi antikler "*hakikat derinliklerde*" (Schopenhauer, 2016: 19) derler. Çoğu kez doğru bu. Ancak bakın 'küresel' her yerde... Aydın ise tarafsızlık derdinde... Yine de çalışmalıyız...

Dergimizin beşinci sayısını dikkatinize sunar, iyi okumalar dileriz...

Dr. Öğr. Üyesi Tekin AVANER
Editör

Kaynakça

- Forster, E. M. (2014), *Roman Sanatı*, çev. Ü. Aytür, Milenyum Yayınları, İstanbul.
- Schopenhauer, Arthur (2016), *Haklı Çıkma Sanatı (Eristik Diyalektik)*, çev.H. Salihoğlu, İmge Kitabevi, Ankara.

ENERJİ TÜKETİMİ, CO₂ EMİSYONU VE EKONOMİK BÜYÜME İLİŞKİSİ: TÜRKİYE ÖRNEĞİ

Ersin YENİSU

Gazi Üniv. SBE Uluslararası İşletmecilik ABD
ersinyenisu@gmail.com

Öz

Enerji ve çevresel sorunlar son yıllarda gerek ülkemizde gerekse dünyada araştırmacıların ve uygulamacıların ilgi odağındadır. Bu çalışmanın amacı Türkiye’de enerji tüketimi, CO₂ emisyonu ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi ampirik olarak test etmektir. Bunun için çalışmada 1960-2013 dönemi yıllık GSYİH, CO₂ emisyonu ve elektrik tüketimi verileri analiz edilmiştir. Burada ekonometrik yöntem olarak ikili eşbütünleşme analizi, Granger nedensellik analizi ve etki-tepki analizi kullanılmıştır. Johansen eşbütünleşme testine göre enerji tüketimi ile CO₂ emisyonu ve ekonomik büyüme ile CO₂ emisyonu arasında uzun dönemde anlamlı bir ilişki vardır. VAR modeline dayanan Granger nedensellik analizine göre kısa dönemde enerji tüketiminden ekonomik büyümeye, enerji tüketiminden CO₂ emisyonuna ve ekonomik büyümeden CO₂ emisyonuna doğru tek yönlü bir Granger nedenselliğın olduğu bulunmuştur. Ek olarak Granger nedensellik ilişkileri etki-tepki analiziyle de doğrulanmıştır. Sonuç olarak bu çalışmaya göre Türkiye toplam enerji tüketimi içerisindeki yenilenebilir enerji (güneş, rüzgâr, hidroelektrik, biyoenerji vs.) payını mutlaka arttırmalıdır.

Anahtar Kelimeler: Enerji Tüketimi, CO₂ Emisyonu, Ekonomik Büyüme, Johansen Eşbütünleşme, Granger Nedensellik

ENERGY CONSUMPTION, CO₂ EMISSIONS AND ECONOMIC GROWTH RELATIONSHIP: THE CASE OF TURKEY

Abstract

Energy and environmental problems have been the focus of attention in recent years, both in our country and in the World by researchers and practitioners. The aim of this study the relationship between energy consumption, CO₂ emissions and economic growth in Turkey is to test empirically. For this, annual GDP, CO₂ emissions and electricity consumption data for 1960-2013 period were analyzed. Here, binary cointegration analysis, Granger causality analysis and impact-response analysis are used as econometric methods. According to the Johansen cointegration test, there is a long-term significant relationship between energy consumption and CO₂ emissions and economic growth and CO₂

emissions. According to the Granger causality analysis based on the VAR model, it has been found that in the short run there is a one-way Granger causality from energy consumption to economic growth, from energy consumption to CO₂ emissions and from economic growth to CO₂ emissions. In addition, Granger causality associations have been confirmed by impact-response analysis. As a result, according to this study, share of the renewable energy consumption (sun, wind, hydropower, bioenergy etc.) in Turkey must be increased.

Keywords: Energy Consumption, CO₂ Emissions, Economic Growth, Johansen Cointegration, Granger Causality.

Giriş

Enerji, sanayi devriminden sonra tüm dünyada hızla artan bir öneme sahip olmuştur. Günümüzde enerji üretim açısından stratejik bir girdi haline gelmiştir. Bununla beraber enerji tüketim açısından da zorunlu ihtiyaçlardandır. Geleneksel enerji kaynakları olan petrol, doğalgaz ve kömürün ülkeler arasında eşit dağılmaması ise konunun uluslararası düzeyde ele alınmasına sebep olmuştur. Tüm bunlar, genel olarak enerji konusunu ve yine enerji üzerine Türkiye verileriyle yapılan bu çalışmayı önemli kılmaktadır.

Fosil kaynaklar olarak bilinen petrol, doğalgaz ve kömür rezervlerinin ekonomik diğer bir ifadeyle kıt kaynak olmaları nedeniyle zaman içerisinde tükeneceği tahmin edilmektedir. Bilindiği üzere dünyada fosil yakıtların bu denli yoğun kullanılması ise bazı küresel çevre sorunlarını da beraberinde getirmiştir. Sanayileşme sonucunda atmosfere yayılan CO₂ gibi zararlı gazlar küresel ısınma ve iklim değişikliğine neden olmaktadır. Kısacası günümüzde fosil yakıtların hızla tükenmekte olması, sera gazı etkisi ve Kyoto Protokolü gibi uluslararası tedbirler güneş, rüzgâr, hidroelektrik, biyoenerji vs. gibi yenilenebilir ve temiz enerji kaynaklarına geçişi tüm ülkeler için zorunlu kılmaktadır. Nitekim bu çalışma da Türkiye'nin yenilenebilir enerji kaynaklarına geçişinin önemini vurgulamaktadır.

Çalışmanın amacı Türkiye'de enerji tüketimi, CO₂ emisyonu ve ekonomik büyüme arasındaki kısa ve uzun dönemli ilişkileri ortaya koymaktır. Bu amaçla uzun dönemli ilişkiyi açıklayan ikili eşbütünlük, kısa dönemli nedensellik ilişkisini açıklayan ve VAR (Vektör Otoregressive) modeline dayanan Granger nedensellik analizi ve nedensellik analizini destekleyen etki-tepki analizi kullanılmıştır. Metodolojik açıdan eşbütünlük analizi ve nedensellik analizi ekonometri literatüründe uzunca bir süredir kullanılan yöntemler olduğundan ve bu kapsamda ikili olarak kurulan modellerde içsel-dışsal değişken ayrımı olmadığından tercih

edilmişlerdir. Daha önce yapılan yerli ve yabancı ekonometrik çalışmalarda genel olarak enerji tüketimi, ekonomik büyüme ve karbon emisyonu arasında kısa ve uzun dönemli istatistiksel açıdan anlamlı ilişkilerin olduğu bulgulanmıştır. Nitekim, Rezitis ve Ahammad (2015) Güneydoğu Asya ülkeleri üzerine yaptıkları panel veri analizinde enerji tüketimiyle ekonomik büyüme arasında anlamlı bir ilişkinin olduğunu bulgulamışlardır. Yine yakın zamanda Mbarek vd. (2017) yaptıkları çalışmada enerji tüketimi, ekonomik büyüme ve CO₂ emisyonu arasında eşbütünleşme ve nedensellik ilişkilerinin olduğunu saptamışlardır. Enerji literatüründeki diğer birçok çalışma içerisinde bu çalışmanın farklılığı ise, Türkiye’yi analiz konusu olarak seçmesi ve enerji, büyüme ve karbon emisyonu kuramlarının Türkiye verileriyle yeniden test edilmesine olanak sağlamasıdır. Özellikle analize dâhil edilen farklı dönem aralığı bakımından ve metodoloji açısından çalışma literatüre katkı sunabilir.

Çalışma üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölüm temel teorik çerçeveye ve enerjiyle ilgili Türkçe ve yabancı literatürdeki yayınların bir kısmını kapsayan literatür incelemesine ayrılmıştır. İkinci bölümde çalışmada kullanılan ekonometrik yöntemle ilişkin metodolojik bilgiler verilmeye çalışılmıştır. Çalışmanın son bölümü de model, veri seti, uygulama ve bulgular kısmına ayrılmıştır.

1. TEORİK ÇERÇEVE VE LİTERATÜR

“İçsel Büyüme Modeli” enerji tüketimiyle ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi açıklayan temel modeldir. Söz konusu modelden önce geçerli olan “Solow Büyüme Modeli”nde ekonomik büyüme artışı için teknolojik gelişmenin gerekli olduğu vurgulanmış fakat gelişmenin nasıl olması gerektiği konusunda bilgi verilmemiştir. Günümüzde bilgiye ulaşabilme sorunu, beşeri sermaye eksikliği ve güncel teknolojiyi kullanamama gibi etkenler az gelişmişliğin temel kaynaklarıdır. Söz konusu değişkenlerin modellenmesiye içsel büyüme modelleriyle gerçekleştirilebilir (Taban, 2008: 90)

Ülke ekonomilerinin farklı yapılarından dolayı çok çeşitli içsel büyüme modelleri vardır. Bunlardan Romer’in toplam üretim fonksiyonu şöyle gösterilmektedir (Gbadebo ve Okonkwo, 2009: 48).

$$Y = F(A, K, L)$$

Makroekonomik bir üretim fonksiyonu olan ve toplam değerleri ele alan yukarıdaki fonksiyonda; Y çıktı düzeyi, A teknoloji, K sermaye stoku ve L işgücüdür. Burada enerji faktörüyse teknolojinin kullanımına yardımcı bir girdi olarak karşımıza çıkmaktadır. Fakat enerjinin de kullanılabilmesi için yüksek teknolojlili yatırımlar gerekmektedir. Çoğu ülke enerji üretmek ya da

enerjiyi daha etkin kullanabilmek için bu yatırımlara gitmektedir. Sonuçta, düşük maliyetli ve üretimde etkin olarak kullanılan enerji girdisi, içsel büyüme modeli çerçevesinde teknoloji faktörü üzerinden ulusal çıktının artmasını sağlayabilir.

Enerji üzerine Türkçe ve yabancı literatürde çok fazla sayıda çalışma yapılmıştır. Literatürde önceleri bir üçüncü değişken olmaksızın yalnızca enerji tüketimi ile ekonomik büyüme arasındaki ilişki araştırılırken (Paul ve Bhattacharya (2004), Karagöl vd. (2007), Mehrara (2007), Chontanawat vd. (2008), Kar ve Kınık (2008), Lee ve Chang (2008), Mucuk ve Uysal (2009), Odhiambo (2009), Aydın (2010), Aytaç (2010), Belke vd. (2011), Korkmaz ve Yılgör (2011), Ersoy (2012), Fuinhas ve Marques (2012), Karhan vd. (2012), Korkmaz ve Develi (2012), Akpolat ve Altıntaş (2013), Ouedraogo (2013), Saatçi ve Dumrul (2013), Erdoğan ve Gürbüz (2014), Şanlı ve Tuna (2014), Gövdere ve Can (2015), Rezitis ve Ahammad (2015), Tang vd. (2016), Streminieke ve Kasperowicz (2016)) son yıllarda çevre duyarlılığının artması ve küresel ısınma ve iklim değişikliğinin tehlike sinyalleri vermesi nedeniyle enerji, çevre kirliliği ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkileri araştıran çalışmalar (Ang (2008), Chang (2010), Altıntaş (2013), Magazzino (2016), Uddin vd. (2016), Wang vd. (2016)) öne çıkmıştır. Yine yakın zamanda araştırmacılar yenilenebilir enerji kaynakları ve ekonomik büyüme ilişkisine de odaklanmışlardır (Apergis ve Payne (2010), Seydioğulları (2013), Çınar ve Yılmaz (2015), Fotourehchi (2017), Mbarek vd. (2017), Shakouri ve Yazdi (2017)).

Aşağıdaki çizelgede (Çizelge 1.1.) enerji alanındaki ulusal ve uluslararası literatürden örnekler verilmiştir.

Çizelge 1.1. Enerji Alanında Ulusal ve Uluslararası Literatürden Örnekler*

Yazar(lar)	Yayı n Yılı	Ülke(ler)	Dönem	Yöntem	Sonuç(lar)
S.Paul ve R.N. Bhattacharya	2004	Hindistan	1950-1996	Eşbütünleşme ve Granger Nedensellik	ET ↔ EB
E.Karagöl vd.	2007	Türkiye	1974-2004	ARDL Sınır Testi Yaklaşımı	ET ↔ EB
M.Mehrara	2007	Petrol İhraç Eden Ülkeler	1971-2002	Panel Eşbütünleşme	EB → ET
J.Chontanawat vd.	2008	100 Ülke ve OECD	1960-2000	Granger Nedensellik	ET → EB

M.Kar ve H.Kımk	2008	Türkiye		1975-2005	Eşbütünleşme ve VECM	ET → EB
J.B.Ang	2008	Malezya		1971-1999	Eşbütünleşme	EB → CO ₂ EB → ET
C.C.Lee ve C.P.Chang	2008	16 Asya Ülkesi		1971-2002	Panel Eşbütünleşme	ET → EB
M.Mucuk ve D.Uysal	2009	Türkiye		1960-2006	Eşbütünleşme ve Granger Nedensellik	ET → EB
N.M.Odhiambo	2009	Tanzanya		1971-2006	ARDL Sınır Testi Yaklaşımı	ET → EB
F.F.Aydın	2010	Türkiye		1980-2004	En Küçük Kareler Yöntemi	ET → EB
C.C.Chang	2010	Çin		1981-2006	Eşbütünleşme ve Granger Nedensellik	ET ↔ EB EB → CO ₂
N.Apergis ve J.E.Payne	2010	20 OECD Ülkesi		1985-2005	Panel Eşbütünleşme ve Granger Nedensellik	YEK ↔ EB
A.Belke vd.	2011	25 OECD Ülkesi		1981-2007	Panel Granger Nedensellik	ET ↔ EB
S.Korkmaz ve M.Yılğör	2011	Seçilmiş Ülke	26	1980-2004	CADF, CIPS ve Eşbütünleşme	ET ↔ EB
A.Y.Ersoy	2012	OECD Ülkeleri		1987-2007	Panel Eşbütünleşme	ET ↔ EB
J.A.Fuinhas ve A.C.Marques	2012	PIGST Ülkeleri**		1965-2009	ARDL Sınır Testi Yaklaşımı	ET ↔ EB
Karhan vd.	2012	Türkiye		1960-2011	Granger Nedensellik	ET ↔ EB
Ö.Korkmaz ve A.Develi	2012	Türkiye		1960-2009	Eşbütünleşme ve Granger Nedensellik	ET ↔ EB
A.G.Akpolat ve N.Altıntaş	2013	Türkiye		1961-2010	Eşbütünleşme ve VECM	ET ↔ EB
N.S.Ouedraogo	2013	5 Afrika Ülkesi		1980-2008	Panel Eşbütünleşme ve Granger Nedensellik	ET → EB
M.Saatçi ve Y.Dumrul	2013	Türkiye		1960-2008	Eşbütünleşme	ET → EB
H.Altıntaş	2013	Türkiye		1970-2008	Eşbütünleşme ve Granger Nedensellik	ET → EB ET → CO ₂

S.Erdoğan S.Gürbüz	ve	2014	Türkiye	1970- 2009	Eşbütünleşme ve Granger Nedensellik	ET — EB
F.B.Şanlı K.Tuna	ve	2014	Türkiye	1980- 2011	Eşbütünleşme ve Granger Nedensellik	ET — EB
S.Çınar M.Yılmaz	ve	2015	Gelişmekte Olan Ülkeler	1990- 2013	Panel Eşbütünleşme	YEK → EB
B.Gövdere M.Can	ve	2015	Türkiye	1970- 2014	Eşbütünleşme ve ECM	ET ↔ EB
A.N.Rezitis S.M.Ahammad	ve	2015	9 Güney Asya Ülkesi	1990- 2012	Panel Eşbütünleşme, VECM	ET → EB
C.F.Tang vd.		2016	Vietnam	1971- 2011	Eşbütünleşme ve Granger Nedensellik	ET → EB
D.Streiminieke R.Kasperowicz	ve	2016	18 Avrupa Birliği Ülkesi	1995- 2012	Panel Eşbütünleşme	ET ↔ EB
C.Magazzino		2016	İtalya	1970- 2006	Eşbütünleşme ve Toda-Yamamoto Nedensellik	CO ₂ ↔ EB CO ₂ ↔ ET
G.Z.Uddin vd.		2016	Sri Lanka	1971- 2006	Granger Nedensellik	EB → ET EB → CO ₂
Ş.Wang vd.		2016	Çin	1990- 2012	Eşbütünleşme ve Granger Nedensellik	ET ↔ EB ET → CO ₂
M.B.Mubarek		2017	Tunus	1990- 2015	Granger Nedensellik ve VECM	ET → EB ET ↔ CO ₂
B.Shakouri S.K.Yazdi	ve	2017	Güney Afrika	1971- 2015	ARDL Sınır Testi Yaklaşımı	YEK ↔ EB

* ET: Enerji Tüketimi, EB: Ekonomik Büyüme, CO₂: Karbondioksit Emisyonu, YEK: Yenilenebilir Enerji Kaynakları; **PIGST (Portekiz, İtalya, Yunanistan, İspanya ve Türkiye)

Çizelge 1.1.'deki 34 enerji araştırmasından 13 çalışmaya göre enerji tüketimi ile ekonomik büyüme arasında çift yönlü bir nedensellik ilişkisi vardır. Bununla birlikte çizelgedeki 12 çalışmada enerji tüketiminden ekonomik büyümeye doğru tek yönlü bir nedenselliğin olduğu görülmektedir. Yine söz konusu çalışmaların üç tanesinde ekonomik büyümeden enerji tüketimine

doğru tek yönlü bir nedensellik mevcuttur. Bununla birlikte, çizelgedeki iki çalışmada enerji tüketimi ile ekonomik büyüme arasında herhangi bir nedensellik ilişkisine rastlanılmamıştır.

Enerji ve CO₂ emisyonuna bakıldığında yapılan çalışmalardan üç tanesinde ekonomik büyümeden CO₂ emisyonuna doğru tek yönlü bir nedenselliğin olduğu görülmektedir. Çizelge 1.1.'deki iki çalışmada enerji tüketiminden CO₂ emisyonuna doğru tek yönlü bir nedenselliğin olduğu bulgulanmıştır. Yine incelenen çalışmalar arasında iki çalışmada enerji tüketimi ile CO₂ emisyonu arasında çift yönlü bir nedenselliğin olduğu bulgulanmıştır. Son olarak Çizelge 1.1.'e göre sadece bir çalışmada ekonomik büyüme ile CO₂ arasında çift yönlü bir nedensellik söz konusudur.

Çizelge 1.1.'den yenilenebilir enerji kullanımı ve ekonomik büyüme ilişkisine bakıldığında, iki çalışmada yenilenebilir enerji kullanımı ve ekonomik büyüme arasında çift yönlü bir nedensellik ilişkisinin olduğu söylenebilir. Yine söz konusu çalışmalardan iki tanesinde yenilenebilir enerji kullanımından ekonomik büyümeye doğru tek yönlü bir nedensellik olduğu görülmektedir.

Kısacası 34 araştırmayı içeren literatür incelemesine göre birçok ülkede enerji tüketimi ile ekonomik büyüme arasında çift yönlü bir nedensellik olduğu, CO₂ emisyonu ile enerji tüketimi ya da ekonomik büyüme arasında nedensellik ilişkisinin var olduğu ve yine yenilenebilir enerji kullanımı ile ekonomik büyüme arasında da nedensellik ilişkisinin var olduğu ampirik olarak kanıtlanmıştır. Buna göre bu çalışmada da değişkenler (enerji tüketimi, ekonomik büyüme ve CO₂ emisyonu) arasında eşbütünleşme ve nedensellik ilişkilerinin çıkması beklenmektedir.

2. EKONOMETRİK YÖNTEM

Zaman serilerinin büyük çoğunluğunun durağan olmamaları nedeniyle serilere birim kök testinin yapılması literatürde uzunca bir süredir tercih edilmektedir. Bu çalışmada kullanılan zaman serilerinin durağanlığının test edilebilmesi için Genişletilmiş Dickey-Fuller (ADF), Phillips-Perron (PP) ve Kwiatkowski-Philips-Schmidt-Shin (KPSS) birim kök testleri uygulanmıştır.

Literatürde birim kök süreci diğer bir ifadeyle rassal yürüyüş modeli şöyle ifade edilir:

$$Y_t = pY_{t-1} + \varepsilon_t \quad (1)$$

(1) nolu denklemde zaman serisinin bir dönem önceki değerinden etkilenip etkilenmediği ölçülür. Böyle bir sürecin durağan

olması için Dickey-Fuller'e (1979) göre; $p < 1$ olması gereklidir. $p = 1$ olursa Y_t serisi birim köke sahiptir yani durağan değildir. Durağan olmayan bir seri "d" defa farkı alınarak durağan hale geliyorsa d. mertebeden enregre I(d) olarak tanımlanır. Diğer yandan (1) nolu denklemin her iki tarafından Y_{t-1} çıkarılırsa denklemin birinci farkı alınmış olur ve şöyle gösterilir:

$$Y_t - Y_{t-1} = pY_{t-1} - Y_{t-1} + \varepsilon_t \quad (2)$$

$$Y_t - Y_{t-1} = (p-1)Y_{t-1} + \varepsilon_t \quad (3)$$

$$\Delta Y_t = \gamma Y_{t-1} + \varepsilon_t \quad (3)$$

(3) nolu otoregresif modelde $p - 1 = \gamma$ ve Δ fark işlemcisini göstermektedir. Dolayısıyla $\Delta Y_t = Y_t - Y_{t-1}$ iki dönem arasındaki farkı ortaya koymaktadır. Farkı alınmış serinin durağan olması için $\gamma < 1$ olmalıdır (Şahbaz, 2009: 135). Ayrıca, (3) nolu model sabit terimsiz ve trendsiz modeldir.

(1) nolu denklemde otokorelasyon varsa seriye ADF uygulanır. Söz konusu otokorelasyonun nedeni genellikle tanımlama hatalarıdır. Modeldeki otokorelasyonu gidermek içinse bağımlı değişkenin gecikmeli değerleri modele katılır. Sonuç olarak ADF modelinde serilerin sabit terim ve trend içermesine bağlı olarak aşağıdaki üç model kullanılır (Enders, 2010: 207).

$$\Delta Y_t = \gamma Y_{t-1} + \sum_{i=2}^p \beta \Delta Y_{t-i+1} + \varepsilon_t \quad (4)$$

$$\Delta Y_t = \alpha_0 + \gamma Y_{t-1} + \sum_{i=2}^p \beta \Delta Y_{t-i+1} + \varepsilon_t \quad (5)$$

$$\Delta Y_t = \alpha_0 + \alpha_2 t + \gamma Y_{t-1} + \sum_{i=2}^p \beta \Delta Y_{t-i+1} + \varepsilon_t \quad (6)$$

Yukarıdaki modellerde α_0 sabit terimi, $\alpha_2 t$ trendi, p gecikme uzunluğunu göstermektedir. Burada $H_0: \gamma = 0$ olduğunda seri durağan değildir yani birim kök içerir. $H_1: \gamma < 0$ olduğunda seri durağandır yani birim kök içermez. ADF testinde uygun gecikme uzunluğunun seçilmesi son derece önemlidir. Gecikme uzunluğunun belirlenmesi için literatürde Akaike Bilgi Kriteri (AIC), Schwarz Kriteri (SC) ve Hannan Quin (HQ) kriterleri başta olmak üzere birçok yöntem kullanılmaktadır. Bu kriterler arasında ise rakamsal açıdan en küçük değere sahip olan genellikle en uygun gecikme uzunluğu olarak tercih edilir.

ADF testinin güvenilirliğini arttırmak için Phillips-Perron'un (1988) hata terimlerinin kendi içinde otokorelasyonlu olması

durumunda ADF testlerinin hatalı sonuçlar verebileceğini iddia ettikleri yeni bir test kullanılabilir. Bu testte ADF test istatistiklerine bir düzeltme terimi eklenerek yeni bir yöntem önerilmiştir. Bu düzeltme yapıldığında Phillips-Perron testi ADF'den daha güçlü bir testtir denilebilir. Burada kritik değer olarak ise, ADF test istatistiklerinin kritik değerleri kullanılır. Çalışmada yine ADF ve Phillip-Perron testlerinin güvenilirliğini biraz daha arttırmak için KPSS testi de uygulanmıştır. KPSS testinde kurulan sıfır hipotez ADF ve PP'de kurulan boş hipotezin tam tersidir. Bu testte amaç gözlenen serideki deterministik trendin arındırılarak serinin durağanlaştırılmasıdır.

Serilerin birim kök içerip içermedikleri saptandıktan sonra eşbütünleşme analizine geçilebilir. Eşbütünleşme analiziyle ele alınan serilerin doğrusal bir kombinasyonunun olup olmadığı belirlenir. Bu yaklaşımla uzun dönem serilerinde fark almaktan kaynaklanan bilgi kaybı giderilebilir. Eşbütünleşme analizinin uygulanabilmesi için serilerin düzey değerinde durağan olmamalarıyla beraber aynı ve üst derecelerden durağan olmaları gereklidir. Bu çalışmada kullanılan eşbütünleşme yöntemi Johansen (1988) tarafından geliştirilen yöntemdir. Johansen yöntemi maksimum olabilirlik tahmin yöntemi kullanılarak eşbütünleşme vektörlerin varlığını test etmektedir.

Johansen (1988), eşbütünleşme vektörlerinin sayısını belirlemek için iz (trace) ve en büyük özdeğer (maximumeigenvalue) istatistikleri adlı iki farklı test önermektedir. Eşbütünleşme ilişkilerinin sayısı r 'yi veren Π nin rankı, özdeğerlerin istatistikî olarak sıfıra eşit olup olmadığı hipotezi ile belirlenebilir (Enders, 1995):

$$H_0: \lambda_i = 0, \quad i = r+1, \dots, n$$

H_A : En fazla r tane eşbütünleşme vektörü vardır.

Yukarıdaki boş hipotezi iz (trace) istatistiği ile test edilir:

$$\lambda_{\text{trace}} = -2 \log(Q) = -T \sum_{i=r+1}^n \log(1 - \hat{\lambda}_i) \quad r = 0, 1, 2, \dots, n-1 \quad (7)$$

Trace testinden sonra en büyük λ değerini test eden diğer test istatistiği ise maksimum özdeğer istatistiğidir:

$$\lambda_{\text{max}} = -T \cdot \log(1 - \hat{\lambda}_{r+1}) \quad r = 0, 1, 2, \dots, n-1 \quad (8)$$

$H_0: r = r_0$ “ r tane eşbütünleşme vektörü vardır”

$H_A: r \neq r_0 + 1$ “ $r+1$ tane eşbütünleşme vektörü vardır”

Bu çalışmada eşbütünleşme yöntemiyle değişkenler arasındaki uzun dönemli ilişkinin belirlenmesinin ardından VAR modeline dayanan “Granger Nedensellik” analizi ile kısa dönemli nedensellik ilişkileri araştırılmıştır. Granger'ın (1969) literatüre kazandırdığı model şöyledir:

$$Y_t = \alpha_0 + \sum_{i=1}^p \phi_i Y_{t-i} + \sum_{i=1}^q \delta_i X_{t-i} + \varepsilon_t \quad (9)$$

$$X_t = \beta_0 + \sum_{i=1}^p \pi_i X_{t-i} + \sum_{i=1}^q \lambda_i Y_{t-i} + \mu_t \quad (10)$$

Yukarıdaki modellerde bağımsız değişkenlerin gecikmeli değerleri alınmaktadır ve söz konusu modellerde p ve q optimal gecikme uzunluklarını temsil etmektedirler. Bu iki modelde bağımsız değişkenlerin gecikmeli değerlerinin katsayılarının sıfıra eşit ($\delta_1 = \delta_2 = \dots = \delta_i = 0$; $\lambda_1 = \lambda_2 = \dots = \lambda_i = 0$) olup olmadığı test edilmektedir. Eşitlik (6)'da F testi kullanılarak hipotezin reddedilmesi halinde X'in Y'nin Granger nedeni; (7)'de hipotezin reddedilmesi halindeyse Y'nin X'in Granger nedeni olduğuna karar verilmektedir.

3. MODEL, VERİ SETİ, UYGULAMA VE BULGULAR

Model ve Veri Seti

Bu çalışma VAR analizine dayanmaktadır. VAR modelleri özellikle içsel-dışsal değişken ayırımını gerektirmediği ve iktisat teorisinin kısıtlamalarına katı bir şekilde bağlı kalınma zorunluluğunun olmadığı için literatürde sıklıkla tercih edilmektedir. Çalışmada kullanılan temel VAR modelleri şöyledir:

$$\text{LnCO}_2 = \alpha_0 + \alpha_1 \text{LnET} + \varepsilon_t \quad (11)$$

$$\text{LnCO}_2 = \alpha_0 + \alpha_1 \text{LnGSYİH} + \varepsilon_t \quad (12)$$

$$\text{LnGSYİH} = \alpha_0 + \alpha_1 \text{LnET} + \varepsilon_t \quad (13)$$

Burada üç ayrı ekonometrik modelin kurulma sebebi ikili eşbütünlüşme analizinin uygulanabilmesi ve VAR analizine dayalı nedensellik ilişkisinin (Örneğin X'ten Y'ye veya Y'den X'e) tespit edilebilmesidir. Bununla birlikte bir ekonometrik modeldeki bağımsız değişken sayısının az olması muhakkak ki model kurma hatası başta olmak üzere daha birçok ekonometrik hatanın ortaya çıkma olasılığını azaltmakta olup tahminlerin gücünü ve güvenilirliğini arttırmaktadır.

Çalışmada kullanılan veri seti Dünya Bankası web sayfasından temin edilmiştir. Gayri Safi Yurtiçi Hâsıla (GSYİH), Enerji Tüketimi (ET) ve CO₂ Emisyonu (CO₂) verileri 1960-2013 yıllarını kapsamakta yani her bir seri için 54 gözlem bulunmaktadır. Değişkenlerin birimleri GSYİH (Cari ABD Doları), ET (Kişi Başına Elektrik Tüketimi, Kwh) ve CO₂ (Kişi Başına Metrik Ton)'dur. Değişkenlerde doğrusallığın sağlanması için tüm değişkenlerin doğal logaritması (Ln... ya da Log...) alınmıştır.

Kullanılan veri setleri yıllık olduğu için herhangi bir mevsimsel düzeltme gerekmemektedir. Fakat her üç serinin de zaman

içerisinde artış trendi gösterdiği başka bir deyişle ortalamalarının artması nedeniyle seriler arasındaki muhtemel ilişkilerin sahte regresyon sonuçlarına neden olabileceği ileri sürülebilir. Bu nedenle üç seri için de durağanlık yani birim kök analizlerinin yapılması kaçınılmazdır. Zaten bu çalışmada kullanılan eşbütünleşme ve nedensellik analizlerinin her ikisi de düzey değerinde durağan olmayan fakat aynı ve üst derecelerden durağan olan serilere uygulanabilmektedir.

Uygulama ve Bulgular

Bu çalışmada serilere sırayla standart birim kök analizleri, uzun dönemli ilişkiyi gösteren “İkili Johansen Eşbütünleşme” analizi, VAR modeline dayanan ve kısa dönemli ilişkiyi açıklayan “Granger Nedensellik” analizi ve yine VAR modeline dayanan ve Granger nedensellik analizini destekleyen “Etki-Tepki Analizi” uygulanacaktır.

Birim Kök ve Durağanlık Analizleri

Bu çalışmada serilerin birim kök taşıyıp taşımadıkları, literatürde sıklıkla kullanılan ADF, PP ve KPSS birim kök testleri ile araştırılmıştır.

Yapılan analiz sonucunda elde edilen ADF, PP ve KPSS test istatistiklerinin, kritik değer ile karşılaştırılması sonucunda, H_0 hipotezinin reddine ya da kabulüne karar verilir. Eğer hesaplanan modeldeki ADF ve PP test istatistikleri, kritik değerlerden mutlak olarak büyükse H_0 hipotezi reddedilir ve serinin durağan olduğuna ve birim köke sahip olmadığına karar verilir. KPSS test istatistiği kritik değerlerden mutlak olarak büyükse H_0 hipotezi reddedilir ve serinin durağan olmadığına yani birim köke sahip olduğuna karar verilir.

Çizelge 3.1. Birim Kök Test Sonuçları *

Model Özelliği	ADF		PP		KPSS	
	Düzyey	İlk Fark	Düzyey	İlk Fark	Düzyey	İlk Fark
LogGSYİH <i>Sabit Terimli</i>	-0,02	-8,45	-0,02	-8,45	0,86	0,06
LogET <i>Trendli ve Sabit Terimli</i>	-0,94	-6,05	-0,95	-5,96	0,24	0,04
LogCO ₂ <i>Sabit Terimli</i>	0,25	-5,60	-0,03	-5,55	0,82	0,17

* Kritik Değerler: ADF ve PP (McKinnon (1996)): Sabitli: %1 (-3,56), %5 (-2,91), %10 (-2,59), Trendli ve Sabitli: %1 (-4,14), %5 (-3,49), %10 (-3,17), KPSS (Kwiatkowski-Philips-Schmidt-Shin (1992, Table 1)): Sabitli: %1 (0,73), %5 (0,46), %10 (0,34), Trendli ve Sabitli: %1 (0,21), %5 (0,14), %10 (0,11).

ADF, PP ve KPSS test sonuçlarının verildiği Çizelge 3.1.'e göre GSYİH serisi, elektrik tüketimi serisi ve CO₂ emisyonu serisi düzey değerinde durağan değildirler. Bununla birlikte her üç serinin de birinci farklarının durağan olduğu yani serilerin I(1) oldukları görülmektedir.

Nihayetinde her üç serinin de aynı derecede durağan olması söz konusu seriler arasında eşbütünleşme ilişkisinin olabileceğine işaret etmektedir.

Johansen Eşbütünleşme Analizi

Değişkenler arasında uzun dönemli ilişkinin olup olmadığını araştıran Johansen eşbütünleşme yöntemi VAR modeline dayanmaktadır. VAR modellerindeki en önemli sorun ise uygun gecikme uzunluğunun seçimidir. VAR analizine başlamadan önce, modeller için uygun gecikmenin belirlenmesi gerekmektedir.

Çalışmada yapılan analizlere göre her üç model için de uygun gecikme uzunluğu 1 (Bir) olarak bulunmuştur.

Değişkenler arasında uzun dönemli bir ilişkinin varlığını belirlemek amacıyla yapılan Johansen Eşbütünleşme testi sonuçları Çizelge 3.2'de sunulmuştur. Buna göre % 5 anlam düzeyinde CO₂ ve ET, CO₂ ve GSYİH modellerinde Trace Testi ve Maximum Özdeğer Testi istatistik değerleri tablo kritik değerlerinden büyük olduğu için değişkenler arasında eşbütünleşik vektör bulunmakta; ET ve GSYİH modelinde ise istatistik değerleri tablo kritik değerlerinden küçük olduğu için değişkenler arasında eşbütünleşik vektör bulunmamaktadır.

Çizelge 3.2. Eşbütünleşme Testi Sonuçları

	H ₀	İz İstatistiği	% 5 Kritik Değer	Max. Özdeğer	% 5 Kritik Değer
LogCO ₂ ve LogET	$r=0$	55,94	18,39	53,24	17,14
	$r \leq 1$	2,69	3,84	2,69	3,84
LogCO ₂ ve LogGSYİH	$r=0$	31,31	12,51	23,27	19,38
	$r \leq 1$	8,04	12,51	8,04	1,51
LogET ve LogGSYİH	$r=0$	9,90	18,39	8,24	17,14
	$r \leq 1$	1,65	3,84	1,65	3,84

Sonuç olarak Johansen eşbütünleşme testine göre CO₂ emisyonu ile enerji tüketimi ve CO₂ emisyonu ile ekonomik büyüme

arasında uzun dönemde anlamlı bir ilişki vardır. Enerji tüketimi ile ekonomik büyüme arasında ise uzun dönemde anlamlı bir ilişki yoktur.

Eşbütünleşme değişkenler arasında uzun dönemli ilişkinin varlığını belirlemekle birlikte bu ilişkinin yönü hakkında herhangi bir bilgi vermemektedir. Değişkenler arasındaki ilişkinin yönünü belirlemek amacıyla kısa dönemli bir analiz olan “Granger Nedensellik” testi yapılmıştır.

Granger Nedensellik Analizi

Seriler arasındaki kısa dönemli neden sonuç ilişkisini belirlemek amacıyla yapılan ve VAR analizine dayanan “Granger Nedensellik” testi sonuçları Çizelge 3.3.’te gösterilmiştir.

Çizelge 3.3. Granger Nedensellik Testi Sonuçları

Hipotezler (H ₀)	Gecikme (k)	Ki-Kare (F İstatistiği)	Olasılık	Sonuç
<i>CO₂, ET'nin₁ nedeni değildir.</i>		0,1605	0,6904	<i>CO₂ Emisyonu, Enerji Tüketiminin Granger nedeni değildir.</i>
<i>ET, CO₂'nin₁ nedeni değildir.</i>		21,6106	0,0000	<i>Enerji Tüketimi, CO₂ Emisyonunun Granger nedenidir.</i>
<i>CO₂, GSYİH'nin₁ nedeni değildir.</i>		0,1611	0,6898	<i>CO₂ Emisyonu, Ekonomik Büyümenin Granger nedeni değildir.</i>
<i>GSYİH, CO₂'nin₁ nedeni değildir.</i>		9,5375	0,0033	<i>Ekonomik Büyüme, CO₂ Emisyonunun Granger nedenidir.</i>
<i>ET, GSYİH'nin₁ nedeni değildir.</i>		16,6472	0,0002	<i>Enerji Tüketimi, Ekonomik Büyümenin Granger nedenidir.</i>
<i>GSYİH, ET'nin₁ nedeni değildir.</i>		3,4259	0,0701	<i>Ekonomik Büyüme, Enerji Tüketiminin Granger nedeni değildir.</i>

Çizelge 3.3’e göre;

CO₂ emisyonundan enerji tüketimine doğru olan nedensellik testinde olasılık değeri 0,05’ten büyük olduğu ve düşük F istatistiği nedeniyle birinci hipotezimizdeki H₀ hipotezi reddedilemez.

Enerji tüketiminden CO₂ emisyonuna doğru olan nedensellik testinde olasılık değeri 0,05’ten küçük olduğu ve yüksek F istatistiği nedeniyle ikinci hipotezimizdeki H₀ hipotezi reddedilir.

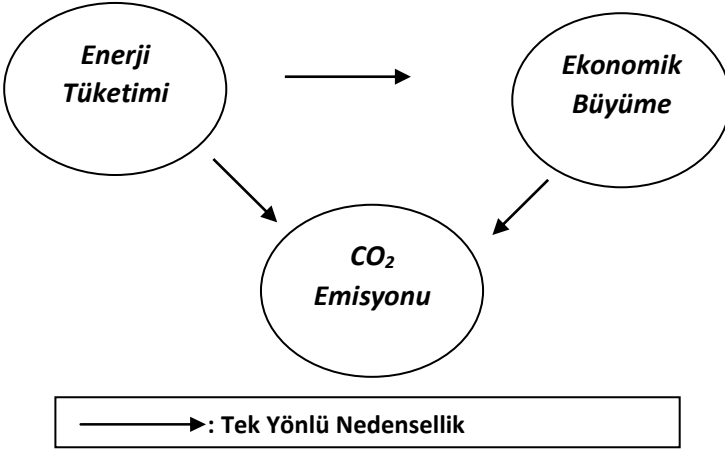
CO₂ emisyonundan GSYİH'ye doğru olan nedensellik testinde olasılık değeri 0,05'ten büyük olduğu ve düşük F istatistiği nedeniyle üçüncü hipotezimizdeki H₀ hipotezi reddedilemez.

GSYİH'den CO₂ emisyonuna doğru olan nedensellik testinde olasılık değeri 0,05'ten küçük olduğu ve yüksek F istatistiği nedeniyle dördüncü hipotezimizdeki H₀ hipotezi reddedilir.

Elektrik tüketiminden GSYİH'ye doğru olan nedensellik testinde olasılık değeri 0,05'ten küçük olduğu ve yüksek F istatistiği nedeniyle beşinci hipotezimizdeki H₀ hipotezi reddedilir.

GSYİH'den elektrik tüketimine doğru olan nedensellik testinde olasılık değeri 0,05'ten büyük olduğu ve düşük F hipotezi nedeniyle altıncı hipotezimizdeki H₀ hipotezi reddedilemez. Fakat bu hipotezdeki olasılık değeri 0,05'e yakın olduğu (0,07) için söz konusu hipotezin reddi ya da kabulü veri problemlerinden ya da yöntemsel hatadan kaynaklanabilir. Nitekim önceki bölümde yapılan literatür incelemesinde 16 çalışmada ekonomik büyümeden enerji tüketimine doğru nedensellik ilişkisinin olduğu görülmüştür. Diğer bir deyişle bu sonuca temkinli yaklaşmak gerçekçidir.

Sonuç olarak değişkenler arasındaki kısa dönemli "Granger Nedensellik" ilişkisi şöyle gösterilebilir.

Etki-Tepki Analizi

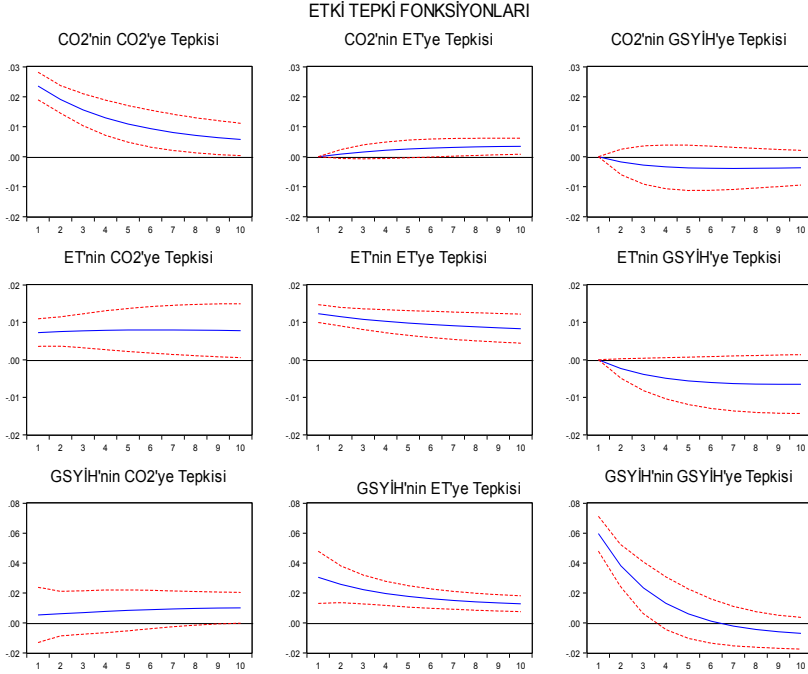
Bir değişkenin bir diğer değişken üzerindeki şok etkisini ölçmek ve kısa dönemde etkinin ne kadar uzun süreceğini belirlemek için etki-tepki analizi kullanılır. VAR modeline dayanan etki-tepki analizini yapmak için değişkenler arasında Granger nedenselliğinin olması önemlidir.

Grafiklere bakıldığında enerji tüketimine bir birimlik şok uygulandığı zaman CO₂ emisyonu ve ekonomik büyümenin bu şoka tepki verdikleri yani sifıra yakınsadıkları görülmektedir. Yine ekonomik büyümeye bir birimlik şok uygulandığı zaman CO₂ emisyonunun bu şoka tepki verdiği yani zamanla sifıra yakınsadığı aşağıdaki grafikten görülmektedir.

Etki-tepki fonksiyonlarının zamanla sifıra yakınsaması tahmin edilen modelin istikrarının bir göstergesidir. Etki-tepki fonksiyonları enerji tüketiminin ekonomik büyüme ve CO₂ emisyonuna, ekonomik büyümenin de CO₂ emisyonuna olumlu katkıda bulunduğunu göstermektedir.

Enerji tüketimi (ET), ekonomik büyüme (EB) ve CO₂ emisyonu (CO₂) değişkenleri arasındaki etki tepki ilişkisini gösteren grafikler şöyledir.

Sonuç

Tarihsel açıdan değerlendirildiğinde ekonomi literatüründe ekonomik büyüme konusu daima gündemde kalmıştır. Bir alt alan olarak enerji literatürüne bakıldığında ise önceleri daha ziyade enerji tüketimi ve ekonomik büyüme arasındaki ilişki yerli ve yabancı araştırmacılarca incelenmiştir. Daha sonralarıysa çevre bilincinin

artmasıyla bu iki değişkene bir üçüncü değişken olarak CO₂ emisyonu eklenmiştir. Bununla birlikte son yıllarda yenilenebilir enerji kaynaklarıyla ekonomik büyüme ve CO₂ emisyonu ilişkisi de araştırmacıların ilgi odağındadır.

Bu çalışmada yapılan analizler sonucunda Türkiye’de CO₂ emisyonu ile enerji tüketimi ve CO₂ emisyonu ile ekonomik büyüme arasında (Ang, 2008; Malezya), (Chang, 2010; Çin), (Altıntaş, 2013; Türkiye), (Wang vd., 2016; Çin)’in de çalışmalarının sonuçlarına benzer olarak uzun dönemli bir ilişkinin var olduğu bulgulanmıştır. Enerji tüketimi ile ekonomik büyüme arasında ise (Karagöl, 2007; Türkiye), (Kar ve Kınık, 2008; Türkiye), (Korkmaz ve Develi, 2012; Türkiye), (Akpolat ve Altıntaş, 2013; Türkiye), (Saatçi ve Dumrul, 2013, Türkiye), (Erdoğan ve Gürbüz, 2014; Türkiye), (Gövdere ve Can, 2015; Türkiye)’nin çalışmalarının aksine bir eşbütünleşme ilişkisinin var olmadığı görülmüştür. Bu farklılık çalışmada kullanılan yöntemsel hatadan ya da veri hatalarından kaynaklanabilir.

Kısa dönemli nedensellik analizi sonucuna göreyse enerji tüketimi ve ekonomik büyümeden CO₂ emisyonuna doğru bir Granger nedenselliğinin var olduğu bulgulanmıştır. Bu sonuç çalışmanın birinci bölümü olan literatür incelemesi kısmındaki araştırma sonuçlarını destekler niteliktedir. Yine bir diğer sonuç olan enerji tüketiminden ekonomik büyümeye doğru tek yönlü Granger nedenselliğinin var olduğu sonucu da yukarıda değinilen literatürdeki 25 çalışmanın sonucunu destekler niteliktedir. Diğer taraftan çalışmada kanıtlanan Granger nedensellik ilişkileri aynı zamanda etki-tepki analizleriyle de doğrulanarak ekonometrik açıdan güvenilirliği arttırılmıştır.

Sonuç olarak, bu çalışmada elde edilen bulgulara dayanarak Türkiye’de hem artan enerji tüketimi hem de artan ekonomik büyüme oranları CO₂ emisyonunu arttırıyor olsa dahi, ekonomik büyümenin daha fazla enerji kullanımından geçtiği de söylenebilir. Bu nedenle daha az enerji kullanmak suretiyle çevre kirliliğini azaltmayı amaçlayan bir politika ekonomik büyümeyi sekteye uğratacaktır. Bu noktada Türkiye için hem CO₂ emisyonunu yani çevre kirliliğini azaltmanın hem de istikrarlı büyümenin yolu petrol, doğalgaz ve kömür gibi fosil yakıtlar yerine güneş, rüzgâr, hidroelektrik, biyoenerji vs. gibi yenilenebilir ve temiz enerji kaynaklarına yönelmekten geçmektedir.

Enerji politikaları şüphesiz ki dış politikada önemli bir yere sahiptir. Bu nedenle Türkiye dış politikasında temel ilkelerinden sapmamalı ve çağın getirdiği risk ve belirsizlikleri lehine çevirebilmelidir. Dahası enerji arz ve güvenliği Türkiye için de stratejik bir konudur. Yukarıda incelenmeye çalışılan çalışmalarda

ülkelerin enerji bağımlılığını azaltma yönünde hamleler yaptıkları açıkça görülmektedir. Yenilenebilir enerji kaynaklarının kullanımının teşvik edilmesiyle esasen petrol, doğalgaz ve kömür gibi fosil kaynaklara alternatif oluşturmak suretiyle enerji piyasasında oluşacak rekabetle enerji maliyetleri azaltılmak istenmektedir. Bununla birlikte Türkiye günümüzde enerjide dışa bağımlı olsa bile yakın zamanda özellikle bu alandaki bilimsel ve teknolojik gelişmelerin söz konusu bağımlılığı bertaraf etmemesi için hiç bir engel yoktur. Kısacası Türkiye enerjisini bilim ve teknoloji üreten bir ülke olmak için harcarsa, enerji alanında karşılaşılan ve karşılaşılabilecek güçlüklerin üstesinden gelebilmek için de hazır olabilir. Diğer yandan Türkiye, neredeyse tüm dünyada hatırı sayılır bir enerji kaynağı olan nükleer enerji alt yapı çalışmalarını da kararlılıkla ve titizlikle sürdürmelidir. Nitekim bu çalışmanın bulguları, literatürdeki diğer birçok çalışma gibi, maliyetleri ve riskleri azaltmak için enerji kaynaklarında çeşitlendirmeye gidilmesinin gerekliliğine işaret etmektedir.

Kaynakça

- Akpolat, A. G., Altıntaş, N. (2013), “Enerji Tüketimi ile Reel GSYİH Arasındaki Eşbütünlüşme ve Nedensellik İlişkisi: 1961-2010 Dönemi”, *Bilgi Ekonomisi ve Yönetim Dergisi*, Cilt: 8, Sayı: 2, s.115-127.
- Altıntaş, H. (2013), “Türkiye’de Birincil Enerji Tüketimi, Karbondioksit Emisyonu ve Ekonomik Büyüme İlişkisi: Eşbütünlüşme ve Nedensellik Analizi”, *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İİBF Dergisi*, Cilt: 8, Sayı: 1, s.263-294.
- Ang, C. B. (2008), “Economic Development, Pollutant Emissions and Energy Consumption in Malaysia”, *Journal of Policy Modeling*, Volume: 30, p. 271-278. doi:10.1016/j.jpmod.2007.04.010
- Apergis, N., Payne, J. E. (2010), “Renewable Energy Consumption and Economic Growth: Evidence From A Panel of OECD Countries”, *Energy Policy*, Volume: 38, p. 656-660.
- Aydın, F. F. (2010), “Enerji Tüketimi ve Ekonomik Büyüme”, *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Sayı: 35, s.317-340.
- Belke, A., Dobnik, F., Dreger, C. (2011), “Energy Consumption and Economic Growth: New Insights Into The Cointegration Relationship”, *Energy Economics*, Vol.33, p.782-789.
- Chang, C. C. (2010), “A Multivariate Causality Test Of Carbon Dioxide Emissions, Energy Consumption and Economic Growth in China”, *Applied Energy*, Vol.87, p.3533-3537.

- Chontanawat, J., Hunt, L. C., Pierse, R. (2008), “Does Energy Consumption Cause Economic Growth?: Evidence From A Systematic Study Of Over 100 Countries”, *Journal of Policy Modeling*, Volume: 30, p. 209-220.
- Çınar, S., Yılmaz, M. (2015), “Yenilenebilir Enerji Kaynaklarının Belirleyicileri ve Ekonomik Büyüme İlişkisi: Gelişmekte Olan Ülkeler Örneği”, *Dokuz Eylül Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Cilt: 30, Sayı: 1, s.55-78.
- Dickey, D. A., Fuller, W. A. (1979), “Distribution of the Estimators for Autoregressive Time Series with a Unit Root”, *Journal of the American Statistical Association*, Volume: 74, No: 366, p. 427-431.
- Dünya Bankası (2017), Türkiye Ülke Profili Veritabanı, Erişim: 12.06.2017, <http://databank.worldbank.org/data/reports.aspx?source=2&country=TUR>
- Enders, W. (1995), *Applied Econometric Time Series*, New York: Wiley.
- Enders, W. (2010), *Applied Time Series Econometrics*, New York: Wiley.
- Erdoğan, S., Gürbüz, S. (2014), “Türkiye’de Enerji Tüketimi ve Ekonomik Büyüme İlişkisi: Yapısal Kırılmalı Zaman Serisi Analizi”, *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı: 32, s.79-87.
- Ersoy, A. Y. (2012), “OECD Ülkelerinde Ekonomik Büyüme Odaklı Enerji Tüketiminin Ekonometrik Modeli”, *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt: 21, Sayı: 1, s.339-356.
- Fotourehchi, Z. (2017), “Renewable Energy Consumption and Economic Growth: A Case Study for Developing Countries”, *International Journal of Energy Economics and Policy*, Volume: 7, No: 2, p. 61-64.
- Fuinhas, J. A., Marques, A. C. (2012), “Energy Consumption and Economic Growth Nexus in Portugal, Italy, Greece, Spain and Turkey: An ARDL Bounds Test Approach (1965–2009)”, *Energy Economics*, Volume: 34, p. 511-517.
- Gbadebo, O. O. ve C. Okonkwo (2009), “Does Energy Consumption Contribute to Economic Performance? Empirical Evidence from Nigeria”, *Journal of Economics and International Finance*, Volume: 1 No: 2, p. 44-58.
- Gövdere, B., Can, M. (2015), “Enerji Tüketimi ve Ekonomik Büyüme İlişkisi: Türkiye Örneğinde Eşbütünleşme Analizi”,

- Uluslararası İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, Cilt: 1, Sayı: 2, s.101-114.
- Granger, C. W. J. (1969), "Investigating Causal Relations by Econometric Models And Cross-Spectral Methods", *Econometrica*, Volume: 37, No: 3, p. 424-438.
- Johansen, S. (1988), "Statistical Analysis of Cointegration Vectors", *Journal of Economic Dynamics and Control*, Volume: 12, No: 1, p. 231-254.
- Kar, M., Kınık, E. (2008), "Türkiye'de Elektrik Tüketimi Çeşitleri ve Ekonomik Büyüme Arasındaki İlişkinin Ekonometrik Bir Analizi", *Afyon Kocatepe Üniversitesi İİBF Dergisi*, Cilt: 10, Sayı: 2, s.333-353.
- Karagöl, E., Erbaykal, E., Ertuğrul H. M. (2007), "Türkiye'de Ekonomik Büyüme ile Elektrik Tüketimi İlişkisi: Sınır Testi Yaklaşımı", *Doğuş Üniversitesi Dergisi*, 8(1), s.72-80.
- Karhan, G., Silinir, M., Çayın, M., Aydeniz, N. (2012), "Enerji ve Ekonomik Büyüme İlişkisi: Türkiye Örneği", *Batman Üniversitesi Yaşam Bilimleri Dergisi*, 2(1), s.80-87.
- Korkmaz, Ö., Develi, A. (2012), "Türkiye'de Birincil Enerji Kullanımı, Üretimi ve Gayri Safi Yurt İçi Hâsıla (GSYİH) Arasındaki İlişki", *Dokuz Eylül Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Cilt: 27, Sayı: 2, s.1-25.
- Korkmaz, S., Yılgör, M. (2011), "Enerji Tüketimi-İktisadi Büyüme İlişkisi", *Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt: 22, Sayı: 2, s.111-125.
- Lee, C. C., Chang, C. P. (2008), "Energy Consumption and Economic Growth in Asian Economies: A More Comprehensive Analysis Using Panel Data", *Resource and Energy Economics*, Volume: 30, p. 50-65.
- Mackinnon, J. G. (1996), "Numerical Distribution Functions for Unit Root and Cointegration Tests", *Journal of Applied Econometrics*, Volume: 11, p. 601-618.
- Magazzino, C. (2016), "The Relationship Between CO₂ Emissions, Energy Consumption and Economic Growth in Italy", *International Journal of Sustainable Energy*, Volume: 35, No: 9, p.844-857. doi: 10.1080/14786451.2014.953160
- Mbarek, M. B., Saidi, K., Rahman, M. M. (2017), "Renewable and Non-Renewable Energy Consumption, Environmental Degradation and Economic Growth in Tunisia", *Springer*, doi: 10.1007/s11135-017-0506-7.

- Mehrara, M. (2007), “Energy Consumption and Economic Growth: The Case Of Oil Exporting Countries”, *Energy Policy*, Volume: 35, p. 2939-2945.
- Mucuk, M., Uysal, D. (2009), “Türkiye Ekonomisinde Enerji Tüketimi ve Ekonomik Büyüme”, *Maliye Dergisi*, Sayı: 157, s.105-115.
- Odhiambo, M. N. (2009), “Energy Consumption and Economic Growth Nexus in Tanzania: An ARDL Bounds Testing Approach”, *Energy Policy*, Volume: 37, p. 617-622.
- Ouedraogo, N. S. (2013), “Energy Consumption and Economic Growth: Evidence From The Economic Community Of West African States (ECOWAS)”, *Energy Economics*, Volume: 36, p. 637-647.
- Paul, S., Bhattacharya, R. N. (2004), “Causality Between Energy Consumption and Economic Growth in India: A Note On Conflicting Results”, *Energy Economics*, Vol.26, p.977-983.
- Phillips, P.B.C., Perron, P. (1988), “Testing for a Unit Root in Time Series Regression,” *Biometrika*, 75, 335-346.
- Rezitis, A. N., Ahammad, S. M. (2015), “Energy Consumption and Economic Growth in South and Southeast Asian Countries: Evidence From a Dynamic Panel Data Approach”, *International Energy Journal*, Volume: 15, p. 103-116.
- Saatçi, M., Dumrul, Y. (2013), “Elektrik Tüketimi ve Ekonomik Büyüme İlişkisinin Dinamik Bir Analizi: Türkiye Örneği”, *Uludağ Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Cilt: 32, Sayı: 2, s.1-24.
- Shakouri, B., Yazdi, S. K. (2017), “Causality Between Renewable Energy, Energy Consumption, and Economic Growth”, *Energy Sources, Part B: Economics, Planning, and Policy*, doi: 10.1080/15567249.2017.1312640
- Streimikiene, D., Kasperowicz (2016), “Review Of Economic Growth And Energy Consumption: A Panel Cointegration Analysis For EU Countries”, *Renewable and Sustainable Energy Reviews*, Volume: 59, p. 1545-1549.
- Şahbaz, A., (2009), “Gelişmekte Olan Ülkelerde Kur Değişimlerinin Toplam Çıktı Üzerine Etkileri: Türkiye Üzerine Bir Uygulama”, *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Anabilim Dalı Doktora Tezi*.
- Şanlı, F. B., Tuna, K. (2014), “Türkiye’de Petrol Tüketimi İle Ekonomik Büyüme Arasındaki İlişkinin Analizi”, *Maliye Finans Yazıları*, Yıl: 28, Sayı: 102, s.47-64.

- Taban, S. (2008), İktisadi Büyüme Kavram ve Modeller, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara.
- Tang, C. F., Tan, B. W., Öztürk, İ. (2016), “Energy Consumption and Economic Growth in Vietnam”, *Renewable and Sustainable Energy Reviews*, Volume: 54, p. 1506-1514.
- Uddin, G. S., Bidisha, S. H, Ozturk, I. (2016), “Carbon Emissions, Energy Consumption, and Economic Growth Relationship in Sri Lanka”, *Energy Sources, Part B: Economics, Planning and Policy*, Vol.11, No: 3, p. 282-287. doi: 10.1080/15567249.2012.694577
- Wang, S., Li, Q, Fang, C., Zhou, C. (2016), “The Relationship Between Economic Growth, Energy Consumption, and CO₂ Emissions: Empirical Evidence From China”, *Science Of The Total Environment*, Volume: 542, p. 360-371.

Makale Geliş Tarihi: 13.03.2018
Kabul Tarihi: 11.04.2018

DIŞ ÖDEMELER BİLANÇOSU VE PARASALCI YAKLAŞIM

Dr. Öğr. Üyesi Süreyya BAKKAL
Namık Kemal Üniversitesi,
sbakkal@nku.edu.tr

Dr. Öğr. Üyesi Muharrem BAKKAL
Namık Kemal Üniversitesi,
sbakkal@nku.edu.tr

Öz

Ödemeler dengesinin sağlanıp sağlanmadığı ülkelerin ödemeler bilançosu incelenerek anlaşılabilir. Ödemeler bilançosu bir ülke ekonomisinin faaliyetlerinin en önemli göstergeleri arasında olup bir ayna gibidir. Hükümetlerin uyguladıkları çeşitli ekonomi politikaları dış ödemeler bilançosunu doğrudan etkiler. Eğer bir ülkede açık ya da fazla varsa bu durumun giderilmesi gerekir. Zira dış açıklar ülkenin döviz rezervlerinin azalmasına ve dış dünyadan kredi temin etmesinde itibarının düşmesine neden olur. Ödemeler dengesinin kronik olarak fazla vermesi ise ülkelerde enflasyona neden olurken diğer yandan ilgili ülkenin sürekli fazla vermesi ilişkide bulunduğu diğer ülkelerin açık vermelerine neden olduğu için uluslararası ticareti bozucu etki yapar. Dış ödemeler bilançosu iki mekanizma sayesinde dengeye gelir. Bunlardan birincisi otomatik denkleştirme mekanizmasıdır. İkincisi hükümet politikaları ile bilançoju denkleştirme mekanizmalarıdır. İlave olarak 1970’li yılların başında devreye giren bir yaklaşım daha vardır ki bunun adı da parasalci yaklaşımdır. Bu düşüncenin temel dayanağı para arzı ya da para talebindeki aşırılıktır. Bu aşırılık ekonomideki mal ve hizmetlerin üretimini ve tüketimini tahvil, hisse senedi gibi varlıkların borç alınma ya da verilmesini etkileyerek millî gelir ve genel harcama düzeyinde değişmelerin ortaya çıkmasını sağlayacaktır. Dolayısıyla bu yaklaşımda temel vurgu ödemeler bilançosunun belirli bir hesabı üzerine değil bütün hesapları üzerine yapılmaktadır. Bu düşüncenin savunucuları ödemeler dengesi açık veya fazlalarını parasal bir olgu olarak düşünürler.

Anahtar Kelimeler: Ödemeler dengesi, parasal yaklaşım, enflasyon, dış açık ve dış fazla

MONETARIST APPROACH TO THE BALANCE OF PAYMENTS

Abstract

The balance of payments of countries can be determined by examining the balance of payments of countries. Balance of payments is among the most important indicators of the activities of a country's economy and is like mirrors. Various economic policies imposed by governments directly affect balance of payments. If a country has an open or close position in its balance of payments, this situation must be remedied. Balance of payment deficits reduce foreign exchange reserves, cause borrowing from abroad and cause a country to lose its credibility. Chronic surpluses in a country's balance of payments do not only cause inflation in the country but also has a disruptive effect on international trade since it makes trade partners to carry open position in their balance of payments. The balance of payments is balanced by mainly two mechanisms. The first of these is the automatic equalization mechanism. The second is the mechanisms of balancing by government policies. In addition, there is another approach that was introduced at the beginning of the 1970's, which is a monetary approach. The mainstay of this thinking is the excess in money supply or money demand. This excess will result in changes in the level of national income and general expenditure by affecting the consumption and production of goods and services and the borrowing or lending of assets such as bonds and shares in the economy. Therefore, the main emphasis in this approach is on all items of balance of payments, not on a specific item. The defenders of this approach assume deficit or surplus in balance of payments as a monetary phenomenon.

Keywords: Balance of payments, monetary approach, inflation, external deficit and surplus

Giriş

Ödemeler bilançosu ülkede yaşayanlarla diğer ülkelerde yaşayanlar arasında belirli bir dönemde bir yıl veya üç aylık dönemlerde yapılan ekonomik işlemlerin tamamını sistematik ve özet olarak sunan ve gösteren bir tablodur. Ödemeler bilançosunun dengede olması ülkeye giren ve çıkan döviz tutarının birbirine denk olması demektir. Bilanço mantığı açısından bakıldığında mal ve hizmet ticaretinin hesaplarının tutulduğu cari işlemler bilançosunun açığı ile sermaye hareketlerinin izlendiği sermaye hesabı bilançosunun fazlasının ya da eksiğinin birbirine eşit olması dengeyi ifade eder.(Berber, 2016: 351) Bu bilançonun kullanılmasının amacı ülkeyi yönetenlere ülkenin uluslararası ekonomik işlemleri ve bu işlemler sonucunda bilançonun ait olduğu dönemle ilgili ortaya çıkan değişiklikler hakkında özet bilgi sağlamak ve bu bilgi sayesinde ülkede para ve maliye politikalarının uygulanmasını, yenilerinin

oluşturulmasını, dış ticaret politikalarının değerlendirilmesini ve uygun bulunursa yeniden biçimlendirilmesini sağlamaktır. Bir ülkede yerleşiklerin dış aleme ödeme yapmasını gerektiren işlemler ödemeler dengesinde negatif (-) işaretle yer alır. Buna karşılık dış alemde yerleşiklere ödeme yapılmasını gerektiren işlemler ödemeler dengesinde pozitif (+) işaretle yer alır. (Ünsal, 2017: 153) Ülkede gerçekleşen dış ekonomik işlemlerin tamamı ortaya çıkan sonuca göre bilançoya borç veya alacak olarak işlenir. Ödemeler bilançosunun borç tarafına ülkenin mal varlığını arttıran işlemler ile ülkede yaşayanlar aleyhine ancak yabancı ülke sakinleri lehine parasal bir sonuç doğuran işlemler kayıt edilir. Bilançonun alacaklı tarafına ise ülkenin mal varlığını azaltan işlemler ile ülke sakinleri lehine ancak yabancı ülke sakinleri aleyhine parasal bir sonuç yani ülkeye hak yabancı ülkeye yükümlülük doğuran işlemler kayıt edilir. Ödemeler dengesinde aranan üç temel unsur vardır. Bunlardan birincisi, ödemeler dengesinin kapsamının yurt içi ve yurt dışı reel kesim ve finans sektörünün işlemlerini kapsayacak şekilde geniş olmasıdır. İkincisi ödemeler dengesindeki verilerin şeffaf olması yani ödemeler dengesi kalemlerinde yer alan bütün verilerin ya da onlarla ilgili rakamların nereden nasıl hangi biçimde alındığının net olarak bilinmesidir. Üçüncüsü ödemeler dengesinin uluslararası ölçütlere uygun olarak hazırlanmasıdır. (Erçel,1998: 3-4) Uluslararası ticaretten doğan her işlem çift yanlı kayıt yöntemi ile işlenir. Çift yanlı kayıt yönteminde bir uluslararası ticari işlem nedeniyle bir hesabın borçlandırılması durumunda aynı miktar kadar bir başka hesabın alacaklandırılması mantığı vardır. Sonuçta ödemeler dengesinin borcu ile alacağı arasında muhasebe anlamında denklik daima sağlanır. (İşgüden, Akyüz, 1990: 60) Ödemeler bilançosunda görülen, herhangi bir andaki açık veya fazla ülke ekonomisini etkilemektedir. Bu nedenle dengede olması istenmektedir. Ödemeler bilançosunda görülen herhangi bir olumsuzluk halinde uluslararası sermaye harekete geçmekte, ülke içindeki faiz oranlarında, dolaşımda bulunan para miktarında değişimler olabilmektedir. Bu nedenlerden dolayı farklı zaman ve koşullarda ödemeler bilançosunda görülen bu bozulmalara karşı tekrar yeni ve dengeli bir durumun elde edilmesi için ortaya konulan farklı yaklaşımlardan yararlanılmaktadır. Bu yaklaşımlardan en sonuncusu, parasalcı yaklaşımdır. Ülke de ekonomi yönetimini üstlenen kişiler, bu yaklaşımlardan konjonktüre uygun olarak en doğrusunu seçme hakkına sahiptirler. Her bir yaklaşımın, kendine özgü ülkede uygulanan makroekonomik politikanın getirdiği sonuçlara göre ortaya çıkardığı sorunlar vardır. Makro iktisat alanında akademik olarak genellikle yüksek lisans ve doktora tez konularına

temel teşkil eden parasalcı yaklaşımda, çalışma alanımızı dış ödemeler bilançosuna ilişkin parasalcı yaklaşımın etkilerini inceleyerek, ortaya çıkan bulguları değerlendireceğiz. Parasalcı ekol, ekonomik ilişkilerdeki para miktarını vurgulayan “Milton Friedman, H.G. Johnson, Jacop Frenkel, Mordechai, Kreinin, Lawrence Officer, L. Yeager ve Stephan Mage”dir. Bu yaklaşım, klasik kuramı tamamlayan bir yaklaşımdır. Ancak fiyat ve gelirdeki ayarlamaları ön planda tutan, çizgi üstü işlemlere yönelmeyip parasal işlemlere yani çizgi altı işlemlere yönelmiş bulunan bir yaklaşımdır. Para arzı ile para talebi arasında ortaya çıkan dengesizlikler, ödemeler bilançosu dengesizliğinin kaynağıdır. Para talebi büyük ise ülke içine para akacak tersi durumda ise ülkeden dış ülkelere para akarak denge sağlanacaktır. Ödemeler bilançosunda parasal yaklaşım iki temel ampirik varsayıma dayanır. Birincisi istikrarlı bir para talebi fonksiyonunun varlığı ve ikincisi de para arzının para talebinden bağımsız, para otoritesinin kontrolünde olan bir büyüklük olmasıdır (Johnson, 1977:255-6). Yani Merkez Bankalarının Bağımsız olmasıdır. Ödemeler bilançosunda görülen herhangi bir olumsuzluk halinde uluslararası sermaye harekete geçmekte, ülke içindeki faiz oranlarında, dolaşımda bulunan para miktarında değişmelerin ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Beklenmeyen bu değişimlerin ülkedeki makroekonomik istikrarı bozacak bir boyutta tehlikeli sonuçlar ortaya çıkarma ihtimali varsa ülkenin menfaatine ekonomi yöneticilerinin müdahale etme hakkı vardır.

1. ÖDEMELER BİLANÇOSU NE DEMEKTİR?

Ülke sakinleri ile diğer ülke sakinleri arasında belirli bir dönemde yapılan ekonomik işlemlerin bütününe sistematik ve özetlenmiş bir biçimde gösteren hesap tablosudur. Günümüzde ödemeler bilançosu IMF'nin onaylamış olduğu aktif pasif yaklaşımına göre düzenlenmektedir. Uluslararası işlemler şu kurallara uygun olarak kayıt edilmektedir. Bir ülkede yaşayan kişi ve kurumların maddi, maddi olmayan ve finansal varlığını arttıran her işlem ödemeler bilançosunu borçlandırırken, azaltan her işlem bilançoyu alacaklandırır. Yükümlülüğü arttıran işlemler ödemeler bilançosunu alacaklandırırken, azaltan işlemler borçlandırır. Ödemeler bilançosu varlıklarından birindeki artışa karşılık öteki varlık ya da varlıklarda eşit miktarda bir azalma veya bir ya da daha fazla yükümlülükte bir artış gerçekleşmek zorundadır. Ödemeler bilançosu yükümlülüklerinden birindeki artışa karşılık bir başka yükümlülükte bir azalma ya da bir ya da daha fazla varlıkta bir artış ortaya

çıkmalıdır. (İçöz, 1995: 115) Ödemeler bilançosunun temel hesap grupları aşağıda sıralanmıştır.

1.1. Cari işlemler Hesabı: Ülkenin mal ve hizmet hareketlerinin yani ithalat ve ihracatının izlendiği bir hesaptır. Bu hesaplar:

- a) **Mal Ticareti Hesabı:** Her türlü malın ihraç ve ithalinden doğan işlemler sayısal olarak bu hesaba kayıt edilir. Bu hesabın borç ya da alacak farkına artı veya eksi simgesi ile dış ticaret dengesi denir. Mal hareketlerini gösteren bu hesap ödemeler bilançosu içinde oransal olarak %35 ya da %50 ile en çok yer tutan kalemdir. (İşgüden, Akyüz, 1990:60)
- b) **Uluslararası Hizmetler Hesabı:** Hizmet sektörünün uluslararası pazarda dolaşımını anlatır. Hizmet ithal ve ihracına görünmez ticaret de denir. Hizmet ithal ve ihracından doğan ödeme akımları bu hesap kalemleri içinde izlenebilir. Ayrıca dış turizm uluslararası taşımacılık, royalti ödemeleri (Lisans ve patent hakları gibi fikri mülkiyet hakları için yapılan ödemeler), uluslararası bankacılık sigortacılık ve net yatırım gelirini kapsar. Döviz girişleri artı işaretli çıkışlar ise eksi işaretlidir. Net yatırım geliri bizim dış ülkelerdeki tahvil ve hisse senedi gibi varlıklarımızdan elde ettiğimiz faiz ve kar ile yabancı ülke sakinlerinin bizim ülkemizdeki varlıklarından elde ettikleri faiz ve kar arasındaki farktan oluşur. Devletin dışarıdan aldığı borçlara ödediği faizler döviz çıkışına neden olduğu için cari işlemler hesabının hizmet ticareti hesabına eksi işaretli olarak kaydedilir. (Bocutoğlu, 2014: 422-423) Bir önceki hesapla bu hesabın toplamı cari işlemler hesabı dengesini verir.
- c) **Sermaye Hesabı:** Ülkede yaşayanlarla yabancı ülkelerde yaşayanlar arasındaki uzun ve kısa süreli sermaye yatırım ve kredi akışının izlendiği hesap türüdür. Uzun süreli sermaye hareketlerinden kasıt süresi bir yıl veya daha fazla zaman dilimini kapsayan sermayenin uluslararası dolaşımıdır. Bu şekildeki sermayelerini uluslararası dolaşıma açan kişilerin amacı, ülkelerarası yüksek kar oranından yararlanmak, faiz oranından yararlanmak, ülkeler arası ticareti engelleyen veya sınırlayan unsurları yok

etmek ya da yabancı hammadde kaynaklarına daha kolay ulaşmak gibi nedenler olabilir. Kısa süreli sermaye hareketlerinden kasıt ise vadeleri bir yıldan küçük sermayenin dolaşımıdır. Ülkeler arası faiz farkları ve döviz kuru farklarından yararlanmak istemektedirler. Yatırımları özel portfolyo yatırımları resmi sermaye işlemleri gibi uzun vadeli sermaye ile kısa vadeli sermaye ödemeler bilançosunun sermaye hesabında yer alırken, uzun ve kısa vadeli sermayeden elde edilen faiz ve kar payları ödemeler bilançosunun cari işlemler hesabı içindeki hizmet ticareti hesabına kayıt edilir.

Benzer şekilde devletin dış ülkelerden aldığı borç ana paraları döviz girişine yol açtığı için sermaye hesabına artı işareti ile borçların faiz ödemeleri döviz çıkışına yol açtığı için cari işlemler hesabının hizmet ticareti hesabına eksi işaretli olarak kayıt edilir (Bocutoğlu, 2014: 423).

- d) **Rezerv Hareketleri Hesabı:** Ülkenin dış ödemelerinde kullanabileceği ödeme araçlarının tümüne rezerv adı verilir. Bir ülkenin rezervleri altın stokları, konvertibl paralar ya da Uluslararası Para Fonu'ndan temin ettiği kaynaklardan oluşur. Bu hesap ülkenin resmi kuruluşlara olan borçlarında ve ülkenin rezerv aktiflerinde (varlıklarında) bir yıl içinde ortaya çıkan gelişmeyi takip etmeye yarayan bir hesaptır. Resmi rezervler hesabı merkez bankalarının piyasalara müdahale etmek için gerçekleştirmiş olduğu döviz alım ve satımı sonucunda ülkenin resmi rezervlerinde ortaya çıkan net değişmeyi gösterir (TCMB, 2005: 2).

Çizgi üstü işlemler olarak isimlendirdiğimiz bu hesaplar otonom işlemler olarak anılır. Çizgi altındaki işlemler ise karşılayıcı işlemler olarak ülkenin uluslararası likidite durumundaki artış ve azalışları gösterir. Buna göre dış ödemeler dengesindeki bir açık otonom işlemler grubunda ülkenin dışa yaptığı ödemelerin ülkenin dışardan sağladığı ödemeleri aştığı anlamına gelir. Bu açıkların geçici ve temel dengesizlik olarak iki çeşidi vardır. Geçici olanlar konjonktürden kaynaklanan sebeplerle ortaya çıkarken temel dengesizlik kronik bir nitelik taşır. Gerçekten de dış ödemelerde dengesizlik denildiğinde anlaşılan budur. Kronik veya temel dengesizlik genellikle ülkedeki yapısal bozukluklardan, enflasyondan

ya da ona bağlı olarak sabit kur sistemi uygulayan ülkelerde ulusal paranın aşırı değerlenmesinden kaynaklanır. Bir ülkede ve bu ülke ile ticaret yapan diğer ülkelerde reel arz ve talep koşullarında geçici olmayan değişimler, uluslararası ticarete kaymalar, teknolojik ilerlemeler, tüketici tercihlerinde süregelen değişimler ve diğer değişimler (örneğin, yeni sanayi dallarının gelişmesi) sonucu ülkenin karşılaştırmalı üstünlüğünün giderek kaybolması, uluslararası ticareti engelleyici ve ulusal üretim sektörlerini koruyucu önlemlerin alınması, dengesizliği doğuran önemli etkenler arasında yer alır(Öksüz,1980: 8-12).

2- DÖVİZ KUR SİSTEMLERİNİN ETKİSİYLE OTOMATİK DENGİNİN SAĞLANMASI

Sabit Kur sistemi: döviz fiyatlarının oluşumunda piyasa etkisinin, tamamen yok sayıldığı, hükümetin verdiği kararlar ile döviz kur fiyatlarının belirlendiği sistemdir. Bu sistem Türkiye’de 1980 yılına kadar geçerli olmuş; 24 Ocak 1980’den sonra yerini esnek kur sistemine bırakmıştır. Sabit kur sisteminde ödemeler dengesi, iki etki üzerinden değerlendirilmektedir.

2.1. Sabit Kur Sisteminde Otomatik Dengeleme Mekanizması: Sabit kur sisteminde otomatik dengeleme mekanizması iki etki üzerinden ortaya çıkmaktadır. Bunlardan biri gelir etkisi diğeri ise fiyat etkisidir. Fiyat etkisi klasik iktisatçıların kabul ettiği bir yaklaşımdır. Klasiklere göre ekonomi daima tam istihdam denge düzeyindedir.

Bunu sağlayan unsur insanların emeklerinin karşılığı olan ücretle mal ve hizmetlerinin fiyatlarının aşağı ve yukarı doğru esnek olmasıdır. Bu klasik miktar teorisinin tabii bir sonucudur. Ancak günümüz koşullarında fiyat ve ücretlerin aşağı doğru esnek olması neredeyse imkânsızdır.

Bu yüzden fiyat etkisi dış dengenin sağlanmasında yok denecek kadar az bir role sahiptir. Hal böyle olunca fiyat değişmelerinin yerini reel gelir ve istihdam hacmindeki değişimler alacak, böylece otomatik dengeleme mekanizması gelir değişimleri yoluyla sağlanabilecektir. Gelirin otomatik dış dengeyi sağlama mekanizması açık ekonomilerde uygulanan Keynesyen çoğaltan mekanizmasının işleyişiyle açıklanabilir. Açık ekonomilerde $Y = C + I + X - M$ olduğundan, tüketim harcamalarındaki (C) ve yatırım harcamalarındaki (I) otonom değişimler gibi, mal ve hizmet ihracatındaki (X) ve mal hizmet ithalatındaki (M) otonom değişimlerde milli gelir üzerinde çoğaltan etkisi yapacaktır. Biliyoruz ki ithalatta da artış ya da azalış ithalatın da artmasına ya da azalmasına

yol açacaktır. Böyle olunca da, dış dengesizlikler C, I, X, M de otonom değişmelere ve böylece gelir değişmelerine yol açacak, gelir değişmeleri de X-M kanalıyla dış dengeyi olumlu yönde etkileyecektir. Fiyat ve gelir etkisi tek başlarına ve birbirlerinden bağımsız işlemezler, genellikle iç içe geçmiş bir şekilde hareket ederek dengelenme sürecinde birlikte rol oynarlar. Sabit kur sisteminde ihracat gelirleri azalan ülkeler ulusal paralarında ortaya çıkan artış eğilimini kırmak için devalüasyona giderler. Bir ülkenin ulusal parasının değerini diğer ülke paraları karşısında resmi bir kararla aşağı düşürmesi devalüasyon kavramı ile ifade edilir. Bunun tam tersi ulusal paranın aşırı değer kaybetmesi sonucu alınan revalüasyon kararıdır. Ulusal paranın diğer ülkeler karşısındaki değerinin resmi bir karar ile artırılması revalüasyon kavramı ile ifade edilir. (Orhan ve Erdoğan, 2013: 550)

2.2. Esnek kur sisteminde otomatik dengeleme mekanizması: Esnek kur sisteminde döviz kurunun değeri piyasalarda döviz arz ve talebinin seyrine göre otomatik olarak belirlenir. Herhangi bir dış dengesizlik durumunda döviz kurunda ortaya çıkan değişimler dış dengeyi otomatik olarak sağlar. Sabit kur sistemi ile aralarındaki fark ise; sabit kur sisteminde fiili dengesizliklerin ortadan kalkması şeklinde işleyen sistem, esnek kur sisteminde potansiyel dengesizliklerin giderilmesi şeklinde bir işlev kazanmaktadır. Yani sabit kur sisteminde resmi kuruluşların kura devalüasyon ve revalüasyon şeklinde yaptıkları müdahaleler esnek kur sisteminde yoktur. (Orhan, Erdoğan, 2013: 554) Fiili dış dengesizliğin görülmediği esnek kur sisteminde, dengelenme mekanizması açısından problem, dengelenmenin etkinliği, yan etkileri ve sağlanan dengenin kararlı olup olmaması konularında ortaya çıkmaktadır. Yani, sabit kur sisteminde tam olmayan dengelenmeye karşılık, esnek kur sisteminde, kur dalgalanmalarının sürekli ve büyük miktarlarda ortaya çıkması, otomatik dengelenmenin tam olmasının ekonomiye yüklediği maliyet şeklinde ağır bir yük olarak ortaya çıkabilecektir.

3. PARASALCI YAKLAŞIMDA DIŞ ÖDEMELER DENGESİNİN SAĞLANMASI

Parasal yaklaşım kavramı, ekonominin genelinde ortaya çıkan değişmelerin ve politikaların dış ödemeler dengesi üzerindeki etkisini inceleyen çok farklı yöntemler arasında son yıllarda en çok taraftar bulan yöntemdir. İçeriği klasik iktisat görüşüne çok uygundur. Kavramın parasal olarak nitelendirilmesinin nedeni, ödemeler dengesi teorisinde fiyat ve gelirdaki ayarlamaları ön planda tutan ve çizgi üstü işlemlere yönelmeyip çizgi altı işlemlere yani moneter veya parasal

işlemlere yönelmiş olmasındandır. Bu yaklaşım ödemeler dengesindeki çeşitli hesapları ülkenin dış dünyaya açılan pencereleri olarak değerlendirmektedir.

Ödemeler dengesinde parasal yaklaşım kuramı, David Hume'a göre dek geriye giden ve bir stok değişkeni olarak, para ankesleri reel değerindeki ayarlamaların dış dengeyi sağlamada çok önemli olduğunu dolayısıyla fiyat-para-akım mekanizması çerçevesinde ifade edilen, klasik düşünceye geri dönüşü simgeler.

Bu geri dönüşün mimarları, Chicago Okulunun hocaları, Robert Mundell ve Harry Johnson ve onların öğrencileridir. (Savaş, 1986: 279) Hume'nun analizinde para talebi fazlası veya para arzı fazlasının ülkenin nominal fiyat seviyesi üzerine olan etkisi paralelinde dış ödemeler dengesi üzerindeki açıklar ve fazlalıklar sonucu ülkedeki para stoku veya arzı otomatik olarak ülkedeki para talebine uyum sağlar. Buna göre açık bir ekonomide, para talebi ile, bir stok değişken olan para arzı arasında uyumsuzluk olduğu sürece, dış ödemeler dengesinde açık veya fazlalıklar olacaktır. Para arzı veya altın fazlalığı kapalı bir ekonomide fiyat seviyesini dolayısıyla da nominal para talebini aynı oranda yükselterek; açık bir ekonomide ise, artan ithalat sonucu, dışarı aktararak fazlalılığı ortadan kaldıracaktır o ki dış ödeme açık ve fazlalıklarının geçici sadece para arz ve talebinin fazlalığından kaynaklanan birer moneter kavram olduklarını ileri sürülmektedir. Yaklaşımın parasal olarak tanımlanması; ödemeler bilançosundaki dengesizliğin para politikasına ilişkin bir isabetsizlik ya da becerisizlikten değil, mekanizmayı boşa çıkartıcı politikalar izlenmedikçe bu dengesizliğin parasal dengelenme süreci içerisinde kendiliğinden ortadan kalkacağını bildirmektedir.

Ödemeler bilançosunda yalnızca rezerv hareketlerini inceleyen yaklaşıma göre, geleneksel analizlerde yapılagelen ihracat, ithalat ve dış ticarete konu olmayan mallar ayrımı bir kenara itilmiş olmaktadır. Yaklaşım bunun yerine para talebi ile para arzı arasındaki stok değişken dengesizliğinin neden ve nasıl uluslararası para akımlarına yol açtıklarını açıklayarak, dış ödemelerdeki mal ve sermaye akımlarına yeni bir açıklama getirmektedir. Parayı odak noktasına koyan Parasal yaklaşım kuramı, para arzını anlatan detaylı bir süreç ile istikrarlı bir para talep fonksiyonuna dayanmaktadır. Bunun başlıca nedeni yaklaşımın ödemeler bilançosunun moneter yani parasal işlemleri ile ilgili olması bunda ekonomi içindeki para talebi ve para arzı ile doğrudan ilişki içinde olmasıdır. Sistemde bir tıkanıklığın ortaya çıkmaması için para arzının ve özellikle para talebi fonksiyonlarının istikrarlı bir seyir izlemesi gerekmektedir. 1960 ve 1970 yıllarda Almanya ve Japonya'nın ödemeler dengesi

fazlalarıyla karşılaşmaları ve aynı zamanda yüksek büyüme hızına sahip olmaları Keynes'in görüşleri ile çelişmiştir. Keynesyen görüş teoriyi açıklarken parasal unsurları dikkate almamıştır. Kreinen ve Officer 1978 yılında yazdıkları makalede Japonya'da ve Almanya'da yüksek büyüme oranlarına rağmen görülen dış ticaret fazlalarının artan para talebi karşısında para arzının arttırılmamasından kaynaklandığını belirtmiştir. (Kreinen, Lawrence, 1978: 32-33)

Ödemeler dengesine parasal yaklaşım Monetarizmin bazı temel özelliklerini alarak bir taraftan IMF bir taraftan da Chicago Üniversitesi içerisinde ödemeler dengesi sorunlarını açıklamak ve bu sorunlara çözümler getirebilecek politika önerileri sunmak üzere geliştirilen bir analizdir. Ödemeler dengesine parasal yaklaşıma göre dış fazla, hükümeti yönetenler tarafından karşılanmayan aşırı para talebi tarafından ortaya çıkarken; dış açık aşırı para arzı sonucu meydana gelmektedir (Salvatore, 1990: 566). Bu teori paraya çok önem veren monetarist teori ile karıştırılmamalıdır. Zira ödemeler dengesi sorunlarının tek nedeni yanlış para politikası uygulamaları değildir. Yine ödemeler dengesi sorununda başvurulabilecek tek araç da para politikası değildir. (Frenkel, Johnson, 1977: 24) Parasal yaklaşıma göre ödemeler dengesi sorunları geçicidir ve uzun dönemde kendi kendini düzeltme mekanizmasına sahiptir. Ülke içinde ortaya çıkan aşırı para arzı ya da talebi başka ülkelerden gelen fonların ülkeye girip çıkması ile kaybolmakta ve böylece dış dengesizlik ortadan kalkmaktadır. Yani ülkelerdeki dış dengesizlikler uluslararası para ve rezerv akımları ile dengelenmektedir. Şöyle ki fiyat altın para akımı sisteminde altın ve uluslararası rezervlerin ülkeler arasındaki akımı oransal fiyatları etkileyerek dış dengeyi sağlarken ödemeler dengesinde parasal yaklaşımda para arzı ve para talebi arasındaki dengenin kurulması dış dengeyi otomatik olarak gerçekleştirmektedir.

Konuyu biraz daha açarsak; cari işlemler açığı ile karşılaşan bir ülkede faiz hadleri yükselecek ve faiz hadlerindeki bu yükselme de ülke dışından ülkeye sermaye girişine yol açacaktır. Yaşadığımız çağ bir söylemsel açıdan ödemeler dengesinde farklılıklar arz etmektedir (Kantar, 2017: 175) Bu durum bir taraftan ödemeler dengesindeki cari işlemler açığını sermaye hesabı fazlası ile kapatırken, diğer taraftan ülkeye döviz girişi ile birlikte sabit kur sistemi altında çoğalan para arzı, faiz oranlarının düşmesine ve böylece para piyasasında da dengenin sağlanmasına neden olacaktır.(Whitman vd, 1975: 498-500) Konuyu toparlarsak parasal yaklaşımın ekonomi politikasına ilişkin önerileri şöylece sıralanabilir:

- -Dış ödemelerdeki dengesizliğin tamamen parasal bir olgu olduğunu savunur.

- -Rezerv giriş ve çıkışları olarak tanımlanan dış ödemeler dengesindeki fazlalık ve açıklar aslında parasal dengesizliğin parasal belirtileridir.
- -Ödemeler bilançosundaki dengesizlikler geçicidir.
- -Ödemeler dengesindeki açıklar ile ilgili ülke döviz rezervlerini veya borçlanma kapasitesini tüketene dek geçici bir süre otomatik olarak finanse edilebilir.
- -Eğer döviz rezervleri yeterli değilse bu durumda dış ödemeler bilançosundaki dengesizlikler ülkelerin izledikleri para politikaları ile çözümlenebilir.

Bu çözümün ekonomiye bir maliyeti olduğu unutulmamalıdır. Zira topluma yüklenen bu maliyet deflasyonun yükleyeceği maliyetten daha hafiftir.

Sonuç

Dış ödemeler bilançosundaki devam eden açıklar ülkenin döviz rezervlerinin ve sağlayabileceği dış kaynakların azalmasına neden olur. Bu yüzden uzun vadede dış açıkları giderici köklü önlemler alınması zorunludur. Ödemeler dengesindeki karşılaşılan en önemli sorunların başında para arzı ile para talebi arasındaki dengesizlik sorunu ve bu gelir tüm gelişmekte olan ülkelerin en önemli sorunlarından biridir. Parasal yaklaşım, para arzındaki değişmelerin sonuçların etkilerinin ne olacağını göstermek içinde kullanılabilir. Örneğin, başlangıçta para arzı para talebine eşitken, para arzı arttırılırsa para arzında bir aşırılık ortaya çıkacaktır. Halk bu aşırı para arzından kurtulmak için mal ve tahvil satın alınımına yönelecektir. Mal alımları fiyatlarının yükselmesine, bu da dolaylı yollardan ithalatın artmasına, ithalatın artması ise cari işlemler hesabının kötüleşmesine neden olacaktır. Tahvil satın alımları ise, faiz oranlarının düşmesine bir taraftan da tahvil fiyatlarının yükselmesine neden olurken, sermaye hesabının kötüleşmesine neden olacaktır. Görülüyor ki, para arzındaki aşırı artışlar ödemeler bilançosunu bozucu yönde etki yapmaktadır. Ekonomi yöneticilerinin, piyasadaki para arz ve talebini dengeleyen mekanizmaları dikkatle takip etmeleri gerekmektedir. Bu yaklaşıma çeşitli eleştirilerde yapılmıştır. İlk eleştiri, istikrarlı bir para talebi fonksiyonunun ortaya çıkmasının güçlüğüdür. Zira para talebi fonksiyonunun istikrarsız olması halinde paranın dolanım hızındaki değişikliklerin öngörülmesinin zor olması ve para miktarıyla toplam harcamalar arasındaki bağlantının kopması halidir. Yapılan ampirik çalışmalar, ABD’de 1970’lerin başına kadar para talebi fonksiyonunun istikrarlı olduğunu göstermektedir. Ancak 1973’den sonra hızla artan finansal yeniliklere bağlı olarak para talebi

denklemlerinin, tahminlerinde kayda değer istikrarsızlıklar tespit edilmektedir. Bunun nedeni, para benzeri finansal varlıkların maliyetsiz ve sınırsız bir şekilde yayılmasıdır. İkinci önemli eleştiri, para arzı ile ilgili olarak ortaya çıkmıştır. Bu yaklaşıma göre para arzı ancak ABD gibi bir rezerv para ülkesi için para otoritesinin kontrolünde olan bir büyüklüktür. Küçük ekonomiler için bu varsayım, esnek kur rejimlerinde geçerli olabilmektedir. Sabit kur rejimlerinde para arzı endojen (değeri modelin içerisinde belirlenip açıklanan) bir büyüklük haline gelmektedir ve Merkez Bankalarının kontrolünden çıkmaktadır. Bu yaklaşım, ödemeler dengesi bilançosunun bir bütün olduğunu vurgulamaktadır. Cari işlemler ve sermaye hesaplarını, otonom kabul etmekte ve böylece ödemeler dengesindeki çizgi üstü kalemleri bir araya getirerek önemli ilişkileri ihmal etmektedir. Bu durum tehlikeli bir basitleştirme değildir. Bu basitleştirme mantığıyla ödemeler dengesi sorunlarının nereden kaynaklandığının belirlenmesi ve belirlenen bu sorunlara yönelik tedbirlerin alınması zorlaşır. Bir diğer eleştiri noktası dış dengesizliklerin sadece iç kredi hacmindeki değişiklikler yoluyla düzeltilebileceğini iddia etmesidir. Oysa dış ticaret politikası yoluyla da ödemeler dengesi üzerinde ciddi etkiler yaratmak mümkündür. Para piyasasının yanında mal piyasalarının etkisi de bu yaklaşıma eklenmelidir. Ödemeler dengesi parasal yaklaşımını savunanlar, parasal denkleştirme sürecinin önemini anlatırken uzun dönem dikkate almışlar, kısa dönem ihmal etmişlerdir. İlave olarak bu yaklaşımın paranın rolü konusunda çok ileri giden bir bakış açısı getirmesi parayı öne koyarak, parasal faktörleri yani nispi fiyatlar gelir gibi reel değişkenleri ihmal etmektedir. Bunun nedeni, Dünya da ve bazı gelişmiş ülkelerde para ve finans piyasalarında yaşanan tecrübelerin konu ile ilgili düşünenleri ulaştırdığı bir sonuçtur. Asıl olan parasal yaklaşımı, diğer yaklaşımlara rakip olarak ele almak değil, onlara destek bir yaklaşım olarak görmek ve böylece daha gerçekçi yorumlara ulaşmak olmalıdır.

Kaynakça

- Berber, Metin, (2016), **Makro İktisat**, Celepler Matb. Yayın ve Dağıtım, Trabzon.
- Bocutoğlu, Ersan, (2014), **Makro İktisat**, Ekin Basım Yayın, Bursa.
- Erçel, Gazi, (1998). “Ödemeler Dengesi”, **Bankacılar Dergisi**, 25(6), s. 3-7.
- Frenkel, Jacop, A. Harry, G. Johnson (1997), “The Monetary Approach To The Balance Of Payments Essential Concepts And Historical Origins”, **The Monetary Approach To The**

- Balance Of Payments**, (Eds.) J. A. Frenkel ve H. G Johnson, UK, George Allen And Unwin Ltd., paper.74
- İçöz, Cenk, (1995). **Küresel Makro İktisat, Teori Politika**. Gazi Üniversitesi Yayınları, Yay. No: 204, İİBF Yay. No: 59, Ankara.
- İşgüden, Tamer, Akyüz, Müfit (1990), **Uluslararası İktisat**, Evrim Kitapevi, İstanbul.
- Johnson, Harry G. (1977), “The Monetary Approach to Balance of Payments: Explanation and Policy Implications,” *Economica*, New Series, Vol.44, No.175.
- Kantar, Gökmen (2017), “Türk Siyasetinde Politik Dil Kullanımı: Recep Tayyip Erdoğan’ın 12 Haziran 2011 Genel Seçimleri Miting Konuşmalarının, Söylem Dilinin İçerik Analizi”, **Yüzüncü Yıl Üniversitesi İİBF Dergisi**, 2(4), Van.
- Kreinin, Mordechai E. ve Lawrence, H. Officer (1978), **The Monetary Approach To The Balance Of Payments: A Survey**, USA, Princeton University Press.
- Orhan, Z. Osman, Erdoğan, Seyfettin (2013), **İktisada Giriş**, Umuttepe Yayını, Kocaeli.
- Öksüz Suat (1980), **Türkiye’de Para ve Dış Denge ilişkisi (Bir Parasal Yaklaşım Modeli Denemesi)**, Eskişehir İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi Yayınları, Eskişehir.
- Salvatore, Dominik (1990), **International Economics**, Third Edition, USA, Macmillan-Publishing Company.
- Savaş, Vural (1986), **Politik İktisat**,1. Basım, Beta Basım Yayım Dağıtım, İstanbul.
- Ünsal, Erdal M. (2017), **Makro İktisat**, Murathan Yayınları, Ankara.

KAR YÖNETİMİNİN KAVRAMSAL ÇERÇEVESİ*

Dr. Öğr. Üyesi Aysel AKÇAY
Van Yüzüncü yıl üniversitesi
İİBF, İşletme Bölümü
ayselakcay@yyu.edu.tr

Prof. Dr. Abdulkadir BİLEN
Dicle Üniversitesi
İİBF, İşletme Bölümü
abilen@dicle.edu.tr

Öz

Finansal raporlamanın amaçlarından biri bir firmanın finansal performansı hakkındaki bilgileri periyodik olarak özetlemektir. Kar yönetimi uygulamaları finansal raporlama sürecinde yöneticilerin Genel Kabul Görmüş Muhasebe İlkeleri kapsamında takdir yetkisini kullanarak karı manipüle etmesi durumunda ortaya çıkmaktadır. Yöneticilerin firmanın finansal performansını olduğundan farklı göstermek amacıyla yönelmiş olduğu kar yönetimi uygulamaları firmanın finansal tablolarından yararlanan yatırımcı, çalışanlar ve kredi verenler gibi bilgi kullanıcılarının kararlarında yanılmalarına neden olmaktadır. Farklı yöntemler kullanılarak karın yönetilmesine olanak veren kar yönetimi uygulamaları finansal raporların kalitesini olumsuz yönde etkilemektedir. Bu nedenle bir işletmede kar yönetimi uygulamaları ne kadar az sayıda ise, işletmenin finansal raporlarının o denli kaliteli olduğu varsayılmaktadır. Bu çalışmanın amacı muhasebe manipülasyon türlerinden biri olan kar yönetimi hakkında bilgi vermektedir. Bu amaçla çalışmada kar yönetimi, kar yönetimi güdüleyicileri ve kar yönetimi tekniklerine ilişkin bilgiler verilmeye çalışılmıştır.

Anahtar Sözcükler: Kar, Kar yönetimi, Kar yönetimi teknikleri

* Bu çalışma Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü tarafından “Bağımsız dış denetim kalitesinin kar yönetimi üzerine etkisi: Borsa İstanbul’da işlem gören işletmeler üzerine bir araştırma” adlı tezden üretilmiştir.

CONCEPTIONAL FRAMEWORK OF EARNINGS MANAGEMENT

Abstract

One of the purposes of financial reporting is to periodically summarize information about the financial performance of a firm. Earnings management practices arise in the event that managers manipulate earnings using discretionary authority in the context of Generally Accepted Accounting Principles in the financial reporting process. Earnings management practices, which managers use to false pretence their firm's financial performance from others, cause data users such as investors, employees and lenders who make use of the firm's financial statements to be mistaken in the decisions of information. Earnings management practices, which allow managing earnings using different methods, affect the quality of financial reports in the negative manner. For this reason, the fewer the number of earnings management applications in an enterprise, the more likely it is that the financial report of the enterprise is of such good quality. The purpose of this study is to provide information on earnings management, which is one of the types of accounting manipulation. For this purpose, it tried to give information about earnings management, earnings management motivations and earnings management techniques.

Keywords: Earnings, Earnings management, Earnings management techniques

Giriş

Finansal tablo bilgilerini kullanarak ekonomik kararlar alan tüm paydaşlar için finansal tablolarda yer alan bilgilerin doğru ve güvenilir olması oldukça önemlidir. Fakat Genel Kabul Görmüş Muhasebe İlkelerinin (GKGMİ) esnek bir yapıya sahip olması finansal tabloların hazırlanması konusunda firma yöneticilerine kendi yargılarını kullanma olanağı sunmaktadır. Böylece yöneticiler finansal raporlama sürecinde kendi yargılarını kullanarak işletme hakkında sahip oldukları bilgileri ilgili taraflara aktararak finansal tabloların etkinliğini artırabilmektedirler. Ancak hedeflenen kara ulaşabilmek için finansal analistlerin baskısına maruz kalan birçok yönetici kar yönetimi uygulamalarına yönelebilmektedir. Karı artırmanın yanında kar yönetimi, hisse senedi piyasasını etkileme, yönetici ücret ve primlerini artırma, borçlanma maliyetlerini azaltma ve piyasa düzenleyicilerinin müdahalelerinden kaçınma, yatırımcıların şirketle ilgili olarak algıladıkları riski azaltmak, şirketin gelecekteki performansı hakkında piyasaya olumlu sinyal göndermek, vergi avantajı sağlamak gibi amaçları da içerebilir (Demir ve Bahadır, 2007: 111). Bunun yanında yöneticiler işlerini kaybetmeme ve şöhret

kazanma gibi sebeplerle de kar yönetimi uygulamalarına başvurabilir (Kurşunel vd., 2005: 175).

Kar yönetimi uygulamaları yöneticilerin kişisel yargılarına bağlı olarak gerçekleştiği için doğrudan tespit edilmesi oldukça zordur. Çünkü kar yönetimi uygulamaları farklı amaçlar için farklı yöntemler ile yapılabilmektedir. Bu nedenle kar yönetimi uygulamalarının ölçümüne yönelik farklı teknikler ve yöntemler geliştirilmiştir.

Yöneticilerin firmanın finansal performansını olduğundan farklı göstermek amacıyla yönelmiş olduğu kar yönetimi uygulamaları finansal raporların şeffaflık ve güvenilirliğini azaltarak yatırımcıların zarar görmesine neden olmaktadır. Bu durum işletme hakkında yanlış yatırım ve borç verme kararlarının alınmasına ve dolaylı olarak da ülke ekonomisinin verimliliğinin olumsuz yönde etkilenmesine neden olmaktadır. (Ağca ve Önder, 2016: 24). Bunun yanında finansal bilgi kullanıcılarını yanıltmak amacıyla yapılan kar yönetimi uygulamaları finansal raporlamanın amaçlarına ters düşmekte ve finansal raporlama kalitesini azaltmaktadır.

Bu çalışmanın amacı kar yönetimi kavramı, güdüleyicileri ve kar yönetimi yöntemlerine ilişkin bilgi vermektir. Çalışma altı bölümden oluşmaktadır. Girişi takiben ikinci bölümde kar kavramı hakkında bilgi verilmiştir. Üçüncü bölümde kar yönetiminin kavramsal çerçevesi özetlenmiştir. Dördüncü bölümde kar yönetimi uygulanmasına neden olan kar yönetimi güdüleyicileri açıklanmıştır. Beşinci bölümde kar yönetiminde kullanılan yöntemler hakkında bilgi verilmiştir. Son bölümde ise genel değerlendirme yapılmıştır.

1. KAR KAVRAMI

Finansal raporlamanın amaçlarından biri firmanın mali performansı ile ilgili bilgileri periyodik olarak özetlemektir. Kar da işletme performansını ortaya koyan önemli göstergelerden biri olduğu için oldukça önemli bir kavramdır (Xu, Taylor ve Dugan, 2007).

Kar belli bir dönemde elde edilen satış hasılatı ile bu hasılatla ilişkin maliyet ve giderler arasındaki olumlu fark olabileceği gibi işletmenin ilgili hesap dönemi sonundaki öz sermayesi ile aynı dönem başındaki özsermaye arasındaki olumlu fark olarak da tanımlanabilir (Bülbul, 2003). Bu noktada iki farklı kar kavramı ortaya çıkmaktadır. Bunlar ticari kar ve mali kar kavramlarıdır. Dönem içinde ve dönem sonunda muhasebe hesaplarına yapılan kayıtlar ticari karın tespit edilmesine yöneliktir. Ticari karın tekdüzen muhasebe sistemine göre tespit edilmesinin anlamı muhasebe ile ilgili bütün işlemlerin bu işlemlerin vergi yasaları karşısındaki durumuna bakmaksızın

hesaplara kaydedilmesidir. Mali kar ise, muhasebe kayıtlarında belirlenemeyen ticari kara gerekli eklemeler ve çıkarmalar yapılarak tespit edilen bir kardır (Güçlü, 2009: 266).

2. KAR YÖNETİMİ KAVRAMI

Finansal tablo bilgilerini kullanarak ekonomik kararlar alan tüm paydaşlar için finansal tablolardaki bilgilerin güvenilirliği çok önemlidir. Fakat yöneticiler kendi çıkarları doğrultusunda muhasebe ilkelerindeki esnekliklerden faydalanarak finansal bilgileri manipüle edebilmekte ve finansal bilgi kullanıcılarını yanıltabilmektedirler. Muhasebe literatüründe finansal bilgilerin manipüle edilmesi olarak ifade edilen bu olgu kar yönetimi olarak adlandırılmaktadır (Yavuzaslan ve Kalmış, 2016: 354).

Kar yönetimi faaliyetlerini tanımlamak için birçok ifade kullanılmıştır:

- Gelir düzeltirme
- Muhasebe hokus pokusu
- Finansal tablo yönetimi
- Rakamlar oyunu
- Agresif muhasebe
- Gelir tablosunu yeniden yapılandırma
- Kayıtlarla oynama
- Yaratıcı muhasebe
- Finansal tablo manipülasyonu
- Muhasebe sihirbazlığı
- Gelecekte borçlanma geliri
- Gelecek için bankacılık gelirleri
- Finansal uyanıklık
- Bilanço süsleme
- Muhasebe sihri

Ancak bu terimlerin hiçbirinde evrensel olarak kabul edilen standart bir tanım yoktur.

Kar yönetimine literatürde genel olarak iki farklı açıdan bakılmaktadır. İlk bakış açısına göre kar yönetimi, ortakların servetlerini maksimize etmek amacıyla yöneticilerin sorumluluklarını yerine getirme konusunda kullandıkları bir yönetim aracıdır. İkinci bakış açısında ise finansal tablo kullanıcılarını yanıltmak amacıyla finansal bilgilerin çarpıtılması şeklinde ele alınmaktadır (Ayarlıoğlu, 2007: 43). Kar yönetimi kavramı farklı yaklaşımlarla tanımlandığı için

literatürde kar yönetimi ile ilgili standart bir tanım bulunmamaktadır. Aşağıda bu tanımlamalardan bazılarına yer verilmiştir.

Kar yönetimi ile ilgili ilk tanımlamalardan biri Schipper (1989) tarafından yapılmıştır. Schipper (1989) kar yönetimini bazı özel kazançlar elde etmek amacıyla dışsal finansal raporlama sürecine kasıtlı bir müdahale olarak tanımlamıştır. Ayrıca Schipper (1989) kamuya açıklanan karı veya karın alt bölümlerini değiştirmek amacıyla yatırımların ya da finans kararlarının zamanlamasını ayarlayarak gerçekleştirilen gerçek kar yönetimini de kapsayan bir tanımlama yapmıştır.

Healy ve Wahlen (1999)'a göre kar yönetimi, yöneticilerin hem şirketin ekonomik performansı hakkında bazı paydaşları yanıltmak hem de kamuya açıklanan kar rakamına bağlı bazı sözleşmelerden doğan sonuçları etkilemek amacıyla finansal raporlama sürecinde ve işlemlerin oluşturulması sırasında sahip oldukları yetkiyi kullandıkları zaman ortaya çıkar.

Mulford ve Comisky (2002) kar yönetimini, yönetim tarafından belirlenmiş analistler tarafından yapılan bir öngörü doğrultusunda finansal durumun iyi olmadığı yıllarda karın kullanılması amacıyla finansal durumun iyi olduğu yıllardaki karın saklanması amacıyla yapılan bir manipülasyon olarak tanımlamışlardır.

McKee (2005) göre ise kar yönetimi; “önceden tahmin edilebilir ve istikrarlı finansal tablolara ulaşabilmek için makul ve yasal yönetim kararları almaktır” şeklinde tanımlamaktadır.

Dechow ve Skinner (2000) göre kar yönetimi finansal tablo kullanıcılarını yanıltmak amacıyla finansal tablolarda verilerin kasıtlı olarak yanlış açıklanması, eksik açıklanması veya hiç açıklanmamasıdır.

Küçüksözen (2004: 66) kar yönetimini bir şirketin ekonomik performansı hakkında finansal bilgi kullanıcılarının yanıltılması ya da açıklanması gereken kar rakamına dayalı sözleşme sonuçlarının etkilenmesi amacıyla, yöneticilerin finansal raporlama sürecinde (muhasabe standartları kapsamında veya bunların dışında) aldıkları kararlarla veya yapmış oldukları işlemlerle finansal sonuçları değiştirmeleri, başka bir deyişle yatırımcıların veya finansal tablo kullanıcılarının karar ve düşüncelerini etkileyecek ya da değiştirecek nitelikte, finansal verilerinin ya da önemli hususların kasıtlı olarak yanlış ya da eksik açıklanması ya da bunların hiç açıklanmaması olarak tanımlamıştır.

SEC 1999 yılında yayınladığı yıllık raporunda kar yönetimini şu şekilde tanımlamıştır: istenilen bir sonuca ulaşmak için gerçek

finansal performansının farklı gösterilmesi için her türlü yöntemin kullanılmasıdır (ABD Menkul Kıymetler Komisyonu [SEC], 1999).

Yukarıda belirtilen kar yönetimi tanımlarındaki farklılıkların nedenlerinden biri kar yönetiminin yalnızca finansal raporlama süreci ile ilgili mi yoksa finansman kararları gibi gerçekleşen birtakım faaliyetlerle mi ilgili olduğudur (Altuk Özden ve Ataman, 2014: 15). Bir diğer nedeni ise kar yönetimi konusunda iki farklı bakış açısının oluşmasıdır. Bunlar fırsatçı ve faydacı bakış açıları olarak iki grupta toplanabilir. Fırsatçı bakış açısına göre yöneticiler yatırımcıları yanıltmak amacıyla kar yönetimine başvururlar. Holthausen and Leftwich (1983) tarafından açıklanan faydacı bakış açısına göre ise; kar yönetimi yöneticilerin firmanın gelecekteki nakit akışları ile ilgili özel beklentilerini yatırımcılara açıklaması ve aktarmasıdır.

İşletmelerin başarısının ölçülmesinde kullanılan kar sermaye piyasalarında bulunan işletmeler bakımından son derece önemlidir. Yöneticiler bazen bu karı şirketle ilgili bazı tarafları şirketin ekonomik performansı hakkında yanıltmak amacıyla kullanabilmektedir. Bu işletmelerde karın en üst seviyeye çıkarılması hisse başına düşen karın da artırılmasını sağlar. Böylece yönetici tarafından yapılan kar yönetimi işletmenin piyasa değerini artırır bu da işletme sahip ve ortaklarının refah düzeylerinin yükselmesini sağlar (Önder ve Ağca, 2013: 36).

Kar yönetimi ile ilgili bir diğer önemli nokta ise yöneticilerin finansal raporlamada kendi inisiyatiflerini kullanmalarının doğurmuş olduğu yarar ve zararlardır. En önemli zarar bu inisiyatifi kullanmanın kar yönetimi ile sonuçlanması durumunda kaynakların yanlış ayrılmasına sebep olmasından dolayı ortaya çıkan potansiyel maliyettir. Faydası ise; yöneticinin şirkete özgü bazı bilgileri şirket dışındakilerle paylaşması sonucunda dışarıdakilerin daha sağlıklı karar vermelerini sağlayarak kaynak dağıtımını konusunda kararlarındaki iyileşmedir (Küçüksozen, 2004: 60).

Yapılan tanımlardan hareketle kar yönetimi, “yöneticilerin gerek kendileri gerek firmaları için bazı özel yararlar elde edebilmek adına kasıtlı bir şekilde finansal raporlama sürecini manipüle ederek finansal tablo kullanıcılarını yanlış yönlendirmeleridir” şeklinde ifade edebiliriz.

3. KAR YÖNETİMİ GÜDÜLEYİCİLERİ

Yöneticiler finansal raporlama sürecinde kendi yargılarını kullanarak işletme hakkında sahip oldukları bilgileri potansiyel yatırımcılara ve kredi verenlere ileterek finansal tabloların etkinliğini artırma amacıyla olabilirler. (Memiş ve Çetenak, 2012: 210). Ancak

hedeflenen kara ulaşabilmek için finansal analistlerin baskısına maruz kalan birçok yönetici kar yönetimi uygulamalarına yönelebilmektedir. Karı artırmanın yanında kar yönetimi, hisse senedi piyasasını etkileme, yönetici ücret ve primlerini artırma, borçlanma maliyetlerini azaltma ve piyasa düzenleyicilerinin müdahalelerinden kaçınma, yatırımcıların şirketle ilgili olarak algıladıkları riski azaltmak, şirketin gelecekteki performansı hakkında piyasaya olumlu sinyal göndermek, vergi avantajı sağlamak gibi amaçları da içerebilir (Demir ve Bahadır, 2007: 111). Ayrıca yöneticiler işlerini kaybetmeme ve ün kazanma gibi sebeplerle de kar yönetimi uygulamalarına başvurabilir (Kurşunel vd., 2005: 179).

Kar yönetiminin yapılmasına neden olan koşullar ile kar yönetimi yapılmasını sağlayan güdüleyicilerin birbirinden ayırt edilmesi gerekmektedir. Aşağıda kar yönetimi uygulamalarına neden olan koşullar ile kar yönetimi uygulanmasına yönelten güdüleyiciler tablo halinde gösterilmiştir.

Tablo 1: Kar Yönetimi: Koşullar ve Güdüleyiciler

Kar yönetiminin koşulları	Kar yönetimi güdüleyicileri
Firmanın elde edeceği kar belirlenen kar tahminlerinden daha düşüktür.	Firmanın hisse senedi fiyatlarındaki düşüşten kaçınmak
Hisse senetlerinin halka ilk kez arz edilmesi	Halka ilk kez arz edilen hisse senedi fiyatlarını maksimize edip en iyi kar görüntüsü vermek
Firmanın elde edeceği kar yöneticilerin alacağı prim sınırlarında değildir.	Yöneticiler kar yönetimine başvurarak karın prim alabilecekleri seviyede olmasını sağlarlar.
Firmanın kredi sözleşmelerindeki şartlara uymayacak düzeyde kar elde etme ihtimali söz konusudur.	Firma kar yönetimi uygulayarak kredi sözleşmelerinde bulunan şartlara uygun kar sağlar.
Firmanın elde edeceği kar yıllardır süregelen kar istikrarını bozacak niteliktedir.	Kar yönetimi ile istikrarsız kar görüntüsü ortadan kaldırılır.
Firmanın üst yönetim kadrosunda değişiklik yaşanmıştır.	Yeni yönetim kar yönetimi ile olumsuz sonuçları eski yönetime yansıtarak kendilerini garanti altına alır.
Geçmişte tahakkuk ettirilmiş yüksek tutarlarda karşılıkların bulunması	Kar yönetimi ile sonraki dönemlerde tahakkukların abartılmış kısımları tersine çevrilerek arzu edilen kar hedefine ulaşma sağlanır.

Kaynak: C.W. Mulfort ve E.E. Comiskey “The Financial Numbers Game, Detecting Creative Accounting Practices” 2002, s:61.

Kar yönetiminin tablo 1’de belirtilen amaçları gerçekleştirip gerçekleştirilmemesi ilişkili olduğu durumlar ve güdüleyiciler kadar kullanılan kar yönetimi tekniklerinin uyumuna da bağlıdır (Ayarlıoğlu, 2007: 50).

Kar yönetimi güdüleyicileri ile ilgili yapılan çalışmalardan hareketle kar yönetimi güdüleyicileri üç başlık altında toplanabilir: (Healy ve Wahlen, 1999: 370).

- Sermaye piyasası güdüleyicileri
- Sözleşmelere dayalı güdüleyiciler
- Kural koyuculara dayalı güdüleyiciler

3.1.Sermaye Piyasası Güdüleyicileri

Yatırımcıların ve finansal analistlerin hisse senetleri ile ilgili bilgilerinin yaygınlaşması durumunda yöneticiler kısa vadeli hisse senedi fiyatlarını etkilemek amacıyla kar yönetimine başvurmak için bunu bir teşvik unsuru olarak görebilirler (Healy ve Wahlen, 1999: 370). Genel olarak sermaye piyasaları güdüleyicileri, hisse senedi fiyatlarını etkilemek ve bundan kazanç sağlamak amacıyla ortaya çıkmaktadır. Özellikle firma performansı ile analist ve yatırımcı beklentileri arasında bir fark olduğu zaman hisse senetlerindeki büyük dalgalanmaları önlemek adına firma yönetimi kar yönetimi uygulamalarına yönelmektedir (Salah, 2010: 29).

Kar yönetiminin sermaye piyasası ile ilgili farklı güdüleyicileri bulunmaktadır. Bunlar; şirket ele geçirmelerinde ele geçirme maliyetlerini düşürmek, ilk halka arz veya sermaye artırımını dolayısıyla sağlanacak fon tutarını artırmak, yönetimin veya analistlerin kar beklentilerini karşılamak ve istikrarlı firma değeri sağlayarak hissedarları korumak olarak sıralanabilir (Yaşar, 2011: 39).

Şirket yöneticilerinin kar yönetimi uygulamak amacıyla şirket ele geçirme konusu ile ilgili ilk çalışma DeAngelo (1986) tarafından yapılmıştır. DeAngelo (1986) yapmış olduğu çalışmada kazanç bilgilerinin şirket ele geçirme uygulamalarında önem taşıdığını ve yöneticileri karlarını olduğundan daha az göstermeye teşvik ettiğini ileri sürmüştür. Yapılan çalışmada şirket ele geçirme uygulamalarında hisse senetlerinin değerini olduğundan daha az göstermeye çalışan yöneticilerin kar yönetimi uygulayıp uygulamadıkları incelenmeye çalışılmıştır. Ancak çalışmada şirket ele geçirme uygulamaları için yöneticiler tarafından yapılan kar yönetimine ilişkin çok az kanıt bulunmuştur. Yeterli kanıt bulunmamasının nedeni ise bu firmalar üzerinde yetkili kurumlar tarafından yapılan etkin denetimlere bağlanmıştır. Bununla birlikte Perry ve Williams (1994) tarafından yapılan çalışmada yöneticilerin şirket ele geçirme uygulamaları

öncesinde kar yönetimi uygulamalarının negatif (gelir azaltıcı) yönde olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Sermaye piyasası güdüleyicilerinden bir diğeri ise ilk halka arz veya sermaye artırımını yoluyla sağlanacak fon tutarını artırmaktır. Bu konuyla ilgili yapılan çalışmalarda yöneticilerin sermaye teklifleri döneminde kararlarını olduğundan daha fazla gösterip göstermedikleri incelenmiştir. Hisse senetlerinin halka ilk kez arz edilmesi durumunda yöneticiler firmanın gelecekteki performansını daha iyi gösterebilmek adına kar yönetimi uygulamalarına yönelik güçlü teşviklere sahiptirler. Bu teşvikler sayesinde yöneticiler yatırımcılar ile aralarında olan bilgi eksikliğinden yararlanacaklardır. Hisse senetleri için piyasa başlangıç fiyatı bulunmadığından yönetim hisse senedi fiyatlarını artırmak adına kar yönetimine başvuracaktır ve böylece finansman maliyetlerini azaltabilecektir. Firmanın piyasadaki hisse senetlerini geri satın alması durumunda (management buyouts) ise karı azaltıcı yönde bir kar yönetimi söz konusu olacaktır.

Yöneticiler hisse senetleri için yüksek bir fiyat ödemek istemedikleri için en iyi fiyat elde etme konusunda hissedarlarla bir anlaşmazlık durumunda kalabilirler. Böyle bir durumda yöneticiler hisse senetlerini satın almadan önce karı azaltıcı yönde kar yönetimi uygularlar (Rani vd., 2013: 25).

Sermaye piyasası nedeniyle uygulanan kar yönetimi amaçlarından bir diğeri ise finansal analistlerin, yatırımcıların ve yönetimin kar beklentilerini ve tahminlerini karşılamaktır. DeGeorge vd., (1999), Kasznik (1999) ve Burgstahler and Eames (1998) şirketlerin analistlerin tahminlerini karşılamak amacıyla kar yönetimine başvurduklarını tespit etmişlerdir. Finansal analistler tarafından yapılan kar tahminleri şirket hisse senetleri üzerinde artış veya azalışa yol açabildiği için analistlerin kar tahminlerini karşılayamayan şirketlerin hisse senedi fiyatlarında düşme, analistlerin kar tahminlerini karşılayabilen şirketlerin hisse senedi fiyatlarında artış olmaktadır (Yaşar,2011: 41). Hisse senetlerindeki olası bir düşüşten kaçınmak amacıyla o dönem sonuna kadar mal satışlarını artırmak, mal sevkiyatını hızlandırarak daha çok malı satmış gibi göstermek, bir menkul veya sabit kıymeti karlı satarak ve dönemle ilgili bir giderin daha az gösterilmesiyle kar yönetimi uygulamalarına başvurulabilir (Kurşunel vd., 2005: 181).

Kar yönetiminin diğeri bir amacı ise istikrarlı bir firma değeri sağlayarak hissedarları korumaktır. Yöneticilerin amaçları içerisinde en önemlilerinden birisi şirketin piyasa değerinin yükseltilmesi ve hisse senedi sahiplerinin kazançlarının en üst seviyeye çıkarılmasıdır. Kazançların istikrarlı olması yatırımcılarda şirketin gelecekte daha iyi

bir performansa sahip olacağı ve kazançlarının artacağı izlenimi vermektedir. Aynı zamanda kazanç istikrarı şirket hakkında oluşabilecek negatif etkilerin de azalmasını sağlayacaktır (Güvercin ve Demir, 2015: 268). Şirket yöneticileri istikrarlı bir firma değeri sağlamak ve böylece hissedarların kazançlarını korumak amacıyla kar yönetimi uygulayabilmektedirler.

3.2. Sözleşmelere Dayalı Güdüleyiciler

Sözleşmeden kaynaklanan kar yönetimi güdüleyicileri incelendiğinde bunun iki dayanağının olduğu görülecektir. Bu güdüleyiciler; tazminat sözleşmeleri ve kredi sözleşmeleri olarak iki grupta incelenebilir. Muhasebe verileri açık veya örtülü bir şekilde sözleşme şartlarının izlenmesi ve düzenlenmesine yardımcı olduğu için yöneticiler karı yönetme konusunda teşvik olurlar (Healy ve Wahlen 1999: 375). Tazminat sözleşmelerinin amacı yönetici çıkarları ile hissedar çıkarlarını uyumlu hale getirmektir. Yönetici ile hissedarlar arasındaki sözleşmeye dayalı ilişki, yöneticilerin sözleşme hükümlerini yerine getirebilmek için kar yönetimi kullanma yönünde teşvikler yaratmaktadır (Salah, 2010: 30).

Healy (1985) yöneticilerin primlerinin bugünkü değerini artırmak için tahakkuklar ve muhasebe prosedürlerini belirleme konusunda teşvik olacağını belirtmiştir. Healy (1985) tarafından yapılan çalışmada teşvik primleri raporlanan karın bir fonksiyonu olarak ele alınmaktadır ve bu primlerin hesaplanması için belirli bir sınır oluşturulmuştur. Eğer kar belirlenen sınırın altında kalırsa yöneticiler prim alamadıkları için belirlenen kar üst sınırına ulaşım prim alabilmek için karı artırıcı faaliyetlerde bulunabilirler. Ancak yöneticiler belirli bir üst sınıra kadar prim elde edebilirken bu sınırın aşılması durumunda elde edilen primde bir değişiklik olmamaktadır. Bu durumda alacağı teşvik priminde bir artış sağlayamayan yönetici karı azaltıcı yönde kar yönetimine uygulayacaktır

Literatürdeki diğer çalışmalarda örtülü tazminat sözleşmelerinin kar yönetimi teşvikleri üzerinde herhangi bir etkisinin olup olmadığı araştırılmıştır. Bu çalışmalarda yöneticilerin iş güvencelerinin tehdit altında olduğu veya görev sürelerinin kısa olması beklenen dönemlerde kar yönetimine ne sıklıkta başvurulduğu test edilmiştir. DeAngelo (1988) vekaleten görev yapan bir yöneticinin rapor edilen kazançları artırmak için takdir yetkisini kullandığı sonucuna ulaşmıştır. CEO'ların son görev yıllarında araştırma geliştirme harcamalarını azaltarak kazançlarını artırmaya çalıştıklarını tespit etmişlerdir. Bu davranışın nedeninin ise birçok CEO'nun tazminatının kısa vadeli olmasından kaynaklandığı ileri

sürülmektedir. Özetle yukarıdaki çalışmalar bazı yöneticilerin iş güvenliklerini ve teşvik primlerini artırmak amacıyla karlarını yönettiklerini ortaya koymaktadır.

Sözleşmelere dayalı olarak yapılan bir diğer kar yönetimi güdüleyicisi olan kredi sözleşmeleri birtakım koşullar içermektedir. Bu koşullar borç vereni korumak için şirketin finansal faaliyetlerinin incelenmesi ve bazı işlemlerin sınırlandırılması şeklinde olabilmektedir (Küçüksözen, 2004: 175). Borç sözleşmesinin ihlal edilmesi durumunda borç veren faiz oranını artırabilir veya borcun hemen geri ödenmesi konusunda çağrıda bulunabilir. Bu nedenle borç sözleşmeleri kar yönetimi uygulamak ve sözleşme ihlalden kaynaklanan maliyetlerden kaçınmak için birtakım teşvikler sağlamaktadır (Rani vd., 2013: 24). Bununla birlikte borç sözleşmeleri şartlarında belirli bir kar hedefi belirlenmesinin istenmesi durumunda yöneticilerin bu hedefe ulaşabilmek için kar yönetimine yönelmeleri söz konusu olabilir (Gu ve Hu, 2015: 126).

3.3.Kural Koyuculara Yönelik Güdüleyiciler

Hükümetin veya farklı kural koyucu kurulların müdahaleleri firmaların finansal raporlama sonuçlarını etkileyecek teşviklere yol açabilmektedir. Kar potansiyeli fazla olan şirketlerde düzenleyici otoritelerin baskılarını azaltmak için karı düşürmeye yönelik olarak kar yönetimi uygulamaları söz konusu olabilmektedir (Altuk Özden ve Ataman, 2014: 19). Hükümet veya diğer düzenleyici kurulların baskılarının artması firma performansında olumsuz bir etki yaratan yeni düzenlemelere neden olabilir (Salah, 2010: 30). Literatürde kar yönetiminin kural koyuculara yönelik güdüleyicilerinin; sektöre özgü düzenlemeler ve anti tröstler ile ilgili düzenlemeler olmak üzere iki ayrı grupta incelendiği görülmektedir.

ABD'de hemen hemen tüm sektörler belli bir dereceye kadar düzenlemeye tabi tutulurken bazıları (bankacılık, sigorta ve kamu sektörü gibi) muhasebe verilerine bağlı düzenlemeler ile karşılaşılırlar. Bankacılık düzenlemeleri bankaların muhasebe verileri açısından belirli sermaye yeterliliği ile ilgili koşulları yerine getirmesini zorunlu kılmaktadır. Sigorta kurallarına göre sigorta şirketlerinin asgari finansal sağlamlık ile ilgili şartları yerine getirmesi gerekmektedir. Kamu yararına hizmet eden sektörlerde oransal düzenleme yapılmakta ve sadece yatırım yapılan varlıklarda normal getiri elde etmelerine izin verilmektedir. Bu tür yönetmeliklerin düzenleyici kurumların baskılarına yönelik olarak şirket yöneticiler üzerinde gelir tablosu ve bilanço kalemlerini yönetme konusunda teşvik oluşturduğu ileri sürülmektedir (Healy ve Wahlen, 1999: 377).

Kural koyuculara yönelik olan anti tröstler ile ilgili düzenlemeler de kar yönetimi uygulamaları için teşvik sağlamaktadır. Örneğin, anti tröst soruşturmasına veya diğer olumsuz politik sonuçlara karşı savunmasız olan firma yöneticileri karı azaltıcı yönde kar yönetimi uygulamalarına yönelmektedirler (Watts ve Zimmerman, 1978: 115). Devlet sübvansiyonu veya koruması isteyen firma yöneticileri de benzer teşviklere sahip olabilirler. ABD'nin anti tröst yasaları tekelleri veya herhangi bir düzenlemenin olmadığı iş kolundaki tekel oluşturma girişimlerini yasaklamaktadır. Anti tröst ihlalleri ile ilgili açılan soruşturmalarda soruşturmaya tabi olan firmaların yüksek muhasebe getiri oranlarının “aşırı” olduğu ve bunun firmanın tekeli gücünün göstergesi olduğu sonucuna varılmıştır. Bu nedenle olumsuz bir kararın olasılığını ve bununla ilgili maliyetleri düşürmek için anti tröst ihlalleri ile karşılaşan yöneticiler karı azaltıcı muhasebe prosedürlerini (muhasebe yöntemleri, tahakkuklar gibi) kullanmak için teşvik olurlar. Çünkü olumsuz bir karar alma ihtimali yükseldikçe soruşturma olmayan dönemlerle karşılaştırıldığında yöneticilerin soruşturmaya tabi oldukları dönemlerde karı azaltmak için daha fazla çaba sarf etmeleri beklenmektedir (Cahan, 1992: 80).

4. KAR YÖNETİMİNDE KULLANILAN YÖNTEMLER

Kar yönetiminde kullanılan yöntemler iki grupta toplanabilir:

- GKGMİ çerçevesi içinde kar yönetimi
- Gerçek işlemler yoluyla kar yönetimi

4.1. GKGMİ Çerçevesi İçinde Kar Yönetimi

Yöneticiler genel kabul görmüş muhasebe ilke ve standartları kapsamında gerçekleştirdiği muhasebe seçimi veya kullandığı takdir yetkisiyle karın azaltılması veya artırılmasına yönelik birtakım işlemlerde bulunur. Bu işlemler muhasebe ilke ve standartları içinde yer alan esnekliklerden dolayı ortaya çıkmaktadır (Önder ve Ağca, 2013: 36).

GKGMİ doğrultusunda uygulanan kar yönetimi muhasebe tercihleri ya da tahakkukların kullanılması aracılığıyla yapılmaktadır (Altuk Özden ve Ataman, 2014: 19). Muhasebe tercihleri stok değerlendirme yöntem değişikliği, amortisman hesaplama yöntemleri ve varlıkların yararlı kullanım sürelerinde değişiklik gibi tercihlerle ilgilidir. Firmalar karlarını yönetmede stok değerlemenin özündeki fırsatları kullanabilmektedirler. Örneğin; karları azaltmak için fiyatların arttığı dönemlerde işletmenin stok değerlendirme yöntemini FIFO yönteminden LIFO yöntemine değiştirmesi durumunda satılan

ürünlerin çoğunun son zamanlardaki yüksek fiyat üzerinden değerlendirilmesi durumunda bu malların maliyeti daha yüksek görünecek dolayısıyla işletmeye daha az vergi ödemesi konusunda birtakım avantajlar sağlayacaktır (Özcan, 2007: 23). İşletmeler amortisman yöntemlerindeki değişiklikler sayesinde de kar yönetimi konusunda birtakım avantajlar elde etmektedirler. Cari dönem karını yüksek göstermek isteyen işletmeler amortisman yöntemini azalan bakiyeler yönteminden normal yönteme dönüştürmekte; aynı şekilde karını az göstermek isteyen işletmeler ise amortisman yöntemini normal yöntemden azalan bakiyeler yöntemine dönüştürerek kar yönetimi uygulamaları açısından fırsat sağlamaktadırlar (Küçüksözen, 2004: 218).

Tahakkukların temel amacı, nakit giriş ve çıkışı sunmak yerine gelir ve giderleri gerçekleştikleri döneme kaydederek firmanın gerçek performansını ortaya koymaktır. Tahakkukların firmanın gerçek performansını yansıtmak amacı olsa da kar yönetimi amacıyla da kullanılabilir (Joosten, 2012: 12). Tahakkuk tabanlı kar yönetimi uygulamaları yöneticilerin genel kabul görmüş muhasebe ilkeleri çerçevesinde takdir yetkilerini kullanma yoluyla karın azaltılması veya artırılmasına yönelik işlemlerdir (Önder, 2012: 33). Ancak tahakkukların yönetilmesi amacıyla kullanılan inisiyatifin bir sonraki dönemde kullanılmayacak olması tahakkukların yönetimini sınırlandırmaktadır (Yurdakul, 2014: 103). Tahakkukların kullanılması yoluyla yapılan kar yönetimi ise tahakkukların değerinde ve kayıt zamanlamasının belirlenmesine ilişkin kararlardan kaynaklanmaktadır. Tahakkuklar yoluyla yöneticiler istedikleri kar rakamlarına ulaşabilmektedirler. Karın yüksek olduğu yıllarda karı gelecek dönemlere aktarmak amacıyla oldukça muhafazakâr bir politika izlenebilir, yüksek tutarlarda şüpheli alacak karşılığı ayrılabilir veya duran varlıkların faydalı ömürleri için daha kısa süreli tahminlerde bulunulabilir. Tüm bu faaliyetler cari dönem gelirini erteleyip cari dönem karını azaltmak amacıyla yapılır (Özcan, 2007: 26).

Tahakkuk tabanlı kar yönetimi uygulamalarına örnek olarak aşağıdakiler gösterilebilir (Küçüksözen, 2004; Önder, 2012: 33).

- Şüpheli ticari alacaklara gereğinden fazla veya az karşılık ayrılması
- Amortisman hesaplama yöntemlerinin değiştirilmesi ya da amortisman ayrılmaması
- Stok değerlendirme yöntemlerinin cari dönemin karını yönetmek amacıyla değiştirilmesi

- Varlıklarda değer düşüklüğü karşılığının kar yönetimi amacına uygun olarak ayrılması
- Araştırma geliştirme giderlerinin muhasebeleştirilmesi
- Finansman giderlerinin muhasebeleştirilmesi

4.2. Gerçek İşlemler Yoluyla Kar Yönetimi

Gerçek işlemler yoluyla kar yönetimi Roychowdhury (2006: 337) tarafından normal faaliyet uygulamalarından ayrılan ve yöneticilerin bazı paydaşları en azından belli finansal raporlama hedeflerine normal faaliyet sürecinde ulaşıldığına inandıran yanlış yönlendirme isteği olarak tanımlanmıştır. İşlem esaslı kar yönetimi finansal tabloların doğru ve gerçeğe uygun sunumundan uzaklaşmasına neden olmaktadır (Ocak, 2016: 100).

Gerçek işlem esaslı kar yönetimi yöneticilerin muhasebe sonuçlarını etkilemek için yatırım ve/veya finansman işlemlerinin yapısını veya zamanlamasını değiştirmek amacıyla yapılır. Gerçek işlemler yoluyla kar yönetimi cari dönem kazançlarını artırmak için firmanın temel faaliyetlerinin zamanlamasını değiştirmektedir (Joosten, 2012: 10). Gerçek faaliyetlerin manipüle edilmesi firma değerini düşürebilir çünkü cari dönem karını artırmak için yapılan çalışmalar gelecek dönemlerde nakit akışlarını olumsuz yönde etkileyebilir. Örneğin satış hacmini artırmak ve bazı kısa vadeli kar hedeflerini karşılamak amacıyla yapılan fiyat indirimleri müşterilerin gelecek dönemlerde de bu indirimleri beklemelerine neden olur. Bu da gelecekteki satışlarda daha düşük kar marjı anlamına gelir (Roychowdhury, 2006: 338).

Gerçek işlem esaslı kar yönetimi uygulamalarında karın muhasebeye konu olmadan işlemler yoluyla gerçekleştirildiği için düzenleyici kuruluşlar, denetim komitesi, yönetim kurulu gibi birimler tarafından ortaya çıkarılması zor olmaktadır. Bu nedenle işletmelerin Sarbanes-Oxley Kanunu (SOX) ile gelen düzenlemelerin tahakkuk esaslı kar yönetimi uygulamalarını engellemesi dolayısıyla gerçek işlem esaslı kar yönetimi uygulamalarını kullandıkları belirlenmiştir (Cohen vd., 2008: 759). Tahakkuk esaslı kar yönetiminde işletmenin temel faaliyetlerinin zamanlamasını değiştirmek yerine muhasebe tercihlerini kullanarak birtakım manipülasyonlar gerçekleştirilmektedir. Buna karşılık gerçek işlemler yoluyla yapılan kar yönetimi cari dönem kazançlarını artırmak için firmanın temel faaliyetlerini değiştirmeyi amaçlamaktadır. Her iki tür kar yönetimi de yöneticilerin kazançları artırma veya azaltma girişimlerini içerir fakat biri faaliyetlerin zamanlamasını etkilerken diğersinin işletme

faaliyetleri üzerinde bir etkisi yoktur (Gunny, 2010: 855). Ancak gerçek işlemler yoluyla yapılan kar yönetimi uygulamaları GKGMİ çerçevesinde yapılan kar yönetimine göre potansiyel olarak şirket üzerinde daha uzun vadeli maliyetlere yol açar.

Gerçek işlemler yoluyla kar yönetimi şu durumlarda ortaya çıkar (Gunny,2010: 858):

- İsteğe bağlı olarak ar-ge harcamalarının azaltılması
- İsteğe bağlı olarak satış, genel ve yönetim giderlerinin azaltılması
- Kazançların rapor edilmesi için duran varlıkların satışlarının ayarlanması
- Fiyatları düşürmek için aşırı üretim yapılması veya daha uygun kredi koşulları ile satışları artırma ve/veya aşırı üretimle satılan malların maliyetinin düşürülmesi.

Cari dönem gelirini artırmak isteyen bir yönetici kar yönetimi uygulayarak ar-ge yatırımlarını azaltmayı tercih edebilir. Satış, genel ve yönetim giderlerinin bir kısmı yönetim iradesine bağlıdır. GKGMİ satış, genel ve yönetim giderleri içinde yer alan marka, teknoloji, müşteri sadakati, insan kaynakları ve çalışanların bağlılığı gibi maddi olmayan duran varlıkları muhasebe varlıkları olarak tanımlamaz. Yönetici insan kaynaklarını ve çalışanların bağlılığını artırmaya yönelik eğitim programlarını kesmeye karar verirse bunun ekonomik sonuçları kısa vadede değil uzun vadede hissedilir.

Sonuç

Finansal tablolar gerek işletme sahipleri ve ortaklar gibi iç bilgi kullanıcılarının gerekse yatırımcılar, kredi verenler, müşteriler gibi dış bilgi kullanıcılarının ekonomik kararlar verme noktasında başvurdukları önemli kaynaklardan biridir. Ancak şirket yöneticileri Genel kabul görmüş muhasebe ilkelerinin sağlamış olduğu esnekliklerden faydalanarak finansal tabloların hazırlanmasında hata ve hilelere başvurabilmektedirler.

Yöneticilerin belirli amaçlara yönelik olarak işletmenin finansal durumunu olduğundan farklı göstermek amacıyla finansal raporlama sürecinde takdir haklarını kullanarak yapmış oldukları müdahaleler kar yönetimi olarak adlandırılmaktadır. Kar tutarının hem şirket faaliyetlerinde hem de kaynak dağılımında önemli bir rol oynaması karın yöneticiler tarafından yönetilmesi konusunda güçlü teşvikler oluşturmaktadır. Ayrıca firmanın ekonomik performansını olduğundan farklı bir şekilde gösterip ilgili tarafları yanıltmak veya açıklanan kar rakamına bağlı bazı sözleşmesel sonuçları etkilemek amacıyla da karın yönetilmesi yöneticiler açısından teşvikler

sağlamaktadır. Böylece kar yönetimi uygulamaları işletmelerin finansal raporlarının kalitesini azaltarak gerçek performansı yansıtmayan karların raporlanmasına neden olmaktadır.

İşletmelerin gerçek finansal durumunu olduğundan farklı yansıtması bazen firma yöneticileri açısından olumlu sonuçlar doğursa da finansal tablolardan yararlanan yatırımcı, borç verenler, devlet ve toplum gibi çıkar grupları açısından olumsuz sonuçlara neden olabilmektedir. Çünkü finansal tablo kullanıcıları yöneticiler tarafından sunulan finansal raporlar doğrultusunda karar almaktadırlar. Finansal tablolarda hata veya hile tespit edilmesi durumunda finansal tabloların kalitesi olumsuz yönde etkilenmektedir. Bunun yanında kar yönetimi uygulamaları yarattığı olumsuz etkilerden dolayı finansal tablo kullanıcılarının sisteme olan güvenini son derece azaltmaktadır.

Bu kapsamda yatırımcıların doğru kararlar verebilmeleri ve ekonomik kaynakların etkin dağılımının sağlanabilmesi için tüm finansal bilgilerin yatırımcılara tam ve doğru bir şekilde sunulması gerekmektedir. Bu nedenle kar yönetimi uygulamalarının amaç, neden ve tekniklerinin bilinmesi yatırımcıların sağlıklı kararlar alması ve sermaye piyasalarının etkin bir şekilde işlemesi bakımından önemlidir.

Kaynakça

- Ağca, A. ve Önder, Ş. (2016), “İşletmelerde Kar Yönetimi ve Kurumsal Yönetim Yapıları Arasındaki İlişki: Bist Üzerine Bir Uygulama”, *Muhasebe ve Denetim Bakış Dergisi*, s.23-42.
- Altuk Özden, E. ve Ataman, B. (2014), “Kar Yönetimi ve Yöntemleri”, *Öneri Dergisi*, Sayı: 42, Cilt: 11, s.13-25.
- Ayarlıoğlu, M.A. (2007), *Kar Yönetimi Uygulamaları ve İstanbul Menkul Kıymetler Borsası'nda Test Edilmesi*. Yayınlanmamış DR Tezi. Ankara: Hacettepe Üniversitesi, SBE.
- Burgstahler, D. ve Eames, M. (1998), *Management of Earnings and Analysts Forecast*. Working Paper. University of Washington.
- Bülbül, D. (2003), “Kar Ortaklara Dağıılmayıp Sermayeye İlave Edilirse Vergilendirilir mi?”, *Mali Çözüm Dergisi*, İstanbul Serbest Muhasebeci Mali Müşavirler Odası Yayın Organı. Sayı; 65, Erişim Tarihi: 13 Ekim 2006, <http://www.istanbulsmmmmodasi.org.tr/yayinlar.asp?Gid=1&Yid=65>
- Cahan, S. F. (1992), “The Effect of Antitrust Investigations on Discretionary Accruals: A Refined Test of The Political-Cost Hypothesis”, *The Accounting Review*, 67(1), s.77 - 95.

- Cohen, D., Aiysha, D. ve Lys, T. (2008), “Real and Accrual Based Earnings Management in The Pre- and –Post Sarbanes Oxley Periods”, *The Accounting Review*, 83 (3), s.757-787.
- DeAngelo (1986), “Accounting Numbers as Market Valuation Substitutes: A Study of Management Buyouts of Public Stockholders”, *The Accounting Review*, 61(3), s.400-420.
- Dechow, P.M. ve Skinner, D.J. (2000), “Earnings Management: Reconciling the Views of Accounting Academics, Practitioners and Regulators”, *Accounting Horizons*, 14(2), s.235-250.
- DeGeorge, F., Patel, J., Zeckhauser, R. (1999), “Earnings Management to Exceed Thresholds”, *The Journals of Business*, The University of Chicago Press Journals, 72(1), s.1-33.
- Demir, V. ve Bahadır, O. (2007), “Muhasebe Manipülasyonu Yöntemler ve Teknikler”, *Mali Çözüm Dergisi*, İstanbul Serbest Muhasebeciler Mali Müşavirler Odası Yayın Organı. Sayı: 84, Yıl: 2007, 103-120. Erişim Tarihi: 3 Haziran 2017, <http://archive.ismmmo.org.tr/docs/malicozum/84malicozum/04%20volkandemir.pdf>
- Gu, J. ve Hu, D. (2015), “Audit Fees, Earnings Management, and Litigation Risk: Evidence From Japanese Firms Cross-Listed on U.S. Markets”, *Academy of Accounting and Financial Studies Journal*, 19(3), s.125-139.
- Gunny, K.A. (2010), “The Relation Between Earnings Management Using Real Activities Manipulation and Future Performance: Evidence from Meeting Earnings Benchmarks”, *Contemporary Accounting Research*, 27(3), s.855-888.
- Güçlü, F.C. (2009), “UFRS Mali Tablo Düzenleme İlkelerine Göre Tespit Edilen Kar Rakamı Üzerinden Düzenlenen Kar Dağıtım Tablosu”, *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası*, 59(2), s.263-305.
- Güvercin, A. ve Demir, Y. (2015), “Kazanç Açıklamalarının Şirket Değeri Üzerindeki Etkileri: Bist 100 Üzerine Bir Uygulama”, *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 20(2), s.267-285.
- Healy, P.M. (1985), “The Effect of Bonus Schemes on Accounting Decisions”, *Journal of Accounting and Economics*, 7(1985), s.85-107.
- Healy, P.M. ve Wahlen, J.M. (1999), “A Review of The Earnings Management Literature and Its Implications for Standard Setting”, *Accounting Horizons*, 13(4), s.365-383.

- Holthausen, R.W. ve LeftWich, R.W. (1983), “The Economic Consequences of Accounting Choice: Implications of Costly Contracting and Monitoring”, *Journal of Accounting and Economics*, 5, s.207-218.
- Joosten, C. (2012), *Real Earnings Management and Accrual-Based Earnings Management as Substitutes*, Unpublished Master Thesis. Tilburg: Tilburg University.
- Kasznik, R. (1999), “On the Association Between Voluntary Disclosure and Earnings Management”, *Journal of Accounting Research*, 37(1), s.57-81.
- Kurşunel, F., Büyükşalvarcı, A. ve Alkan, A. T. (2005), “İşletmelerde Kazanç Yönetimi Uygulamalarının Arka Planı”, *Selçuk Üniversitesi Akşehir Meslek Yüksek Okulu Sosyal Bilimler Dergisi*, s.171-187
- Küçüksözen, C. (2004), *Finansal Bilgi Manipülasyonu: Nedenleri, Yöntemleri, Amaçları, Teknikleri, Sonuçları ve İmkb Şirketleri Üzerine Ampirik Bir Çalışma*, Yayınlanmamış Doktora Tezi. Ankara: AÜ. Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- McKee, T.E. (2005), *Earnings Management: An Executive Perspective*. United States of America: Texere, an imprint of Thomson / South - Western, a part of The Thomson Corporation.
- Memiş, M.Ü. ve Çetenak, E.H. (2012), “Kurumsal Yönetimin Kazanç Yönetimi Uygulamaları Üzerine Etkisi: İmkb’de İşlem Gören Şirketler Üzerine Uygulama”, *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 3(21),s. 205-224.
- Mulford, C.W. ve Comiskey, E.E. (2002), *The Financial Numbers Game, Detecting Creative Accounting Practices*. United States of America: John Wiley & Sons, Inc.
- Önder, Ş. (2012), *İşletmelerin Kar Yönetimi Uygulamalarında Kurumsal Yönetim Yapılarının Etkisi: İmkb Üzerine Bir Uygulama*, Yayınlanmamış Doktora Tezi. Kütahya: DPÜ. Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Önder, Ş. ve Ağca, A. (2013), “Toplam Tahakkuk Modelleri ile Türkiye’de Kar Yönetiminin Ölçülmesi: İmkb’de Yer Alan İşletmeler Üzerine Ampirik Bir Araştırma”, *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi EYİ 2013 Özel Sayısı*, s.35-48.
- Özcan, M. (2007), *Kar Yönetimi Uygulamalarına İlişkin Etik Yargı Farklılıkları*. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Gebze: Gebze Yüksek Teknoloji Enstitüsü, SBE.

- Perry, S. ve Williams, T. (1994), “Earnings Management Preceding Management Buyout Offers”, *Journal of Accounting and Economics*, 18, s.157-179.
- Rani, P., Hussain, F.F. ve Chand, P.V. (2013), “Managerial Incentives for Earnings Management Among Listed Firms: Evidence From Fiji”, *Global Journal of Business Research*, 7(1), 21-31.
- Roychowdhury, S. (2006), “Earnings Management Through Real Activities Manipulation”, *Journal of Accounting and Economics*, 42, s.335-370.
- Salah, A. (2010), *Earnings Management in The Years Following The Integrated Corporate Income Tax Within Dutch Housing Associations*, Unpublished Master Thesis. Erasmus University Rotterdam.
- Schipper, K. (1989), “Commentary on Earnings Management”, *Accounting Horizons*, 3(4), s.91-102.
- SEC (1999), US Securities and Exchange Commission, 1999 Annual Report, Washington.
- Watts, R.L. ve Zimmerman, J.L. (1978), “Towards a Positive Theory of the Determination of Accounting Standards”, *The Accounting Review*, 53(1), s.112-134.
- Xu, R.Z., Taylor, G.K. ve Dugan, M.T. (2007), “Review of Real Earnings Management Literature”, *Journal of Accounting Literature*, 26, s.195-228.
- Yaşar, A. (2011), *Bağımsız Dış Denetim Kalitesinin Kar Yönetimi Üzerine Etkisi: İmkb’de Kayıtlı İşletmeler Üzerine Bir Uygulama*, Yayınlanmamış DR Tezi, Çukurova Üniversitesi, SBE.
- Yavuzaslan, S. ve Kalmış, H. (2016), “İşletmelerin Kurumsal Yönetim Uygulamalarının Kâr Yönetimi Üzerindeki Etkisi ve Borsa İstanbul A.Ş. Şirketleri Üzerinde Bir Uygulama”, *Yönetim Bilimleri Dergisi*, 27(14), s.353-384.
- Yurdakul, H. (2014), *Kar Yönetimi ve Borsa İstanbul (Bist) Şirketleri Üzerinde Ampirik Bir Araştırma*, Yayınlanmamış DR Tezi. Ankara: GÜ. Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Makale Geliş Tarihi: 27.03.2018
Kabul Tarihi: 28.04.2018

PAZARLAMA ARACI OLARAK SOSYAL MEDYA KULLANIMININ ONLINE SATIŞLAR ÜZERİNDEKİ ROLÜ: MUHAFAZAKAR GİYİM SEKTÖRÜ ÖRNEĞİ¹

Melike AKSOY

Ankara Vergi Dairesi Başkanlığı
Dokümantasyon ve Destek Hizmetleri Müd.,
melikeaydinduzce@gmail.com

Dr. Öğr. Üyesi Emel FAİZ

Düzce Üniversitesi
İşletme Fak. Uluslararası Ticaret Bölümü,
emelgokmenoglu@duzce.edu.tr,
(orcid.org/0000-0002-1911-7706)

Öz

İşletmeler internet üzerinden satışlar gerçekleştirirken sosyal medyadaki varlıklarını da geliştirmeye ve sosyal ağları pazarlama amacıyla etkin kullanmaya özen göstermektedir. Bu doğrultuda, araştırmanın amacı, işletmelerin sosyal medya kanallarında yer verdikleri pazarlama mesajlarının online ortamda gerçekleştirdikleri satışlar üzerinde rolü olup olmadığı gözlenmek istenmiştir.

Araştırma evrenini, alan yazında mevcut araştırmalarda yer almamış bir sektör olması nedeniyle muhafazakar giyim sektöründe yer alan ve sosyal medya kanallarını aktif olarak kullanan işletmeler oluşturmaktadır. Amaçlı örnekleme yöntemi ile belirlenen 10 işletme kurucu/yöneticisi ile derinlemesine görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Nitel araştırma yöntemlerinden içerik analizi yöntemi ile görüşmeler analiz edilmiştir.

Araştırmanın sonucunda, işletmelerin sosyal medya pazarlamasına önem verdiği, sosyal medyadaki yenilikleri takip ederek işletmenin tanıtımına katkı sağlayacak şekilde kullandığı belirlenmiştir. Ayrıca sosyal medyada yer verilen pazarlama mesajlarının online satışları desteklediği ve web siteleri üzerinden gerçekleştirilen satışlarda rolü olduğu sonuçları elde edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Sosyal Medya Pazarlaması, E-ticaret, Online Satış, Muhafazakar Giyim, Nitel Araştırma
JEL Kodu: M31, M37

¹ Bu makale, Düzce Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme A.B.D' da tamamlanan yüksek lisans tezinden geliştirilmiştir.

THE ROLE OF SOCIAL MEDIA AS A MARKETING TOOL ON ONLINE SALES: THE CASE OF MODEST CLOTHING SECTOR

Abstract

Businesses are trying to improve their presence in social media while performing online sales via internet and using these channels effectively for marketing purposes. Therefore, in the survey, it is desirable to observe the role of marketing messages which placing on social media channels by businesses on online sales.

The universe of research is businesses in the modest clothing sector that are actively using social media channels because it is an industry that is not included in the researchs at this field. In-depth interviews were conducted with 10 business founders / managers determined by purposeful sampling method. Interviews were analyzed by content analysis method from qualitative research methods.

As a result of the research, it has been determined that businesses give importance to social media and use social media marketing as a way of contributing to the promotion of the business by following innovations in social media. It has also been found that marketing messages in social media support online shopping and play a role in sales through websites.

Key Words: Social Media Marketing, E-commerce, Online Sales, Modest Clothing, Qualitative Research
JEL Codes: M31, M37

Giriş

İnternet teknolojilerinin gelişmesi ve günümüz teknolojisi ile farklı bir boyut kazanmasıyla beraber son yılların vazgeçilmezi haline gelen sosyal medya, bireyler arasında iletişimi artırma amacı ile ortaya çıkmış hem işletmeler hem de tüketiciler için çok önemli bir iletişim aracı haline gelmiştir. Pazarlama iletişimi içerisinde yeni bir tutundurma karması elemanı olarak yerini almıştır. Son dönemlerde ise kişisel ve kurumsal iletişimin ötesine giderek ticari amaçlara hizmet etmeyi sağlamaya başlayan sosyal medya kavramı artık bir pazarlama kanalına dönüşmüştür. Sosyal medya kanalları pazarlama aracı olarak, önemli bir etkinliğe sahip olup, birçok fonksiyon üstlenmektedir. Bu kanallarda, kişiler arasında ilişkiler güçlenmekte ve online olarak çok geniş bir iletişim ortamı oluşmaktadır (Pempek, vd., 2009: 227-228 aktaran: Kara, 2012: 105). Böylece, işletmeler çok daha geniş bir hedef kitleye ulaşabilmektedir.

Sosyal medya ile tüketicilerin kendi aralarındaki iletişimin güçlenmesinin yanında tüketici ile işletmeler arasındaki iletişim de güçlenmiştir. İnternette zaman harcayan tüketicilerin vaktinin çoğunu sosyal medya kanallarının herhangi birinde harcadığını fark eden

İşletmeler çok zaman geçmeden sosyal medyayı yeni bir pazarlama kanalı olarak kullanmaya ve önem vermeye başlamışlardır. İşletmeler sosyal medyada kendilerini tanıtmaya ve ifade etmeye, mal veya hizmetleri hakkında tüketicileri bilgilendirmeye ve satış yapmaya başlamışlardır. Ayrıca sosyal medya kanallarında yer verdikleri pazarlama mesajları sayesinde online satışlarını da destekleme imkanı bulmuşlardır. Tüketiciler de mal veya hizmetlerle ilgili istek, düşünce ve şikâyetlerini sosyal ağlar sayesinde hem diğer tüketicilere hem de işletmelere kolayca duyurabilme şansını elde etmiştir.

Tüm bu gelişmelerden hareketle, araştırmamızın amacını sosyal medya kanallarını aktif şekilde kullanan ve yöneten işletmelerin bu kanallarda yer verdikleri pazarlama mesajlarının online alışverişte rolünün olup olmadığını ve internet üzerinden satışları nasıl etkilediğini incelemektir. Bu amaçla çalışmamızın ilk bölümünde sosyal medya kavramı, sosyal medya kanalları ve gerekli teknolojilerin kavramsal olarak irdelenmesine yer verilmiştir. İkinci bölümde ise nitel araştırma yöntemlerinden örnek olay deseni kullanılarak derinlemesine mülakat tekniği ile elde edilmiş veriler içerik analizi ile analiz edilmiş ve bulgular ortaya konulmuştur. Son bölümde ise sonuçlar ve gelecek araştırmalar için önerilere değinilmiştir.

Araştırmanın konusunu son dönemde literatürde sık rastlanılan bir konu olarak sosyal medya pazarlaması oluştururken, alan yazında yer alan çalışmalardan farklı olarak sosyal medya kanallarına ve kullanımına işletme perspektifinden bakılmış ve daha önce incelenmemiş ancak son dönemde sosyal medyayı aktif olarak kullanan muhafazakar giyim sektöründeki işletmeler araştırmanın evrenini oluşturmuştur. Böylelikle hem işletme perspektifinden bakması hem de muhafazakar giyim sektörünü dikkate alması açısından araştırma alan yazına katkı sağlayacaktır.

1. KAVRAMSAL ÇERÇEVE

1.1. Sosyal Medya Kavramı

Bilgisayar ve internetin icat edilmesi ile beraberindeki teknolojide meydana gelen yenilikler, değişimlerin gittikçe hız kazanması, hem hız hem alan açısından internetin kullanım alanını genişletmiştir. Bununla birlikte bu icatlara yönelik olarak alışkanlıklar da, gelişmelerle birlikte değişime uğramıştır (Bulunmaz, 2011:19). İnternetle birlikte web teknolojisinde meydana gelen gelişmeler Web 1.0 teknolojilerinden sonra Web 2.0 teknolojilerinin ortaya çıkmasına, bu da insanların sosyal anlamda derin etkileşime geçme, topluluk oluşturma, işbirliği oluşturma gibi oluşumlara olanak sağlayan web

sitelerinin kurulmasına ve yeni bir kavram olarak sosyal medyanın doğmasına yol açmıştır (Akar, 2010:14).

Tanım olarak sosyal medya ise, hedef tüketici kitlesinin katılımını gerektiren ve etkileşim içinde buldukları, topluluk oluşturabildikleri, geliştirilmeye açık çevrim içi özellikli iletişim kanallarını kapsayan bir medya türüdür. Zaman ve mekan sınırlamaları içinde kalmamakla birlikte, mobil tabanlı bir paylaşım platformu olmasının yanı sıra uygulama ve içeriklerinin bunları etkileşim aracı olarak kullanan insanlar tarafından belirlendiği, temelinde iletişimin ve paylaşımın yattığı sanal oluşumlardır (Evans, 2008:2 aktaran Scott ve Jacka, 2011:6). İletişim ve bilişim teknolojilerinin getirileri sayesinde, bu teknolojilerin sunduğu sosyal platformlar üzerinden diğer insanlarla zaman ya da mekan sınırlaması olmadan ve küresel boyutta ilişki ve iletişim kurabilme, onlara ulaşım bağlantılı kalabilme konusunda yararlanılan uygulamalar sosyal medyayı oluşturmaktadır.

Bireylerin sanal ortamda internet üzerinden buluşmasına bir imkan tanıyan sosyal medya, karşılıklı iletişim kurabilme, bilgi ve veri aktarımında bulunabilme, paylaşımında bulunabilme ve etkileşimde olmayı sağlayan katılımı gerektiren bir sisteme sahiptir. Bireysellik ve kullanıcılara yönelik desteğin ön planda olduğu sosyal medya, kullanıcıya içerik denetimi hakkını vermekle birlikte, istemediği paylaşım ya da kişilerin kendisine ulaşmasını engelleme hakkını da sunmaktadır (Büyükaslan ve Kırık, 2013:11).

1.2. Bir Pazarlama Aracı Olarak Sosyal Medyanın Online Satışlar Üzerindeki Rolü

İnternetin yaygın kullanımı ile beraber coğrafi mesafelerin ortadan kalkması, üretici ve tüketiciler için sınırsız fırsatlar doğurmuştur. Üreticiler ise internet sayesinde zaman ve mekân sınırlamasını nisbi olarak aşarak, tüketiciye ulaşabilmekte ve daha az maliyetle satışlar gerçekleştirebilmektedir. Tüketiciler ise alışveriş yapmak istediklerinde ilk olarak internete yönelmekte, internet üzerinden ürün hakkında araştırma yapmakta ve bilgi edinmektedir. İnterneti ürün hakkında bilgi almak veya ürün satın almak için kullanan tüketicilerin en önce yöneldikleri alanlardan biri ise sosyal medyadır. Bu bağlamda sosyal medya hedef pazara ulaşmak için mükemmel bir araç olarak konumlandırılmıştır.

Tüketiciler sosyal medya kanallarını kullanarak ürünleri, markaları birbirlerine tavsiye etmekte, mal veya hizmet hakkındaki deneyimlerini sosyal medya üzerinden birbirleri ile paylaşarak önerilerde bulunmakta ve bu sayede diğer sosyal medya

kullanıcılarının kararları üzerinde etkili olmaktadır. Bu durum işletmeler açısından değerlendirildiğinde görmezden gelinemez avantajlar yaratmaktadır (Aytan, 2014:3). Sosyal medya sayesinde tüketiciler satın almak istedikleri ürün hakkında diğer tüketicilerin yorumlarını da görebilmektedir. Bu durum işletmeler için hem olumlu yönde hem de olumsuz yönde etkiler yaratmaktadır. Ürünler hakkında yapılan olumlu yorumlar diğer tüketicileri işletmeye ve ürünlerine yönlendirirken, olumsuz yorumlar ise işletmelerin rakiplerine ve ürünlerine doğru kaymalarına neden olmaktadır. Bu nedenle işletmeler, son dönemlerde tüketiciler tarafından bu kadar aktif kullanılan sosyal medya kanallarına kayıtsız kalmamışlar ürün ve hizmetlerini sosyal medya aracılığı ile pazarlamaya başlamışlardır (Akar, 2010:34). Sosyal medya kanalları incelendiğinde hepsi temel amaçlarının yanı sıra işletmeler tarafından pazarlama amacıyla da kullanılmaya başlanmıştır.

Sosyal medya pazarlama araçlarının geleneksel pazarlama araçlarından farklı olarak egemenliğin tüketicinin elinde olduğu mecralardır (Aslan, 2011:41). Bu açıdan bakıldığında sosyal medya, tüketicinin bulunduğu ortama dâhil olmak ve onlarla etkili iletişim kurabilmek adına kullanılan bir araç olma özelliğine sahiptir (Safko, 2010:379). Sosyal medya sayesinde direkt olarak hedef kitleye ulaşmak, onlardan geri bildirim almak, neye ihtiyaçları olduğunu öğrenmek mümkündür. Sosyal medya kullanıcılarının sosyal medya kanallarında geçirdiği zamanın artması ile beraber birçok sosyal medya aracı televizyon, radyo ve basılı medya gibi geleneksel iletişim platformlarının yerini almış olup, bu sayede sosyal medya araçları marka bilinirliğini arttırmada ve sadık müşteriler oluşturmada avantaj sağlamıştır (Kırcova ve Enginkaya, 2015:25).

Tüketiciler tarafından aktif olarak kullanılan sosyal ağlar, pazarlama açısından sağladıkları faydalar dolayısıyla işletmelerin e-ticaret anlamında da etkinlik sağlamasına katkı vermektedir. Sosyal medyadaki pazarlama faaliyetlerinden olumlu olarak etkilenen tüketiciler bu etkinin sonucu olarak alışveriş yapmak için öncelikle e-ticaret sitelerine yönelmektedir (Sin vd., 2012: 326). Sosyal medya platformundan işletmenin satışa yönelik sitesine yönlendirilen müşterilerin sosyal medya yorumları ve etkileşimlerinin yarattığı etkiyle satın almaya daha yatkın oldukları söylenmektedir. Sosyal medyanın satışları üzerinde doğrudan veya dolaylı olarak yarattığı etkiler nedeniyle markalar pazarlama iletişimini satışa çevirecek kampanyalar yoluna gitmektedir (Kırcova ve Enginkaya, 2015: 28). Sosyal medya platformlarını aktif kullanan işletmeler de müşterilerle etkileşim sağlayarak onları e-ticaret sitelerine yönlendirmekte ve bu

yolla online satışlarını arttırma imkanına sahip olmaktadır. Zamanla sosyal ağların gelişmesi ve yeni sosyal ağların da eklenmesi ile tüketicilerin sosyal medyada geçirdiği zamanın artması sonucunda işletmeler sosyal medyayı ticaret amaçlı kullanmaktadır. İşletmeler sosyal medyayı yoğun kullanımı sayesinde tüketiciler ile iletişimini güçlendirerek işletmenin marka bilinirliği açısından fayda sağladığı gibi ticari olarak da yarar sağlamaktadır. İşletmeler ürün tanıtımı, interaktif kampanyalar, tüketicilere sağlanan özel indirimleri duyurma imkânına sahiptir (Clark ve Melancon, 2013: 135).

Chung ve Austria (2010), işletmelerin sosyal medyada yer verdikleri olumlu pazarlama mesajlarının online ortamda alışveriş yapanların hedonik değerlerini arttırdığını ve pazarlamacıların olumlu pazarlama mesajları vererek online alışverişin değerini artırmasını, sosyal medyayı kullanarak yararlı bilgiler ve aktif bir etkileşim alanı sağlaması gerektiğini vurgulamaktadır. Wang vd. (2012), tüketicilerin sosyal medya sayesinde sosyalleşerek mal ve hizmetlere yöneldiklerini ve satın alma niyeti geliştirdikleri sonucuna vardıkları çalışmalarında, bunun işletme yöneticileri açısından da değerlendirilmesi gereken bir durum olarak ifade ettiklerini belirtmek mümkündür. Yine benzer şekilde Hajli (2013), sosyal medyanın tüketicilerin satın alma niyeti üzerindeki etkisini analiz etmeye çalıştığı araştırmasında, sosyal medyanın sosyal bir etkileşime yol açtığını ve bunun tüketicilerde işletmeye karşı güven duymalarını sağlayarak satın alma niyetlerini olumlu etkilediğini göstermektedir. Tüketicilerin satın alma niyetlerinde görülen artış ise işletme perspektifinden bakıldığında online satışlarda artış olabileceği yönünde değerlendirilmektedir.

2. YÖNTEM

2.1. Araştırma Soruları

Literatürde yer alan çalışmalarda elde edilen bulgular doğrultusunda, araştırmanın temel sorusu;

“Muhafazakar giyim sektöründe yer alan işletmelerin sosyal medyada yer verdikleri pazarlama mesajlarının online satışlar üzerinde etkisi var mıdır?”

Bu araştırmanın temel sorusuna bağlı kalarak aşağıda yer alan sorulara cevap aranmaktadır;

- Sosyal Medya Kanallarını Aktif Olarak Kullanan Muhafazakâr Giyim İşletmelerinin Genel Özellikleri Nelerdir?
- Muhafazakâr Giyim İşletmelerinin Sosyal Medya Kanallarını Kullanım Amaçları Nelerdir?

- Muhafazakâr Giyim İşletmelerinin Sosyal Medya Kanallarında Paylaşımının Özellikleri Nelerdir?

2.2. Araştırmanın Evren ve Örnekleme

Çalışmanın evrenini, Türkiye’de faaliyet gösteren, sosyal medya hesaplarını aktif olarak kullanan ve yöneten muhafazakar giyim sektöründe yer alan işletmeler oluşturmaktadır. Çalışma kapsamında evren belirlenirken, dikkat edilen ilk husus; hangi sektörde yer alan işletmelerin seçileceğidir. Tekstil ve hazır giyim sektörü, üretim ve istihdamdaki büyüklüğü ile ülkemiz ekonomisinin lokomotif sektörlerinden olması ve sağladığı istihdam oranının yanı sıra istihdamın içinde özellikle kadın çalışanlarının sayısının fazla olması nedeni ile ülke ekonomisi için önemli bir yere sahiptir. Tarihsel gelişimine bakıldığında günümüze dek ülke ekonomisinde her zaman stratejik bir konumda olduğu gözlenmektedir (Atılgan, 2011). Hazır giyim sektörü içerisinden muhafazakar giyim seçilmesinin nedeni ise, ülkemiz hazır giyimde ne kadar başarılı ise, hazır giyim sektörü içinde de muhafazakar giyim sektöründe bir o kadar öncü kabul edilmektedir. Şöyle ki 2015 yılında gerçekleştirilen Küresel İslam Ekonomisi Zirvesinde açıklanan bilgilere göre, 2013 yılı baz alındığında, İslami giyim harcamalarında Türkiye 39,3 milyar dolarla dünyada birinci konumda sıralanmaktadır (http://www.bbc.com/turkce/haberler/2015/07/150729_tesettur_turkiye Erişim:30.09.2016).

Araştırma kapsamında araştırmanın içeriğine ve amacına uyacak şekilde dikkat edilen iki husus öne çıkmaktadır. Birincisi, işletmelerin sosyal medyayı aktif olarak kullanmaları ve takipçi sayılarının yeterli olması, ikincisi ise mutlaka online alışveriş sitelerinin bulunması gerekmektedir. Hazır giyim sektöründe yer alan ve muhafazakar giyim sektöründe bulunan işletmelerin belirlenmesi konusunda sosyal medya istatistik portallarından biri olan Facebook, Twitter ve LinkedIn gibi sosyal medya kanalları hakkında 200’den fazla ülkeyle ilgili güncel ve istatistiki bilgiler sunan Socialbakers sitesinden yararlanılmıştır. Socialbakers’ta Türkiye’de moda alanında faaliyet gösteren işletmeler incelendiğinde (<https://www.socialbakers.com/statistics/facebook/pages/total/turkey/brands/fashion/>) listenin ilk üçünde muhafazakar giyim sektöründe faaliyet gösteren işletmelerin yer aldığı ve listenin ilk onunda beş, ilk yüzünde ise dikkat çekici bir oranda yine aynı sektörde faaliyet gösteren işletmelerin de çoğunlukta olduğu gözlemlenmiştir. Buradan hareketle, araştırmanın evreni **“Türkiye’de muhafazakar giyim**

sektöründe faaliyet gösteren ve sosyal medyayı aktif olarak kullanan işletmeler” olarak belirlenmiştir.

Araştırmada kullanılması öngörülen nitel araştırma tekniği dikkate alınarak ve tamsayım yapılmasının zaman ve maliyet gibi nedenlerden ötürü mümkün olmaması nedeniyle örnekleme gidilmiştir. Örnekleme yöntemlerinden amaçlı örnekleme yöntemi tercih edilmiştir. Nitel araştırmalarda yaygın olarak olasılıksız örnekleme tekniklerinden amaçlı örnekleme kullanılmaktadır (Saillard Kuş, 2010:15). Amaçlı örnekleme yöntemi, araştırmacının kişisel gözlemlerinden hareketle araştırma sorusuna uygun geldiğini düşündüğü belirli özellikler taşıyan deneklerin seçtiği örnekleme yöntemidir (Gürbüz ve Şahin, 2014:130). Araştırmanın amacına bağlı olarak bilgi açısından zengin durumların seçilerek derinlemesine araştırma yapılmasına olanak tanıyan amaçlı örnekleme yöntemi kullanılarak sosyal medya platformlarını aktif olarak kullanan ve bu konuda zengin bilgi kaynağı olabilecek işletmelerin saptanması amaçlanmıştır. Bunun için sosyal medya istatistik portallarından biri olan Socialbakers sitesinde Moda linkinde yer alan 100 Türk işletmesi listelenmiştir. Türk işletmelerinden muhafazakar giyimi temsil eden markalar seçilmiş ve bu markalar içerisinde sektörde sosyal medyayı en aktif kullanan isimlerin listesi oluşturulması amaçlanmıştır. Bu listenin içinden amaçlı örnekleme doğrultusunda işletmeleri seçim işleminde ise dikkate alınan kıstas; işletmelerin kurumsal hem Facebook hem de Instagram hesaplarının var olması ve takipçi sayılarının Facebook için en az 10.000, Instagram için de en az 5.000 olmasıdır. Listede bu kıstaslar dikkate alındığında toplam 16 işletme tespit edilmiştir.

Tablo 1. Araştırma Kapsamına Dahil Edilen İşletmelerin Genel Bilgileri ve Sosyal Medya Etkinliği

	İşletme Adı	Kuruluş Yılı	Merkezi	Facebook	Instagram
1	Kayra	1982	Ankara	4.066.010	281.000
2	Tuğba&Venn	1982	İstanbul	2.327.812	116.000
3	Alvina	1996	İstanbul	1.965.539	349.000
4	Armine	1994	İstanbul	1.145.825	401.000
5	Sertms	1974	Ankara	1.119.749	196.000
6	Minel Aşk	2012	İzmir	438.342	180.000
7	Allday	2009	İzmir	357.864	37.800
8	Kübra Biriktir	2012	Düzce	285.564	35.000
9	Gönül Kolat	2011	İstanbul	285.477	620.000
10	Kuaybe Gider	2011	İzmir	201.998	245.000
11	Tekbir	1982	İstanbul	194.417	43.600
12	Rabia Şamlı	2008	Düzce	85.355	13.400
13	Armağan	1993	İstanbul	83.030	16.700
14	Şuşutown	2011	İstanbul	76.927	91.500
15	Latifa	2010	İstanbul	32.180	11.800
16	Taly's	2014	İstanbul	23.477	20.100

Kaynak: Social Bakers, <https://www.socialbakers.com/statistics/facebook/pages/total/turkey/brands/fashion/>
Erişim Tarihi: 01/08/2016

2.3. Veri Toplama ve Yöntem

Sosyal medya kanallarından Facebook ve Instagram sayfası bulunan işletmelerin sosyal medya kanallarını kullanarak, pazarlama sürecine katkısı açısından incelenerek online satışına olan duyarlılıklarının yorumlanması önem teşkil etmektedir. Sosyal medya platformlarını aktif olarak kullanan işletmelerin görüş ve deneyimlerinden yararlanmak için derinlemesine görüşme tekniğinden faydalanılmıştır. Derinlemesine görüşme tekniğinin üç türü bulunmakta olup, görüşmeden önce bir görüşme formunun hazırlanması temeline dayanan ancak görüşme süresince araştırmacıya soru ekleme ve soruların sırasını değiştirebilme vb. gibi esneklik tanıyan bir tür olarak yarı yapılandırılmış görüşme tekniği tercih edilmiştir.

Araştırma kapsamında elde edilen literatürde bulunan konu ile ilgili araştırmalardan hareketle görüşmede kullanılmak üzere görüşme soruları hazırlanmıştır. Hazırlanan bu sorular alanında uzman olan üç (3) öğretim üyesinin görüşüne sunulmuş ve elde edilen geri dönüşler sonrasında görüşme formu son halini almıştır. Görüşme formunun son şeklinde toplamda 13 adet açık uçlu soru yer almış ve bu sorulara ek olarak gerektiğinde sonda (açıcı) sorular kullanılmıştır.

Araştırma kapsamında; Ankara, İstanbul, İzmir ve Düzce merkezli olmak üzere belirlenen 16 işletmeye öncelikle araştırmanın amacı, önemi ve bilimsel olarak taşıdığı değeri açıklayan bir mail gönderilmiş, mail ile dönüş yapmayan işletmelere telefon ile ulaşılarak mülakat talebinde bulunulmuş ve görüşmeyi kabul eden işletmeler ile randevu tarihi belirlenmiştir. Araştırma kapsamında gerçekleştirilecek görüşmelerde öncelikle işletmelerin kurucu/yöneticilerine teklif götürülmüş ancak kurucu/yöneticilere ulaşamadığı takdirde ise sosyal medya yönetiminden veya elektronik ticaret sitesinden sorumlu olan kişilerle ilgili mülakatlar gerçekleştirilmiştir. Belirlenen 16 işletmenin 11'i randevu talebini kabul etmiş ve bu işletmeler ile görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Tüm işletmelerle mülakat gerçekleştirilememesinin nedeni ise; işletmelere ulaşamaması, birkaç işletmenin ise görüşme teklifine olumsuz geri dönüş yapmasından kaynaklanmaktadır. 11 işletme yetkilisi ile görüşme gerçekleştirilmiş ancak görüşmeler değerlendirilirken sosyal medya kullanım düzeyi ve e-ticaret sitesinin etkinliğinin yetersiz olduğunun tespit edilmesi nedeni ile bir işletmenin istenilen özelliklere sahip olmadığı anlaşıldığından araştırmaya yanıtıcı katkı sağlayacağı düşünülerek değerlendirmeye alınmamıştır. Son olarak 10 işletme yetkilisi ile gerçekleştirilen görüşmeler analize tabi tutulmuştur.

Gerçekleştirilen derinlemesine görüşmelerin süresi ortalama 25-90 dakika sürmüştür. Mülakatlar sırasında işletme temsilcilerinden görüşmeyi kayıt altına alıp alınamayacağı hakkında izin istenmiş olup, tüm görüşmecilerin olumlu yanıt vermesi sonucunda görüşmeler mülakat sırasında ses kayıt cihazı ile kayıt altına alınmıştır. Elde edilen ses kayıtları daha sonra dinlenerek yazılı ortama aktarılmıştır.

Analiz sürecine, tüm görüşmeler tamamlandıktan sonra ses kayıtları deşifre edilerek çözümlenmeye başlanmıştır. İçerik analizi yapılarak görüşmelerden elde edilen veriler analize tabi tutulmuştur. İçerik analizi, aşağıda belirtilen sıradaki şekilde takip edilerek gerçekleştirilmiştir;

- Veriler analiz birimlerine ayrılır ve her bir bölüme kod verilir. Görüşmeler teker teker okunup önce cümle cümle gerekliyse kelime kelime kodlar ortaya çıkmıştır. Bu şekilde bir kod listesi oluşturulmuştur.
- Kodların ortak yönleri belirlenmiş ve sınıflandırılarak bir üst grup olan kategoriler altında toplanmıştır.
- Aynı şekilde kategoriler aralarındaki bağlantı saptanarak bir üst grup olan temalar altında gruplandırılmıştır. Bu şekilde araştırmanın yorumlanmasına ortam hazırlayacak olan veriler elde edilmiştir.

3. BULGULAR ve TARTIŞMA

İşletmeler ile yapılan derinlemesine görüşmelerin analizi sonucunda elde edilen bulgulara, özellikle Facebook ve Instagram olmak üzere sosyal medya kanalları hakkındaki görüşlerine, sosyal medyayı pazarlama aracı olarak kullanmalarına ve online satışlar üzerindeki etkisine dair bilgilere bu bölümde yer verilmiştir.

3.1. Katılımcılara Ait Genel Bilgiler

Araştırma kapsamında görüşme gerçekleştirilmiş işletmelerin kurucu/yöneticilerinin genel özelliklerine aşağıdaki tabloda yer verilmiştir.

Tablo 2. Araştırmaya Katılan Kurucu/Yöneticilere Dair Genel Bilgiler

Katılımcılar	Cinsiyet	Medeni Durum	Eğitim Seviyesi	Çalışma Yılı	Pozisyonu
Katılımcı 1	Erkek	Bekar	Lisans	5	Genel Kordinatör
Katılımcı 2	Erkek	Bekar	Lisans	5	Operasyon Müdür
	Kadın	Bekar	Lisans	2	Yrd. Sosyal Medya Uzm.
Katılımcı 3	Erkek	Evli	Lisans	6	E-Ticaret Müdürü
Katılımcı 4	Erkek	Evli	Lisans	14	Dış Ticaret Genel Müdürü
Katılımcı 5	Kadın	Evli	Lisans	4	Yönetici
Katılımcı 6	Kadın	Evli	Lisans	5	Yönetim Kururlu Başkanı
Katılımcı 7	Kadın	Bekar	Lisans	3	Sosyal Medya Uzmanı
Katılımcı 8	Kadın	Evli	Lisans	8	Yönetici
Katılımcı 9	Erkek	Evli	Lisans	2	Sosyal Medya Uzmanı
Katılımcı	Erkek	Evli	Lisans	2	Yönetici

10

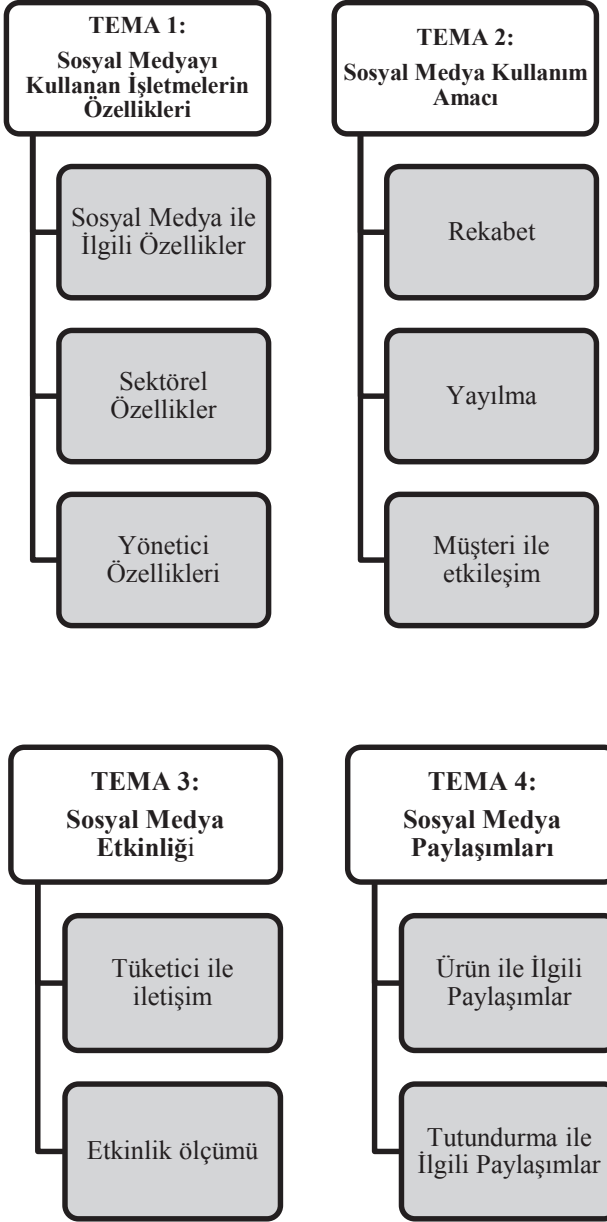
Sosyal medya kanallarından günümüzde her işletme faydalanmakta ancak profesyonel anlamda bu alanı yöneten az sayıda işletme bulunmaktadır. Kurucu/yöneticilere ait genel özellikler incelendiğinde, işletmelerin sosyal medya uzmanı istihdam ettiği görülmektedir. Sosyal medya uzmanlarının işletmelerdeki varlığı işletmelerin sosyal medyayı etkin kullanmak ve faydalanmak istediklerine ilişkin bir veri olarak kabul edilebilir.

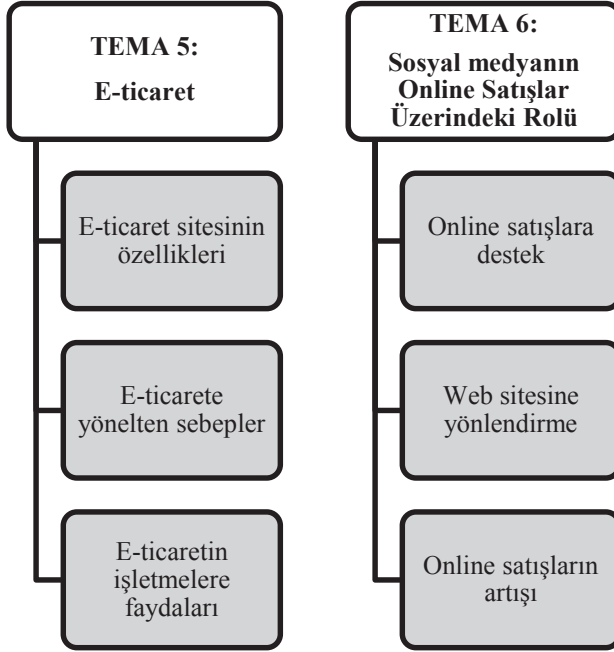
3.2. Verilerin Analizi Sonucunda Elde Edilen Teorik Yapılar

Araştırmanın iddiası sosyal medyayı pazarlama aracı olarak aktif kullanan işletmelerin online ortamdaki satışlarının üzerinde etkisi olduğu yönündedir. Verilerin analiz sonuçlarından 6 adet tema elde edilmiştir. Her tema kendi içinde kategorilere ve sonra alt düzeyde kodlara ayrılmaktadır. Temalar ve kategoriler Şekil 1’de gösterilmektedir.

Şekil 1. Temalar ve Kategoriler

Araştırma süresince gerçekleştirilen görüşmelerin analizi sonucunda, ilk tema altında; Sosyal Medya İle İlgili Özellikler, Sektörel Özellikler ve Yönetici Özellikleri olmak üzere üç adet kategori yer almaktadır. Bu kategorilere ait kodlar çerçevesinde elde edilen veriler bizzat katılımcıların ifadeleri ile aktarılmaktadır.

Özellikle katılımcılar sosyal medya kanallarındaki varlıklarına Facebook ile başladıklarını ifade etmektedir. İşletmesinin sosyal medyaya Facebook ile adım attığını Katılımcı 3 şu sözler ile ifade etmektedir: “...Facebook ile başladık. Türkiye’deki hemen hemen tüm markaların sosyal medya ile tanışması Facebook ile olmuştur. Tabii gelişti zamanla twitter ve Instagram ilave oldu. Şu an da bunların en etkili Instagram oldu. Instagram ile beraber online satışımız oldu.”

Katılımcılar aynı zamanda Facebook ile sosyal medyada ilk varlıklarını gösterirken Instagram ile sosyal medyaya yoğunlaştıklarını ifade etmektedir.

Katılımcı 8 ise yine aynı şekilde işletmenin sosyal medya kullanımının başlangıcında Facebook’ta aktif olduklarını ancak daha sonra Instagrama yöneldiğini belirtmektedir.

“...Tabiki Facebook’la Instagram arasında kendi dinamikleri arasında farklar var. Facebook tüketicisi ile Instagram tüketicisi bile

aynı değiller, onların tepkileri de ayrılıyor. İlk olarak Facebook, Instagram, Pinterest şeklinde gelişti. şu an daha çok Instagram ve Twitter'a yoğunlaştık..."

Sosyal medyayı aktif şekilde kullanan şirketmeler aynı zamanda ayrı bir departman oluşturduklarını gostermektedir. Katılımcı 4 sosyal medya yonetiminin şirketme tarafından yapıldığını ve buna dair bir departman oluşturulduğunu belirtmektedir.

"...Biz sosyal medya kullanımına yaklaşık 2010 yılı sonlarında başladık diyebilirim. Danışman olarak kimseyi kullanmadık. Kendimiz bu işi daha iyi ya tığımıza inanıyor z firma olarak. Sosyal medya departmanımız var. Sosyal medyayı başka firmalara emanet 92 etmedik, içerik oluşturması reklam hedeflemesi bizim tarafımızdan yapıldı. şimdiye kadar yaptığımız bütüin çalışmalar şirket bünyesi altında yapılan çalışmalardır..."

şirketme kurucu/yöneticileri özellikle sosyal medya kullanım amaçları arasında rakiplerin sosyal medyadaki varlıklarına şaret etmektedir. Katılımcı 7 ise sektördeki rekabeti giderek sosyal medyada da varlığını gostererek arttığını şu sözler ile belirtmiştir:

"...Bundan 1-2 yıl öncesine döndüğümüzde sosyal medyada bu kadar ciddi rekabet yoktu. Bu kadar ciddi kullanıcılar yoktu. Biraz daha rekabet azdı, bu gün çok ciddi rekabet var..."

Katılımcılar sosyal medyada paylaşımların önemine dikkat çekerek özellikle toplumsal paylaşımların stratejik amaçlarla kullanıldığını belirtmektedir. Katılımcı 3, şirketmenin sosyal medyada takipçilerinin ilgi alanına giren, hoşuna gidecek paylaşımlar yaptıklarını ve onun dışında gündeme ilişkin paylaşımlar yaptıklarını belirtmektedir.

"...şimdi ince bir taktik vermiş oluyorum klasik bir fotoğraf yayınladığınızda mesela 3 000 beğeni alıyorsunuz mesela ama cumada Necip Fazıl Kısakürek'in bir beyiti ile hayırlı cumalar mesajı paylaştığımızda 15.000 beğeni alıyoruz. Bunları istemeyerek de olsa öğrenmiş bulunuyoruz ve tabi bu tarz stratejileri de bizim reklam ve koordinasyonundaki arkadaşlar maşallah çok iyi kullanıyorlar. Bazen bir olay oluyor Türkiye'de malum o zamanlar çok daha fazla paylaşımlar yapıyoruz, bir de gündemi takip eden paylaşımlar yapıyoruz..."

Sosyal medya kanallarında yer alan paylaşımlar sayesinde anlık bildirimler alınabildiğini ve bunun hem tutundurma hem de üretim açısından değerli olduğunu katılımcılar ifade etmektedir. Katılımcı 6, sosyal medya sayesinde tüketiciler ile anlık iletişime geçme şansına sahip olduğunu belirtmektedir.

“...Anlık iletişim alıyorsunuz sosyal medyadan. Mesela hani bir ürünü bin tane üretmeden önce bir tane üretip yayınıyoruz ve bize o beğeni o etkileşim anında bize ne kadar üreteceğimizi gösteriyor...”

Katılımcılar özellikle e-ticarette başarılı olabilmek için web sitesinin ve özellikle ürün güncellemelerinin önemine dikkat çekmektedir. Katılımcı 8 tüketicinin ürün güncellemesine dikkat ettiğini ifade etmektedir.

“...İnsanlar siteye girdiğinde sürekli aynı ürünleri görmekten sıkılıyor biz de yaklaşık olarak 3-5 günde bir ürün güncellemesi yapıyoruz”

Katılımcılar müşterilerin online alışverişe yoğun şekilde ilgi gösterdiklerini ifade etmektedir. Katılımcı 4’ün ifadesine göre müşterilerin online alışverişe olan yoğun ilgisi sonucunda işletmenin daha çok büyüme hedefine girdiklerini ve geleneksel tüketiciyi de online ortama çekmek istediğini belirtmektedir.

“... Diğer rakiplere göre daha fazla büyüdüğümüzü gözlemledik online satışta onun dışında Türkiye’de online satışa dair çok yanlış bir algı oluşuyordu bu işin başında. Herşeyin ucuzu internette var gibi. Biz bu algıyı da aştık yüksek fiyatlarıyla indirimli olmasa da avantajı olmasa da tüketicinin beğenisine sunduk işin sonucunda zaten ihtiyacı olan almak isteyen sezonunda beğenen herkes bize cevap verdi, böyle bir hedeflendirme yaptık. Mutluyuz onla alakalı güzel dönüşlerimiz oldu şimdi işi daha da büyütmek istiyorum mağazaya girdiğinizde istediğiniz ürün yoksa içerdeki ekrandan tüketici direk online satıştan istediği ürüne sahip olma hakkı olacak değiştirme hakkına mağazada tadilat yapma hakkına sahip olacak...”

Katılımcılar sosyal medya kanallarındaki varlığın özellikle online satışlara yansıdığını belirtmiştir. Katılımcı 4 sosyal medya ve online satış üzerinde geleceğe yönelik planları olduğunu, sosyal medyanın online satışı destekler nitelikte çalışmalar yaptığını ve bunun sonucunda da işletme olarak başarılı sonuçlar elde ettiklerini ifade etmektedir.

“...Onun dışında yeni hedefimiz mağazacılıkla online satışı birleştirmek, komple bir döngü yaratmak. Biz bu yola ilk önce sosyal medya ile çıkmıştık. Sosyal medya ile interaktif bilgileri topladık zaten internet başında telefon başında zaman geçiren insanların satın alma eğilimi şüphesiz daha çok olacaktır normal sokakta gezen bir alıcıya göre. Biz de internet satışından ürün alma eğilimi daha fazla olan tüketicileri ekledik onlarla iletişime girdik sonra internet sayfası açınca o tüketici o sayfaya kendi kendine yönlendi zaten. Bu satışlara tabi ki yansıdı zaten...”

Katılımcı 3, sosyal medyada yapılan paylaşımların tüketicileri e-ticaret sitesine yönlendirdiğini ve bu sayede de online satışı desteklediğini ifade etmektedir:

“... Şu var paylaştığımız ürünün etkisi derken etkisi şöyle var paylaştığımız ürünün satış adetlerine etkisi var yani onu satmışız o gün çünkü insanlar o gün onu görmüş bu gün paylaştığımız ürünü istiyorum. O gün sosyal medyada paylaştığımız bir görselin internette ve mağazadaki satış rakamı bize onun hakkında bilgiyi veriyor...”

Katılımcı 4 online alışveriş sitesi ile sosyal medya hesapları arasındaki ilişkinin önemini ifade etmektedir:

“... ani satış açısından değerlendiririz tabi ki çünkü buraya bağlı bir online site var e-ticaret sitemiz. Buradaki ilişki önemli, burada yayınladığımız bir ürün eğer satışa yönelik bir ürünse ondan sonraki süreçteki satış grafiğine tabi ki bakıyoruz...”

SONUÇ VE ÖNERİLER

Araştırmadan elde edilen bulgular değerlendirildiğinde; genel anlamda işletme kurucu/yöneticilerinin sosyal medya pazarlama mesajlarının işletmelerin online satışları üzerinde rolünün olduğunu ifade ettiklerini belirtmek mümkündür. Elde edilen veriler çerçevesinde; araştırmaya katılan Türkiye’de muhafazakar giyim sektöründe faaliyet gösteren öncü işletmelerin Facebook ve Instagram hesaplarını aktif olarak kullandığı ve güncel, toplumsal ve pazarlama amaçlı mesajlara yer verdiği anlaşılmıştır. İşletmelerin tüketicilerin kullanım yoğunluğundan dolayı Facebook hesabı ile sosyal medya kullanmaya başladıkları, görsel paylaşımların tüketiciyi daha çok etkilemesi nedeniyle ve şu anda popüler olması nedeniyle Instagram’ı kullanmayı tercih ettikleri gözlenmiştir.

Sosyal medya kanallarını yoğun kullandığı belirlenen bu tüketici grubu muhafazakar giyinen kadın tüketicilerdir. Bu açıdan bakıldığında, ortaya çıkan bu sonuç aslında İslami giyim harcamaları ve İslami pazarlama bağlamında son dönemde çalışmalar gerçekleştiren araştırmacılara yol gösterici niteliktedir. İslami giyim tarzını benimseyen kadın tüketicilerin de sosyal medyada varlık göstermeleri ve aktif takipçi olarak yer almaları da tabi ki manidar bir sonuçtur. Marka giyme, modayı takip etme, farklı ve şık olabilme tüm kadınların arzusu olduğu gibi, muhafazakar giyinen kadınların da sosyal medya aracılığıyla bunu gerçekleştirmeye çalıştıkları çıkarımı da bu sayede yapılabilmektedir.

Araştırmanın sonuçlarına göre sosyal medya kullanan işletmelerin sosyal medyayı kullanım amaçları iki yönde incelenmektedir. Bunlardan biri işletmelerin marka imajına katkıda

bulunma ve müşteri ile iletişimi güçlendirme amacı ile kullanmasıdır. Sosyal medyayı geleneksel medyadan ayıran en belirgin özelliği sosyal medyanın iki yönlü iletişimi etkin bir şekilde sağlamasıdır. Araştırmada belirtilen altıncı tema kapsamında (Sosyal medyanın e-ticaret üzerindeki rolü) işletmeler sosyal medyanın avantajını kullanarak müşterilerle diyalog kurmakta iletişimlerini güçlendirmektedir. İkincisi ise, sosyal medyanın aktif kullanımının online satış açısından işletmelere avantaj sağlamasıdır. Sosyal medya kullanımında aktif olan işletmelerin müşterileri ile iletişiminin daha güçlü olması ve marka bağlılığı oluşturması nedeniyle satışlarının artmasına katkısı olmaktadır. Ayrıca sosyal medyada işletmeleri takip eden tüketicilerin internet kullanım oranı diğer tüketicilere göre daha fazla olması nedeniyle online alışverişi tercih etmeleri nedeni ile web sitesine yönelmesinde artış olduğu ve online satışlarını arttırdığı sonucuna ulaşılmaktadır.

Araştırma kapsamında incelenen işletmelerin sosyal medya kanallarında varlık gösterme ve e-ticaret etkinliğinin incelenmesinin yanı sıra daha önce literatürde incelenmemiş olan bir sektöre değinilmesi bakımından çalışmanın literatüre katkı sağladığı düşünülmektedir. Muhafazakar giyim sektörü Türkiye’de ve Dünya’da hızla gelişmekte olan ve tüketiciler tarafından da yoğun talep görmekte olan bir sektördür. Bu nedenle Türkiye ekonomisine katkı sağlayacağı düşünülen potansiyel bir değer taşımaktadır. Ülkemizde muhafazakar giyim sektöründe faaliyet gösteren ve ayrıca yenilikleri takip ederek sosyal medyayı da aktif kullanan işletmeler bu sayede sektördeki paylarını da arttırabilmektedirler. Çalışma ayrıca işletmelerin sosyal medyayı nasıl, hangi amaçlarla ve ne oranlarda kullandığını göstermesi sebebiyle gelecekte yapılacak çalışmalar için yararlanılacak bir kaynak niteliği taşıdığı düşünülmektedir.

Araştırma sonuçlarını benzer konulu çalışmaların sonuçları ile karşılaştırarak değerlendirecek olursak bugüne kadar yapılmış mevcut araştırmalarda çalışmanın sonuçlarını destekleyecek ifadeler ile karşılaşmıştır. Kara ve Coşkun’un 2012 ’de yayınlamış oldukları makale ve Ying’in 2012 ’de hazırladığı yüksek lisans çalışmasının sonuçlarında takipçi sayısının ve aktif takipçinin önemine, beğeni ve yorumların işletmenin sosyal medya etkinliğini ifade ettiğine dair ifadeleri araştırmanın sonuçları ile örtüşmektedir. 2013 yılında Akkaya tarafından hazırlanan doktora tezi ve 2013 yılında Demirel tarafından hazırlanmış olan yüksek lisans tezinde sosyal medya ve satın alma ilişkisi incelenmiş, araştırmaların sonucunda sosyal medya kullanımının tüketicileri satın almaya yönelik pozitif etkilediği sonucuna varılmıştır. Başyazıcıoğlu 2013’te hazırlamış olduğu yüksek

lisans tezinde pazarlama aracı olarak sosyal medya kullanımını Facebook örneği üzerinden incelemiştir. Çalışma Facebook üzerinden işletmelerin müşteri ile iletişimi kolaylaştırdığı, anlık iletişim kurmayı sağladığı, içerik paylaşımının müşterileri etkilemede önemli olduğu, işletmelerin yeniliklere ayak uydurması gerektiği sonuçlarına varılmış olup, elde ettiğimiz sonuçlar ile birebir örtüşmektedir. Ortaya çıkan bu sonuçlar; çalışmamızın sonucunda elde ettiğimiz sosyal medyanın satışlar üzerinde rolü olduğu yönündeki bulgular ile örtüşmektedir.

Sosyal medya pazarlamasının öneminin artması ile beraber işletmeler sosyal medya konusunda daha aktif bir tavır sergilemeye başlamıştır. Araştırma kapsamında sektörler ve işletmeler sosyal medya etkinliği açısından araştırılırken hala birçok işletmenin sosyal medyaya yeterli önemi göstermediği de görülmektedir. Bu sebepten araştırmanın işletmelerin yöneticilerine de bu anlamda yol gösterici nitelikte olacağı düşünülmektedir.

Kaynakça

- Akar, E. (2010, Sosyal Medya Pazarlaması, Ankara: Elif Yayınevi.
- Akar, E. ve Kayahan, C. (2007), Elektronik Ticaret ve Elektronik İş: Uygulamalar, Modeller, Stratejiler. İstanbul: Nobel Yayın Dağıtım.
- Atılğan, A. (2011), Aile Şirketlerinde Kurumsallaşma ve Markalaşma: Türkiye’de İleri Gelen Aile Şirketlerinin Kurumsallaşma ve Markalaşma Örnekleri ile Türk Hazır Giyim Sektöründe Bir Uygulama, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Doğuş Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Aslan, P. (2011). Halkla İlişkilerde Yeni Eğilimler: Sosyal Medya, Marmara Üniversitesi, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Aytan, C. (2014). Markaların Sosyal Medya Kullanımının Tüketici Davranışı Üzerindeki Etkileri, The Turkish Journal of Design, Art and Communication, 4-4.
- Bekaroğlu, Ş. B. (2011). Doktor-Hasta İlişkilerinde Sosyal Medya Kullanımı. Akademik Araştırmalar Dergisi (49), 139-159.
- Bulunmaz, B. (2011). Otomotiv Sektöründe Sosyal Medyanın Kullanımı ve Fiat Örneği. Global Media Journal, 2 (3), 19-50.
- Büyükaslan, A., ve Kırık, M. (2013). "Sosyalleşen Birey" Sosyal Medya Araştırmaları 1. Konya: Çizgi Kitabevi.
- Clark M. ve Melancon J., (2013). The Influence Of Social Media Investment Of Relational Outcomes: A Relationship Marketing Perspective, International Journal of Marketing Studies., 5,4.

- Chung, C. ve Austria, K. (2010). Social Media Gratification and Attitude toward Social Media Marketing Messages: A Study of the Effect of Social Media Marketing Messages on Online Shopping Value. Proceedings of the Northeast Business & Economics Association, 581-586.
- Enginkaya, E. (2006). Elektronik Perakendecilik ve Elektronik Alışveriş. Ege Academic Review. 6 (1), 10-12.
- Ekonomi Bakanlığı. (2015) Hazır Giyim Sektörü İhracat Genel Müdürlüğü, Tekstil ve Konfeksiyon Ürünleri Daire Başkanlığı, Sektör Raporları No: 84/61,62).
- Erkul, E. (2009). Sosyal Medya Araçlarının (Web 2.0) Kamu Hizmetleri ve Uygulamalarında Kullanılabilirliği. Türkiye Bilişim Derneği Dergisi, Aralık, 10.
- Evans, D. (2008). Social Media Marketing: An Hour a Day. Indiana: John Wiley & Sons.
- Evans, D. (2008). Social Media Marketing Inside Out. (1st Publishing), Canada: SitePoint Pty, Ltd.
- Faiz, E. (2013). Uluslararası Girişimcilik Yöneliminin Proaktiflik Boyutu: Küresel Doğan İşletmeler Üzerine Bir Araştırma, Yayınlanmış Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Gürbüz, S. ve Şahin F. (2014). Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri, İstanbul: Seçkin Yayıncılık.
- Hajli, M. N. (2013). A Study of The Impact of Social Media on Consumers, International Journal of Market Research, Vol. 56, 3, 387-404.
- Kara, T. ve Özgen, E. (2012). Sosyal Medya / Akademi. İstanbul: Beta Yayıncılık.
- Kırcova, İ. (2011). İnternette Pazarlama, İstanbul: Beta Yayıncılık.
- Kırçova, İ. (2006). Küçük ve Orta Ölçekli İşletmelerde Elektronik Tedarik Sistemleri ve Avantajları, İstanbul: İTO (İstanbul Ticaret Odası) Yayınları.
- Miletsky, J. (2010). Principles Of Internet Marketing. Boston: Cengage Learning.
- Olgun B. (2014) Sosyal Medya ve Tüketici Davranışlarına Etkisi, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.
- Özata, F. Z., Tuncer, S. A., Akar, E., ve Öztürk, M. C. (2013). Sosyal Medya. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- Saillard Kuş, E. (2010). Ruhsal Hastalara Yönelik Damgalamaya İlişkin Psikiyatrist Görüşleri ve Öneriler, Türk Psikiyatri Dergisi, 21 (1),14-24.

Wang, X., Yu, C. & Wei, Y. (2012) Social Media peer Communication and Impacts on Purchase Intentions: A Consumer Socialization Framework, Journal of Interactive Marketing, 26, 4,198-208.

İnternet Kaynakları

- <https://instagram.com/press/> Erişim Tarihi: 02.09.2016
- <http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=21779> Erişim Tarihi:30.09.2016
- <http://brandmap.com.tr/index.php/2015/10/18/islami-moda-sektoru-gelecegin-onemli-bir-yatirimalani-olarak-buyuyor/> Erişim Tarihi:19.09.2016
- http://www.bbc.com/turkce/haberler/2015/07/150729_tesettur_turkiye E.T.: 19. 09. 2016
- <http://www.makalecarsisi.com/instagram-nedir/> Erişim Tarihi: 11.08.2016
- <http://dijitalajanslar.com/internet-ve-sosyal-medya-kullanici-istatistikleri-2016/> Erişim Tarihi: 11.08.2016
- http://www.bbc.com/turkce/haberler/2016/01/160106_dolce_gabbana_tesettur Erişim Tarihi: 11.08.2016
- <http://dijitalrehberim.com/sosyal-medya-ajanslari-ne-is-yapar/> Erişim Tarihi: 09.07.2016
- <http://sosyalmedya.co/sosya-medya-yonetimi/> Erişim Tarihi: 03.08.2016

Makale Geliş Tarihi: 29.05.2018
Kabul Tarihi: 11.06.2018

İÇ KONTROL, İÇ DENETİM VE BAĞIMSIZ DENETİM İLİŞKİSİ

Doç. Dr. Mehmet DEMİR
Cumhuriyet Üniversitesi
İ.İ.B.F, İşletme Bölümü,
Muhasebe Finans Anabilim Dalı
mehmetdemir@cumhuriyet.edu.tr

Dr. Öğr. Üyesi Yakup ÜLKER
Cumhuriyet Üniversitesi
İ.İ.B.F, Bankacılık Finans Bölümü

Öğr. Gör. Dr. Öznur ARSLAN
Cumhuriyet Üniversitesi
Hafik Kamer Örnek Meslek Yüksekokulu,
oznurkul@cumhuriyet.edu.tr

Öz

İşletmelerin, varlıklarını sürdürebilmeleri ve rekabet üstünlüklerini korumaları için işletme içerisinde olabilecek hata ve hilelerin önlenmesi, muhtemel risklerin belirlenmesi ve bu risklere karşı önlem alınması amacıyla iç denetim birimlerini oluşturmaları gerekmektedir. Bu faaliyetlerin etkinliğini artırmak ve kontrol etmek amacıyla da iç kontrol sistemi ve bağımsız denetim faaliyetlerine verilen önem günden güne artmaya başlamıştır.

Ortaya çıkan finansal skandallarda, etki düzeyleri değişiklik gösterse de iç kontrol, iç denetim ve bağımsız denetim kurumlarının sorumlulukları bulunmaktadır. Bu skandallarda hatalı işlemlerin etkisinin yanında denetim çalışmalarında tarafsızlık, objektiflik ve bağımsızlık anlayışlarında zedelenmenin payının da olduğu bir gerçektir. Bunun sonucunda işletme çıkar çevrelerinin yanlış karar almaları ve ülke kaynaklarının heba edilmesi söz konusu olacaktır. Dolayısıyla bağımsız, tarafsız ve objektif davranabilen etkin bir iç denetim sistemi ve bu sistemin iç kontrol ve bağımsız denetimle uyumu, mikro düzeyde işletmelere makro düzeyde işletme ile ilgili çıkar çevrelerine ve ülkeye önemli ve değerli katkılar sağlayacaktır.

Anahtar Kelimeler: İç Kontrol, İç Denetim, Denetim, Bağımsız Denetim.

THE RELATION OF INTERNAL CONTROL, INTERNAL AUDIT AND INDEPENDENT AUDIT

Abstract

It is necessary to form internal audit units in order to prevent mistakes and fraud that may occur in the enterprise, to identify possible risks and to take measures against these risks for businesses, to maintain their assets and protect their competitive edge. The importance of given to internal control system and independent audit activities began to increase day by day. In the emerging financial scandals, internal control, internal audit and independent audit institutions have responsibilities, although their impact levels vary. It is a fact that in these scandals, in addition to the effect of erroneous transactions, there is also a part of the damage in the insights of impartiality, objectivity and independence in the audit work. As a result, it will be the case that the business interests will have to make the wrong decisions and the country resources will be wasted. Therefore effective of internal audit system can act independent, detachment and objective and the compatibility of this system with internal control and independent control will provide important and valuable contributions to micro-level operations to macro-level business-related interest environments and the country.

Keywords: Internal Control, Internal Audit, Audit, Independent Audit

Giriş

Çok hızlı bir değişimin yaşandığı günümüz dünyasında, bilgi ve bilginin yönetimi; işletmelerin varlıklarını sürdürebilme ve değişen koşullara ayak uydurabilmeleri için önem arz etmektedir. Rekabet şartlarının günden güne daha da ağırlaşması ve gelecek için yenilik arayışının oldukça hız kazanması, işletmelerin hem mevcut durumlarını korumak açısından hem de gelecekte olmak istedikleri yeri tahmin etmeleri bakımından doğru bilgiye ulaşmalarının önemini artırmaktadır. İhtiyaç duyulan bilginin arzu edilen miktar ve kalitede sağlanamaması ve üst yönetimin karar süreçlerinin etkinleştirilmesinde rasyonel bir şekilde kullanılmaması, işletmeler için önemli bir risk oluşturmaktadır. Bu bağlamda ihtiyaç duyulan bilginin elde edilmesi, analizi ve somut önerilere dönüştürülmesi için en önemli araçlardan birisi denetimdir. Dolayısıyla denetimin örgütlerdeki ağırlığının arttığı ve denetim mesleğinin geliştirilmesine yönelik çabaların evrensel bir boyut kazandığı gözlenmektedir (Aslan, 2010: 64).

Denetim, uygulama alanları açısından, işlemlerin yasal mevzuata uygunluğunu araştıran kamu denetimi; finansal veri ve tabloların güvenilirliği konusunda güvence sunan bağımsız denetim; finansal tablolara yansıyan işlemlerin yansıra işletmedeki tüm

faaliyetleri verimlilik ve etkinlik açısından izleyen, bilgi ve denetim açısından yönetime destek sunan iç denetim şeklinde üçlü bir yapıda ele alınabilir.

İÇ KONTROL

Tanımı ve Önemi

Fransızca kökenli bir kelime olan kontrol, Türk Dil Kurumu sözlüğündeki karşılığı denetlemek; anlamı ise bir şeyin gerçeğe ve aslına uygunluğuna bakmaktır.

Kontrol; yapılan faaliyetlerin ölçülmesi, belirlenen amaçlara ulaşmalarını sağlamak için çalışmaların düzeltilmesi işlemidir (Ergüden, 2009: 46). İç Denetçiler Enstitüsü (The Institute of Internal Auditors–IIA) tarafından kontrol; “yönetim, denetim kurulu, yönetim kurulu ve diğer uygun birimlerin riskleri yönetmek ve belirlenen amaç ve hedeflere ulaşma ihtimalini artırmak amacıyla aldıkları “tedbirler” olarak tanımlanmaktadır. Yönetim, amaç ve hedeflerin gerçekleşmesine yönelik makul bir güvence sağlamak için yeterli tedbirlerin alınmasını planlar, tertipler ve yönlendirir (Özbek, 2012: 386).

İç kontrol kavramı, örgüt planı ile ilgili işletme varlıklarını korumak, muhasebe bilgilerinin doğruluğunu ve güvenilirliğini araştırmak, faaliyetlerin verimliliğini artırmak, saptanmış yönetim politikalarına bağlılığı özendirme amacıyla kabul edilen ve uygulamaya konulan tüm önlem ve yöntemler bütünü olarak tanımlanmıştır (Hatunoğlu vd., 2012: 173).

Avrupa Komisyonu’nun tanımına göre “iç kontrol; idarenin belirlenmiş amaç ve politikalarına uygun olarak işlemlerin etkin, ekonomik ve verimli bir biçimde devam ettirilmesini, varlık ve kaynakların korunmasını, muhasebe kayıtlarının doğru ve tam olarak tutulmasını, mali ve yönetim bilgilerinin zamanında ve güvenilir olarak üretilmesini gerçekleştirmek üzere idare tarafından meydana getirilen organizasyon, yöntem, süreç ile iç denetimi çevreleyen mali ve diğer kontrollerin tümüdür (Kesik, 2005: 98).

ABD’de 1970 ile 1980’li yıllarda hileli finansal raporların sayısında artışlar yaşanmış ve Hileli Finansal Raporlama Ulusal Komisyonu (National Commission Fraudulent Financial Reporting), hileli finansal raporlama üzerindeki önemine binaen iç kontrol kavramının yeniden ele alınıp düzenlenmesi gerektiğini değerlendirmiştir. Bu değerlendirme sonucunda Komisyon tarafından Treadway Komisyonunu Destekleyen Kuruluşlar Komitesi (COSO-Committee of Sponsoring Organizations of the Treadway Commission) kurulmuştur (Yılancı, 2006: 38). İç kontrole ilişkin

temel bir iç kontrol çerçevesi niteliğini taşıyan COSO raporundaki tanıma göre iç kontrol, işletme yönetim kurulu, yöneticileri ve diğer personeli tarafından etkilenen; finansal raporlamanın güvenilirliği, faaliyetlerin etkinliği ve verimliliği kanun ve yönergelere uygunluk hedeflerine erişme konusunda makul bir güvence sağlamak üzere tasarlanmış olan bir süreçtir. 400 nolu Uluslararası Denetim Standardı'nda iç kontrol, "bir işletmenin hedeflerine ulaşmasına yardımcı olması amacıyla şirket yönetimi tarafından belirlenmiş tüm politika ve prosedürleri ifade eder" şeklinde tanımlanmıştır (Yaman, 2008: 33).

Yapılan tanımlardan da anlaşılacağı üzere iç kontrol; bir kurumun faaliyetlerinin etkinliği ve verimliliği, finansal raporların güvenilirliği yasa ve düzenlemelere uygunluğu amaçlarına ulaşmada dikkat alınan, yeterli güveni sağlamak üzere tasarlanmış ve tüm personel tarafından etki edilen bir süreçtir (Kızıllıboğa ve Özşahin, 2013: 222).

İşletme yapılarında meydana gelen büyümeler, karmaşık işlemler ve artan faaliyetler sonucu üst düzey yöneticilerin işletme hakkında doğrudan bilgi sahibi olma imkânları emek, maliyet ve zamanlama açısından azalmıştır. Bu gelişmeye paralel olarak işletmede hatalı, hileli ve savurganlık yönlü işlemlerde de artış kaydedilmeye başlanmıştır.

Hemen üstte belirtilen sebeplerle hata-hile, savurganlık ve yolsuzlukları en aza indirecek aynı zamanda verimliliği artıracak, güvenilir, bir defada doğru rapor alınmasını sağlayacak, işletmenin yapısına ve büyüklüğüne uygun etkin ve sürekli geliştirilebilir ve yenilenebilir bir iç kontrol sisteminin kurulması, çalıştırılması önem arz etmektedir (Aktaş, 2005: 3).

İç kontrol sistemi, finansal raporlamalardaki hata riskinin en aza indirilerek güvenilirliğin artırılması, işletme faaliyetlerinin etkinliği ve verimliliği hakkında doğru ve nesnel bilgiye ulaşılması ve yürürlükteki yasalara uyulması gibi konularda işletme yönetimi açısından büyük önem taşımaktadır (Gönen, 2009: 193).

Amaçları

Her işletme bir misyon, bu misyonu elde etmek için oluşturulmuş amaçlar ve bu amaçlara da ulaşmayı sağlayacak stratejiler topluluğuna sahiptir. Bir kısım amaçlar tüm işletmeler için ortak olabilir ancak çoğu amaçlar işletme türlerine göre farklılık gösterir (Türedi, 2012: 28).

İç kontrol sisteminin temel amaçları şöyle şekilde sıralanabilir (Pehlivanlı, 2014: 31):

- Standartlaşmış süreçler yardımıyla operasyonların etkinliğini ve verimliliğini artırır.
- Kontrol faaliyetleri aracılığıyla işletmenin varlıklarının korunmasını sağlar. Çünkü işletme büyüdükçe varlıklarını korumak sistemsel bir sorun haline gelmektedir.
- Mali raporların güvenilirliğini sağlar. Mali tabloların güvenilir olması yönetimin ticari kararlarda doğru kararlar alması işletme içi herhangi bir yolsuzluğun önlenmesi veya tespitinde yardımcı olur.
- İç kontrol sistemi, gerek işletme içi, gerekse yasal düzenlemelerin getirdiği kurallara uygunluğun sağlanmasına yardımcı olur ve güvence sağlar.
- İç kontrol sistemi sayesinde işletmenin bütün faaliyetleri eksiksiz olarak kayıt altına alınır.

Yararları

Etkin çalışan bir iç kontrol sisteminin işletmeye sağlamış olduğu faydaları aşağıdaki gibi sıralamak mümkündür (Hatunoğlu vd., 2012: 275):

- Üst yönetiminin belirlediği temel amaçlara ulaşmak için çalışanların izlenecek politikalara ve kurallara uygun davranıp davranmadıklarını belirlemek,
- Üst yönetimin faaliyetlerin verimliliğini ve etkinliğini saptamada ihtiyaç duyduğu güvenilir bilgiler üretmek,
- Üst yönetimin arzuladığı faaliyetlerdeki fire ve atıkların en az düzeyde olmasını, kaynakların israf edilmemesini sağlamak,
- Üst yönetimin isteği doğrultusunda işletmelerde bulunan varlıkları çalınmaya, kaybolmaya, amaç dışında kullanılmaya karşı korumak.

İÇ DENETİM

Tanımı ve Önemi

Denetim Latince audire, İngilizce audit (işitmek, incelemek, anlamak) kelimesinin Türkçe karşılığı olup, Türk Dil Kurumu tarafından, bir işin doğru ve uygun olarak yapılıp yapılmadığını incelemek, teftiş etmek, kontrol etmek anlamında tanımlanmıştır (<http://www.tdk.gov.tr>).

İç denetim, bir kurumun idarecilerinin, sorumlu oldukları süreçlerin hile, hata veya verimli ve tutumlu olmayan uygulamaların meydana gelme olasılığını en aza indirecek şekilde işlediğine dair güvence elde etmesini sağlayan işlevsel bir araçtır. İç denetim, iç

kontrol sisteminin etkinliğinin ölçülerek ve değerlendirilerek yönetime sunulan bağımsız bir belirleme hizmetidir (Akyel, 2010: 5).

İşletme faaliyetlerinin alanı, konusu ve teknik yapısının sürekli bir değişim ve gelişim içinde olması sebebiyle, iç denetimin tanımında da bir değişim ve gelişim süreci yaşanmıştır. IIA tarafından 1947 yılında yapılan tanıma göre, iç denetim; yönetime hizmet amacıyla muhasebe, finans ve diğer kurum faaliyetlerinin gözden geçirilmesinin organizasyon içinde bağımsız olarak değerlendirilmesi fonksiyonu olarak belirtilmiştir. Bu tanım aynı zamanda yapılan ilk resmi iç denetim tanımıdır. 1957 yılında da 1947 yılında yapılan tanıma benzer bir tanım yapılmış fakat 1971 yılına gelindiğinde yapılan tanımda “muhasebe ve finansal faaliyetlerin gözden geçirilmesi” ifadesi kaldırılmış yerine “kurum faaliyetlerinin gözden geçirilmesi” ifadesi getirilmiş ve 1957 yılındaki tanımda yer alan “yönetime hizmet” sınırlaması korunmuştur. 1990 yılında yapılan tanımda ise bir önceki tanımda yer alan yönetime hizmet sınırlaması ifadesi “kurum organizasyonuna hizmet” şeklinde genişletilmiştir (Pehlivanlı, 2014: 8)

İç denetim faaliyet alanında yaşanan büyük gelişmelerle birlikte IIA, 1999 yılında iç denetimin daha geniş bir tanımını aşağıdaki şekilde yapmıştır:

“İç denetim, bir kurumun faaliyetlerini geliştirmek ve onlara değer katmak amacıyla güden bağımsız ve objektif bir güvence ve danışmanlık faaliyetidir. İç denetim, kurumun risk yönetimi, kontrol ve kurumsal yönetim süreçlerinin etkinliğini değerlendirmek ve geliştirmek için sistemli ve disiplinli bir yaklaşım getirerek kurumun amaçlarına ulaşmasına yardımcı olur.”

Yapılan bu tanımla, iç denetimin sadece yönetime değil, tüm işletmeye hizmet eden bir faaliyet olduğu görülmektedir. IIA tarafından 1999 yılında güncellenen tanımın kapsamı dikkate alındığında iç denetim fonksiyonunun geçmişe göre önemli ölçüde değiştiği görülmektedir. Söz konusu değişimin temel noktaları şunlardır (Adiloğlu, 2010: 7);

- İç denetimin temel amacı kurum faaliyetlerini geliştirmek, iyileştirmek ve onlara değer katmaktır. Gelineen noktada iç denetim, geçmişteki işlemlerin uygunluğu yanında kurumun geleceğinin şekillendirilmesine de odaklanmıştır.
- Denetlenen faaliyetler konusunda bir yandan yönetime güvence verilirken diğer yandan da istenildiğinde yönetime danışmanlık fonksiyonu üstlenebilmektedir.
- İç denetim çalışması, denetçilerin kişisel insiyatiflerden mümkün olduğu kadar arındırılarak, sistemli ve

standartlara göre ve risk odaklı bir anlayış içerisinde gerçekleştirilmektedir.

- İç denetim, kurumunun amaç ve hedeflerine ulaşmasına yardımcı olmaktadır. Bu amaçla kurum bünyesinde oluşturulan risk yönetimi, iç kontrol ve yönetim sistem ve süreçlerinin etkinliği ve verimliliği değerlendirilmekte ve geliştirilmesine yönelik önerilerde bulunmaktadır.

Son olarak 2003 yılında İç Denetçiler Enstitüsü Araştırma Kurumu (Institute of Internal Auditors Research Foundation- IIA), IIA'nın 1999'da yaptığı tanımın benzerini yapmıştır. Bu tanımla birlikte iç denetim faaliyeti risk yönetimi ve kurumsal yöntem faaliyetlerini, bu faaliyetlerin sorumluluklarını üstlenmeksizin, görev alanına almıştır. Sarbanes Oxley yasası (SOX) ile paralel olarak iç denetim standartlarında da yer aldığı şekliyle risk yönetimi ve finansal raporlamanın sorumluluğu üst yönetime aittir (Pehlivanlı, 2014: 8).

Özel sektör kuruluşları tarafından yoğun bir şekilde kullanılan iç denetim faaliyeti, son yıllarda kamu iç mali kontrol sistemlerinin de ayrılmaz bir parçası haline gelmiştir. Özellikle Avrupa Birliği'ne aday ülkelerde, kamu yönetiminde hesap verebilirliğin ve mali saydamlığın sağlanması amacıyla etkili bir iç denetim sisteminin kurulması zorunluluğu ortaya çıkmıştır. Bunun sonucu olarak iç denetim sistemi, bu ülkelerin çerçeve kanunlarında ve ikincil mevzuatlarında düzenlenmiştir. Türkiye'de de iç denetim kavramı 5018 sayılı Kamu Mali Yönetimi ve Kontrol Kanunu'yla yerini almıştır. 5018 sayılı Kamu Mali Yönetimi ve Kontrol Kanunu'na göre iç denetim, "Kamu idaresinin çalışmalarına değer katmak ve geliştirmek için kaynakların ekonomiklik, etkinlik ve verimlilik esaslarına göre yönetilip yönetilmediğini değerlendirmek ve rehberlik yapmak amacıyla yapılan bağımsız, nesnel güvence sağlama ve danışmanlık faaliyetidir. Bu faaliyetler, idarelerin yönetim ve kontrol süreçlerinin etkinliğini değerlendirmek ve geliştirmek yönünde sistematik, sürekli ve disiplinli bir yaklaşımla ve genel kabul görmüş standartlara uygun olarak gerçekleştirilir" şeklinde tanımlanmaktadır (Tufan ve Görün, 2013: 118).

İç denetim faaliyeti daha genel olarak;

- Finansal bilgilerin sağlıklı şekilde üretilmesi,
- Muhasebe kayıtlarının standartlara uygun şekilde yapılması,
- Varlıkların ve değerlerin korunması,
- Faaliyetlerdeki riskli alanların tespiti ve kontrolü,
- Muhasebedeki temel hile ve yolsuzlukların tespiti,

- Hata ve kötü niyetli işlemlerin önüne geçilmesi,
- Yönetim tarafından tesis edilen kural ve ilkelere uygunluk ve
- İşletmenin hedeflerine ulaşmasına yardımcı olacak diğer çalışma, inceleme ve raporlama süreçlerini kapsamaktadır (Kartal, 2013; 9).

Artan rekabet, küresel kriz ortamı, işletmelerin çok ortaklı yapısı, mevzuat ve standartlara uyum zorunluluğu gibi sebeplerden dolayı iç denetime olan ihtiyaç artmış; iç denetim başta finansal kurumlar olmak üzere büyük ve kurumsal işletmelerde değişen ve ağırlığı artan bir role sahip olmuştur.

Amaçları

İşletmelerin değişen çevre şartlarına uyum sağlamada, işletme içi ve dışı taraflara karşı sorumluluklarını zamanında ve güvenilir olarak yerine getirmede gerekli tedbirleri almaları büyük önem taşımaktadır. Bu noktada iç denetim faaliyetiyle elde edilecek verilerin ve işletmenin taraflarına sunulacak bilgilerin kritik önemi vardır.

İç denetim bir kurum ya da organizasyonda yürütülen faaliyet ve işlemlerin yönetimden farklı ve tarafsız bir gözle değerlendirilmesinde önemli rol oynar. Faaliyetlerin kontrolü, risk yönetimi ve kurumsal yönetim süreçleri ile ilgili bağımsız ve tarafsız güvence sağlama ve danışmanlık fonksiyonlarını icra eden iç denetim, şirket ve kurumlarda yönetsel hesap verebilirliğin yerleşmesine katkı sağlayacaktır. İç denetim, esas olarak kurumda faaliyetlere ilişkin risklerin bilinmesi, iyi yönetilmesi ve bu risklere yönelik olarak tasarlanan iç kontrollerin varlığı ve etkinliği konularına odaklanır. İç denetim faaliyeti makul bir maliyetle kontrollerin etkinliğini artırmayı da kapsamaktadır (Adiloğlu, 2010: 12).

İç denetim; denetim sonucunda kurum yönetimine, kaynakların kurumun amaç ve hedeflerine uygun etkili, ekonomik ve verimli bir şekilde kullanılıp kullanılmadığı, faaliyetlerinin mevzuata uygunluğu, varlıkların korunması, kurum için var olan iç kontrollerin yeterli olup olmadığı ve ürettiği bilgilerin güvenilirliği konularında güvence ve danışmanlık faaliyetlerini yürütmeyi amaçlamaktadır. Bu güvence ve danışmanlık faaliyeti aynı zamanda devlete, toplum ve işletme ile ilgili kişilere, kuruluşlara ve araştırmacılara karşı da sağlanır. İç denetim, sürekli ve disiplinli risk değerlemesine dayanan bir denetim anlayışını benimsediğinden işletmede etkin bir risk yönetiminin kurulmasını da amaç edinmektedir.

Denetlenebilecek alanları, bunlara ilişkin risk faktörlerini ve bunların önemini değerlendirmek iç denetimin en önemli amaçlarından birisidir. Risklerin belirlenmesi ve değerlendirilmesi yolu ile yapılan planlama, iç denetimi reaktif kontrole dayalı olmaktan çıkarıp, riske dayalı ve proaktif bir fonksiyona dönüştürmektir. Etkin bir risk değerlendirme ile iç denetçi mevcut sorunlara çareler bulmakla kalmayacak, problemleri önceden görerek organizasyonu kayıplardan koruyacak aynı zamanda karşılaşılan fırsatları da değerlendirecektir.

Yapılan bu açıklamalar doğrultusunda iç denetimin amaçlarını üç temel bileşende sınıflandırmak mümkündür.

İç denetim;

- İşletmenin hedef ve amaçlarına ulaşabilmesine temel oluşturacak etkin kontrol süreçlerinin iç denetim faaliyetleri kapsamında değerlendirilmesi ve geliştirilmesine yönelik önerilerde bulunmak,
- İşletmenin hedeflerine ulaşmasını engelleyen risklerin tespit edilerek, risk yönetim süreçlerinin değerlendirilmesi ve risklerin önlenmesi ile ilgili gereken tespitleri yapmak ve
- İşletmenin hesap verme sorumluluğunu ve kurumsal yapısını güçlendirmek amacıyla kurumsal yönetim süreçlerinin etkinliğini değerlendirmek ve yönetime önerilerde bulunmaktır.

Etkin bir iç denetim sisteminin varlığı, muhasebe ilke ve kavramlarına uyulmasını sağlamak suretiyle hileli finansal işlemleri dolayısıyla hileli finansal raporlama riskini azaltacaktır. Böylece işletme ile ilgili kişi ve kuruluşların menfaatlerinin korunmasına yardımcı olacaktır.

Yararları

İşletmelerde iç denetim faaliyetinin oluşturulması günümüzde çok önemli ve gerekli hale gelmiştir. Etkin bir iç denetim faaliyeti işletmelere büyük faydalar sağlamaktadır. Bu faydaların belli başlıları aşağıda sıralanmıştır (<http://www.galataadvisors.com>).

- İşletme içinde önceden öngörülemeyen ve işletme içi yıkıcı sonuçlar doğurabilecek risklerin önceden tespitini sağlar.
- Operasyonların, işletmenin prosedürlerine, standartlarına, talimatlarına ve politikalarına uygun olarak etkin ve faydalı bir şekilde yürütülüp yürütülmediğini takip eder.
- İşletmede hata ve hilelerden kaynaklanacak kayıpların önlenmesini sağlar. Etkin bir iç denetimle, hata ve hile

yapanlara, yapacakları hata ve hilelerin tespit edileceğini hissettirerek, işletmedeki hata ve hile oranlarının azalmasını sağlar.

- Güvence verir. İç denetim çalışmaları, şirkete saygınlık ve finansal tablolara güven sağlamada rol oynar.
- Güvenilir bilgi sağlama ihtiyacı karşılanır. İç denetimin etkinliği bir anlamda iç kontrol sisteminin etkinliği ile direkt olarak ilişkilidir. İşletmede etkin bir iç kontrol ortamı mevcut ise iç denetimde de etkinlik yüksek olacaktır. Sonuç olarak da bu durum işletme hakkında bilgi edinmek isteyen tarafların güvenilir bilgiye ulaşmalarını kolaylaştıracaktır.
- Verimliliğin artırılması ihtiyacı karşılanır. İç denetimin kapsamına faaliyetlerin etkinliği de dâhildir. Bu kapsamda iç denetimin etkin çalışması halinde verimsiz faaliyetler elimine edilebilecektir.
- İşletmenin ekonomik, finansal ve reel sektör krizlerine dayanıklılığının artırılmasına destek verir. İşletmenin sermaye ve fonlarının bütünlük ve verimini teminat altında tutarak bunların iç ve dış risklere karşı korunmasına yönelik önlem alınmasını ve öneri geliştirilmesini sağlar.
- İşletme varlıklarının ve kayıtlarının korunması ihtiyacı karşılanır. İşletmeye ait varlıkların korunmasını ve kayıt altında tutulmasını sağlar. Etkin bir iç denetim sisteminin varlığı halinde işletmenin varlıkları ve kayıtları yüksek seviyede korunur.
- Üst yönetim tarafından belirlenen politikalara uyum sağlanır. İç denetim sonucu elde edilen bulgu ve öneriler ile yönetim etkinliğinin artırılması sağlanır.
- Yönetim performansının değerlendirilmesi sağlanır. İç denetim ile yönetimin şirket hedeflerini gerçekleştirmede başarısı konusunda bilgi sahibi olunur.
- İşletmenin iç kontrollerinin sağlıklı bir şekilde sürdürülmesini sağlar. Otokontrolü sağlayarak iç kontrol sisteminin verimli çalışmasına katkıda bulunur.

BAĞIMSIZ DENETİM

Tanımı ve Önemi

Bağımsız denetim; serbest meslek faaliyeti olarak kendi adına çalışan veya bir denetim şirketinin ortağı olan, denetimini yaptıkları işletme ile işçi-işveren ilişkisi olmayan denetçilerin, işletmenin talebiyle ve bir denetim sözleşmesi çerçevesinde, işletmenin finansal

raporlarının genel kabul görmüş muhasebe ilkelerine uygunluk derecesini belirlemek amacıyla yaptıkları faaliyetlerdir (Kepekçi, 2004: 7).

Bir başka tanıma göre bağımsız denetim, bir işletmenin iktisadi faaliyetleri sonucunda hazırlanan mali tablo ve diğer mali bilgilerin önceden belirlenmiş ölçütlere uygunluğunun ve doğruluğunun makul güvence sağlayacak yeterli ve uygun bağımsız denetim kanıtlarıyla birlikte uygun denetim ve teknikleri kullanarak, defter, kayıt ve belgeler üzerinden değerlendirilmesi ve bu konuda bir rapor düzenlenmesi amacıyla yapılan sistematik bir süreçtir (Öznel, 2016: 3).

1973 yılında Amerikan Muhasebeciler Birliği Denetim Kavramları Komitesi tarafından bağımsız denetim şu şekilde tanımlanmıştır: “Bağımsız denetim; sistemli bir çalışma, tarafsız bilgi ve kanıt toplama değerlendirme yöntemleri ile denetlenen kuruluşa ait ekonomik işlemleri, olayları tanımlamak için ileri sürülen bilgilerin, geliştirilmiş olan ilkelere uygunluğunun incelenerek, oluşturulan görüşleri işletmelerle ilgili kullanıcılara iletmektir”

Bağımsız Denetim Yönetmeliği’nde (BDY) bağımsız denetim; (finansal raporlama standartlarına uygunluğu ve doğruluğu konusunda makul güvence sağlayacak yeterli ve uygun bağımsız denetim kanıtlarının elde edilmesi amacıyla) finansal tablo ve diğer finansal bilgilerin, denetim standartlarında öngörülen gerekli bağımsız denetim tekniklerinin uygulanarak defter kayıtları ve belgeler üzerinden denetlenmesi ve değerlendirilerek rapora bağlanması şeklinde tanımlanmaktadır.

Makul güvence; bağımsız denetim kanıtlarının toplanması sonrasında bir bütün olarak finansal tabloların nitelik ve nicelik bakımından önemli bir yanlışlık olmadığına dair bir sonuca varılmasıdır (Usul, 2013:15).

Sermaye Piyasası Kurulu tarafından yapılan Sermaye Piyasasında Bağımsız Denetim Standartları hakkında tebliğe (Seri: X, No:2) göre, bağımsız denetim; işletmelerin yıllık finansal tablo ve diğer finansal bilgilerinin, bu tablo ve bilgiler için belirlenen ölçülere (örneğin, halka açık şirket finansal tabloları için kurulca belirlenmiş veya kabul edilmiş finansal raporlama standartlarına) uygunluğu ve doğruluğu hususunda, makul güvence sağlayacak yeterli ve uygun bağımsız denetim kanıtlarının elde edilmesi amacıyla, genel kabul görmüş bağımsız denetim standartlarında öngörülen gerekli tüm bağımsız denetim tekniklerinin uygulanarak defter, kayıt ve belgeler üzerinden denetlenmesi ve değerlendirilecek raporlara bağlanmasını ifade eder.

Bu tanımlamalardan yola çıkarak, bağımsız denetimin unsurları aşağıdaki gibi sıralanabilir (Bozkurt, 2009: 24-25);

- Denetim bir süreçtir. Bağımsız denetim işletme tarafından hazırlanan mali tabloların genel kabul görmüş denetim standartları açısından değerlendirilebilmesi için, gerekli bilgilerin toplanması, değerlendirilmesi sonucu elde edilen bulguların raporlanması sürecini kapsar.
- İktisadi olaylar ve finansal tablolara ilişkin kararların incelenmesidir.
- İşletme yönetimi, işletmenin mali tablolarının genel kabul görmüş muhasebe ilkeleri çerçevesinde gerçeğe uygun, tam ve anlaşılabilir bir şekilde hazırlanmış olduğunu iddia eder.
- Denetim önceden belirlenmiş ölçütlere uygun olarak yapılır. Bağımsız denetçiler; işletme yönetimince hazırlanan mali tabloların uygunluğunu ve doğruluğunu belirlemek amacıyla her türlü belge, kayıt ve bilgileri incelemek ve değerlendirmek için yeterli miktarda, uygun ve kaliteli kanıtlar toplayarak doğru denetim teknikleri kullanarak bulgular elde eder.
- Bağımsızlık ve tarafsızlık. Denetçi, denetim çalışmalarını bağımsız ve tarafsız bir biçimde yürütmek zorundadır.
- Mesleki yeterlilik. Denetçi yeterli bilgi birikimine sahip olmakla yükümlüdür.
- Raporlama; Denetim çalışmaları sonucunda elde edilen bulgular bir rapor halinde ilgili taraflara sunulur.

Küreselleşmenin etkisiyle ekonomik hayat giderek karmaşıklaşmıştır. İşletme içi (işletme sahipleri, ortaklar, yönetim kurulu ve yöneticiler, çalışanlar vb.) ve işletme dışı (tedarikçiler ve müşteriler, kredi kuruluşları, yatırımcılar, derecelendirme kuruluşları, resmi kurumlar ve sivil toplum kuruluşları vb.) bilgi kullanıcıları, işletmenin mali tablolarına göre değerlendirmeler yapmakta ve kararlar almaktadırlar. Bu sebeple işletmenin mali tablolarının, mali durumu ve faaliyet sonuçlarını gerçeğe uygun doğru bir biçimde göstermesi gerekmektedir. Öte yandan pay ve menfaat sahibi taraf sayısının artması, ekonomik faaliyetlerin karmaşıklaşması, verilerin çokluğu ve karmaşık işlemlerin varlığı güvenilir bilgi edinilmesini zorlaştırmaktadır (Uzun, 2012: 1).

İşletmenin finansal bilgilerini sağlayanlar ile bu bilgilerin kullanıcıları arasında ortaya çıkabilecek çatışmaları önlemek ancak finansal bilgilerin güvenilirliğinin bağımsız ve yetkin üçüncü şahıslar

tarafından değerlendirilip onaylanması yani bağımsız denetimi ile mümkündür (William ve Emersan, 1986: 71).

Yararları

İşletme faaliyetleri ile ilgili bütün önemli bilgiler toplumla paylaşırsa sermaye piyasası daha etkin ve verimli çalışır. Bu durum da ancak bağımsız bir denetimle mümkün olmaktadır. Bu çerçevede bağımsız denetim sadece denetlenen işletmeye yarar sağlamakla kalmayacak aynı zamanda topluma ve devlete de faydaları olacaktır (Dirimtekin, 1981: 9-10).

Denetlenen Firmaya Açısından

Bağımsız denetimin denetlenen işletmeye sağladığı faydalar aşağıdaki gibidir (Aygün, 2016: 38-39).

- Şirket yönetiminin bilgi akışına hızlı bir şekilde ulaşmasını sağlar.
- Bağımsız denetime geçen bir şirkette tüm ortakların hakları daha iyi korunmuş olur.
- İşletmelerde maliyetlerin düşürülmesi açısından bağımsız denetimin önemli bir katkısı bulunmaktadır.
- Bağımsız denetime tabi şirketlerde işletme yönetimi ve çalışanlarının hile yapmasının önüne geçilmiş olur.
- Bağımsız denetim işletmeye ait mali tabloların ne ölçüde gerçeği yansıttığını tespit eder.
- İşletme kayıt ve belgelerine ilişkin faaliyetlerin mevzuata uygunluğunu araştırır. Uygunsuz durum karşısında gerekli düzeltme işlemlerini yapar.
- Denetlenmiş mali tabloların güvenilir olması devletin yapacağı vergi denetim riskini azaltır.
- Denetlenmiş mali tablolar işletme yönetiminin alacağı kararlara yön verir.
- İşletme yöneticileri, mali tablolar ve raporlarda yaptıkları analizlerle işletmenin ekonomik açıdan ne durumda olduğunu yetkili mercilere iletir. Böylelikle işletmenin kredibilitesi artar.
- İşletme yönetimi ve çalışanların yaptıkları faaliyetlere yardımcı olarak, bu faaliyetlerin etkinliğini artırır.
- İç kontrol sisteminin daha etkin çalışmasını sağlar.

Paydaşlar Açısından

Bağımsız denetimin işletmenin çıkar gruplarına sağladığı yararlar şunlardır (Güredin, 2010: 25).

- Denetlenmiş mali tablolar kredi kuruluşlarının kredi verme durumlarına dayanak teşkil eder.
- Bağımsız denetime tabi tutulmuş finansal tablolar, hâlihazır ve gelecekteki yatırımcılara yatırım yapma kararlarına ışık tutar.
- Bağımsız denetime tabi tutulmuş mali tablolar hem işverenin hem de işçi sendikalarının ücret ve sosyal yardım konularında anlaşmaya varmaları için güvenilir bilgi sunarak katkıda bulunur.
- İşletmelerin satılması, birleşme ve tasfiye durumlarında, ya da işletme yönetiminin değişimi esnasında, işletmenin o anki durumu hakkında ilişkili taraflara nesnel bilgiler sağlar.
- İşletme pay ve menfaat sahiplerine, bilhassa da işletmeyle ilişkisi bulunan müşterilere, denetlenen işletmenin kârlılık durumu, faaliyetlerinin verimliliği ve finansal yapısı hakkında güvenilir bilgiler verir.

Kamu Kuruluşları Açısından

Bağımsız denetimin kamu kuruluşları açısından sağladığı yararlar aşağıdaki gibidir (Türker, 2014: 5).

- Finansal tablolara dayanılarak hazırlanmış vergi beyannamelerine ve finansal raporlara olan güvenin artmasına yardımcı olur.
- Bağımsız denetimden geçen mali tabloların, resmi kuruluşlar ve bunlar tarafından yapılacak olan denetimde ayrıntılı ve özel olarak incelenmesine gerek kalmaz.
- Denetlenmiş mali tablolar, işletmelerin iflas durumlarında ve ortaklık sözleşmelerinde yasal kurumlara bağımsız ve güvenilir bilgi sağlar.
- Kamu İktisadi Teşebbüsleri, Dernekler, Belediyeler ve bu kurumlara ait iktisadi teşekküllerin bağımsız denetimden geçmiş mali tablolarının olması halinde, bu kuruluşların verimlilik ve etkinlik düzeyi artmaktadır.

İÇ DENETİM, İÇ KONTROL VE BAĞIMSIZ DENETİM İLİŞKİSİ

Sağlıklı ve etkin bir kurumsal yapı için iç denetimin iç kontrol ve bağımsız denetim süreçleriyle uyumlu, tamamlayıcı ve işbirliği içerisinde kurgulanması ve işletilmesi gerekmektedir. Etkin bir iç denetim yapılanması ve işletilmesi olmadan, verimli bir kurumsal yönetimin varlığı söz konusu olamaz. Sağlıklı bir bağımsız denetim ve

iç kontrol sistemi olmadan da etkin bir iç denetim sisteminin işletilmesi ve sürdürülmesi mümkün değildir. İşletmenin tüm faaliyetlerini kapsayan, iç denetimin iç kontrol ve bağımsız denetim süreçleriyle uyumlu ve birbirlerini destekleyen bir anlayış içinde yapılandırılması ve işletilmesi küresel bir kabuldür (Akyel, 2010: 1)

İç denetimin; güvence ve danışmanlık faaliyetlerini gerçekleştirmesi, işletmenin varlıklarını koruması, etkin risk değerlendirme sürecini yönetebilmesi ve hileli işlemlerin tespitine ve bu işlemlerin önlenmesine yönelik tedbir alabilmesi için iç kontrol ve bağımsız denetim ile ilişkilerinin olması gerekmektedir. Gerek mali gerekse mali olmayan etkin iç denetim faaliyetleri ile işletmelerde ortaya çıkan ve katma değer sağlamayan faaliyetlerin tespiti ve elimine edilmesi hem varlıkların korunmasına hem de işletme performansının artırılmasına yardımcı olacaktır.

İç Denetimin İç Kontrolle İlişkisi

İç denetim, esas itibarıyla işletmeyi iç kontrolün amaçladığı gibi çalışıp çalışmadığını inceleyen ve bu yönde üst yönetime rapor veren bir birimdir. İç denetimin temel amaçlarından biri üst yönetimin işletmeye karşı sorumluluklarını yerine getirmesine yardım etmektir. İç denetçi ise, iç kontrol sisteminin yeterliliğini gözden geçirerek, örgütün amaçlarına ve hedeflerine ekonomik ve verimli bir şekilde ulaşım ulaşmayacağı konusunda iç kontrol sisteminin yeterli güveni verip veremediğini belirler (Kurnaz ve Çetinoğlu, 2010: 39).

İç kontrol sistemi ise; işletme faaliyetlerinin şirketin belirlenen politikaları ile uyumlu, düzenli ve verimli olarak yürütülmesi, varlıkların korunması, hata ve hilelerin tespit edilip engellenmesi, muhasebe kayıtlarının tam ve doğru olması, güvenilir mali bilgilerin zamanında hazırlanması hedeflerine mümkün olduğunca ulaşım amacıyla yönetimin kullandığı tüm yöntem ve usulleri açıklamaktadır. Burada işletme süreçlerinin iyileştirmesine yönelik faaliyetler dikkat çekmektedir. Bu süreçte yönetim ve personelin işletme amaç ve hedeflerini gerçekleştirmek için işbirliği yapması kaçınılmazdır.

İşletmenin amaçlarını gerçekleştirmesi için en önemli unsur, kuşkusuz örgütteki iç kontrol sisteminin güvenilirliğidir. Güvenirliği tespit etmenin yolu ise iç kontrol sisteminin detaylıca incelemesi ve denetlenmesidir. Burada devreye iç denetim girmektedir. Bu bakımdan iç denetim, iç kontrolün daha etkin ve verimli işlemesine katkı sağlayan etkili bir iç kontrol aracıdır. Örgüt içerisinde hata, yanlış, düzensizlik ve suiistimalin önüne geçmek için oluşturulan iç kontrol sisteminin kendisinden beklenenleri verip vermediğinin

belirlenebilmesi ancak iç denetimle mümkün olacaktır. Bu sebeple iç denetim, dinamik bir yapı olan iç kontrol sisteminin sigortası görevini üstlenen etkili bir araçtır. İç denetim yönetime yönelik bir hizmettir. Bu çerçevede, iç kontrolün incelenip değerlendirilmesi ve en üst yöneticiye güvence sağlanması iç denetimin fonksiyonları kapsamındadır. İç denetimin bizzat kendisi, organizasyonun iç kontrol sisteminin bir parçasıdır ve iç denetim kapsamına yalnızca finansal kontrol değil, iç kontrolün bütün yönleri girer. İç kontrol ise süreçlerin denetimi, kurum içinde üretilen her türlü bilginin tamlığı, doğruluğu ve güvenilirliği; operasyonların etkililiği ve verimliliği; hukuka ve iç mevzuata uyum ve kurum varlıklarının korunmasını ifade etmektedir. İç denetimin başarısından iç denetçiler; iç kontrolün başarısından ise yöneticiler sorumludur (Gönülaçar, 2007: 13).

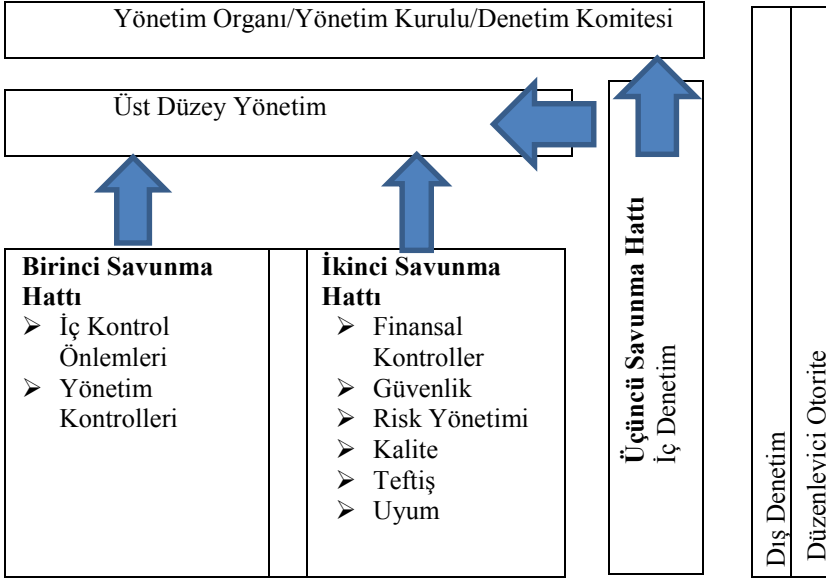
Günümüzde iç denetim ile iç kontrol arasındaki ilişkiyi en iyi anlatan modeli Uluslararası İç Denetçiler Enstitüsü ortaya koymuştur. “Üç savunma hattı” olarak adlandırılan bu model, organizasyon yapıları içerisinde iç kontrol birimi ve kurumsal risk yönetim sistemi olmayan örgütlerde dahi risk ve kontrollerin anlaşılabilirlik derecesini artırmakta ve etkinliğini geliştirmektedir. Üç savunma hattı modeli Şekil 1’de sunulmuştur.

Şekil 1’de görülen üç savunma hattı modeline göre, birinci hatta iç kontrol birimleri; ikinci hatta risk yönetim birimleri ve üçüncü hatta ise iç denetim birimleri yer almaktadır. Üç savunma hattı modelinde riskler etkin bir biçimde yönetilip kontrol altında tutulduğu için kurumsal hedeflere ve amaçlara verilen zarar sınırlı olmaktadır. Modele göre, örgütün üst yönetimine, birinci ve ikinci savunma hatları, hem üst yönetim hem de yönetim kuruluna ise üçüncü savunma hattı güvence hizmeti sunmaktadır (Kaya, 2014: 297).

İç denetçiler, işletme yapısında ayrıcalıklı bir konuma sahiptirler. Bu ayrıcalıklı durumlar, işletme yapısı ile etkileşim içinde olmaları, belirli bir zaman sınırlamasına bağlı çalışmalarını ve kontrol testleri yapmak ya da denetim çalışmalarını genişletmek için belirli bir maliyet baskısı altında bulunmamaları, hilelerin önlenmesi ve ortaya çıkarılmasında daha etkin rol oynamalarıdır. İç kontrol sistemini sürekli izleyerek finansal raporlama hilelerini gösteren risk faktörlerini belirleyebilecek iç ve dış kontrol bilgisine sahip olan iç denetçiler, görevlerini yerine getirirken faaliyet ve finansal raporlama sistemleri ile iç kontrol yapılarına günlük olarak erişebilmekte ve finansal raporlama sürecinde yüksek riskli noktaları tam ve zamanında değerlendirebilmektedirler (Çıtak, 2013; 61).

Şekil 1: Üç Savunma Hattı Modeli

Kaynak: Bertan Kaya, “İç Denetim Yönetime Değer Katmak, İç Denetçilerin İç Kontrole İlişkin Rol ve Sorumlulukları” İç Denetim Koordinasyon Kurulu Yayınları Ankara, Nisan 2014, s.296

İç Denetimin Bağımsız Denetimle İlişkisi

İç denetimin temel ilgi alanı işletme kaynaklarının ekonomiklik, etkililik ve verimlilik esaslarına göre yönetilip yönetilmediğini değerlendirmek ve rehberlik yapmak amacıyla yapılan bağımsız, nesnel güvence sağlama ve danışmanlık faaliyeti olduğu bilinmektedir.

Bağımsız denetim, kurumun personeli olmayan denetçilerden oluşan, bağımsız ve farklı bir tüzel kişiliği olan denetim organı tarafından denetlenmesidir. Finansal tabloların bağımsız bir denetçi tarafından denetlenmesinin amacı, finansal tabloların bir bütün olarak finansal durumu, faaliyet sonuçlarını, finansal durumdaki değişimleri ve nakit akışlarını genel kabul görmüş muhasebe ilkeleri ışığında dürüst bir biçimde yansıtmakta olduğu hususunda bir görüşe ulaşmaktır. Bu noktada, bağımsız denetim ile iç denetim arasındaki ilişki oldukça önemlidir. İşletmelerde var olan iç kontrol sisteminin etkinliği ve iç denetim bölümünün yeterliliği, bağımsız denetçiye, uygulanacak denetim işlemlerinin türünü, kapsamını, ayrıntı derecesini ve uygulama zamanını değerlendirmesi açısından kolaylık

sağlar. İç denetim yöneticisi, aynı çalışmaların gereksiz yere tekrarlanmasının önlenmesi ve yapılacak olan bağımsız denetim faaliyetlerinin kapsamının en uygun şekilde belirlenebilmesi için bağımsız denetçiler ile mevcut bilgileri paylaşmalıdır. Bunun yanı sıra iç denetimin işletmedeki iç kontrol sistemi ile ilgili olarak hazırladığı rapor, bağımsız denetçinin çalışmalarına ışık tutar. İç denetçiler, bağımsız denetçilerin gerekli gördüğü hallerde onlara yardımcı olur (Adiloğlu, 2010: 27). Burada bağımsız denetimin, işletme kaynaklarının ekonomiklik, verimlilik ve etkililik esasları içinde iç denetimce yapılan değerlendirmenin bağımsız bir anlayışla ve nesnel olarak ne ölçüde gerçekleştiğini ortaya koymak olduğu söylenebilir.

İyi bir iç denetim sistemine sahip olan işletmelerde bağımsız denetçi, faaliyet sonuçları hakkında daha rahat görüş bildirecektir. İç denetçinin çalışmalarıyla bağımsız denetçiler, işletmenin finansal olmayan yönlerinin finansal tabloları nasıl etkilendiklerini daha iyi anlayabilir. İki denetçi arasındaki ilişkinin işletmeye en büyük yararı ise, toplam denetim suresinin kısalması ve dolayısıyla denetim maliyetlerinin azalmasıdır (Uzay,1998: 164).

Bağımsız denetçiler ve iç denetçiler birbirleri için önem arz etseler de bu denetçiler arasında denetim yöntemleri, sorumlulukları, denetim hedefleri gibi konularda bazı farklılıklar vardır. Bağımsız denetçiler, finansal işlemlerin ve hesapların kurallara uygunluğuna ilişkin düşüncelerini destekleyecek yeterli kanıtlar aramaktadırlar. Onların bakış açısı daha çok geçen yıl ne olduğuna odaklanmıştır. İç denetçiler ise şu anda ne olduğuna ve gelecekte ne olacağına bakmaktadır. Dış denetçilerin temel hedefi sonuçların değerlendirilmesidir. İç denetçilerin temel hedefi ise daha önce kurulmuş ve uygulanmakta olan finansal sistemlerin değerlendirilmesidir. Ayrıca iç denetçilerle bağımsız denetçiler arasındaki en önemli fark raporlama ve sorumluluk konusundadır. İç denetçiler, işletmenin üst yönetimi için çalışıp onlara rapor verirlerken, dış denetçiler daha üst otoritelere, genellikle yasama organına karşı sorumludurlar (<http://kontrol.bumko.gov.tr>).

Etkin bir iç ve bağımsız denetimin oluşturulması şirketlerde kurumsal yönetimin yerleştirilmesi ve şeffaflığın sağlanması açısından son derece önemlidir. Her iki sistem de işletme ile ilgili taraflar için geçmişten geleceğe bir aydınlatma görevi yerine getirmektedir. Gelecekle ilgili alınacak sağlıklı kararlar güvenilir bilgiler ile desteklenmelidir. Nicelik ve nitelik açısından güvenilir bilgiler de her iki sistemin temel işlevini ortaya koymaktadır.

İç denetçi, işletmenin bir personeli olup ücretini işletmeden aldığından denetim faaliyetlerinde objektiflik, bağımsızlık ve

tarafsızlık açısından bir sorun yaşanabilir. Ancak aynı durum kısmen de bağımsız denetçi için de geçerli olabilir. Bağımsız denetçinin, denetim ücretini doğrudan doğruya denetim yaptığı işletmeden alması denetimin özünde var olan objektifliğe, bağımsızlığa ve tarafsızlığa gölge düşürebilir.

İç denetçi ile bağımsız denetçinin koordinasyonu, finansal raporlama hilelerinin ortaya çıkarılmasında başarıyı artıracaktır. Bu şekilde hileli işlemlerin tespit edilmesi, hem işletme içi hem de işletme dışı bilgi kullanıcılarının kararlarına olumlu katkı sağlayacaktır. Koordineli çalışma sonucunda ortaya çıkarılacak hatalı finansal işlemlerin sebebi, hangi yanlış bilgiyle yapıldığı ve nasıl düzeltileceği, ilgili kişilere anlatılarak doğru işlemin öğretilmesi açısından da bir faydası olacaktır.

İç denetçi ile bağımsız denetçinin birlikte mesleki şüphecilik ilkesi ile hareket etmesi, hileli ve hatalı işlemlerin tespitinde ve önlenmesinde ayrıca önem arz etmektedir. Hem işletme varlıklarının korunması, hem de işletme ile ilgili tarafların haklarının korunması her iki sistemin görevlerini, genel kabul görmüş ilkeler doğrultusunda yapmalarına bağlıdır.

İç Kontrolün Bağımsız Denetimle İlişkisi

Denetim ve kontrol kavramları çoğu zaman aynı anlamda kullanılmaktadır; ancak kontrol süreci kurumda faaliyetlerin yürütüldüğü sırada gerçekleştirilir ve içinde bulunulan zamandaki işlemleri esas alır. Denetim ise geçmiş zamandaki işlemleri kapsar. Denetim iş sürecinden bağımsız ve uzman kişiler tarafından, kontrol ise sistem içinde ve sürece dâhil olan personel tarafından yürütülür. Kurumda etkili bir kontrolün bulunmaması halinde etkili bir denetimden söz etmek pek mümkün değildir (Yurtsever, 2008: 16).

İyi işleyen bir iç kontrol sisteminin hem iç hem de dış denetim çalışmalarına önemli katkıları olmakla birlikte iç kontrol, bağımsız denetçilerin finansal tablo denetimi amaçları için kullandığı bir araçtan öte, işletme yöneticilerinin kendi amaçları ve bilgi sistemleri açısından üzerinde önemle durmaları gereken bir konu haline gelmiştir (Yılancı, 2006: 40).

Bağımsız denetçilerin çalışmalarının önemli bir kısmını, mali tabloları hakkında görüş oluşturmaya çalıştıkları işletmenin iç kontrol yapısının incelenmesi oluşturmaktadır. Denetçinin, doğruluğu ve güvenilirliği konusunda görüş oluşturmaya çalıştığı mali tablolar işletmenin iç kontrol sisteminin bir ürünüdür. İç kontrol, bir işletmenin finansal bilgilerinin doğruluğu ve güvenilirliği ile doğrudan ilgilidir (Yılancı, 2006: 57). Genel kabul görmüş denetim standartları,

bağımsız denetçilerden çalışmalarının yapısını, zamanlamasını ve kapsamını belirlemeden önce işletmenin iç kontrol sistemini incelemesini ve değerlendirmesini istemektedir (Bozkurt, 1999: 40). Bundan dolayı denetçiler öncelikle işletmenin iç kontrolünü anlamaya çalışmakta ve burada edindikleri bilgilere göre denetim faaliyetini planlamaktadırlar (Yılcıncı, 2006: 57).

İç kontrol sistemleri, bağımsız denetçilerin çalışmalarında dayanak noktası olarak kullandıkları önemli düzenlemelerdir. İç kontrol sisteminin nitelik düzeyi, işletmede oluşan mali nitelikli hareketlerin güvenilirlik göstergesidir. İki unsur arasında doğrusal bir ilişki vardır. İç kontrol yapısı ne kadar kaliteli ise, bilgilerin güvenilirliği de o oranda artmaktadır (Bozkurt, 1999: 40).

Etkin bir iç kontrol sistemi ile denetim sürecinde incelemeye alınmayan kayıt ve işlemlerde hata ve noksanların olasılığı en aza indirilecek böylece denetimin kalitesi artacaktır. Bu sayede denetim riski azalacaktır (Akışık, 2005: 94).

Özetle, etkin bir iç kontrol sisteminin var olduğu işletmelerde hata, hile ve yolsuzlukların sayısında azalma olacak ve yönetimlerin isabetli kararlar alması ve kaynakların verimli kullanılması kolaylaşacaktır. Ayrıca, etkin bir iç kontrol sisteminin varlığı ile bağımsız denetçilerin yapacakları denetimin kapsamı daraltılacak böylece denetim maliyetleri de azalacaktır (Kızılboğa ve Özşahin, 2013: 224).

SONUÇ

Muhasebe bilgi sisteminde belgelere dayalı finansal işlemler kayıt, sınıflama ve özetleme aşamalarından geçirilirken bilerek veya bilmeyerek hatalı işlemler ve hileli uygulamalar ile karşılaşmaktadır. Hatalı ve hileli işlemlerin düzeyine göre de muhasebe bilgi sisteminin sunmuş olduğu bilgilerin gerçeği yansıtma düzeyi ortaya çıkacaktır. Hata ve hilenin çokluğu ile düzenlenen finansal tablolar, işletme içinde ve dışında yer alan çıkar gruplarının kararlarındaki doğruluk payını da benzer bir biçimde azaltacaktır. Gerçeği yansıtmayan bu bilgiler hem işletmenin amaçlarına ulaşmasını engelleyecek/geciktirecek belki de imkânsız hale getirecek hem de varlıkların kaybolmasına sebep olacaktır. Ayrıca işletme dışı bilgi kullanıcıları, bu bilgilere göre verecekleri yanlış yatırım kararlarından dolayı ekonomik varlıklarını kaybetme tehlikesiyle karşı karşıya kalacaklardır.

Hem iç kontrol hem iç denetim hem de bağımsız denetimin odak noktasında, muhasebe hata ve hilelerini önlemek/azaltmak, bu şekilde işletme varlıklarını korunmak ve işletme çıkar gruplarının

kararlarının isabet derecesini artıracak finansal bilgiyi üretmek yer almaktadır.

İç kontrol, iç denetim ve bağımsız denetim arasında sağlanacak koordinasyon, işletmenin hedeflere ulaşmasında, sürdürülebilirliğini sağlamada önemli katkısı olacaktır.

Kaynakça

- Adiloğlu, Burcu (2010), “İç Denetim Süreci ve Temel İşletme Faaliyetlerinin Kontrol Prosedürleriyle Değerlendirilmesi: Bir Uygulama”, *İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi*.
- Akışık, Orhan (2005), “İç Kontrol Sistemi ve Bağımsız Denetim İçindeki Yeri”, *Muhasebe ve Denetim Bakış Dergisi*, Yıl:4, Sayı:14, s.89-101.
- Aktaş, Mehmet Ali (2005), “İç Kontrol Sistemi ve Verimlilik İlişkisi”, *Mevzuat Dergisi*, Haziran, Yıl: 8, Sayı: 99, s.1-6.
- Akyel, Recai (2010), “Yönetimde İç Kontrol, İç Denetim ve Dış Denetim Fonksiyonlarının Birbirleri İle İlişkileri ve Türk Kamu Yönetiminde Uygulamalarının Değerlendirilmesi”, *Cumhuriyet Üniversitesi SBE Dergisi*, 19(3), s. 1-22.
- Aslan, Bayram (2010), “Bir Yönetim Fonksiyonu Olarak İç Denetim”, *Sayıştay Dergisi*, Sayı:77, s.63-86.
- Aygün, Onur (2016), “Mali Disiplinin Sağlanması Açısından Bağımsız Denetimin Önemi Ve Enerji Sektöründe Örnek Uygulama”, *Denetim Akademisi*, 15.11.2017.
- Bozkurt, Nejat (1999). *Muhasebe Denetimi*, İstanbul, Alfa Yayınları.
- Bozkurt, Nejat (2009), *İşletmelerin Kara Deliği Hile: Çalışan Hileleri*, Alfa Yay., İstanbul.
- Çıtak, Fatma (2013), “Hileli Finansal Raporlamada İç Denetçilerin Sorumluluğunun Tespitine İlişkin Bir Araştırma”, *Niğde Üniversitesi SBE, Yayınlanmamış YL Tezi*.
- Dirimtekin, Tuğrul (1981), “Muhasebe Denetim Raporları”, Bursa: *Bursa İktisadi Ve Ticari İlimler Akademisi İşletme Fakültesi*, Yayın No: 8.
- Ergüden, A. Ergin (2009), “Kontrol Öz Değerlemesi” *İstanbul RSM MMO Mali Çözüm Dergisi*, Sayı: 93, s.45-59
- Göner, S. (2009), “İç Kontrol Sistemimin Unsurlarından Kontrol Ortamının İncelenmesine Yönelik Bir Araştırma”. *World of Accounting Science*, 11(1), s.189-217.
- Gönülaçar, Şener (2007), “İç Denetimde Hedefler ve Beklentiler”, *Mali Hukuk Dergisi* Sayı:131, s.1-21.

- Güredin, Ersin (2010), *Denetim ve Güvence Hizmetleri*, Türkmen Kitabevi, Baskı: 13.
- Hatunoğlu, Zeynep, Koca, Nurettin; Kılı, Mustafa (2012), “İç Kontrolün Muhasebe Sistemindeki Hata ve Hileleri Önlenmesindeki Rolü Üzerine Bir Alan Çalışması”, *Mustafa Kemal Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 9(20), s.169-189.
- Kartal, Fikret (2013), “Türkiye’de Kamu ve Özel Sektörde İç Denetim Uygulamaları,” *Maliye ve Finans Yazıları*, Cilt:27, Sayı:99, s.8-36.
- Kaya, Bertan, (2013), “İç Denetim Yönetime Değer Katmak, İç Denetçilerin İç Kontrolle İlişkin Rol ve Sorumlulukları”, İç Denetim Koordinasyon Kurulu Yayınları, Ankara, s.20-31.
- Kepekçi, Celal (2004), *Bağımsız Denetim*, Avcioglu Basım Yayın, İstanbul.
- Kesik, Ahmet (2005), “5013 “Sayılı Kamu Mali Yönetimi ve Kontrol Kanunu Bağlamada ve AB Sürecinde Türk Kamu İç Mali Kontrol Sistemi”, *Kocaeli Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı: 9, s.4-114.
- Kızılböğa, Rüveyda; Özşahin, Filiz (2013), “Etkin Bir İç Kontrol Sisteminin İç Denetim Faaliyetine ve İç Denetçilere Katkısı”, *Niğde Üni., İ.İ.B.F. Dergisi*, 6(2), s.220-236.
- Kurnaz, Niyazi ve Çetinoğlu, Tansel (2010), “İç Denetim Güncel Yaklaşımlar”, Umud Tepe Yayınları.
- Özbek, Çetin (2012), “İç Denetim Kurumsal Yönetim, Risk Yönetimi, İç Kontrol”, Türkiye İç Denetim Enstitüsü Yayınları, No: 3.
- Öznel, Ziyet Özge (2016), “Bağımsız Denetimin İç Denetimden Yararlanması”, *İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Pehlivanlı, Davut (2014), *Modern İç Denetim ve Genel İç Denetim Uygulamaları*, Beta Yayınevi, Ankara.
- Tufan, Mehri; Görgün, Mustafa (2013), “Türkiye’deki Kamu İç Denetim Sisteminin Uluslararası İç Denetim Standartları Çerçevesinde İncelenmesi”, *Sayıştay Dergisi*, Sayı:89, s.115-135
- Türedi, Selda (2012), “İç Kontrol Sistemi ve Toplam Kalite Yönetimi İlişkisi”, *Uluslararası Alanya İşletme Fakültesi Dergisi*, Cilt: 4, Sayı: 1, s.27-37.
- Türker, Masum (2014), “Muhasebe Denetim Teorik Yaklaşımları”, *Ders Notları*, İstanbul Ticaret Üniversitesi.
- Usul, Hayrettin (2013), *Bağımsız Denetim*, 1. Baskı Ankara: Detay Yayıncılık.

- Uzay, Şaban (1998), “İç Denetim Fonksiyonunun Bağımsız Dış Denetime Etkisi”, *Atatürk Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 12(1-2), Mayıs, s.161-176
- Uzun, Ali Kamil ,(2010) “Bağımsız Denetçinin Seçiminde Denetim Komitesinin Rol ve Sorumlulukları”, *Active Denetim Dergisi*, Mart-Nisan 2010, s.48-60
- William, C., Thomas ve Emersan O. Henke (1986), *Auditing: Theory and Practice*, 2th Ed., Boston; Kent Publishing Company.
- Yılandı, Münevver, (2006), *İç Denetim: Türkiye'nin 500 Büyük Sanayi İşletmesi Üzerine Bir Araştırma*, 2. Baskı, Nobel Yayın Dağıtım, Eskişehir.
- Yaman, Adem (2008), “Kamu İç Kontrol Sisteminin Başarı Faktörleri”, *Mali Hukuk Dergisi*, Sayı: 138, Kasım- Aralık, s.1-10.
- Yurtsever, Gürdoğan. (2008), “Bankacılığımızda İç Kontrol, İstanbul”: *Türkiye Bankalar Birliği*, Yayın No: 256.
- <http://kontrol.bumko.gov.tr> 20.11.2017
- <http://www.galataadvisors.com> 14.12.2017
- <http://www.tdk.gov.tr> 20.03.2018

**MUHASEBE MESLEK MENSUPLARININ ULUSLARARASI
MUHASEBE VE FİNANSAL RAPORLAMA
STANDARTLARI'NA BAKIŞ AÇILARININ
DEĞERLENDİRİLMESİ ÜZERİNE BİR UYGULAMA: ADANA
VE VAN İLLERİ ÖRNEĞİ¹**

Tuba DEMİRBAĞ

Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü Öğrencisi
t.k01@windowslive.com

Dr. Öğr. Üyesi Abdurrahman ÇALIK

Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi
İİBF,
acalik@yyu.edu.tr

Öz

Muhasebe meslek mensuplarının yaptıkları işlemler açısından Uluslararası muhasebe ve Finansal Raporlama Standartları hakkında bilgi sahibi olmaları önem arz etmektedir. UFRS/UMS hakkında muhasebe meslek mensuplarının bilinç düzeylerinin artırılması bu çalışmanın amaçlarındandır. Çalışmamızda Adana–Van İl merkezlerindeki muhasebe meslek mensuplarının Uluslararası Muhasebe/Finansal Raporlama Standartlarına bakış açılarını değerlendirmek amacıyla anket çalışması yapılmıştır. Bu çalışmada yüz yüze anket yöntemi kullanılmıştır. Adana’da 143, Van’da ise 60 meslek mensubu çalışmamıza katılmıştır. Anket sonuçları IBM SPSS Statistics 20 Programı ile değerlendirilmiştir. Araştırmamızın sonucunda meslek mensupları, UFRS/UMS hakkında yeteri kadar bilgi sahibi olduğu anlaşılmıştır. Meslek mensuplarının çoğunluğu UFRS’nin mevcut iş yükünü ve sorumluluklarını arttıracığı görüşünde oldukları tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler; Uluslararası Finansal Raporlama Standartları (UFRS), Muhasebe Standartları

¹ Bu çalışma Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü tarafından “Muhasebe Meslek Mensuplarının Uluslararası Muhasebe Ve Finansal Raporlama Standartları’na Bakış Açılarının Değerlendirilmesi Üzerine Amprik Araştırma: Adana ve Van İlleri Örneği” adlı tezden üretilmiştir.

AN APPLICATION ON EVALUATION OF VIEWS OF INTERNATIONAL ACCOUNTING AND FINANCIAL REPORTING STANDARDS OF ACCOUNTING PROFESSIONAL MEMBERS: ADANA AND VAN PROVINCES

Abstract

It is important for accounting professionals to have knowledge of the International Accounting and Financial Reporting Standards in terms of the transactions they perform. Raise the level of awareness of accounting professionals about the IFRS / UMS is one of the important aims of this study. In our study, a questionnaire study was conducted in order to evaluate the points of view of accounting professionals in Adana-Van city center on International Accounting / Financial Reporting Standards. The face- to- face survey method was applied. The survey results were evaluated using the IBM SPSS Statistic 20 Program. As a result of our research, professional groups believe that they have as much knowledge about UMS/IFRS, as they would increase the current workload and responsibilities of professionals of UMS/IFRS

Key Words: International Financial Reporting Standarts (IFRS), Accounting Standarts

Giriş

Küreselleşme ile birlikte sermaye piyasalarının sınır ötesi boyutlara ulaşması, çok uluslu şirketlerin yaygınlaşması, Avrupa Birliği'nin üye ülkelerine UMS/IFRS'ye uyma zorunluluğunu getirmesi, ayrıca yaşanan ekonomik krizlerin etkisi vb. nedenlerle muhasebe sisteminde uluslararası standartlaşmaya gidilmiştir. Bu sebeple mali tablolardaki verilerin; doğru, anlaşılır, tarafsız, kıyaslanabilir, eksiksiz, özün önceliğine uygun olması için tüm dünya tarafından uygulanan ve kabul edilen muhasebe standart ve ilkelerin uygulanması ihtiyacını doğurmuş ve muhasebe de "ortak bir muhasebe dili" oluşturulmasını gündeme getirmiştir (Akdoğan, 2007:101).

Muhasebe standartları, ilgililerinin ihtiyaç duyduğu işletme sonuçlarını doğru, tarafsız, tam, kıyaslanabilir, güvenilir ve anlaşılabilir olarak yansıtan mali tabloların hazırlanmasında uyulması gereken kurallar bütünüdür. Muhasebe standartlarının, benimsenmesi ve uygulanmasıyla, küreselleşen dünyada mali bilgilerin güvenilirliğini artırmıştır. Uluslararası muhasebe standartlarının sadece oluşturulması yeterli değildir. Bu ülkelerinde kendi ulusal muhasebe standartlarını uluslararası muhasebe standartlarına uyumlu hale getirmesi gerekir (Bostancı, 2002:72).

Yukarıdaki teorik çerçeve kapsamında bu çalışmanın amacı Van ve Adana illerindeki muhasebe meslek mensuplarının Uluslararası Muhasebe Meslek ve Raporlama Standartları'na bakış açılarını incelemektir. Bu amaç doğrultusunda Van ilinde 60, Adana ilinde 143 olmak üzere 203 muhasebe meslek mensubu üzerinde bir anket çalışması yapılmıştır. Çalışma beş bölümden oluşmaktadır. Girişi takibe ikinci bölümde Uluslararası Muhasebe Standartları ve Türkiye'deki gelişim süreci hakkında bilgi içeren kavramsal çerçeve açıklanmıştır. Üçüncü bölümde UMS/UFRS hakkında daha önce yapılan literatür çalışmaları özetlenmiştir. Dördüncü bölümde ampirik çalışma yapılmış ve beşinci bölümde ise sonuç ve değerlendirme yapılmıştır.

1.KAVRAMSAL ÇERÇEVE

1.1.Uluslararası Muhasebe Standartlarının Dünyada ve Türkiye'de Gelişim Süreci

1960'lı yıllarda Uluslararası Muhasebe Standartları'nın düzenlenmesi hususunda ilk müzakereler başlamıştı. Bu durumun bir örgüt aracılığıyla gerçekleştirilmesi adına yapılan ilk adım Sydney'de Ekim 1972'de 10. Dünya Muhasebe Kongresinde görüşülmüştür (Başpınar, 2005: 53). Görüşme sonucunda elde edilen somut verilere göre İngiltere, Galler ve ABD tarafından Muhasebecilerin Uluslararası Çalışma Grubu (AISG) kurulmuştur. Bu öneri kısa zamanda, dokuz ay sonra, 1973'de gerçekleşmiş; Kanada, Fransa, Avustralya, Almanya, İngiltere, Japonya, İrlanda, Meksika ve ABD'deki uzmanlaşmış muhasebe örgütlerinin yaptığı bir anlaşmayla Uluslararası Muhasebe Standartları Komitesi (IASC) kurulmuştur. IASC'nin amacı Uluslararası muhasebe Standartlarını kamu yararına düzenlemek ve sunmaktır (Bekçi ve Özdemir, 2006:145). Kurum 2001 yılında tüm yetki ve görevlerini IASB'ye devretmiştir. IASB, muhasebe standartlarını hazırlama ve yayımlama hususunda tek otoritedir (Aygün, 2008: 11).

Türkiye'de faaliyet gösteren işletmeler ekonominin küreselleşmesinden çok fazla etkilenmiştir. Şirketlerin halka arzı, şirket menkul kıymetlerinin dünya borsalarında işlem görmeye başlaması ve uluslararası ticaretin önemli ölçüde artması, ülkemizde uygulanan muhasebe ilke ve politikalarını uluslararası muhasebe standartlarına uygun hale getirmemizi mecburi kılmıştır. Türkiye Muhasebe Uzmanları Derneği (TMUD)'nin, Uluslararası Muhasebe Standartlarını Türkçeye tercüme edip yayımlaması ülkemizde bu konuda atılan ilk önemli adımdır (Koroğlu ve Doğan, 2012:3).

Maliye Bakanlığı'nca düzenlenen 1992 yılında kabul edilen, 1994'te de uygulamaya konulan Tekdüzen Muhasebe Sistemi ülkemizde açık, şeffaf ve kıyaslanabilir muhasebe kayıtlarının ve mali tabloların hazırlanmasının yerleşmesi adına ulusal anlamda muhasebe sisteminin standartlaşmasına yönelik önemli bir gelişmedir (Cavlak, 2015: 86).

Türkiye, Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurulu, Sermaye Piyasası Kurulu ve Uluslararası Menkul Kıymet Komisyonları Komitesi'nin üyesi olması aynı zamanda AB'ye giriş sürecinde bir ülke olması sebebi ile; 2005 yılından bu yana borsada işlem gören şirketler ve bankalar mali tablolarını hazırlarken uluslararası muhasebe ve finansal raporlama standartlarına uygun hazırlamak durumundadırlar (Güney, Yiğiter, Korkmaz ve Ceylan, 2012: 123).

Türkiye'de muhasebe uygulamaları genelde TTK ile VUK'daki ilgili maddeler uyarınca yürütülmektedir. Fakat bu konu ile ilgili maddelerin ihtiyaçları karşılamadığı durumlarda, özel yetkili bazı kurumların yetki alanına giren şirketler için, yol gösterici faaliyetlerde bulunduğu görülür (Başpınar, 2005: 46).

Uluslararası Muhasebe Standartları Kurulu ile Türkiye Muhasebe Standartları Kurulu aralarında telif hakkı sözleşmesi imzalanarak Türkçeye çevirdiği 31 adet Türkiye Muhasebe Standartları yayınlamıştır. Türkiye Muhasebe Standartları Kurumu, Kamu Gözetimi, Muhasebe ve Denetim Standartları Kurumu'na göre ve yetkilerini 2011 yılında bırakmıştır. Böylece KGMDSK'ya TMS/TFRS hazırlama ve yayınlama konusunda tek yetkili kurumdur (Cavlak, 2015: 93).

2. LİTERATÜR TARAMASI

Uluslararası Muhasebe Standartları/Uluslararası Finansal Raporlama Standartları'nın (UMS/UFRS) öneminin anlaşılması ve uygulanmalarının giderek yaygınlaşmasına yönelik pek çok akademik çalışma yapılmıştır. Türkiye'de yapılan çalışmaların bir kısmı aşağıda ifade edilmiştir.

Şenol (2005), tarafından Isparta ilinde faaliyette bulunan 75 meslek mensubu ile yapılan anket çalışmasında muhasebe meslek mensupları dönem sonu işlemlerinde varlıkların değerlemesini yaparken, mevcut uygulamalarla muhasebe standartları alanındaki farklılıklar varsa ortaya konulmaya çalışılmıştır. Yapılan anket sonucunda meslek mensuplarının TMS hakkındaki bilgi düzeyi iyi derecede iken; UMS hakkındaki bilgi düzeyi ise düşük seviyede olduğu tespit edilmiştir.

Bekçi – Özdemir (2006), tarafından Göller Bölgesi (Isparta-Burdur)'nde bulunan 139 meslek mensubu ile TMS'nin yürürlüğe girmesi ile birlikte, bu standartları uygulayacak olan muhasebe meslek mensuplarının TMS'nin oluşumu ve uygulanmasına bakış açılarını belirlemek üzere meslek mensuplarına anket çalışması yapılmıştır. Bu çalışma sonucunda, meslek mensuplarının TMS hakkında yeterli bilgiye sahipken, UMS hakkında aynı derecede yeterli bilgiye sahip olmadıkları belirlenmiştir.

Erdoğan ve Dinç (2009) tarafından 2009 yılında Türkiye genelinde farklı bölgelerden rastgele seçilen illerde 768 meslek elemanına uygulanan anket çalışması neticesinde, meslek mensuplarının büyük çoğunluğu standartlar hakkında yetersiz bilgiye sahip olduklarını düşünmektedirler. Eğitim seviyesi yüksek olan meslek mensuplarının nispeten daha olumlu düşündüğü tespit edilmiştir.

Babaoğlu, (2011), tarafından KOBİ'ler için UFRS'nin Mardin Serbest Muhasebe Mali Müşavirler Odasına kayıtlı meslek mensupları tarafından benimsenme durumunun araştırılması amacıyla 67 meslek mensubu ile anket çalışması yapılmıştır. Bu çalışma sonucunda, UFRS konusu önemli olmasına rağmen, meslek mensuplarının konuya yeterince hakim olmadıkları tespit edilmiştir.

Kurcan vd. (2011), tarafından Antalya'da 236 ve Alanya'da 16 olmak üzere Serbest Muhasebeci ve Mali Müşavirler Odasına kayıtlı olan 252 meslek mensubuna muhasebe standartlarına bakış açılarını ve uygulama sürecine ne kadar hazır olduklarını değerlendirmek için bir anket yapılmıştır. Anket çalışması sonucunda meslek mensuplarının muhasebe standartları konusundaki bilgi seviyesinin sınırlı düzeyde ve genelde düşük olduğu tespit edilmiştir.

İşgüden-Kızılgöl (2012), tarafından Balıkesir SMMM Odasına kayıtlı 140 meslek mensubunun UFRS'lere bakış açılarını değerlendirmek amacıyla bir anket çalışması yapılmıştır. Çalışma sonucunda, muhasebe alanına ortak bir dil kazandırması, mesleki bilgi gelişimine olumlu katkı sağlaması, muhasebe uygulamalarının şeffaflaşması, kayıt düzeninin kalitesinin artması ve finansal tabloların doğru ve gerçekçi bilgiyi göstermesi gibi nedenlerle UFRS'lerin meslek mensuplarınca desteklendiği görülmüştür.

3. MUHASEBE MESLEK MENSUPLARININ ULUSLARARASI MUHASEBE VE FİNANSAL RAPORLAMA STANDARTLARI'NA BAKIŞ AÇILARININ DEĞERLENDİRİLMESİ ÜZERİNE BİR UYGULAMA: ADANA VE VAN İLLERİ ÖRNEĞİ

Çalışmanın bu kısmında çalışmanın amacına, yöntemine, bulgularına ve verilerin analizi sonucu elde edilen sonuçlara yer verilmiştir.

3.1. Çalışmanın Amacı

Bu çalışmanın amacı, Van ve Adana illerinde faaliyet gösteren muhasebe meslek mensuplarının UFRS/UMS bilgi düzeylerini ölçmektir.

3.2. Çalışmanın Evreni ve Örneklemi

Çalışmanın evrenini ve örneklem seçimini Adana ve Van illerinin merkezlerinde faaliyette bulunan Serbest Muhasebeci ve Mali Müşavirler Odasına kayıtlı SMMM ve YMM'den oluşturmaktadır. Adana ve Van'da odalara kayıtlı meslek mensuplarının bir kısmı çalışmaya vakit ayırmadığından, bir kısmının ise işyerlerinde olmadığından dolayı Adana – Van illerinde toplam 203 muhasebe meslek mensubu ile yüz yüze anket yöntemi ile anket çalışması yapılmıştır (Van 60, Adana 143).

3.3. Çalışmanın Yöntemi

Çalışmada 27 soruluk anket seti kullanılmıştır. Kullandığımız anket Hatipoğlu (2009), Yel vd. (2014) yıllarında yapılan çalışmalardan esinlenerek hazırlanmıştır. Anketimizin birinci bölümündeki 5 soru meslek mensuplarının demografik özelliklerini, ikinci bölümdeki 22 soru UFRS/UMS bakış açılarını ölçmeye yöneliktir. İkinci bölümdeki sorular 5'li Likert tipi sorulardan oluşmakta ve “1- Kesinlikle Katılmıyorum... 5-Kesinlikle Katılıyorum” arasında değişecek şekilde cevaplandırılmıştır.

Van ilinde 03-05 Mayıs 2017 tarihinde, Adana ilinde ise 15-20 Mayıs 2017 tarihleri arasında muhasebe meslek mensupları ile yüz yüze anket yöntemi ile Adana merkezde 4 SM, 136 SMMM, 3 YMM, Van merkezde 2 SM, 56 SMMM, 2 YMM olmak üzere 203 anket yapılmıştır.

3.4 Araştırma Sonuçlarının Değerlendirilmesi

3.4.1 Demografik Faktörler

Ankete katılan muhasebe meslek mensuplarının demografik özellikleri Tablo 1’de gösterilmektedir. Ankete katılan meslek mensuplarının % 29.6’sı Van ilinde, % 70.4’ü Adana ilinde faaliyet göstermektedir. Araştırmamızın % 18.2’si bayan, % 81.8’si erkektir. Katılımcıların %3’ü SM, %94.6’sı SMMM, %2.4’ü YMM’den oluşmaktadır. Meslek mensuplarının mesleki deneyimleri değerlendirildiğinde; Bir yıldan az deneyimi olan meslek mensubunun olmadığı, 1-3 yıl %2.5, 4-6 yıl %11.3, 7-10 yıl %16.7, 10 yıldan fazla %69.5 deneyimine sahip olduğu anlaşılmaktadır. Ankette verdiğimiz mesleki tecrübe aralıklarına göre ise en fazla “10 yıldan fazla tecrübesi olan meslek mensubundan cevap alındığı görülmektedir. Meslek mensuplarının yaş değişkeni dikkate alındığında; 18-24 yaş aralığında katılımcının olmadığı, 25-34 yaş aralığında %17.7’si 35-44 yaş aralığında %41.9’u, 45-59 yaş aralığında 26.1’ini, 60 yaş üstü %14.3’ünü oluşturmaktadır. Ankette verdiğimiz yaş aralıklarına göre en fazla “35-44” yaş arası meslek mensubunun anketimize cevap verdiği görülmüştür. Meslek mensuplarının eğitim düzeyi değerlendirildiğinde; lise %7,9, yüksekokul %10.3, lisans %67.5, lisansüstü %14.3’tür. Eğitim durumlarına göre katılımcıların çoğunluğu %67.5 oran ile lisans mezunudur.

Tablo 1: Muhasebe Meslek Mensuplarının Demografik Özellikleri

		Frekans	%			Frekans	%
Şehir	Van	60	29,6	Cinsiyet	Kadın	37	18,2
	Adana	143	70,4		Erkek	166	81,8
Mesleki Ünvan	SM	6	3	Mesleki Tecrübe	1 Yıldan az	0	0
	SMMM	192	94,6		1-3 yıl	5	2,5
	YMM	5	2,5		4-6 yıl	23	11,3
					7-10 yıl	34	16,7
					10+	141	69,5
Yaş	18-24	0	0	Eğitim Durumu	Lise	16	7,9
	25-34	36	17,7		Yüksekokul	21	10,3
	35-44	85	41,9		Lisans	137	67,5
	45-59	53	26,1		L.üstü	29	14,3
	60+	29	14,3		Doktora	0	0
	Toplam	203	100		Toplam	203	100

3.4.2. Ölçeğin Güvenilirlik Analizi

Araştırmamızda elde ettiğimiz verilere güvenilirlik analizi yapılmıştır. Anketimizde yer alan 22 sorunun güvenilirliği Cronbach's Alpha yöntemi ile ölçülmüştür. Ölçek maddelerinin Cronbach Alpha değerlerine etkilerini ölçmek üzere yapılan analiz sonuçları aşağıda Tablo 3'de gösterilmiştir. Ölçeğin güvenilirliği yeterli düzeyde olduğundan ölçekten madde silinmesine gerek kalmadan değerlendirmeler yapılmıştır.

Alpha katsayısı aşağıdaki Tablo 2'de görüldüğü gibi 0,904 olarak saptanmıştır. Sosyal bilim araştırmalarında minimum güvenilirlik düzeyi 0,800 olması sebebi ile anketimizin güvenilirlik düzeyi yeterli olduğu ifade edilebilir.

Tablo 2: Ölçeğin Güvenilirlik Analizi

Güvenilirlik Analizi	
Cronbach's Alpha	Madde No
0,904	22

Tablo 3: Ölçeğin Maddelerinin Güvenilirlik Analizine Etkileri

Madde Numarası	Madde silinirse Ölçek Manası	Madde Silinirse Ölçek Varyansı	Madde Doğrulaması-Toplam Korelasyon	Madde Silinirse Cronbach Alpha Değeri
U1	76,2118	134,93	0,435	0,902
U2	76,3892	135,882	0,376	0,904
U3	75,8374	135,266	0,451	0,901
U4	76,8473	137,566	0,289	0,906
U5	75,67	131,915	0,647	0,897
U6	75,5369	132,814	0,73	0,896
U7	75,5813	131,75	0,701	0,896
U8	76,2069	131,69	0,548	0,899
U9	75,6847	131,356	0,705	0,895
U10	75,9901	131,436	0,603	0,897
U11	75,6207	130,92	0,767	0,894
U12	75,9113	133,052	0,607	0,898

U13	76,1133	134,467	0,52	0,9
U14	75,8128	132,618	0,696	0,896
U15	75,6847	132,831	0,672	0,896
U16	76,0739	132,653	0,575	0,898
U17	75,7882	131,069	0,658	0,896
U18	75,4975	132,479	0,722	0,896
U19	75,4483	133,011	0,693	0,896
U20	76,399	142,736	0,133	0,909
U21	77,0739	144,841	0,04	0,911
U22	75,8276	140,262	0,239	0,906

3.4.3. Araştırmanın Bulguları

Muhasebe meslek mensuplarının Uluslararası Muhasebe/Finansal Raporlama Standartları hakkındaki görüşlerinin belirlenmesinin hedeflendiği uygulama bölümünde; araştırmaya katılanların verdiği cevaplar değerlendirmeye alınmıştır. 5'li Likert ölçek üzerinde değerlendirilmiştir.

Tablo 4: Ölçek İfadelerine Verilen Cevaplar

		Kesinlikle Katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Kesinlikle Katılıyorum
U1 "UFRS hakkında yeteri kadar bilgim vardır."	Sıklık	10	41	35	98	19
	Yüzdeler	4,9	20,2	17,2	48,3	9,4
U2"UFRS hakkındaki güncel gelişmeleri takip ederim"	Sıklık	15	50	31	95	12
	Yüzdeler	7,4	24,6	15,3	46,8	5,9
U3"UFRS işletme ile ilgili çıkar grupları arasında ortak bir muhasebe dilidir."	Sıklık	7	19	35	100	42
	Yüzdeler	3,4	9,4	17,2	49,3	20,7
U4" UFRS Mesleği icra edenlerin iş yüklerini azaltır."	Sıklık	30	70	37	56	10
	Yüzdeler	14,8	34,5	18,2	27,6	4,9
U5"UFRS mali tabloların tarafsız ve doğru bilgiler ortaya koymasını sağlar."	Sıklık	9	9	18	122	45
	Yüzdeler	4,4	4,4	8,9	60,1	22,2
U6"Mali bilgilerin karşılaştırılabilir olmasını sağlar."	Sıklık	4	8	11	132	48
	Yüzdeler	2	3,9	5,4	65	23,6
U7"UFRS finansal raporlamada standartlaşmayı sağlar"	Sıklık	5	11	16	118	53
	Yüzdeler	2,5	5,4	7,9	58,1	26,1
U8"UFRS Kayıt dışı ekonominin azalmasına katkı sağlar."	Sıklık	13	35	43	87	25
	Yüzdeler	6,4	17,2	21,2	42,9	12,3
U9"UFRS üretilen mali bilgilerin kalitesini artırır."	Sıklık	5	16	16	124	42
	Yüzdeler	2,5	7,9	7,9	61,1	20,7

U10"UFRS muhasebe mesleğinin benimsenmesinde etkili olur."	Sıklık	7	30	34	100	32
	Yüzdellik	3,4	14,8	16,7	49,3	15,8
U11"UFRS Finansal raporlamaya olan güveni artırır."	Sıklık	4	11	22	118	48
	Yüzdellik	2	5,4	10,8	58,1	23,6
U12"UFRS Muhasebe hatalarını azaltır."	Sıklık	2	28	34	110	29
	Yüzdellik	1	13,8	16,7	54,2	14,3
U13"UFRS işletme sahiplerinin bağımsız denetime göstereceği direnci azaltır."	Sıklık	4	34	47	99	19
	Yüzdellik	2	16,7	23,2	48,8	9,4
U14"UFRS işletmelerdeki iç kontrolü kolaylaştırır."	Sıklık	3	21	19	137	23
	Yüzdellik	1,5	10,3	9,4	67,5	11,3
U15"UFRS bağımsız denetimi kolaylaştırır."	Sıklık	6	10	19	132	36
	Yüzdellik	3	4,9	9,4	65	17,7
U16"UFRS, VUK TMS arasındaki farklılıkların neden olacağı sorunların çözümünde yararlıdır."	Sıklık	11	20	48	103	21
	Yüzdellik	5,4	9,9	23,6	50,7	10,3
U17"UFRS "vergi için muhasebe yerine bilgi için muhasebe" anlayışının yerleşmesine katkı sağlar"	Sıklık	6	20	26	109	42
	Yüzdellik	3	9,9	12,8	53,7	20,7
U18"UFRS bilgilerin uluslararası düzeyde paylaşılmasını kolaylaştırır."	Sıklık	3	10	12	120	58
	Yüzdellik	1,5	4,9	5,9	59,1	28,6
U19"Finansal raporlamada uluslararası düzeyde standartlaşma gereklidir."	Sıklık	6	5	5	127	60
	Yüzdellik	3	2,5	2,5	62,6	29,6
U20"UFRS ilke ve uygulamaları zor, karmaşık ve uygulaması güçtür."	Sıklık	5	49	69	64	16
	Yüzdellik	2,5	24,1	34	31,5	7,9
U21"UFRS'lere ilişkin örnekendirici - bilgilendirici kitap, bildiri vb. yayınların sayısı yeterlidir."	Sıklık	27	88	51	32	5
	Yüzdellik	13,3	43,3	25,1	15,8	2,5
U22"UFRS meslek mensuplarının mevcut iş yükünü ve sorumluluklarını arttıracaktır."	Sıklık	6	21	29	108	39
	Yüzdellik	3	10,3	14,3	53,2	19,2

Tablo 4'te görüldüğü üzere; Katılımcıların %57,7'si(117) UFRS hakkında yeterli bilgi sahibi olduğu; %25,1'inin (51) ise yeteri kadar bilgi sahibi olmadığını ifade etmiştir. Ankete katılımcıların %52,7'si (107) UFRS hakkında güncel gelişmeleri takip ettiğini; ancak %32'si (65) güncel gelişmeleri takip etmediği görülmektedir. Katılımcıların %70'i (142) UFRS'nin işletme ile ilgili çıkar grupları arasında ortak bir dil olduğunu, %12,8'nin (26) ise çıkar grupları arasında ortak bir muhasebe dili olmadığını ifade etmiştir. Katılımcıların %49,3'ü (100) UFRS'nin mesleği icara edenlerin iş yükünü azaltmayacağını, yaklaşık %32,5'si (66) ise iş yükünü azaltacağına inandıklarını ifade etmiştir. Araştırmaya katılan meslek mensuplarının %82,3'ü (167) UFRS mali tabloların tarafsız doğru bilgiler sağladığını; %8,8'i (18) ise UFRS mali tabloların tarafsız ve doğru bilgi sağlamadığını ifade etmişlerdir. Katılımcıların %88,6'sı (180) UFRS'nin mali bilgilerin karşılaştırılabilir olmasını sağladığını; %5,9'u (12) ise mali bilgilerin karşılaştırılabilir olmasını sağlamadığını iletmişlerdir. Anket katılımcıların %84,2'si(171)

UFRS'nin finansal raporlamada standartlaşmayı sağladığını, %7,9'u (16) UFRS'nin finansal raporlamada standartlaşmayı sağlamadığını iletmişlerdir. Katılımcıların %55,2'si (112) UFRS'nin kayıt dışı ekonominin azalmasına katkı sağladığını; %23,6'sı (48) ise kayıt dışı ekonominin azalmasına katkı sağlamadığını ifade etmiştir. Araştırma katılımcılarının %81,8'i (166) mali bilgilerin kalitesini arttıracığını; %10,2'si (21) ise mali bilgilerin kalitesini arttırmayacağını iletmişlerdir. Katılımcıların %65,1'i (132) UFRS'nin muhasebe mesleğinin benimsenmesinde etkili olacağını; %17,4'ü (37) ise muhasebe mesleğinin önemsenmesini ve benimsenmesinde etkili olmadığını ifade etmiştir. Katılımcıların %81,7'si (166) UFRS'nin finansal raporlamaya olan güveni arttıracığını; %10,8'i (22) ise finansal raporlamaya olan güveni arttırdığı konusunda kararsız olduklarını beyan etmişlerdir. Anket katılımcılarının %68,5'i (139) UFRS'nin muhasebe hatalarını azaltacağını; 16,7'nin (34) ise muhasebe hatalarını azaltacağı konusunda kararsız olduklarını, %14,8'inin (30) ise muhasebe hatalarını azaltmayacağını beyan etmişlerdir. Katılımcıların %58,2'si (118) işletmelerin UFRS setine uygulamasıyla bağımsız denetime direnç göstermeyeceği, %23,2'si (47) bağımsız denetime olan direnci azaltacağı konusunda kararsız olduğunu ifade etmişlerdir. Ayrıca katılımcıların %18,7'si (38) ise bağımsız denetime olan direnci azaltmayacağını beyan etmişlerdir. Katılımcıların %78,8'i (160) UFRS'nin, işletmelerdeki iç kontrolü kolaylaştırdığını; %11,8'i (24) ise UFRS setinin tam olarak iç kontrolü kolaylaştırmayacağını beyan etmişlerdir. Katılımcıların %82,7'si (168) UFRS'nin bağımsız denetimi kolaylaştıracağını; %9,4'ü (19) UFRS bağımsız denetimi kolaylaştıracağı konusunda kararsız olduklarını ifade etmişlerdir. Araştırma katılımcılarının %61'i (124) VUK ile TMS arasındaki farklılıkların neden olacağı sorunların çözümünde yararlı olacağını; % 15,3'ü (31) ise VUK ile TMS arasındaki uyumsuzluklarda çözüm olmayacağını beyan etmişlerdir. Katılımcıların %74,4'ü (151) UFRS ile bilgi için muhasebe anlayışının yerleşmesine katkı sağlayacağını; %12,8'i (26) kararsız olduklarını, %12,9'u (26) ise vergi için muhasebe anlayışının devam edeceğini beyan etmişlerdir. Katılımcıların %87,7'si (168) UFRS bilgilerin uluslararası düzeyde paylaşılmasını kolaylaştıracağını; %5,4 (13) ise UFRS bilgilerin uluslararası düzeyde paylaşılmasını kolaylaştırmayacağını beyan etmişlerdir. Katılımcıların %91,2'si (187) Finansal raporlamada uluslararası standartlaşmanın gerekli olduğunu; %5,5'i (11) ise finansal raporlamada uluslararası standartlaşmanın gerekli olmadığını beyan etmişlerdir. Katılımcıların %39,4'ü (80) UFRS ilke ve uygulamalarının zor, karmaşık olduğunu;

%26,6'sı (54) UFRS uygulamalarının kolay ve anlaşılır olduğunu iletmişlerdir. Katılımcıların %56,6'sı (115) UFRS'lere ilişkin öğretici bilgilendirici kitap, bildiri vb. yayınların yeterli olduğunu; %18,3'ü (37) ise UFRS'lere ilişkin kaynakların yetersiz olduğunu beyan etmişlerdir. Araştırma katılımcılarının %72,4'ü (147) UFRS meslek mensuplarının mevcut iş yükünü artıracığını; %13,3'ü (27) ise meslek mensuplarının mevcut iş yükünü arttırmayacağını beyan etmişlerdir.

SONUÇ

Adana-Van illerindeki Serbest Muhasebeci ve Mali Müşavir odalarına kayıtlı muhasebe meslek mensupları ile UMS/UFRS'na bakış açılarını değerlendirmek üzere anket çalışması yapılmıştır.

Meslek mensuplarının çoğunluğunun, UMS/UFRS hakkında yeterli bilgiye sahip olduklarını aynı zamanda güncel gelişmeleri yakından takip ettikleri görülmektedir. Ancak güncel gelişmeleri yakından takip edemeyen katılımcılar bunun nedenlerini ise iş yoğunluğuna, zaman yetersizliğine, mükelleflerinin yeterli ölçekte olmadıklarına, sadece mükelleflerinin ihtiyaçları doğrultusunda günceli takip ettiklerini dile getirmişlerdir.

Meslek mensuplarının, çoğunluğu UMS/UFRS'nin mesleği icra edenlerin iş yükünü azaltacağına inanmadıklarını, bunun nedenini ise geçiş sürecinin uygulamada sıkıntılar yaratacağına, kendilerine ilave iş yükü getireceğine aynı zamanda bu konuyu mükelleflerine de anlatmaları gerekeceğini ve onları ikna etmelerinin çoğu zaman mümkün olmadığını ifade ettiler. Meslek mensuplarının büyük bir çoğunluğu, UFRS'nin, VUK ile TMS arasındaki farklılıkların neden olacağı sorunların çözümünde yararlı olacağına inandıklarını, bazı meslek mensupları ise geçiş sürecinde VUK uygulama alanında bazı zorlukların yaşanacağı ifade edilmiştir.

Meslek mensuplarının bir bölümü UFRS ilke ve uygulamaları zor, karmaşık olduğunu düşünürken, bazı meslek mensupları ise UMS/UFRS uygulama alanları olmadığı için kararsız olduklarını dile getirdiler. Anket çalışmamızın neticesinde UFRS'lere ilişkin örneklendirici-bilgilendirici kitap, bildiri vb. yayınların sayısının yetersiz olduğu tespit edilmiştir.

Meslek mensupları, kendilerinin UMS/UFRS hakkında yeterli bilgi ve donanımına sahip olabilmesi için meslek odalarının ve üniversitelerin seminerler, toplantılar ve çeşitli programlar düzenleyerek eğitim vermeleri gerektiğini dile getirdiler. Aynı zamanda meslek mensuplarının UMS/UFRS konuları hakkında mükelleflerinin de bilgilendirilmesi talep ettiler. Meslek mensupları UMS/UFRS'nin bir bütün olarak uygulanabilmesi için TTK ve

VUK'un düzenlemeleri ile tam bir uyum içinde olması gerektiği ifade edilmiştir.

Araştırma zaman ve maddi olanaklar kısıtından dolayı sadece Van ve Adana'daki muhasebe meslek mensuplarına yapılmıştır. Farklı illerde de benzer çalışmaların yapılmasının faydalı olacağı düşünülmektedir.

Kaynakça

- Akdoğan N.(2007). "Türkiye Muhasebe/Finansal Raporlama Standartlarının Uygulanma Süreci: Sorunlar, Çözüm Önerileri". *Mali Çözüm Dergisi*, (8), 101-118.
- Aygün M. (2008). *İlişkili Taraflarla Yapılan İşlemler Aracılığıyla Azınlık Hissedarlarının İstismarı*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Ankara: Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Babaoğlu, İ. (2011). *KOBİ'ler İçin UFRS'nin İncelenmesi ve Ülkemizdeki Muhasebe Mesleği Mensupları Tarafından Benimsenme Durumuna Yönelik Bir Araştırma*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Erzurum Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Başpınar, A. (2005). "Türkiye'de ve Dünyada Muhasebe standartlarının Oluşumuna Genel Bir Bakış", *Maliye Dergisi*, (48), 42-57.
- Bekçi, İ.,Özdemir O. (2006). "Muhasebe Standartlarının Oluşum Süreci ve Türkiye Finansal Raporlama Standartlarına Yönelik Muhasebe Meslek Mensuplarının Bakış Açılıarı Üzerine Bir Araştırma", *Süleyman Demirel Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi*. 11(2),143-164.
- Bostancı S. (2002). "Küreselleşen Muhasebede standartlaşma ve Türkiye Muhasebe Standartları Kurulu", *Mali Çözüm Dergisi*, (59), 71-80.
- Cavlak H. (2015). *Uluslararası Finansal Raporlama Standartları ve Kurumsal Yönetim İlişkisi: Kurumsal Yönetim Endeksi'ne Tabi Şirketlerde Bir Anket Çalışması*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Erdoğan, M., Dinç, E. (2009). "Türkiye Muhasebe Standartları ve Muhasebe Meslek Mensuplarının Bilgi Düzeylerinin İncelenmesi", *Muhasebe ve Denetim Bakış Dergisi*, (42), 154-169.
- Güney, S., Yüksel, Yiğiter Ş., Korkmaz, M., Ceylan, N. (2012). "Avrupa Birliği Sürecinde Türkiye Muhasebe Standartlarının

- Uluslararası Muhasebe Standartlarına Uyumlaştırılmasında Gelinen Son Nokta”, *Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (10), 109-128.
- İşgüden, B., Kızılgöl, Ö. (2012). “Muhasebe Meslek Mensuplarının UFRS’lere Bakış Açılarının Değerlendirilmesi: Balıkesir İlinde Bir Araştırma”, *World Of IFRS*, (5),1-49
- Köroğlu, Ç., Doğan, C. (2012). “Uluslararası Finansal Raporlama Standartlarına Uyum Süreci ve Muhasebe Meslek Mensuplarının Bilgi Düzeylerinin İncelenmesi (Marmaris İlçesi Örneği)”, *World of IFRS*, (5), 1-13.
- Kurcan, F., Uyar, S., Tetik, N., (2011). “Meslek Mensuplarının UFRS’ye Bakış Açıları ve Farkındalık Düzeyleri Üzerine Bir Araştırma”, *Muhasebe ve Vergi Uygulamaları Dergisi*, (3), 15-28.
- Şenol, H. (2005). *Ulusal ve Uluslararası Muhasebe Standartlarına Göre Varlıkların Değerlemesi: SM ve SMMM’lerin Uygulama Düzeylerinin Tespitine Yönelik Bir Araştırma*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Makale Geliş Tarihi: 05.04.2018
Kabul Tarihi: 27.05.2018

TARİHSEL SÜREÇ İÇİNDE KAMU YÖNETİMİ DİSİPLİNİNİN GELİŞİMİ

Dr. Öğr. Üyesi Recep FEDAİ
Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi
Lapseki M.Y.O.,
Finans Bankacılık ve Sigort. Böl.
receptedai@comu.edu.tr

Öz

Kamu yönetiminin bir disiplin olarak gelişmesi sancılı bir şekilde gerçekleşmiştir. Tartışmalara varan boyutuyla siyaset-yönetim ayrımı kabullenilmemiş; yönetimin teknik boyuta indirgenmesi anlayışı ise eleştirilmiştir. Yönetim bilimleri Kıta Avrupası'nda bilim mi sanat mı tartışmaları içinde idare hukuku ile baskılanmış; ABD'de ise pragmatizm doğrultusunda değerlendirilmiştir. Avrupa'dan devşirilen disiplin, ABD pragmatizminin etkisiyle örgütlerde uygulama alanı bulmuş; yönetim bilimleri işletme alanı ile yoğrulmuştur. Bu bağlamda çalışmada disiplinin gelişim süreci içinde geçirdiği değişiklikler ele alınmaktadır. Çalışmanın amacı ise siyaset-yönetim ayrımının tarihsel dinamiklerini disiplinin gelişimi açısından değerlendirmektir.

Anahtar Kelimeler: Kameralizm, Yönetim Bilimleri, Kamu Yönetimi, Amerika, Verimlilik.

DEVELOPMENT OF PUBLIC ADMINISTRATION DISCIPLINE IN THE HISTORICAL PROCESS

Abstract

The development of public administration as a discipline has been accomplished in a painful way. Politics-management distinction has not been accepted due to the controversial dimension and the understanding of the reduction of management to the technical dimension has been criticized. The management sciences are suppressed by the law of administration in the controversy of science or art in continental Europe; in the USA, it is evaluated in the direction of pragmatism. The discipline that has been taken from Europe has found application in organizations with the influence of US pragmatism, combined business and management sciences. In this context, the changes that the discipline in the study has had in the development process are discussed. The aim of the study is to evaluate the historical

dynamics of the politics-management distinction in terms of the development of discipline.

Key Words: Cameralism, Administrative Sciences, Public Administration, America, Productivity.

Giriş

Yönetimin bilim olarak evrensellik iddiası taşınması gerekirken disiplinin kendi içinde bir bütünlük taşımadığı söylenmelidir. Yönetim bilimi teorisyenleri disiplinin evrensel olması açısından belli başlı ilkeler sıralamasına rağmen bu ilkeler dönemsellik olarak incelendiğinde birtakım farklılıklar ortaya çıkmaktadır. İlkeler kimi zaman birbirinin zıttı olan kavramlara dönüşmekte; kimi zaman da birbirinin tamamlayıcısı olmaktadır. Bu bağlamda çalışmada üzerinde durulan sorun, yönetim bilimleri disiplinin seyrinde ne gibi kopukluklar yaşandığı ve onu toparlama çalışmalarının alanın seyrine nasıl etkide bulunduğu. Köken olarak Avrupa'dan alınan ve Amerika'da örgütler üzerinde uygulanan disiplin 'duruma göre' içerik değiştirmektedir. Ancak bu değişim disiplininin ekonomik gereksinimler doğrultusunda şekillenmesine neden olmaktadır.

Devlet biçiminin değişmesiyle birlikte yönetim alanında da birtakım değişiklikler meydana gelmiştir. Devletin ekonomiye müdahale etmesinin istenmediği klasik dönemden başlayarak devlet algısındaki değişim beraberinde yönetim biçimini de değiştirmiştir. Örneğin, I. Dünya Savaşı'ndan sonra üretim biçiminde yaşanan teknik gelişmeler yönetim alanını verimlilik doğrultusunda şekillendirmiştir. Ekonomik kriz dönemlerinde devletin piyasalara müdahale etmesiyle refah devleti gelişmiş; bunun yönetim alanına yansımalarıyla insan odaklı yönetim anlayışına geçilmiştir. 1980'li yıllarda devletin hizmet alanları üzerinden yaşan tartışmalar sonucu refah devleti uygulamalarından vazgeçen batılı ülkelerde bu duruma uygun bir teori üretilmiştir. Bu doğrultuda sivil toplum ve özel sektörün ön plana çıktığı Yeni Kamu İşletmeciliği yaklaşımı kamu yönetimine dâhil edilmiştir. Toplam kalite yönetimi, yönetişim gibi çeşitli formüllerin ortaya atıldığı dönemde 'minimal devlet' savunusu teorisyenlerce desteklenmiştir. Etkin ve minimal devlet anlayışı yönetimin istenen formda ve anlayışta düzenlenmesine neden olmuştur. Özgün bir yönetim biliminin ortaya çıkmamasının nedeni olarak bu durum, ekonomik koşulların devleti etkilemesinde önemli görülmektedir. Bu çerçevede aşağıda ilk olarak yönetim bilimleri disiplinin karşılaştığı zorluklar disiplininin coğrafi gelişimi üzerinden ele alınmıştır.

I. YÖNETİM KAVRAMININ GÜNIŞİĞİ: BİLİM

Yönetim kavramına bilim olarak yaklaşılması ve yönetimin bir sanat olarak görülmesi yönetim biliminin tarihsel olarak birtakım zorluklar geçirmesine neden olmuştur. Disiplinin bilimsel alanda zayıf olarak görülmesi ve 'iş yapmanın' teknik boyutlarının öne çıkarılması gibi yaklaşımlar yönetim biliminin değerinin anlaşılmasını geciktirmiştir.

A) Kameralizm: Bilim mi Sanat mı Tartışmaları İçinde Yönetim

Yönetim kavramının serüveni mülkiyet temelli mücadelelerin yaşanmasıyla başlamıştır. Belirli bir coğrafi alandaki örgütlerin/toplumların yönetimlerini düzenlemek ve biçimlendirmek isteği ve iyi düzen anlamına gelen polis bilimi ile başlayan dönem, kameral bilimlerin ortaya çıkmasında önemli rol oynamıştır (Çiner, 2009: 3). Bu dönemlerde devletin gelirini çoğaltmak amacıyla mülk devletinden vergi devletine geçiş başlamış ve kameralizm gelişmiştir. Kameralizm, başlangıçta 15. yüzyılda Alman İmparatorluğu'nda ve İtalya'da ortaya çıkmıştır. Siyasal iktidarın mülkünden kaynaklanan vergi temelli gelir kaynağının hazineye toplanması ve iktidarın gelir kaynaklarının artırılması anlayışı, kameralizmin gelişmesi ile sonuçlanmıştır. Yönetim bilimlerinin gelişimine de katkıda bulunan kameralizm, kamu maliyesinden sıyrılarak diğer bilim dallarını da bünyesine katmış ve yönetimin toplumsal, siyasal ve ekonomik olarak düzenlenmesinde etkili olmuştur (Gürkan, 2007: 216-221). Kameralizm, genel olarak devlet bilgisinin ortaya konulması çabasıdır. Kameralizm, güçlü devlet nasıl ortaya çıkar, neleri nasıl gerçekleştirir sorularını sorarak devlet kurumunun işlevlerinin belirlenmesi amacını gütmektedir. Toplumsal refahın ancak güçlü bir devlet kurumu eliyle sağlanabileceğini savunan kameralistler; devletin ekonomik, siyasal, mali alanlardaki işlevlerini ve görevlerini ortaya koymaya çalışmışlardır.

Gelişen ve sürekli büyüyen devletin yönetilmesi için de yönetim kavramına doğru bir geçiş olmuştur. Bu süreçte kameral bilim olan ve devlet maliyesiyle eş tutulan kavram, devletteki büyüme ve genişleme ile kameral bilimler olarak adlandırılmış; maliyeye ek olarak diğer uğraş alanları da bilim alanı olarak kameralizmin içine dâhil edilmiştir. Dar anlamda kameralizm, kamu maliyesi ile eş anlamlıdır ve kameralistler devlet hazinesini çoğaltmayı amaçlayan maliye bürokratlarıdır. Geniş anlamda kameralizm ise iktidarın egemenlik alanının genişlemesi, yönettiği insan sayısının ve bu doğrultuda ihtiyaçların artması ile genişleyen bir maliye, sorumluluğu

artan bir idari yapı ve buna bağlı olan bürokratik süreçleri içermektedir (Gürkan, 2007: 221).

Kameral bilim, yönetim konusunu bilimsel olarak incelemenin yanı sıra yönetimin sanat yanına da ağırlık vermiştir. Disiplin ile bazı örgüt ve personel sorunları iktisat, maliye ve muhasebe konuları birbiriyle ilişkili olarak ele alınmıştır (Kalfa, 2011: 406). Kameralizm içinde yönetim konusunun temellerine inmek mümkündür. Kameral bilimlerle başlayan ve yönetimi bilim temeline oturtmaya çalışan düşünce insanları, kameralizm üzerinden giderek disiplinler arası bir çalışma alanı yaratmaya çalışmışlardır. Buna rağmen sosyal bilimlerin de zeminini hazırlayan bu uğraşlar karşısında yönetimi sanat olarak görenlerin baskısına maruz kalmışlardır. Buradaki baskının esas konusu kameralistler arasındaki çatışmadır.

Kameralizmin üniversitelerde bir bilim dalı olarak okutulmasını savunan Tribe taraftarları ile Schumpeter'in başını çektiği (kameralizmin bürokraside dolayısıyla pratikte olduğunu savunan) kesim sürekli bir çekişme içerisine girmiştir. Zaman zaman birbirlerinin çalışmalarını engellemeye varan bu çatışma kameralizmin tanımlanmasını zorlaştırmıştır. İki kesim arasındaki çatışma; çıkar çatışmasına girerek devlet politikasını etkileme temelinde, toplumsal yapıyı algılamadaki farklılıklardan kaynaklanan bir çatışmadır (Gürkan, 2007: 220-221).

Akademik kameralistler, reform yanlısı olarak devletin çeşitli kademelerinde yer alan memurların üniversitelerde kameral bilimler eğitimi alması gerektiğini savunurken; bürokratik kameralistler idare işinin okullarda değil, tıpkı bir usta çırak ilişkisi gibi alanda pratik olarak yapılması gerektiğini savunmuşlardır. Yönetimi bilim olarak değerlendirenler akademide eğitim veren kameralistler iken; yönetimin bir sanat/teknik işi olduğunu iddia edenler ise bürokrat kameralistler olarak tarihe geçmişlerdir.

Sonuç olarak kameralizmin içinde hem devlete idareci/memur yetiştirmek amacıyla kurulan üniversitelerin yer aldığı bilim dalı olarak görülen bir alan; hem de yönetimi sanat olarak gören ve bürokratik yapıyı yansıtan, idarenin sorunlarına çözüm üreten pratik yapıdan söz etmek mümkündür. Bu ikilik ise yönetim biliminin gelişmesine engel olmuştur.

B) Yönetiminin Hukukla Mücadelesi

Fransız yönetim biliminin kurucusu olarak kabul edilen Bonnin; yönetimin ilk kez bilim olarak incelenmesi gerektiğini söylemiştir. Kamu yönetimi kavramını hukuk ağırlıklı olarak devlet bilgisini sistematik bir şekilde işleyen Bonnin, kavramı ilk kullanan

kişi olarak kamu yönetimini kamu hizmetlerini sağlama çerçevesinde kullanmıştır (Karasu, 2004). Bonnin için yönetim, sosyal ilişkilerin bilgisidir ve yönetim bilimi tüm bilim dallarını kapsar. Yönetim vatandaşların genel iyiliği için vardır bu anlamda yönetimin konuları da çok çeşitlidir (Çiner, 2009: 8-10). Bonin “yönetmek sadece yasalarla olmaz yönetme sanatını da bilmek gerekir” (Çiner, 2009: 11) diyerek yönetim bilimi için teori ve pratik ayrımı yapmamayı göstermiştir. Fakat kamu yönetimini inceleyen hukukçular Bonnin’i görmezden gelmişlerdir. ABD’nde Bonnin’den pek bahsedilmeyerek disiplinin Avrupa mirası silinmiştir.

Avrupa’da; yönetim bilimleri alanında uzmanların olmaması üzerine idare hukukçularının bu alana dâhil olmaları ile disiplin gelişmiştir. Fakat bu durum yönetimin hukuki boyutunun ağırlık kazanmasına; sosyal boyutunun ise göz ardı edilmesine neden olmuştur. Hukukun katılığı ve sınırlılığı karşısında yönetim bilimleri Avrupa’da dar kalıplara sıkışmıştır. Krallıklar karşısında hak arama mücadelesinin sonucu olarak ortaya çıkan savaş ve kanlı ihtilaller (1789 Fransız İhtilali) Avrupa’da baskın bir hukuk anlayışının yerleşmesi ile sonuçlanmıştır. Bu bağlamda Kıta Avrupası’nda yönetsel işleri yürütme sanatı olarak bilinen polis bilimi, hukukun gölgesi altında gelişmeye başlamıştır. Yönetim bilimi Kıta Avrupası’nda daha çok sosyo-ekonomik koşullara göre şekillenmiştir. Bireyin devlet karşısında haklarını aramanın yolu hukuk olarak görüldüğü için devlet/yönetim bilimleri hukukla kuşatılmıştır (Çiner, 2009: 4-5).

Kameral dönemde yönetimle ilgili tartışmalar devam ederken; yönetim biliminin Kıt’a Avrupa’sında gelişmesi ve ilerlemesi gözden kaçmayacak boyutlara varınca, yönetim biliminin önü hukukla kesilmiştir. Yönetim biliminin karşıtı olarak ortaya çıkan idare/yönetim hukuku, devletin ve onun organlarının yasallığını denetleyerek keyfiliğe karşı bir mücadele aracı olmuştur. Yönetim hukuku bu müdahaleci yapısıyla yönetim bilimine de karşı olmuştur (Langord, 1970: 156-161). Hukukun yönetim bilimi ile ters düşmesi hukukun doğasından kaynaklanmaktadır. Hukukun düzenleyici yapısı ile yönetsel faaliyetin yaratıcı ve dinamik niteliği sürekli birbirine karşıt olarak görülmüştür. Modern yönetim bilimlerinin babası olarak kabul edilen Von Stein; “her hukuk bir şeyi önlemek ister her yönetim ise bir hareketi ifade eder” demiş ve konuya açıklık getirmiştir. Bu doğrultuda yönetim bilimleri hukuktan ne zaman uzak durmuşsa o zaman gelişmiştir (Langord, 1970: 156-158). Avrupa’da idare hukukçularının birçoğu yönetim hukuku ile de ilgilenmişlerdir. Yönetim biliminin inceleme nesnesi kamu yönetimiye idarede

incelemede yöntem ise hukuktur. Vivien ise olaya biraz daha ılımlı yaklaşmış; yönetimi incelemek için hukukun bir araç olduğunu fakat tek başına bu aracın yeterli olmadığını savunmuştur (Çiner, 2009: 12).

Hukukun kendine rakip olarak gördüğü yönetim bilimi, hukuk için sadece yardımcı bir bilim dalı olabilir. Yönetim hukukunun sistematikleşmesi yönetim bilimlerinin etkinliğinin kaybolmasına neden olmuştur. Langord (1970: 169), idare hukukunun yönetim bilimine sanat olarak bakmasından ziyade; yönetim düşüncesinin katı bir sınıflandırmaya gitmeden tümüyle ele alınması gerektiğini ifade etmiş, hem yönetim bilimini hem de idare hukukunu sosyal bilimlerin birer dalı olarak görmüştür.

Yönetim biliminin Avrupa'da gözden düşmesi ve alanda üstünlüğün ABD'ye geçmesi yönetim biliminin değerinin anlaşılmasına neden olmuştur. 1967 yılında Brüksel'de yapılan ve Türkiye'den de Prof. Dr. Tahsin Bekir Balta'nın katıldığı toplantıda Avrupa'nın yönetim bilimine artık önem vermesi ve bu alanda üniversitelerde kürsülerin açılıp derslerin verilmesi gerektiği üzerinde ciddi olarak durulmuştur. Toplantıdan çıkan sonuç ise yönetim bilimi ve idare hukukunun aynı önem derecesine sahip olduğu ve Avrupa'daki yönetim biliminin gerilemesini durdurma isteğidir (Balta, 1967: 61-65). Fakat yönetim bilimini (administration) kamu yönetimi (management) olarak adlandırarak geliştiren ABD, bu üstünlüğü Avrupa'nın elinden almıştır. Türkiye'de Siyasal Bilgiler Fakültesinde öğretim üyeliği görevinde bulunan Marshall Dimock kamu yönetiminin ABD etkisinde yeniden kurulması (Dimock, 1954) (bu anlamda hukuktan koparılması) için Türkiye'ye gönderilen uzmanlardan birisidir.

C. Yönetimin Geçirdiği Evrim: Kamu Yönetimi ve Kıt'a Değişimi

20. yüzyılda Amerika'da yönetim geleneği Avrupa'nın önüne geçmiştir (Çiner, 2009: 2). ABD'de yönetim bilimi, idare hukukundan ayrı tutularak bu alanın gelişmesi sağlanmıştır (Langord, 1970:167). Amerikalılar, Kıt'a Avrupası'na zıt bir tutum içersine girerek yönetim için bilim ismini kullanmaktan çekinmişlerdir. Yönetim biliminin ABD Başkanı Wilson ile Amerikanlaştığı ve kamu yönetimi olarak adlandırıldığı bilinen bu durum, Kıt'a Avrupa'sından alınan yönetim bilimi ile geliştirilmiştir. ABD'nde yönetsel reform düşüncesi ile örgüt incelemeleri yükselmeye başlamış ve kamu yönetimi, yönetimin yeniden düzenlenmesi olarak ortaya çıkmıştır (Çiner, 2009: 14). Yönetim bilimini kamu yönetimi (public management) olarak adlandırmayı tercih eden ABD, kamu yönetiminde hukukun

kapsamını daraltarak yönetim alanını geliştirmiştir (Langord, 1970: 167). Bu anlamda ABD kamu yönetimi Kıt'a Avrupa'sının yönetim bilimine oranla daha faydacı olmuştur (Çiner, 2009: 14). Devlet yönetimi ile şirket yönetimini birbirinden ayırma niyetiyle hareket eden Amerika, kavramın ilk çıkış ve kullanılış yeri olan Fransa'dan aldığı kamu yönetimi kavramını Avrupa'ya ihraç etmiştir (Çiner, 2009: 6). ABD'nin üstünlüğü sadece ekonomik olarak değil siyasi olarak da diğer ülkeleri etkilemiş bu durum, ABD'nin disiplinde model ülke olarak gösterilmesine sebep olmuştur (Çiner, 2008: 149-150).

Dünyada kamu yönetiminin Amerikan tarzında genişlemesi, hizmet ettiği amaçla ilgilidir. Yukarıda yönetim biliminin temellerinin Avrupa Kıtası'nda bulunmasına rağmen hukuk alanının baskın gelmesi ile yönetimin biliminin geride kaldığı ele alınmıştı. Bu doğrultuda Amerika'nın Avrupa'dan aldığı ve kamu yönetimi olarak ifade ettiği bilim, özel-kamu ayırımına gitmeden fayda temelli olarak kullanılmıştır. Amerika'nın dünyada üstün bir güce kavuşması pragmatizm ile sağlanmıştır. Devleti şirket gibi görme anlayışı beraberinde vatandaşın da müşteri gibi algılanmasına yol açmıştır. Bu durum, yönetim alanına toplam kalite yönetimi ve yönetişim gibi konuların dâhil olma sürecini beraberinde getirmiştir. Kamu yönetimi ABD'de teori ve pratik ayırımına gidilmeden çalışıldığı için sanat veya bilim gibi tartışmalara girilmemiştir. Yukarıda da değinildiği üzere Amerikalılar kamu yönetimine bilim demekten kaçınarak Avrupa'daki gibi tartışmalardan uzak durmuşlar ve özellikle hukuk karşısında kamu yönetimini baskılamamışlardır.

II. YÖNETİM BİLİMİNDE ARAYIŞLAR

A. Yönetimde Verimlilik ve Teknik Arayışları

Yönetim kavramı geçmişten günümüze gelinceye kadar birçok teori ile gelişmiştir. Belli başlı olarak bir sınıflandırma yapıldığında ise yönetim, klasik dönem olarak ifade edilen 19. yüzyıl son dönemlerinin ürünü olan bürokrasi kuramı ile başlamıştır (Leblebici, 2008: 100). Bürokrasiye kadar gelen süreçte yönetim kavramı Almanya ve İtalya'da kameral bilimler olarak ifade edilen ve maliyeden sıyrılan bir yönetim sürecinin içinde gelişmiştir. Yönetim bu kıtada girdiği hukuk mücadelesinden ağır kayıplarla çıkarak gelişimine ABD'de devam etmiştir. Pragmatist olarak ele alınan disiplin, kamu ve özel sektör ayırımı yapılmadan ABD'de uygulanmaya başlamıştır.

20. yüzyılın başlarında ise yönetim, fordist üretim tarzından etkilenmiş; iş bölümü, uzmanlaşma ve teknik boyutları da bünyesine

katarak yoluna devam etmiştir. İnsanı bir makine gibi gören ve montaj hattında (Dikmen, 2000: 291) üretilen ürünün bir parçası haline gelen insan, artık standart ve rutinin arasında kalınca insan ilişkileri yaklaşımı ile örgütte insana önem verilmesi gerektiği üzerinde durulmuştur. Ortaçağda feodal yapıda ve merkantilizme bağlı olan el becerileri ile alet kullanan insan, sanayileşme ile modern üretim biçimleri ve makinelerle tanışmış (Dahl, 1947: 4-5) makinenin bir parçası olarak değerlendirilmiştir (Dikmen, 2011: 35).

Fordizm ya da fordist üretim tarzı olarak bilinen yaklaşım, Henry Ford'un otomobil fabrikasında işçilerin arasında yaptığı gözlemler sonucu oluşmuştur (Dikmen, 2011: 29). Otomobillerin parçalarını iskeletin yanına getirirken kaybettikleri zamanı gören Ford, otomobil kasasına hareketli bir bant sayesinde diğer parçaların seri bir şekilde monte edilmesini sağlamıştır. Otomobil fabrikasında mühendis olarak çalışan Frederick W. Taylor, bilimsel yönetim ilkelerini sıralayarak bir işi yapmanın tek doğru yolu olduğunu ispatlamıştır. Fordist üretim tarzında da yapılan işin niteliği ve standartları belirlenmiş bu doğrultuda çalışanlar standarda bağlanmıştır. Emek verimliliğindeki sağlanacak artışın çıktı boyutundaki artışa paralel olması öngörülen montaj hattında (Dikmen, 2000: 291) işçiler işin bütününden değil tek tek parçaların yapılmasından sorumlu olmuşlardır. Bu da işçinin sürekli aynı işi yapmasına neden olmuştur. İşin standarda bağlanması ile herkesin görevi belli olurken bu alanlarda insanlar da uzmanlaşmıştır.

Frederick W. Taylor'un "Bilimsel Yönetim İlkeleri" olarak adlandırdığı kuram, geleneksel yöntemlerden ziyade doğruluğu kanıtlanmış çalışmalar ile oluşmuştur. Taylor'un klasik yönetim anlayışına birtakım ilkeler getirerek işte verimliliği artırmayı planladığı söylenebilir. Taylor işi bileşenlerine ayırmış, zaman ve hareket etüdü yapmıştır. Fakat iş bölümü ve uzmanlaşma ile iş rutinleşmiş ve sıkıcı olmaya başlamıştır. Örgüt bir makine gibi algılanmış çok çalıştırılan insan da onun bir parçası haline gelmiştir (Leblebici, 2008: 105-108).

Geleneksel kamu yönetimi yaklaşımları içinde verimlilik konusu yoğun bir şekilde işlenmiştir. Wilson'un *İdarenin İncelenmesi* adlı eserinde de bu konu üzerinde durulmuştur. Amerika'nın üretimini artırmak için en az girdi ve en çok çıktı ile optimum olmanın her şeyin üstünde tutulduğu açıktır. Örneğin Gulick, *Teşkilat Nazariyesine Dair Notlar* adlı eserinde örgütlenme temelinde işletme tekniklerini

kullanarak verimlilik üzerinde durmuş, kendince POSDCORB¹ adı verilen birtakım prensipleri iyi yönetmenin unsurları olarak sıralamıştır (Gulick, 1957: 14). Leonard White ise ABD’de örgütlenme konusunda çalışmalarda bulunmuş kamu yönetimi teşkilatının verimlilik üzerine kurulduğunu belirtmiştir (White, 1957: 47-48). Görüldüğü üzere verimlilik olgusu, yönetim bilimlerinin ABD’deki yansımaları üzerine kurulmuştur. Teşkilatlanma konusunun yönetime uygulanması ise bürokrasiyi doğurmuştur. Fabrikalarda üretimin gerçekleşmesi için gerekli olan ilkeler bürokrasi aracılığı ile idareye uygulanmaya çalışılmış yönetim bilimleri işletme teknikleri ile yeni bir işlev kazanmıştır.

Weber’in, *akılcılık* ve *otorite* ile ilgili düşüncelerinin orta yerinde bürokrasi yer alır. Ona göre bürokrasi, en yüksek verimlilik derecesine ulaşmayı sağlar ve insanlar üzerinde otorite kurmanın en akılcı yoludur. Bürokrasi aynı zamanda, akılcı-yasal otoriteyi ve bu otoritenin diğer otorite biçimleri üzerindeki hâkimiyetini ifade eder (Aytaç, 2005: 327). Weber’in yönetim bilimine olan katkıları aslında bürokrasi ile yönetimi sistemli bir zemine oturtması rasyonalite arayışlarının bir sonucu olabilir. Yönetimin bilimsel bir zeminde gelişmesine katkıda bulunan iş bölümü, uzmanlaşma, vs. yönetimin pratik hayatın ihtiyaçlarına cevap verebilecek bir hale gelmesi için istendiği söylenebilir. Verimlilik ilkesi çerçevesinde ele alınan bilimsel yönetim kuramı yapılan işin standart hale getirilmesiyle en az girdi ve en çok fayda (pragmatizm) sağlamaya yönelik olmuştur (Leblebici, 2008: 105). Weber’in bürokrasiyi günümüzdeki hantal anlamda kullanılan yapı yerine; işlerin hız kazanması bu alana ilişkin kuralların oluşturulup sistematikleştirilmesi için kullandığı ifade edilebilir.

Verimlilik üzerinde yoğunlaşan diğer bir isim ise Simon’dur. Klasik yönetim yaklaşımlarını eleştiren Simon bunun gerçekte uyuşmadığını belirtmiş ve uygulamadan yoksun olduğunu söylese de örgütlerde karar vermenin önemi üzerinde durmuştur (March vd. 1975: 36-37). İşin insani boyutu ile ilgili derin bir araştırma içinde ise olmamıştır. İdaredeki Atasözleri adlı esrinde Simon, idarede bir takım temel prensiplerin bulunması çalışmalarını eleştirse de verimliliğin esas olduğu kanaatindedir (Simon, 1956: 87).

¹ POSDCORB: Planlama (Planning), Örgütlenme (Organizing), Personel (Staffing), Yönelme (Direction), Eşgüdümleme (Coordination), Bütçeleme (Budgeting).

B. Yönetim Bilimini Toparlama Çabaları

Wilson demokrasi kavramını kullanırken günümüz savaşlarını hatırlatan tanımlamalarda bulunmuştur. Bu bağlamda demokrasinin idare ile birlikte kullanımı Woodrow Wilson'a kadar uzanmaktadır. Wilson'a göre demokratik devletler idarede en iyi teçhizatları kullanır. Yine demokratik devlet, endüstride ve ticarete sürekli ilerlemeli ve kendini geliştirmelidir (Wilson, 1961: 70).

Demokrasinin içinde varlığı anlaşılın insanoğlunun verimlilik ve sürekli üretim içinde değeri yoktu. Yönetimde insani unsuru göz ardı eden klasik yaklaşım için iş her şeyden önce gelmekteydi. Yönetim süreci yaklaşımı ile insani değerlere tam anlamıyla ulaşılmaya bile örgüt içinde insani unsurun yer alması ve örgütün bir parçası olarak yerini alması bu anlamda ilerleme olduğunu gösterir. Sonuç olarak bu iki yaklaşımın tamamlayıcısı olan ve insan ilişkilerine önem veren bir değerler sistemi geliştirmesi beklenen insan ilişkileri kuramı ortaya çıkmıştır. İnsan ilişkilerinin öneminden söz eden Dahl'a göre; kamu yönetimi insan davranışlarını gerçekte göz ardı etmektedir. Yönetim süreci; yönetime katılan, yönetimden etkilenen ve yönetimi etkileyen insanlardan ve onların davranışlarından oluşur (Dahl, 1947: 4). Neo-klasik dönem olarak da bilinen bu dönemin özelliği ise kendinden önceki teorilerin eksik kalan yanlarını tamamlamak olmuştur. Örgütte insani ilişkilere üretim ilişkileri açısından önem verilmelidir. Daha sonraki dönemlerde durumsallık ve sistem yaklaşımı gelmektedir ki değişen şartlara uyum sağlamak ve üretimi sürekli tutmak için işi sistematikleştirmek gerekmektedir.

Yönetim biliminin evrensel olmadığını ve bunun tamamen yerel ihtiyaçlar doğrultusunda şekillendiğini düşünen yazarlar yanında (Güler, 1994) yönetim bilimini "evrensel ilkeler" etrafında formüle etme çabaları vardır (Dahl, 1947: 1). Yönetim biliminde tekrara düşen ve yeni kavramlar geliştiremeyen (Martin, 1998) yönetim bilimciler de yönetimin kendini tekrarlamasına ve yerinde saymasına neden olmuştur. Gulick ve Urwick'in yönetim bilimi üzerine yazılarında yer alan ilkelerini bu anlamda ifade edilebilir (Litchfield, 1969: 86):

Yönetim sürecini meydana getiren parçaları sıralayan Urwick, POSDCORB' u toplamaktan öteye gidememiştir. Burada yanlış olan şey ise; yönetimin birbiriyle yakından alakalı yapıcı unsurların örgütlenmiş bir düzen olarak görmek yerine onu çeşitli eylemlerin bir listesi olarak kabul etmesiydi.

Dahl, yönetim biliminin sorunlarına ilişkin yaptığı çalışmasında, ilkesel ve prensip olarak birçok tartışmaya yol açan

argümanların yer aldığını belirtmiş ve bunlardan yalnızca üç tanesini incelemiştir. Yönetim olgusu içinde bilimi inşa ederken birtakım zorlukların olduğunu (ahlaki değerleri içermediği için) fakat sosyal bilimler için normatif değerlerin yönetim içerisinde yer alması gerektiğini ifade etmiştir. Dahl, insan davranışlarının diğer alanlardan (kamu yönetimi ve diğer bilimlerden) koparılması gerektiğini belirtmiş (Dahl, 1947: 7), ahlaki değerlerin ve dürüstlüğün verimliliği arttıracığı da düşünerek yönetime ahlaki değerlerin girmesini önermiştir. Verimlilik, kamu harcamalarının minimum düzeyde kullanılarak maksimum çıktının alınmasıyla olacaktır. Özel ve kamu yönetimi fark etmeksizin verimlilik önemlidir. Fakat verimlilik, kamu yönetimindeki değerlerin test edilmesinde tek başına yeterli olamaz. Ahlaki değerlere ek olarak sorumluluk da önemlidir. Toplumun amaçlarına uygun değerlerin bulunması sorumluluğu olmalıdır (Dahl, 1947: 2-3).

Dahl, kamu yönetiminin anlaşılması için tarihin iyi okunması ve karşılaştırılmaların yapılması gerektiğini ifade etmiştir. İngiltere'nin yönetim tarihinden örnekler veren Dahl, yönetim olgusunun tarihi bir zenginlik barındırdığını ve temellerinin çok köklü olduğunu dile getirerek yönetimin sorunlarını anlamak için tarihi öğelerin değerlendirilmesi gerekliliği üzerinde durmaktadır (Dahl, 1947: 9).

Yönetim biliminin teorilerinin kopukluğunun kendini göstermesi aslında yönetim olgusuna bir bütün olarak bakılmamasından kaynaklanmaktadır (Litchfield, 1969: 82). Bu algının oluşması ise geçmişten günümüze gelinceye kadar bütüncül bir yönetim biliminin oluşturulamamasından ileri gelmektedir. Taylor'un Bilimsel yönetim ilkeleri ve Fayol'un yönetim süreci yaklaşımının içinde barındırdığı ilkeler ile yönetim tanımının faaliyetler üzerinden yapılması (Leblebici, 2008) yönetme olgusunu açıklamaya ve sistemleştirmeye imkân sağlayamamıştır. Sonuçta, yönetimin ortak yönlerini açıkça gösterecek bir literatürün olmamasından dolayı şikâyet edilmektedir (Litchfield, 1969: 83-84).

Daniel Martin (1998), yönetim bilimi üzerine alan yazında yer alan makaleleri incelemiş ve şu sorulara odaklanmıştır: Yönetim bilimi üzerine yazılan makaleler yeni bir şey söylüyor mu? Modern yönetim bilimine çözüm üretebilen ilkeler var mı ve üzerinde mutabık olunabilmiş mi? yazar yönetimde üzerinde mutabık olunabilecek genel ve özel ilkeleri tartışmaya açmış fakat evrensel ilkeleri bulmanın çok zor olduğunu ifade etmiştir. Sonuç olarak yönetim biliminde temel ilkelerin olması ve her olaya uygulanması beklenemez. Bilginin dinamik olması sebebi ile Fayol'un dediği gibi

aynı ilkeyi iki olaya uygulamak zordur. Bu da yönetimin yapısından olmasa bile değişimin kendisinden kaynaklanmaktadır.

Yapılması gerekenleri sıralayan teorisyenler, mevcut bilgileri sistematikleştirerek teorilerin oluşturulmasını ve yönetimin diğer disiplinlerle olan etkileşimi kabul ederek diğer bilimlerden yararlanmasını önerirler. Özellikle davranış, yönetim, kültür alanlarında sistematik çalışmaların olması gerekmektedir (Litchfield, 1969: 86-87). Ve bunların insani unsura değer verip tarihsel bağlarının araştırılması gerekir (Dahl, 1947: 11). Kamu yönetiminin nesnesini örgüt olarak değil devlet olarak gören bilim adamları ise bu vaziyeti onaylamayarak ve karşı söylemler geliştirmektedirler.² Yönetim siyaset ikileminin dönem dönem farklılık göstermesi devletin ekonomik alandaki rolünün etkinliği ile açıklanabilir. Bu anlamda liberalizm sınırlı devlet söylemi ile bürokratik engellerin kaldırılmasına ve yönetimin kendisine verilen teknik görevleri yerine getirmesini istemektedir. Yönetimin insani boyutunu, değerleri, kültürleri, çevreyi soyutlayarak yapılan bir yönetim modeli kamu işletmeciliğinin meşruiyetine zarar vermiştir. Bu anlamda kamu yönetiminin nesnesini yürütme erki olarak sınırlandırılması problemlere yol açmıştır (Üstüner, 2000: 17).

Yeni kamu işletmeciliğinin evrensel bir paradigma olarak sunulması, ülkelerin kamu sektörlerini yapısal, örgütsel, personel sistemleri ile dönüştürerek küresel rekabete, küresel eklemlenmeye hazırlayacak bir model yaratmaktadır (Güzelsarı, 2004: 4). Sonuç olarak yeni kamu yönetimi anlayışı bürokrasi temelli rasyonellik anlayışı yerine piyasa merkezli rasyonellik düşüncesini ikame etmeye çalışmaktadır (Demirel, 2006: 117).

DEĞERLENDİRME

Çalışmada üç başlık ele alınmıştır. İlk başlıkta yönetimin bir bilim mi yoksa sanat mı olduğu sorusunun cevabı aranmıştır. Çalışmada bu analiz yapılırken ilk önce yönetim kavramının kameralizm içindeki yerine daha sonra da hukuk ile girdiği mücadeleye yer verilerek yönetim biliminin kamu yönetimi adını alarak ABD tarafından sahiplenilmesi incelenmiştir. İkinci olarak yönetim bilimini toparlamak adına disipline ilişkin ilke arayışlarına yer verilmiştir. Son olarak ise yönetim bilimlerini yeniden toparlama çalışmaları değerlendirilmiştir.

Yönetim kavramı iktidarın hükmettiği toprakların gelişmesi ile birlikte ihtiyaçları karşılamak adına polis bilimi ile başlamıştır.

² Box'un Anti İdare kavramı bunlardan birisidir (Zengin, 2008).

Devlet hazinesini doldurmak için mali anlamda başlangıçta kameralizm, daha sonra siyasal iktidarın hâkimiyet alanlarındaki yönetsel ihtiyacı gidermek için ortaya konulan bilim alanlarını da kapsayarak kameral bilimler adını almıştır. Yönetim düşüncesinin Kıt'a Avrupası'nın sosyo-ekonomik durumu itibariyle (savaşlar, ihtilaller vb.) hukuki bir zemin kurma arayışları sonrasında yönetim de hukuk ile birlikte değerlendirilmiş ve yapılan her faaliyet hukuk ile beslenmiştir. Yönetim biliminin anavatanı olarak kabul edilen Kıt'a Avrupası zamanla yönetim kavramına bilim dışı nitelermelerde bulunarak eleştirmiş ve yönetimin ancak sanat olabileceği düşünülmüştür. Teorik arka planının zayıf olduğu ve pratikten yoksun olduğu iddiaları karşısında yönetim bilimi gereği gibi değer görememiştir. Avrupa'da yönetim biliminin kırılma noktası Fransa'da hukukun yükselmesi ve buna bağlı olarak yönetim biliminin, yönetim hukukunun içinde erimesi ile başlamış son olarak Amerikan odaklı yönetim yaklaşımlarına geçilmesiyle Avrupa mirası elden çıkmıştır.

Disiplinin bağımsız bir hale gelmesi her ne kadar geleneksel yönetim kuramlarının doğuşu ile bir tutulsa da söz konusu kuramların ABD kaynaklı olduğu ve bunların Kıt'a Avrupasını dışarıda bıraktığı ifade edilmelidir. Disiplinin kökenlerinin bir yandan Amerika'ya diğer taraftan ise Avrupa kaynaklarına dayandırılması kamu yönetimi bilgisinin coğrafi olarak üretilmesinin kamu yönetiminin gelişimine nasıl etki ettiğini de belirlemektedir. Örneğin Kıt'a Avrupası kaynakları kameralizm ile başlayan ve daha sonra yönetim hukuku ile gelişen bir kamu yönetimi bilgisini işlerken; Amerikan kaynakları kamu yönetimini pragmatizm çerçevesinde kullanarak iş yapım tekniği ile ilgilenmişlerdir. Verimlilik olgusu ile sonuçlanan Amerikan yaklaşımı, disiplinin işletmeye yakınlaştırılmasında etkili olmuştur. Woodrow Wilson ile başlayan Amerikan kaynakları siyasetin karar alma mekanizmasında bulunduğunu, yönetimin ise alınan kararları uygulamakla yükümlü olduğu anlayışı ile disiplini şekillendirmiştir (Karasu, 2004). Bu çerçevede Kıt'a Avrupasında yönetim ve siyasetin birbirinden ayrılmadığı ifade edilebilir.

Yönetim biliminin kameral bilimler içindeki yeri; yönetimin bilim mi yoksa bir sanat mı olduğu tartışması sonrasında ağır bir darbe yemesine neden olmuş sonrasında Kıt'a Avrupa'sında yönetim kavramı yönetim hukuku ile girdiği mücadeleden hukukun içinde erimiş ve sahip çıkılmayan bir Avrupa mirası olarak ABD'ye geçmiştir (Çiner, 2009: 16).

Fayol ile başlayan ve yönetimi örgüt açısından inceleme çalışmaları yönetim bilimi için Avrupa'nın yönünü Amerika'ya çevirmesine sebep olmuştur (Çiner, 2009: 6). Bu iki kıtanın Fayol ve

Taylor'un bilimsel yönetim yaklaşımı ile örgüt ilkelerinde buluşması da Amerika'nın üstünlüğünün kabul edildiğini gösterir (Çiner, 2009: 15). Disiplinin özgünlüğüne ilişkin tartışmaların başladığı bu dönemlerde kamu yönetimi, çıkmazlara "çıkış yolu" göstermiştir. Bu anlamda geliştirilen teoriler temelde verimlilik esasına uygun olarak birbirinin devamı olan çalışmalardır. Kamu yönetiminin diğer bilimlerden yararlanarak çok boyutlu incelenmesi ve bu bağlamda ekonomi-politiğin yapılması verimli görülmemiştir. Yönetim bilimlerinin toplumdan ayrı düşünülmemeyeceği gerçeğini örten ve onu örgütlere sıkıştıran anlayış, disiplini dar kalıplara sokmuştur.

Kaynakça

- AYTAÇ, Ömer, (2005), "Modern Bürokrasiler ve Yabancılaşma Ethosu", *Fırat Üniversitesi SBE Dergisi*, 15(2), 319-348.
- BALTA, T. B. (1967), "İdare Hukuku ve İdare Bilimi: Karşıtlık ve Uyuşum" *Amme İdaresi Dergisi*, 22(4), s.62-65.
- ÇİNER, Can Umut, (2008), "Güncel Fransız Yönetim Yazını", *Memleket Siyaset Yönetim*, 3-8: 149-165.
- ÇİNER, Can Umut, (2009), "Fransız Yönetim Düşüncesinin Gelişimi: Polis Biliminden Örgüt Bilimine", *Amme İdaresi Dergisi*, 42-1: 1-22.
- DAHL, Robert A., (1947), "The Science of Public Administration: Three Problems", *Public Administration Review*, 7-1: 1-11.
- DEMİREL, Demokan, (2006), "Küresel Eksende Devletin Yeni Kimliği: 'Etkin Devlet'", *Sayıştay Dergisi*, 60: 105-128.
- DİKMEN, A. Alpay, (2000), "Küresel Üretim Moda Ekonomileri ve Yeni Dünya Hiyerarşisi", *Toplum ve Bilim*, 86: 281-302.
- DİKMEN, A. Alpay, (2011), *Makine İş Kapitalizm ve İnsan*, Tan Yayınları, Ankara.
- DIMOCK, M., (1954), "Amme İdaresindeki Yeni Gelişmeler", *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, 10-1: 59-85.
- GULICK, Luther ve Lyndall Urwick, (1957), *İdare İlmi Üzerine İncelemeler*, TODAİE Yayını, Ankara.
- GÜLER, Birgül A., (1997), "Nesnesini Arayan Disiplin: Kamu Yönetimi", *Amme İdaresi Dergisi*, 27-4: 3-19.
- GÜRKAN, Ceyhun, (2007), "Kameralizm: Modern Yönetim ve Maliye Düşüncesinin Doğuşu ve Gelişimi", *Toplum ve Bilim*, 110: 216-246.
- GÜZELSARI, Selime, (2004), "Kamu Yönetimi Disiplininde Yeni Kamu İşletmeciliği ve Yönetişim Yaklaşımları" K. Öktem, U.

- Ömülgönülşen (ed.) *Kamu Yönetimi- Gelişimi ve Güncel Sorunları*, İmaj Yayınevi, Ankara, 85-138.
- KALFA, Ceren, (2011), “Kamu Yönetimi Disiplininin Gelişimi ve Kimlik Tartışmaları”, *Süleyman Demirel Üniversitesi İİBF Dergisi*, 16-1: 403-417.
- KARASU, Koray, (2004), “Kamu Yönetimi Disiplininin Kökenine İlişkin Bir Not”, *Kamu Yönetimi Dünyası*, 20: 3-11.
- LANGORD, Georges, (1970), “Yönetim Hukuku ve Yönetim Bilimi: Karşıtlık ve Uyuşum”, *Amme İdaresi Dergisi*, 3-2: 159-172.
- LEBLEBİCİ, Doğan Nadi, (2008), “Yönetim Bilimi Açısından Klasik Dönemi Hatırlamaya İlişkin Bir Çalışma”, *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 21: 99-118.
- LITCHFIELD, Edward H., (1969), “Genel Bir Yönetim Teorisi Üzerine Notlar”, *Amme İdaresi Dergisi*, 2-1: 80-103.
- MARCH, James G. ve Herbert A. Simon, (1975), *Örgütler*, (Çev: Ö. Bozkurt, O. Onaran) TODAİE Yayını, Ankara.
- MARTIN, Daniel, (1998), “The Other “Papers on The Science Of Administration”: A Search for Common Themes”, *International Journal of Public Administration*, 21-2: 275-298.
- ÜSTÜNER, Yılmaz, (2000), “Kamu Yönetimi Kuramı ve Kamu İşletmeciliği Okulu”, *Amme İdaresi Dergisi*, 33: 15-31.
- SIMON, Herbert A., (1956), “İdaredeki Atasözleri” (Çev: Mümtaz Soysal), *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, 11-4: 85-109.
- WHITE, Leonard, (1957), *Amme İdaresine Giriş*, (Çev: Reyhan Toruner-Arif Payaslıoğlu), SBF Yayını, Ankara.
- WILSON, Woodrow, (1961), “İdarenin İncelenmesi”, *Woodrow Wilson Seçme Parçalar* (Çev: Nermin Abadan), Türk Siyasi İlimler Derneği, İstanbul.
- ZENGİN, Ozan, (2008), “Kamu Yönetiminde Eleştirel Teori Yaklaşımı: Box ve Denhart Üzerine Bir İnceleme”, *Amme İdaresi Dergisi*, 41-3: 1-39.

Makale Geliş Tarihi: 25.04.2018
Kabul Tarihi: 01.06.2018

RUSYA'DA KAMU HİZMETLERİNİN YERELLEŞMESİ: MOSKOVA ŞEHİRİ MOY DOKUMENTİ ÇOKLU HİZMET MERKEZLERİ

Doç. Dr. Muhittin TATAROĞLU
Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi
Kamu Yönetimi Bölümü
muhittintataroglu@yahoo.com

Öz

Günümüzde yeni kamu yönetimi yaklaşımları genel olarak kabul görmüş ve oldukça yaygınlaşmıştır. Bu yaklaşımlardan başlıcası olan yerindenlik (subsidiarite) ilkesi de geniş kabul görmekte ve tüm dünyada merkezi yönetim anlayışı yerine yerelleşme eğilimleri ve uygulamaları gittikçe kamu yönetimlerinin yapısı ve hizmet sunumunda etkisini göstermektedir. Rusya Federasyonu, dünya siyasi arenasında önemli bir aktör olmakla birlikte siyasi ve idari yapısı ve işleyişi bakımından farklı ve ilginç bir ülke olagelmıştır. Sovyetler Birliğinin dağılması ve komünist ideolojiden liberal demokratik yapıya geçme sürecinde Rusya, dünyada etkisini gösteren yeni kamu yönetimi yaklaşımlarının etkisi altında kalmıştır. Moy Dokumenti hizmet merkezleri, kamu hizmetlerinin sunumunda yerelleşme bakımından önemli bir gelişmeyi işaret etmektedir. Moy Dokumenti hizmet merkezlerinde farklı kamu idarelerinin sunduğu çok sayıda kamusal hizmetin tek merkezde ve tek bankoda sunulması amaçlanmıştır. Böylece kamu hizmetlerine ulaşım, hizmet kalitesi ve yerelleşme açısından önemli gelişme sergilemektedir. Rusya'da kamu yönetiminin yeniden yapılanmasında ve kamu hizmetlerinin sunumunda yerelleşme faaliyetlerini incelemek, üzerinde yeterli çalışma yapılmaması sebebiyle zayıf kalan literatüre katkı sağlayacaktır.

Anahtar kelimeler: Kamu hizmeti reformu, yerindenlik, Rusya, Moy Dokumenti Çoklu Hizmet Merkezleri

JEL Kodları: H11, P27, Z18

Abstract

Today, new public management approaches are generally accepted and widely used. The subsidiarity principle that preceded these approaches is widely accepted and the trends of localization and practices are increasingly affecting the structure and service delivery of public administrations instead of centralized management throughout the world.

The Russian Federation has become a different and interesting country in terms of political and administrative structure and function, with being an important actor in world politics. In the course of the disintegration

of the Soviet Union and the transition from a communist ideology to a liberal democratic structure, Russia has been under the influence of new public administration approaches that are influencing the world. Moy Dokumenti service centers indicate a significant improvement in localization in the providing of the public services. In Moy Dokumenti service centers, it is aimed to present a large number of public services provided by different public administrations in one center and single window. Thus, access to public services shows significant improvement in terms of quality of service and localization. Examining the localization activities in the restructuring of public administration in Russia and in the presentation of public services will contribute to the literature which is weak due to lack of sufficient studies.

Key Words: Public service reform, subsidiarity, Russia, My Documents Service Centers

JEL Codes: H11, P27, Z18

Giriş

Etkinlik, verimlilik, yerellik, yerindenlik, yönetim, katılımçılık, devletin küçülmesi vb. ilkeleri içeren yeni kamu yönetimi anlayışı veya postmodern yönetim yaklaşımları 1980’li yıllardan itibaren yeni bir çağın yönetim ve siyaset boyutu olarak hızla yayılmaktadır. Bu akımdan son derece merkezîyetçi ve katı bürokratik yapıya sahip olan Sovyetler Birliği de dramatik bir şekilde nasibini almış ve yıkılmıştır.

Dağılan Sovyetler Birliği’nin yerine kurulan Rusya Federal Cumhuriyeti’nde ise merkezîyetçilik, hantallık, verimsizlik, aşırı büyümüş kamu bürokrasisi, yaşamın her alanında devlet müdahalesi gibi olumsuzlukları bertaraf etmek; etkinlik, verimlilik, katılımçılık, liberal ekonomi, kamu hizmetlerinin iyileştirilmesi doğrultusunda devamlı olarak reform çabaları gündeme gelmiştir.

Rusya gibi büyük bir ülkenin kamu idaresinde kökten değişim 1990’lardan itibaren başlamış olmakla birlikte, böylesi büyük bir ülke için henüz başlangıç aşaması olarak değerlendirilmelidir. Oldukça sancılı ve çalkantılı geçen kamu yönetiminde reform çabaları, somut ürünlerini ancak 2010’lu yıllardan sonra vermeye başlamıştır. “Moy Dokumenti” çoklu hizmet merkezleri, kamu hizmetlerinin yerelleşmesinde oldukça önemli bir gelişme olarak göze çarpmaktadır.

Subsidiarite (Yerellik) İlkesi

Kavram olarak subsidiarite, yerellik, ikincil durumda bulunma, yardımcıılık sözcüklerinin yerel, ikincil, yardımcı sıfatına sahip olması anlamına gelir. Subsidiarite kelimesinin sözlük anlamı bir eylemi, bir davranışı, bir kişiyi veya bir kurumu güçlendirmeye yarayan, onlara

destek ve yardımcı olan, yedek ve ikincil kavramlarıyla özdeştir (Keleş, 1995: 4).

Hizmette halka yakınlık veya yerellik ilkesi, Aristo'ya kadar uzanmaktadır. Aristo kendi kendine yetebilen sosyal bir örgüt olarak “kent”i vurgulamakla birlikte aile ve köy’ün de kendi kendine yetebilen; ayrı ayrı gereksinimlere karşılık verebilen birimler olduğunun önemini belirtmiştir (Keleş, 1995: 4). Daha sonraki dönemlerde Kalvinistler şehirlerin özerkliğini savunmak amacıyla subsidiarite kavramından yararlanmışlardır. Liberal düşünürler de birey ile devlet arasındaki ilişkiyi açıklama düşüncesiyle subsidiarite kavramı üzerinde fikirler üretmişlerdir (ECHR, 2015: 2). Bu yaklaşımın temelinde, “kişinin kendi yönlendirmesi ve gücü ile başarabileceklerinin ondan alınarak toplumun görevi haline getirilmesinin adaletle bağdaşmayacağı” düşüncesi yer almıştır (Yıldırım, 2014: 132).

Subsidiarite ilkesi, hizmette halka yakınlık, hizmetlerin halka en yakın ve uygun birimler tarafından görülmesi veya hizmete yerellik gibi bir örgütlenme ilkesi olarak da tanımlanmaktadır (Gül ve Özgür, 2004: 167). 1980’li yıllardan itibaren gittikçe önem kazanan ve yaygınlaşan bir örgütlenme ilkesidir ve günümüzde AB hukuk düzeninin en önemli ilkelerinden birisi haline gelmiştir (Zeyrekli ve Ekizceleoğlu, 2007: 30).

Günümüzde yerellik ilkesi “yetki paylaşımı ilkesi,” “yetki ikamesi ilkesi,” “yerindelik ilkesi,” “hizmette halka yakınlık ilkesi” ve “hizmette yerellik ilkesi” gibi anlamdaşları ile birlikte yerel yönetimlerin dayandığı en temel ilke olmuştur (Kurun, 2017: 93). Yerellik ilkesi Avrupa Yerel Yönetimler Özerklik Şartının 4.maddesinde “Kamu sorumlulukları genellikle ve tercihan vatandaşa en yakın olan makamlar tarafından kullanılacaktır. Sorumluluğun bir başka makama verilmesinde, görevin kapsam ve niteliği ile yetkinlik ve ekonomi gerekleri göz önünde bulundurulmalıdır” ifadesi ile yer almıştır (AYYÖŞ, 1992).

Subsidiarite ilkesinin ana fikri, topluma ve aile, yerel topluluklar gibi çeşitli gruplara müdahale etmeyi, ancak bu oluşumların çeşitli gereksinimlerini karşılayamaması koşuluna bağlayan ve bu durumda yapılacak müdahalenin de gereksinimlerin karşılanması derecesiyle sınırlı olmasını içermektedir. Bir bakıma subsidiarite ilkesi, aileden, muhtarlık kurumuna, belde teşkilatından ilçe ve il yönetimine oradan da bölge yönetimine ve merkezi yönetime uzanan çizgide en küçük sosyal birimden başlayarak, bu birimlerin yapabilecekleri işlerde her türlü yetki ve sorumlulukla donatılmasını ifade etmektedir. Büyük ölçekli birimlerin yetki ve sorumluluklarının, mahalle ölçeğindeki

mevcut veya yeni oluşturulacak kurumlar dikkate alınarak yeniden belirlenmesi ve bu yolla yönetimin halka yakınlaştırılması da subsidiarite ilkesi kapsamındadır (Yıldırım, 2014: 135).

Yerellik ilkesi ilk olarak kamu hizmetlerinin sunulmasında yerel yönetimlerin yetkilerini korumakta ve özerk yönetimlerin güçlenmesine katkı sağlamaktadır. İkincisi, kamu hizmetlerinin sunulmasına piyasa güçlerini dahil ederek rekabeti teşvik etmektedir. Üçüncü olarak yetki bölüşümünün rasyonel düzenlenmesini sağlayarak hizmetlerin verimli bir şekilde sunulmasına katkıda bulunmaktadır. Öte yandan yerellik ilkesi devlet erkini sınırlandırmaya çalışmaktadır. Bu açıdan ilke, devlet mekanizmasının giderek merkezileşmesi, hantallaşması ve verimsizleşmesini önleyen bir teminat olarak görülmektedir (Yıldırım, 2014: 132).

Kamu Hizmetlerinde Yerelleşmenin Temelleri

Kamusal mal ve hizmetler çok sayıda ve türde olmakta ve bunların üretilmesi ve sunulması çeşitli nedenlerle kamu yönetiminin farklı yönetim düzeyleri tarafından gerçekleştirilmektedir. Bu sebeple kamusal hizmetlerin idarenin farklı kuruluşları arasında paylaşılması gerekmektedir. Bazı kamusal hizmetlerin faydası tüm kamuya yayıldığından, bazı hizmetleri ise yerel idareler gerçekleştiremediğinden bu hizmetler merkezden karşılanılır.

İkinci Dünya Savaşı sonrasında hâkim olan sosyal refah devleti anlayışında yerel yönetimlere önemli görevler verilmiştir. Örneğin, eğitim, sağlık, konut vb. hizmetlerin büyük bölümü, kent ve mekâna özgü nitelik taşımasından dolayı yerel yönetimlere bırakılmıştır (Zeyrekli ve Ekizceleroğlu, 2007: 32). Kamusal malların bedelini ödemek konusunda istek ve zevkler bölgelere göre değişebilir. Bireyler, refahı daha az maliyetle yakalayabilecekleri yeri seçebilme yetisine sahip olacaklardır.

Yerelleşmenin bir diğer nedeni ise etkinliktir. Etkinlik ilkesine göre, bir kamusal hizmet, onu en etkin şekilde yerine getirecek idareye bırakılmalıdır. Yerelleşme anlayışında bir hizmetin merkezi yönetim yerine birçok yerel yönetim tarafından gerçekleştirilmesi durumunda daha ucuza sağlanabileceği savunulur. Çünkü yerel yönetimler, yerel imkanların daha çok farkında olacak ve daha az zaman kaybına yol açacaktır. Öte yandan bürokratik işlemlerin azalması, sunulan hizmetin çevresel özellik ve koşullarının göz önünde bulundurulması gibi faktörler, etkinliğin artmasına yol açacaktır (Öncel, 1997: 34).

Karar verme süreçlerine katılım, yerel düzeyde, merkezi düzeye göre daha kolaydır. Bu bakımdan yerel yönetimler, demokrasinin daha etkin bir şekilde işlediği kurumlardır. Halk katılımı

ve demokrasi söz konusu olduğunda yerel yönetimlerin dışarıda tutulması mümkün değildir. Siyasi olarak yönetime katılma yerel düzeyde daha canlı ve etkilidir (Eryılmaz, 2016: 128).

Dünyada Yerelleşmenin Önem Kazanması

Subsidiarite (hizmette yerellik) kavram olarak uzun bir geçmişe sahip olmasına rağmen, günümüzde kamu yönetiminin örgütlenmesi ve hizmet sunumunda daha çok önem kazanmıştır. Subsidiarite ilkesi İsviçre, Avusturya ve Almanya gibi modern Avrupa devletlerinin yapılanmalarında önemli bir ilke olmuştur. Subsidiarite ilkesi güncel önemini Avrupa Birliği'nin kuruluş aşamalarında yoğun olarak tartışılması ve kamu hizmetlerinin örgütlenmesinde temel ilke olarak kabul edilmesiyle kazanmıştır (Demir ve Karakütük, 2003: 72). Özellikle Avrupa Birliği'nin kurmanın yarattığı güçlükler ve Birliğin yarattığı merkezileşmenin yarattığı kaygılar, yerindenlik ilkesinin olağanüstü ilgi görmesinin başlıca sebepleri olmuştur (Keleş, 1995: 4).

Geleneksel bakış açısıyla devlet yapısı içinde yerel ve bölgesel yönetimlere ikincil; merkezi yönetime, yani devlete asıl gözüyle bakılmış olmakla birlikte hizmette yerellik ilkesi bunun tam tersini önermektedir. Yerellik ilkesine göre ikincil olan devlettir. Üst düzeyde bulunan otoritenin, (devletin) alt düzeydeki yönetimlerin işlerine karışmasına, ancak o düzeydekilerin bu işleri görememeleri veya yapamayacaklarının kanıtlanması durumunda izin verilir.

Rus Kamu Yönetiminde Yeniden Yapılanma ve Yerelleşme

Rusya'da kamu yönetimi yapısı yüzyıllar süren bir dönemde şekillenmiştir. Çarlık Rusyası döneminde kamu görevlileri istihdamı soylular ve din adamları arasından sağlanırdı. Kamu görevleri kalıtsal olarak babadan oğula geçmekteydi. Kamu görevinde istihdam edilmenin şartları soyluluk, vatandaşlık ve etnik kökenden oluşmaktaydı (Виколов, 2014: 48).

1917 Devriminden sonra kamu yönetimi açısından hedeflenen, Çarlık döneminin yapısını yıkıp; yerine bürokrasisiz, polissiz, düzenli ordusuz ve bürokratik yapıların kaldırıldığı bir devlet biçimi idi (Aktov, 1995: 7) Sovyet döneminde kamu görevine girmenin temel şartı Komünist Parti'nin değerlerine bağlılık olmuştur (Gvozdeva ve Kazakova, 2015: 1). Sovyetler Birliği'nin çöküşü, ideolojinin değişmesiyle birlikte tüm mevzuat yapısı ve organizasyon şekliyle kamu hizmetlerinde de kökten bir değişim gündeme geldi. 2000'li yıllarda ise devlet müdahalesini azaltma, yerelleşme, kamu hizmetlerinde etkinlik ve verimliliği artırma amaçlı bir reform hareketine girişildi.

20. yüzyılın sonlarında sosyalist ülkelerde çok hızlı bir siyasi dönüşüm süreci yaşanmıştır. Bu ülkelerdeki idari reformlar kamusal hizmet kalitesinin artması beklentisi içinde hızlı bir şekilde merkezi yönetim anlayışının terk edilmesi şeklinde gerçekleşmiştir. Ancak kamu yönetimlerinin yeniden yapılanması süreci kamu hizmetlerinin kalitesinin artması sonucunu kolayca getirmedi. Sosyalist rejimlerin yıkılmasının ardından yolsuzluk, kayırmacılık, rüşvet vb. olumsuz sonuçlar uzun bir süre kamu yönetimlerinin başlıca sorunları olageldi.

Sovyetler Birliği'nin 1991 yılında dağılmasından sonra yerine Rusya bağımsız bir devlet olarak ortaya çıkmıştır. Sovyet sonrası dönemde ilk yapılan sosyalist sistemden, kapitalist sisteme geçmek olmuştur. Bu dönemde Rusya'nın ekonomi politikaları ve kamu hizmetleri reform sürecinde batılı kuruluşlar ve neo-liberal iktisatçılar önemli etkide bulunmuşlardır. (Orhan ve Çobanoğlu, 2015: 53).

Sovyetler Birliği döneminde merkezden yönetilen bir ekonomi mevcuttu. Piyasa ekonomisi yoktu, devlet aygıtı merkezden yönetilen bir ekonomiye sahipti ve katı bir denetim ve bürokratik yönetim uyguluyordu. Bu dönemde devlet, arazi mülkiyetinin temel sahibiydi. Tam bir özel mülkiyetin olmaması ve mülkiyetin ayrılamaz olması, idari yapının bünyesinde toplanan güçlerin ayrılamamasını sağlıyordu. Sosyal, ekonomik ve siyasal olguların tek bir hâkimiyet altında toplanması demokratik yönetim sistemi ve piyasa ekonomisi için bir sorun teşkil ediyordu. İktisadi sistemin hantal bir bürokratismi içermesi, ekonomik problemlerin çözülmesi aşamasında kurumsal bir hantallaşmaya sebep olmaktaydı (Gaidar, 1996: 1). Sovyet sonrası dönemde Rusya'da kamu hizmetleri reformu birkaç aşamada gerçekleşmiştir. İlk aşama 1990'lı yıllarda gerçekleşmekle birlikte bu dönem bir tür uyumsuzluk ve durağanlık dönemi olarak bilinmektedir (Inkina, 2013: 3)

1992-1996 Dönemi

Komünist Partinin tekel niteliğindeki yönetme yetkisinin kaldırılmasından sonra devlet aygıtı dağıldı. Kamu yönetiminin örgütsel yapısı, personel sistemi ve eğitiminde büyük bir çöküş yaşandı. Bu duruma karşılık, Rusya federasyonunun yeni kamu hizmet teşkilatlanmasının oluşturulması, verimlilik ve etkinliğin arttırılması, liyakate dayalı personel rejimi, yolsuzlukla mücadele, Kamu Yönetimi Enstitüsü'nün kurulması, merkezîyetçi yapının ademi merkezîyetçi şekilde düzenlenmesi gibi konularda çeşitli girişimlerde bulunuldu. Bu girişimlerin çoğu kâğıt üzerinde kaldı ve çıkarılan yasalar uygulamada başarılı olmadı (Gvozdeva ve Kazakova, 2015: 18). Kamu hizmetini ve örgüt yapısını yeniden düzenleyen 1995 tarihli "Kamu Yönetimi

Temel Yasası” çıkarılmasına rağmen sağlıklı bir şekilde uygulanamadı (Konov, 2006: 1).

1997-1998 Dönemi

Bu dönemde Devlet Başkanı Yeltsin inisiyatifinde yeni bir kamu yönetimi reformuna girildi. Reform kapsamında “devlet hizmeti” anlayışından “halka hizmet” anlayışına geçilmesi, kamu hizmetlerinde açıklık ve şeffaflığın sağlanması, vatandaşların devletin baskı ve keyfi uygulamalarına karşı korunması, liyakat sisteminin uygulanması, kamuda siyasi ve idari makamların ayrılması, devletin küçülmesi ve sivil toplum kuruluşları ile vatandaşlara daha fazla alan açılması, kamu hizmetinde müşteri odaklılık, kamu yönetiminde etik anlayışın geliştirilmesi ve kamu görevlileri etik kurallarının oluşturulması gibi konular yer almaktaydı. Bu dönemde federe ve özerk birimlere çok fazla özerklik verildiği, bunun da siyasi bütünleşmeyi olumsuz etkileyeceği eleştirileri oldukça yaygın olarak yapıldı. Reform çabaları içinde bazı yasalar çıkarılsa da o dönemde ekonomik ve siyasi sorunlar bu reform çabasının da başarısız kalmasına yol açtı (Оболонский, 2011: 407).

1999-2000 Dönemi

Bu dönemde ekonomik ve sosyal yaşamdaki tüm başarısızlıklardan kamu görevlileri sorumlu gösterildi. Bu dönemde Vladimir Putin’in kazanacağı başkanlık seçiminin en büyük gündem konusu tekrar kamu yönetimi reformu oldu. Ülke ekonomisinin kötü durumda olması sebebiyle kamu hizmetlerinde reform için mali kaynak sağlanamadı. Ancak kamu personel rejiminde “merit sistem”¹ temelinde düzenlemeler yapıldı. Bu dönemde yaşanan bütünleşme endişesinin de etkisiyle kamu hizmetlerinde yerleşme süreci yerini, merkezileşme eğilimine bıraktı. Federal birimler ve diğer yerel birimlere bırakılan kamu hizmetleri tekrar merkezi teşkilatlarda toplanmaya başlandı ve devlet yapısında korporatist tutumlar ön plana çıktı. (Gvozdeva ve Kazakova, 2015: 28).

2002’den Sonraki Dönem

Rusya’da kamu hizmetlerinin düzenlenmesine yönelik reform sürecinin sonuncusu 2002 yılında “2003-2006 Dönemi Federal Reform Programı” ile başladı (RG, 2002). Bu program çerçevesinde kamu yönetimi organizasyonu, kamu hizmetleri, kamu personel rejimi ve

¹ Merit sistem, kamu yönetiminde kayırmacılık veya yağmacılık (spoil) sistemine tepki olarak kamu görevlerine atama ve terfilerde başarı ve liyakat esasına göre atama yapılmasını öngören personel sistemidir (Öztürk, 2002:130)

yerel yönetimlerle ilgili pek çok yasa çıkarıldı. Bu dönemde kamu hizmetleri kapsamında kamu görevlilerinin atamalarında rekabet sistemi getirilmesi, kamu görevlilerinin görev tanımlarının ve yetkinliklerinin açıkça belirlenmesi, kamuda sözleşmeli personel uygulaması ile esnek istihdam ve özel sektör-kamu sektörü arasındaki geçişkenliğin mümkün kılınması, personel rejiminde performans kriterlerinin getirilmesi, etkinlik ve verimlilik temelinde dağıtılacak ödül fonunun kurulması, çıkar çatışmalarının önlenmesine dair düzenlemeler, kamu personelinin çalışma mevzuatından kaynaklanan uyuşmazlık çözümlenme prosedürleri gibi düzenlemeler ortaya konmuştur.

Reform döneminin kamu yönetimine yönelik düzenlemeleri 2003 yılında, “2003-2004 Dönemi İdari Reformun Uygulanmasına Dair Önlemler” isimli Başkanlık Kararı ile başlamıştır. Bu kapsamda devlet fonksiyonlarının daha düzenli olmasına yönelik yeniden gözden geçirme sürecine gidilmiştir. Bu gözden geçirme iki ana başlık altında toplanabilir. İlki, temel kamusal hizmetleri belirlemek, farklı kamu idarelerinde tekrarlayan yetki ve görevleri elemek, gereksiz ve uygulama imkânı bulunmayan işleri belirlemek, merkezi yönetimden diğer kuruluşlara aktarılması gereken işlevleri belirlemekten oluşmaktadır. İkinci başlık atında ise kamu yönetiminin işlevleri üç işlev türü halinde tanımlanmıştır. Bunlar, kural oluşturma işlevi, kuralları koruma işlevi (enforcing of rule) ve kuralları uygulama işlevinden oluşmaktadır. Bu düzenlemeye gidilmesinin altında yatan neden, “bir kamu kurumu hem kuralı kendisi koyar, bunun uygulamasını kendisi yapar ve kuralın doğru uygulanıp uygulanmadığını yine kendisi kontrol eder ise, sonuçta kontrolsüz bir takdir yetkisine sebep verir ve yozlaşma ve etkinsizliğe yol açar” düşüncesi olmuştur (Konov, 2006: 3).

Bu dönemde kamu hizmetlerine dair standartların özenli bir şekilde tanımlanması oldukça önemli bir gelişme olarak göze çarpmaktadır. Bu doğrultuda ilk olarak nüfus ve ikamet kaydı, emlak alım satımı, kimlik ve pasaport gibi vatandaşların temel anayasal hak ve özgürlüklerini etkileyen en önemli kamu hizmetleri tespit edilmiştir. Akabinde bu hizmetlerin kalite ve sunumuna dair standartlar geliştirilmiştir. Bu standartlar hizmet talep edenlerin kaydının yapılması, hizmet sunumu için gerekenler, hizmet sunumunun reddedileceği durumların gerekçeli olarak açıklaması, hizmetin sunulacağı çalışma saatleri ve yeri gibi unsurları içermektedir. Bu düzenlemenin amacı, hizmet sunumunda keyfiyeti, işlerin süruncemede bırakılmasını, yolsuzluğu ve kırtasiyeciliği önlemek ve hizmet

sunumunu kullanıcı dostu hale dönüştürmek olarak açıklanmıştır (Zakon, 2018).

Yerel Yönetimler Reformu

2000’li yıllarda Putin döneminden itibaren Rusya’da iki farklı boyutta ve iki zıt yönde gelişme gözlenmektedir. Siyasi boyutuyla Federe, özerk ve yerel birimlerin siyasi özerkliklerinin kısıtlandığı siyasi merkezîyetçilik eğilimi gözlenmektedir. Rusya’nın çeşitli bölgelerinde ayrılıkçı taleplerin giderek yükselmesi, Çeçenistan’da görüldüğü gibi silahlı boyut kazanması, Tataristan’ın ancak çok büyük ödünlerle Rusya içinde kalmasının sağlanabilmesi, bütünleşme endişelerinin yükselmesine yol açmıştır. Dağılma korkusu ise ademi merkezîyetçilik düşüncesinin zayıflamasına ve Yeltsin dönemindeki “aşırı” yerelleşmeye tepki olarak merkezîleşme eğilimlerine sebep olmuştur.

Öte yandan kamu hizmetlerinin sunulmasında demokratik ve katılımcılık boyutları ihmal edilse dahi, etkinlik ve verimlilik açılarından yerelleşme çabaları hız kaybetmemiştir. Kamu hizmetlerinin sunumunun Sovyet döneminden kalma katı ve merkezîyetçi devlet yapısıyla mümkün olmadığı, yeni kamu yönetimi yaklaşımlarının benimsenmesi gerektiği Rusya’da genel kabul görmüştür. Kamu hizmet sunumunda, hizmetlerin merkezi teşkilat dışındaki kuruluşlara devredilmesi, özelleştirme, taşra kuruluşlarına yetki devri, örgüt içinde hiyerarşinin alt kademelerine yetkiler verilmesi, kamu idarelerinin taşra ve semt düzeylerinde hizmet sunumu için birimler oluşturması, işlevsel boyutuyla yerelleşme eğiliminin sonuçları olmuştur.

2001’den sonra yapılan kamu yönetimi reformları siyasi merkezîleşme doğrultusunda olmuş; kamu yönetiminde teknokratlaşma, bürokratik örgütlerin hiyerarşikleşmesi ve merkezi kontrolün gücü artmıştır. Putin, kaos ve kargaşa ortamından çıkmak için Yeltsin döneminde aşırı artmış olan federal bölgelerin güçlerini tekrar merkezde toplamaya başlamıştır. Özerk bölgelerle ayrı ayrı yapılan sözleşmelerle oluşan “müzakereci federalizm”den federe bölgelerin özerkliğinin anayasa tarafından belirlendiği “anayasal federalizm”e geçilmiştir (Иванов 2008: 24). Reformlar devlet yapısının işlevsel ve idari reorganizasyonu ile daha etkin ve sorumlu olmasını amaçlamıştır (Inkina, 2013: 6).

2003 yılında yerel yönetimleri düzenleyen Kanunla tüm ülkede tek tip ve evrensel bir yerel yönetim sistemi hedeflenmiştir. Belediye bölgeleri ve belediyeleri oluşturan yerleşim yerlerinden oluşan iki katmanlı bir yapı oluşturulmuştur. Ayrıca üçüncü bir belediye türü olan

“kent bölgeleri” de (gorod okrug) illerin belediye alanlarının dışında kalan bölgeleri kapsamaktadır. Yeni yerel yönetim yasasıyla belediyelerin sayısı 2006 yılında iki mislinden fazla artarak 11.957’den 24.208’e çıktı (Ross, 2007: 193).

2003 yılında çıkan yerel yönetimler hakkındaki yasa’da, Putin dönemiyle başlayan bütünleşme endişesiyle siyasi merkezileşme gözlemlenmektedir. Çoğu Avrupa ülkesinde var olan yerel yönetimlerin çeşitliliği, tektip yapıda olmamaları, çoğu yerel yönetimin kendi organlarını, yapılarını kendilerinin belirlediği, kendi tüzüklerine (anayasalarına) sahip olmalarına benzer bir çeşitlilikte olan Rusya yerel yönetimleri bu reformla Türkiye’dekine benzer şekilde tektipleşme getiren yasal düzenlemeye konu olmuş ve tüm yerel yönetimleri kapsayan federal yasalar çıkarılmıştır. Ancak öte yandan etkinlik ve verimliliğin sağlanması amacıyla her idari kurum ve kademedeki görev ve yetki dağılımının açıkça belirlenmesi, görevlerin yerine getirilmesi için gereken yeterli mali ve idari kaynak temini, yerel yönetimler ve federe bölgeler arasında adil gelir dağılımının sağlanması, yerel yönetimlerin karar organlarının toplantılarına vatandaş katılımı (publiçniye sluşaniya), vatandaşlarla toplantı ve vatandaş konferansları, apartman, toplu konut ve sitelerde özyönetim şeklinde teşkilatlanma, yerel özerkliğe sahip tüzel kişilik sağlanması ve vatandaş girişimi gibi doğrudan demokrasi uygulamaları da uygulamaya konmuştur (Zakon, 2003).

1990’lı yıllarla kıyaslandığında 2003 düzenlemesi yerel yönetimlere daha kapsamlı ve bağlayıcı görevler yüklemiştir. Yerel yönetimler daha fazla görev ve mali kaynağa sahip olmuştur. Ancak bunlar zorunlu ve federal hükümet tarafından finanse edilen görevlerdir. Yerel yönetimlere verilen daha çok yetki ve kaynak, onların özerkliklerini arttırmamış; aksine onları engelleyen ve federal ve bölgesel idarelerin daha çok denetimine sokan bir görünüm ortaya çıkarmıştır.

Günümüzde görece iyileşmiş kamu hizmetleri düzeyine ulaşılmasını sağlayan son süreç, 2005 yılında Ekonomi Bakanlığının idari düzenlemelerinin koordinasyonu ile görevlendirilmesiyle başlamıştır. Çalışmanın ilk yılında 90’a yakın idari düzenleme geliştirildi ve 2012 yılına kadar hem bölgesel hem de federal düzeylerde tamamlandı. Düzenlemelerin şekillenmesi basit olmaktan uzak ve oldukça karmaşık ve zor oldu. Her kurum kendi menfaatlerini savundu ve süreçlerin basitleştirilmesine ve güçlerinin azalmasına karşı direndiler.

Düzenlemeler sayesinde Rusya’da sivil toplum ilk kez bürokrasinin vatandaşlara karşı sorumluluklarını ve yükümlülüklerini

içeren açık ve anlaşılabilir bir liste ve uygun kalitede hizmet talep etme hakkını elde etmiş oldu. Düzenlemelerle kamu görevlilerinin hareket serbestisi ve kamu gücünü yorumlama güçleri sınırlandı. Vatandaşlar ilk kez kamu görevlilerinin işlemlerine karşı yargı dışı yollarla da itiraz edebilme hakkına kavuştu (Barabashev ve Klimenko, 2017: 34).

Düzenlemelerin geliştirilmesinde kurum içi prosedürler, müşteri-vatandaşlarla olan dış ilişkiler, işlemlerin basitleştirilmesi, maliyetlerin düşürülmesi ve konforlu bir ortam sağlanmasına odaklanıldı. Kamu hizmetlerinin kalitesinin geliştirilmesi gerekliliği, hizmetlerin makul sürelerde sunulması, müşterilere anlaşılabilir bilgi sunulması, prosedürlerin kısaltılması ve bekleme sürelerinin azaltılması ve bekleme alanlarının konforlu bir şekilde düzenlenmesi kriterlerine dayandırılmıştır. Bu servis kalitesi parametrelerine, bilgi iletişim teknolojilerinin de yardımıyla “Moy Dokumenti” (belgelerim) adı verilen semt merkezlerinde başarılı bir şekilde ulaşılmıştır.

MOY DOKUMENTİ Çoklu Hizmet Merkezleri

Rusya'nın yerel yönetim yapısı 2000'lerin başında standartlaştırma çabalarına rağmen, federal yapıda olması ve farklı nitelikte bölgesel birimler olması sebebiyle oldukça karmaşıktır. Rusya Federasyonu 83 idari birimden oluşmaktadır. Ancak bunlar da yapı ve özerklik olarak oldukça önemli farklılıklara sahiptir. 83 idari birim içinde atanmış yönetici ile yönetilen ve yerel yasama organlarına sahip 46 İdari Bölge (oblast), kendi anayasası ve parlamentosu olan 21 özerk nitelikte Cumhuriyet, Oblastlara benzeyen atanmış yöneticilerce (vali) yönetilen ve tarihsel olarak oluşmuş olan 9 Kray, etnik azınlıklar temelinde oluşturulan ancak daha sonra statüleri idari bölge statüsüne yükseltilmiş olan 4 Özerk Bölge, esasen Oblast olarak kabul edilen 1 Yahudi Özerk Bölgesi, diğer federal birimlerle eşit temsil hakkına sahip olan Moskova ve St. Petersburg'dan (Kırım'ın Rusya'ya katılmasından sonra Sivastopol'da bu statüye alınmıştır) oluşmaktadır.

Kamu hizmetleri, tek başına merkez tarafından, federe birimlerle işbirliği içinde ve tek başına federe birimler tarafından yerine getirilecek işlevler olarak tasnif edilmiştir. Merkez (Federal Yönetim), belirli istisnai konulardaki yetkileri kendisine ayırmıştır. Bunlar; Rusya Anayasası ve federal yasaların düzenlenmesi, iç sınırların, suların ve hava alanları sınırlarındaki değişiklikler, para basımı, vergi konması, gümrük, merkez bankası, enerji politikaları, ulaşım ve iletişim, silah üretimi, dış politika, savunma ve güvenlik politikası ve Rusya'nın dış ekonomik ilişkilerinden oluşmaktadır. Moskova, hem şehir hem federe birim statüsünde olduğu için hem yerel hem de eyaletler tarafından görülen hizmetleri görmekle yetkilidir (Akhundova, 2014: 52).

Rusya'da “tek durak büro” (one stop shop) ilkesine uygun olarak faaliyet gösteren kamu hizmet birimleri, sadece belirli hizmetleri değil, mümkün olan en çok çeşitte kamusal hizmeti sunan semt hizmet merkezleri olarak tasarlanmıştır. Ekonomi Bakanlığı inisiyatifinde yürütülen reform programı kapsamında kurulan Moy Dokumenti merkezleri ilk kurulmaya başlandığı 2007 yılına sadece 16 pilot birim olarak açılmışken, günümüze sayıları 3000’i aşmış merkez içine hizmet veren bankoların sayısı 40.000’e ulaşmış ve ülke nüfusunun %96’sını kapsamıştır.

Moy Dokumenti merkezleri 170 civarında Federal, bölgesel ve belediye hizmetini sağlamaktadır. Bu hizmetlere yeni doğan bebeklerin nüfus kaydının yapılması, pasaport talebi, çocukların anaokuluna kaydedilmesi, sigorta ve vergi kaydı yapılması, ikamet kaydı örnek olarak gösterilebilir. Ancak sunulan hizmet sayısı sabit kalmamakta ve devamlı olarak artmaktadır. Örneğin 2017 yılında ehliyetlerin değiştirilmesi ve biyometrik pasaport verilmesi hizmetleri de Moy Dokumenti merkezlerinde sunulmaya başlanmıştır (ваш контроль, 2017: 1).

Moy Dokumenti hizmetlerinin doğumdan itibaren sunulması düşünülmektedir. Halihazırda bir bebek doğduğunda ailelerin doğum sertifikası, bir adrese kayıt edilmesi vb. gibi 18 farklı işlem için 19 farklı başvuru yapması gerekmektedir. Ancak bu işlemler Moy Dokumenti kapsamına alındığında tek bir işlem ve tek bir başvuru ile bulunulan semtte tamamlamak mümkün olacaktır.

İşlemlerin tamamlanma ve talep edilen belge ve ruhsatların verilmesinde hizmetlerin tamamlanma süreleri 18 dakika ile 55 dakika arasında sürmektedir. Ancak Devlet Başkanı Vladimir Putin’in belirlediği “en fazla onbeş dakika” hedefine 2018 yılı içinde ulaşılacağı düşünülmektedir (ваш контроль, 2017: 1).

Vatandaşların sunulan hizmetlerden memnuniyet dereceleri hem merkezlerde bulunan elektronik değerlendirme cihazlarıyla, hem de “vashkontol.ru” (sizin denetiminiz) internet sitesi ile ölçülmektedir. Moy Dokumenti çoklu hizmet merkezlerindeki memnuniyet, diğer kamu idarelerine göre oldukça yüksektir. 1: en kötü ve 5: çok iyi skalasında, 4 iyi ve 5 çok iyi değerlendirmesi, 2017 itibariyle %95’in üzerine ulaşmıştır. Bu durum vatandaşların semtlerindeki merkezlerde pek çok sorununu bir seferde çözebildiği ve sadece ikamet ettiği yerde değil de herhangi bir merkezde hizmet alabildiği için anlaşılabilir bir durumdur (Ваш контроль, 2017: 1).

Hizmet kalitesini arttırmak ve motivasyonu teşvik etmek amacıyla 2016 yılında yapılan “en iyi çok hizmetli merkez” yarışmasında 20’den fazla bankoya sahip merkezler içinde Ufa,

Derbent ve Voronej kentleri; 20'den az banko ile hizmet sunan merkezler arasında ise Vladivostok, Bratsk ve Orichevski şehirleri kazanmıştır.

Moy Dokumenti çoklu hizmet merkezlerinin başarısı 1990'ların ortalarında başlayan ve siyasi iktidarların ısrarcı olmalarına rağmen bir türlü başarılı olamayan ve yaz-boz şeklinde ilerleyen kamu hizmet reformunun nihayetinde başarılı bir somut ürünü olarak kritik önemdedir. Rusya'da kamu hizmetleri reformu literatürü incelendiğinde (Petrov vd, 2010; Konov, 2006; Turgel, 2008; Mokeev, 2011; Ross, 2017; Gvozdeva ve Kazakova, 2015; Aarvevaara, 1999; Parison, 2000) Sovyetlerin dağılıp; Rusya'nın kurulmasından itibaren kamu hizmetleri reformuna büyük önem verildiği, ard arda reform politikalarının geliştirildiği, yanlış planlama, tecrübe, bilgi eksikliği, mali kaynak eksikliği, ekonomik krizler ve siyasi çalkantılar sebebiyle yine ard arda başarısızlıklar olsa bile reform düşüncesinde ısrarlı olduğu görülmektedir.

Sonuçta Moy Dokumenti kritik önemde başarılı bir kamu hizmeti reformu ürünüdür. Kritik önemi, hizmet merkezleri sisteminin sadece kurumsal başarısından kaynaklanmamaktadır. Bu hizmet merkezlerinin başarısız olmasına bahane ve açık bırakmayacak şekilde yasal mevzuat düzenlenmiş, gerekli altyapı, mali kaynaklar temin edilmiş, liyakate dayalı ve sözleşme usulü personel temini ve eğitimi getirilmiş, merkezlerin hizmet kapasitesini olağanüstü artıracak şekilde bilgi iletişim teknolojileri adapte edilmiştir. Bu şekilde Moy Dokumenti merkezlerine bağlanan kamu idareleri ve hizmet sayıları gittikçe artmaktadır. Bu merkezlerin dinamizmi, kendilerine bağlanan diğer kamu kurumlarının da kendilerini bu merkezlere uydurmaları için kapasitelerini arttırma ve geliştirme doğrultusunda motive etmekte ve böylece bu merkezlerle bağlantılı tüm kamu idarelerini gelişmeye zorlayan bir momentum yaratmaktadır. Örneğin Moy Dokumenti merkezlerinde gerekli şartları temin eden vatandaşların talep ettikleri hizmeti alamamasının mazereti yoktur. Bu prensip, talep edilen hizmete göre hizmet merkezinden sağlık, eğitim, nüfus veya belediye idarelerine zincirleme yansımakta ve bu kurumların da bürokrasi, hantallık, bugün git-yarın gelcilik gibi sorunlarını çözmeye zorlamaktadır.

Moy Dokumenti Moskova

Moskova kenti ve çevresi bir tür federal bölge olarak düzenlenmiştir ve doğrudan Başkan tarafından atanan vali tarafından yönetilmektedir (Akhundova, 2014: 44). 2017 yılı itibariyle 12.190.000 nüfusa sahip olan Moskova, 10 idari bölgeye ayrılmıştır. Kent

genelinde 123 yerel yönetim birimi vardır. Moskova Şehir Hükümeti, yüksek yürütme organıdır. Yasama Organı, 35 vekilden oluşan Şehir Duması'dır (Mos.ru, 2018).

Moskova'da Moy Dokümenti çok fonksiyonlu hizmet merkezleri Moskova Şehir yönetiminin 2014 tarihli "Devlet Hizmetlerinin Sağlanması Çok Fonksiyonlu Merkezler Yapılması Hakkında Düzenleme" ile kurulmuştur (Zakon, 2014). Düzenleme "Kamu ve Belediye Hizmetlerinin sağlanmasının Organizasyonu" isimli 2010 yılında çıkarılan Federal Yasa ve 2014 yılında çıkarılan "Devlet² ve Belediye Hizmetlerini Sağlayan Çok Fonksiyonlu Merkezlerin Faaliyetlerinin Düzenlenmesi"ne dair Hükümet Kararına dayanmaktadır. Bu çok fonksiyonlu hizmet merkezleri ilgili kurumlarla işbirliği içinde Federal yürütme organları, bütçe dışı fonlar, Moskova yönetimi ve onun alt birimlerinin sunduğu hizmetleri tek merkezde sunacaktır (Правительства, 2014).

Bu merkezlerin Moskova Şehri içinde bütün semtlerde ve coğrafi olarak kolayca ulaşılacak şekilde ve merkez başına düşecek nüfus hesaplanarak kurulması düzenlenmiştir. Günümüzde Moskova'da 123 semt merkezi faaliyet göstermektedir. Ayrıca bu merkezlerin ülkenin diğer idari bölgeleriyle işbirliği içinde olmasının sağlanmasıyla, başka bölgelerde ikamet edenlerin de hizmet almaları mümkün olmaktadır (MD, 2018).

Çoklu hizmet merkezlerinde sunulan hizmetler, emeklilik, su faturası, sigorta, sağlık, nüfus, tapu vb. çok çeşitli olmakla birlikte çalışanlar her türlü hizmeti sunmak üzere eğitilmişlerdir. Bu çoklu uzmanlığa sahip kadrolar "evrensel uzmanlar" (Universalnımi Spetsialistami) olarak tanımlanmıştır. Evrensel uzmanlar kendilerine gelen talep ve başvuruları kabul edip, işlemleri yerine getirip hizmeti sunmakla yükümlüdür (Правительства, 2014). Moy Dokümenti merkezleri, talep edilen hizmet veya belge için gereken işlemlerin yapılması, talep edilen kamu hizmetinin hazırlanıp sunulması, başka kurumların tekeline bırakılmamış olan tüm kamu hizmetlerinin sunulmasından sorumludur. Öyle ki bu merkezlerdeki görevliler

² Türkçede "kamu hizmeti"nin karşılığı olarak Rusçada "devlet hizmeti" (gosudarstvennii uslug) olarak yer almaktadır. İdarenin sunduğu hizmetlerde "Obşestvennosti" (Kamu) kelimesi kullanılmamaktadır. Sivil servis (Civil Service) kavramına denk gelen "Grajdanskaya uslug" deyimine ise literatür ve düzenlemelerde nadiren rastlanmaktadır. Bu durum Anglosakson yönetim kültüründe "Government" (hükümet) kavramının ön planda olmasına karşın Kıt'a Avrupasında "Devlet'in ön planda olmasına benzemektedir. Türkiye'de de idari ve siyasi kültürde devlet ön planda olmasına rağmen, son dönemlerde hükümet ön plana çıkmaya başlamış; gündelik yaşamda devlet hizmeti deyimini yerine kamu hizmeti ve sivil hizmetler deyimleri yaygınlaşmaya başlamıştır. Rusya'da ise devlet hala ön plandaki yerini korumaktadır.

kendilerine gelen ve sunulması mümkün olan her talebi, sunmak zorundadır. Bu talep adres sormak veya yemek tarifi de olsa görevliler bu talebi bilmiyorlar ise dahi öğrenmek ve talep edene sunmak zorundadır³.

Moy Dokumenti Merkezlerinde Sunulan Hizmetler (MD, 2018).

Moskova Şehri Çoklu hizmet semt merkezlerinde sunulan hizmetlerin sayısı gün geçtikçe artmaktadır. 2018 yılı itibariyle bu hizmetler şunlardır:

- ✓ İçişleri bakanlığının sunduğu, iç ve dış pasaport verilmesi, ikamet, göç ve nüfus kayıtları
- ✓ Tapu Kadastro işlemleri, gayrimenkul alım satım, tescil işlemleri
- ✓ Tüketici haklarını koruma ve Refahı Geliştirme Federal İdaresi (Rospotrebnazor). Tüketici haklarının korunması, şikayetlerin incelenmesi, salgın hastalıkların önlenmesi, ilaç reçetelerinin düzenlenmesi, sıhhi denetim vb.
- ✓ Adli Kefalet icra daireleri hizmetleri.
- ✓ Emeklilik Fonu, emeklilik işlemleri.
- ✓ Zorunlu sağlık sigortası, sağlık sigortası poliçe işlemleri ve bu kapsamda muayene, tedavi vd. işlemler.
- ✓ Federal Vergi Dairesi hizmetleri. Vergi Numarası almak, vergi mükellefi olmak, vergi harç yatırmak ve diğer tüm vergi işlemleri.
- ✓ Federal Emlak İdaresi hizmetleri (Rosumışestvo). Kamu gayrimenkulünün satışı, kiralanması, özelleştirme işlemleri, el konulan malların satışı.
- ✓ Çalışma, Sosyal Güvenlik ve Nüfus Bakanlığı. Doğum ve çocuk yardımları, engelli ve emekli ödemeleri.
- ✓ Çalışma ve Sosyal Koruma İdaresi. Üç yaşın altındaki çocuklara yemek maliyetindeki artışların telafisi ödemeleri, üç ve daha fazla çocuk sahibi ailelerin yaşam maliyetlerinin artması nedeniyle aylık tazminat verilmesi (beş ve daha çok çocuklu ailelere daha yüksek; 10 ve daha çok çocuklu ailelere de daha yüksek), her doğumda doğum yardımı, çocuk kıyafeti yardımları, koruyucu aile ve evlat edinme yardımları, tek emekli geliri olan ailelere yapılan yardımlar, aşılama sebebiyle ölüm veya hastalık vakalarının tazminatları.

³ 15.1.2018 tarihinde Moskova, Mitinyo semti Moy Dokumenti merkezinde enformasyon görevlisiyle yapılan mülakat. “Müşteri-vatandaşlara imkansız olmayan her türlü talebine hayır cevabı vermeyi yasaklayan talimat, üzerinde ısrarla durulan konulardan biridir”.

- ✓ Kentsel Emlak İdaresi. Kamu gayrimenkullerinin özelleştirilmesi, arazi kiralınması, kullanılmasına izin verilmesi, arsa ve bina işlemleri, toplu konutların inceleme projeleri.
 - ✓ Çevre Yönetimi ve Çevre Koruma İdaresi. Çevre koruma faaliyetleri, atık yönetimi, amatör ve sportif balıkçılık, doğal ve yeşil alanların korunması, planlanması, idaresi, çevre denetimi, yeşil alanların kayıtlarının tutulması.
 - ✓ Enformasyon Teknolojileri İdaresi. Bilgi teknolojileri, telekomünikasyon ve iletişim alanlarında kamusal programların geliştirilmesi ve uygulanması.
 - ✓ Moskova Şehri Ana Arşiv İdaresi.
 - ✓ Moskova Şehri Sicil Yönetimi. Vatandaşların evlenme, boşanma vb. medeni durumlarıyla ilgili işlemlerinin kaydı, yurtdışındaki evlenme, boşanma vb. işlemlerin kaydı ve belge düzenlenmesi işlemleri.
 - ✓ Moskova Konut Denetim İdaresi. Çok katlı binaların yönetimi, gözetimi, ruhsatlandırılması, binaların yeniden düzenlenmesi, geliştirilmesi, bakım, onarım işlerinin düzenlenmesi ve denetlenmesi.
 - ✓ Moskova Otopark Alanları İdaresi. Park alanlarının düzenlenmesi, park ücretlerinin ödenmesi, park alanı kiralınması.
 - ✓ Moskova Kentsel Teknik Envanter İdaresi. Kadastro çalışmaları, konut teknik kimlikleri, düzenlenmesi, Jeodezi işlemleri, adresleme ve numaralandırma, gayrimenkul değerlendirme hizmetleri.
 - ✓ Moskova Sosyal Kayıt. Sosyal yardım, kredi kartı, ulaşım ücreti ödeme, indirim, sağlık muayenesi ve randevu alma, vb. imkanlar sunan “Moskova Sosyal Kart” hizmeti.
 - ✓ Sivil Savunma, Acil Durum ve Afet Yönetimi İdaresi.
 - ✓ Doğum, Ölüm ve Babalık kayıtları.
- olmak üzere 179 kamu hizmeti ve 200’den fazla ruhsat, kimlik pasaport vb. 200’den fazla doküman verilmektedir. Bu merkezlerde sunulan hizmetler gittikçe artmaktadır (Cainform, 2018). Moskova Şehrinde 132 mahallede (Mikrorayon) Moy Dokümanı çoklu hizmet merkezi faaliyet göstermektedir.

Hizmete Erişimde Konfor ve Kolaylık

Kamu hizmetlerinin sunulduğu mekanlar “devlet daireleri” bütün dünyada soğuk, kasvetli, bakımsız, rahatsız ve sıkıcı ortamlar olarak bilinir. Özellikle Sovyet döneminde bu durum devlet daireleri

için oldukça karakteristik bir özellik olagelmıştır. Ancak Rusya'da kamu hizmetlerinin yerleşmesi tartışmalarında ve yasal düzenlemelerde hizmet sunulan mekanların konforlu olması özellikle üzerinde durulan bir konu olmuştur. Moy Dokumenti hizmet merkezlerinin kurulması aşamasında yapılan tartışmalarda ve yasal altyapı düzenlemelerinde ve otoritelerin beyanlarında kamu hizmeti sunulan mekanların, konforlu, cazibeli, itici olmayan, bulunulmaktan rahatsızlık duyulmayan, çeşitli imkanların sağlandığı mekanlar olması gerektiğine dair istikrarlı bir irade sergilenmiştir (md.mos.ru, 2018).

Bu doğrultuda hizmet merkezleri buradan hizmet alan vatandaşların gereksinimleri ve rahatlarını karşılamak üzere dizayn edilmiştir. Çoklu hizmet merkezlerinde hizmet bankalarının yanında sıra numarası alınacak makinalar, ödeme yapılacak banka şubeleri veya bankomat cihazları, halkın serbest kullanımına açık ve internet erişimi olan bilgisayarlar, su, çay, kahve makinaları, çocuk oyun odaları, fotokopi makinaları, hemen her konuda bilgi alabilecekleri enformasyon masası ve görevlileri yer almaktadır.

Moskova Mitinyo semti (miktorayon) Moy Dokumenti çoklu Hizmet Merkezi Hizmet Bankaları.

Mitinyo semti Moy Dokumenti merkezi 72 banko ile hizmet vermektedir. Banko görevlileri eğitim sürecinden sonra tapu, nüfus, pasaport vb. bütün hizmetleri sunabilecek kapasiteye ulaşmaktadırlar.

Vatandaşların kullanımına açık internet bağlantısı olan bilgisayarlar. Sadece hizmet almak amacıyla değil; vakit geçirmek, herhangi bir şey araştırmak amacıyla olan vatandaşlar da merkezdeki bilgisayarları kullanabilmektedir. Herhangi bir kısıtlama yoktur.

Bilgisayar sıralarının sol yanında bankomat makineleri yer almaktadır. Hizmet karşılığı ödemeler mekân içinde yer alan bu bankomatlardan yapılmaktadır. Bu çoklu hizmet merkezlerinde hizmet karşılığı ödemelerin anında yapılabilmesi için genellikle bankaların şubeleri bulunmaktadır. Yine merkezler içinde ödeme ve diğer bankacılık işlemleri için bankamatik makineleri yer almaktadır. Merkez içinde banka şubesi imkânı yok ise, lokasyonlar banka ile komşu olacak şekilde düzenlenmektedir. Örneğin Krilatskoe semtindeki Moy Dokument merkezinde bir banka şubesi bulunmaktadır. Mitinyo semti merkezinde ise merkez içinde bankamatik makinelerine yer verilmiş ve bir banka şubesi ile bitişik olarak mekân tercihi yapılmıştır.

Her konuda danışmanlık ve yönlendirme hizmeti veren enformasyon bankosu. Görevliler her konuda bilgi ve hizmet taleplerine olumlu yanıt vermekle yükümlü tutulmuşlardır. Bu talepler adres sormak veya yemek tarifi de olsa, görevliler bilmedikleri durumlarda öğrenmek ve talebi karşılamak yükümlülüğündedir⁴.

Görevlilerin arkasındaki panoda Moskova yönetiminin Moy Dokumenti Merkezlerine dair manifestosu yer almaktadır:

1. Müşteri her zaman haklıdır.
2. Esas olan profesyonelliktir.
3. Akşamları da hizmetinizdeyiz (merkez akşam saat 20.00'e kadar hizmet vermektedir).
4. Dinle, anla ve yardımcı ol.
5. Ulaşılabilirlik ve kolaylık.
6. Dostluk ve duyarlılık.
7. Kaliteli iş için kişisel sorumluluk.
8. Halka yardım etmenin zevki ve gururunu yaşa.

⁴ “Yemek tarifi bile sorulsa, yanıt vermek görevimiz. Yemek tarifini bilmiyor isek, o halde bunu bir şekilde öğrenmek ve soran vatandaşa tarifi vermek yükümlülüğündeyiz. “Hayır” veya “bilmiyoruz” deme hakkımız yok. Yine de merkezimizin veremeyeceği bir hizmet talep edilmiş ise kamu veya özel sektör fark etmeden, o hizmeti kimin, nerede nasıl ve hangi şartlarda sunduğunu ve nasıl ulaşılabileceğini izah etmemiz gerekir” (15.1.2018 tarihinde Mosova Mitinyo semti Moy Dokumenti Çoklu Hizmet Merkezi görevlileriyle yapılan mülakat)

Hizmet almak için çocuklarıyla gelen vatandaşlara yönelik çocuk oyun odası. Bütün Moy Dokümanı hizmet birimlerinde bulunmaktadır. Çocuk odası girişte bulunan enformasyon masasında devamlı bulunan görevlilerinin görüş ve kontrol alanında bulunacak şekilde yerleştirilmiştir. Ebeveynlerin çocuklarını bu odaya bırakıp, sıra bekleme ve bankoda işlem yapma süreçlerinde odanın ve çocukların gözetimi, enformasyon masası görevlilerindedir. Bununla birlikte herhangi bir kamu hizmeti almayan vatandaşlar da çocuklarıyla gelip, bu oyun odalarından çocuklarının yararlanmasını sağlayabilir. Herhangi bir kısıtlama getirilmemiştir.

Çoklu hizmet merkezlerine gelen vatandaşlar girişte bulunan makinalardan sıra numarası olarak hizmete ulaşmaktadır. Sırası gelen bekleme salonlarında yer alan ekranlardan hangi bankodan hizmet alacağını görmektedir. Aynı zamanda merkezlerde bulunan hizmet kalitesini değerlendirmeyi sağlayan cihazlardan da hizmeti değerlendirmektedir. Resimde o gün için saat 15.00 itibariyle yapılan 175 oylamada, 166 kişi hizmetin iyi ve çok iyi olduğunu, 3 kişi orta derecede olduğunu, 6 kişi ise kötü bulduğunu oylamıştır. Oylama, kamu hizmetlerinin denetiminde vatandaş katılımının sağlanmasına yönelik etkin bir yöntemdir. Ayrıca, Vaşkontrol isimli internet sitesinde de (<https://vashkontrol.ru>) aldığı hizmeti oylama imkânı vardır. Denetime

vatandaş katılımının geliştirilmesi için ayrıca cep telefonu mesajı yoluyla da hizmet denetimi yapılabilmektedir.

Çoklu hizmet merkezlerinde hizmete erişebilirliğin artırılmasında coğrafi yakınlık, işlemleri basitleştirme yanında zaman açısından da önemli gelişmeler olmuştur. Hizmet merkezlerinin çalışma saatleri, yani vatandaşların hizmete ulaşma zamanları da arttırılmıştır. Mitinyo semti örneğinde olduğu gibi çoğu merkez, hafta sonu tatili olmadan haftanın yedi günü faaliyet göstermektedir. Ayrıca çalışma saatleri de sabah 8.00'den akşam 8.00'e kadar kesintisiz hizmet sunmaktadır. "Akşamları da hizmetinizdeyiz", "hafta sonu da hizmet sunuyoruz" ifadeleri Rusya'da kamu hizmetlerinin yerleşmesinde ve ulaşılabilirliğinin artırılmasında köklü bir değişim iradesinin tezahürü olarak dikkat çekmektedir.

SONUÇ

Etkinlik, verimlilik, yerellik, yerindenlik, yönetim, katılımcılık, devletin küçülmesi vb. ilkeleri içeren yeni kamu yönetimi anlayışı veya postmodern yönetim yaklaşımları 1980'li yıllardan itibaren yeni bir çağın yönetim ve siyaset boyutu olarak hızla yayılmaktadır. Bu akımdan son derece merkezîyetçi ve katı bürokratik yapıya sahip olan Sovyetler Birliği de dramatik bir şekilde nasibini almış ve yıkılmıştır.

Dağılan Sovyetler Birliği'nin yerine kurulan Rusya Federal Cumhuriyeti'nde ise merkeziyetçilik, hantallık, verimsizlik, aşırı büyümüş kamu bürokrasisi, yaşamın her alanında devlet müdahalesi gibi olumsuzlukları bertaraf etmek; etkinlik, verimlilik, katılımcılık, liberal ekonomi, kamu hizmetlerinin iyileştirilmesi doğrultusunda devamlı olarak reform çabaları gündeme gelmiştir. 1990'lerden itibaren ard arda yapılan köktenci reform çabaları siyasi karışıklıklar, ekonomik durumun kötü olması, yeterli bilgi ve tecrübe birikiminin olmaması, geleneksel yönetim anlayışının kemikleşmiş yapısı, değişim yapılması gereken kurumların çok olması gibi nedenlerle beklenen başarıyı sağlayamamıştır.

Bununla birlikte reform çabalarının başarısız olmasına karşın, Kamuoyu ve siyasi iktidarlar reform çabalarından vazgeçmemiş ve ısrarcı olmuşlardır. Reform çabalarında başlangıçta Dünya Bankası, IMF, Batılı danışman ve bilimsel kuruluşların belirleyici olduğu sürece, daha sonra bilgi ve deneyim kazanan reform ile ilgili kamu kuruluşları, Bilimsel kuruluşlar ve sivil toplum örgütleri de katılmış ve aralarında reform sürecini yönetecek koordinasyon da sağlanmaya başlanmıştır. Beklenen faydayı sağlayamayan köktenci ve tümdengelimci yaklaşımların yanında, tümevarımcı yöntemlere de başvurulmuş ve Moy Dokümenti çoklu hizmet birimi örneğinde olduğu gibi büyük başarılar elde edilmiştir. Tüm kamu idarelerini kapsayan reform planları yerine, Çoklu Hizmet Birimleri, kolay, hızlı ve etkin hizmet sunacak şekilde düzenlenmiş; akabinde bu merkezlerle ilişkilendirilen hizmet birimlerinin de kendi yapı ve işleyişlerini bu merkezlere uydurmaları istenmiştir.

Moy Dokümenti Çoklu Hizmet Merkezleri, mümkün olan tüm kamusal hizmetleri, halka en yakın coğrafi birim olan mahalle düzeyinde sunmak üzere oluşturulmuştur. Yerel, bölgesel ve Federal birimlerce sunulan 170'i aşan hizmet bu merkezlerce sunulmaktadır. Hem sunulan hizmet sayısı hızla artmakta, hem de tüm Rusya'da yayılmaktadır.

Çoklu hizmet Birimlerinin oluşturulmasında izlenen kamu politikası görece başarılı bir şekilde oluşturulmuştur. Reform faaliyetlerinde öncülük ve koordinasyon görevi Ekonomi Bakanlığı bünyesinde oluşturulan birim tarafından yürütülmüştür. Öncelikle çoklu hizmet biriminin görevi, yetkileri, etkinliğinin sağlanmasına yönelik yasal kaynaklar hazırlanmış ve siyasi irade bu süreçte güçlü bir destek sağlamıştır. Yine bu merkezlerin ihtiyaç duyduğu mali kaynaklar da temin edilmiştir.

Geleneksel personel rejimiyle ve memur statüsüyle bu hizmetler sağlanamayacağı için, bu merkezlerde görev alacak personel

için özel sözleşmeli personel statüsü oluşturulmuş, nüfus, ikamet, pasaport, ehliyet, tapu, vergi vb. pek çok alanda hizmet verebilecek çoklu uzmanlık becerisi kazandıran eğitim programları oluşturulmuş ve personel bu eğitimi aldıktan sonra göreve getirilmiştir.

Sunulan her bir ayrı hizmet farklı kamu idareleri tarafından yürütüldüğü için, tüm ilgili kamu idarelerinin bilgi iletim teknolojisi altyapıları birbirleriyle uyumlu olacak ve Moy Dokümenti merkezlerindeki terminallerinin veritabanlarına ulaşım işlem yapmasına imkân sağlayacak şekilde düzenlenmesi ve koordinasyonu sağlanmıştır.

Çoklu Hizmet Merkezlerinin iç dizaynı, konfor düzeyinin gözetilmesi, mobilyalar, görevlilerin giysilerinin renk seçimlerinin geleneksel Rus Devlet dairelerinin rahatsız, kasvetli havasının aksine sıcak ve sempatik bir ortam sağlanmasına yönelik bir irade ortaya konduğunu göstermektedir. Merkezlerde, çay-kahve vb. içecek imkânı, çocuk oyun odaları, vatandaşların devlet dairelerine karşı olumsuz hislerin ortadan kaldırılması amacıyla ve devletin vatandaşa bakış ve muamele anlayışında kökten değişim düşüncesinin göstergesidir.

“Moy Dokümenti Çoklu Hizmet Merkezleri”, kamusal hizmet maliyetleri açısından da oldukça önemli fayda sağlamaktadır. Vatandaşlar kamusal hizmeti talebinde, nüfus ve ikamet işlemleri için Nüfus İdaresi, Pasaport için Emniyet Müdürlüğü, tapu işlemleri için tapu idaresi, vergi işlemleri için vergi dairesi vb, her bir hizmet için ayrı ayrı ve ikamet ettiği yerden uzakta bulunan ilgili kamu hizmet birimlerine gitmek, yol masrafı yapmak ve gidiş-geliş için saatlerce zamanını harcamak yerine, mahallesinde bulunan Çoklu Hizmet Merkezlerinde bir defada talep ettiği sayıda hizmeti alabilmektedir. Vatandaş açısından kamu hizmetine ulaşma maliyetinin dramatik derecede azalması sağlanmıştır.

Türkiye’de kamu hizmetlerinin yerindenleştirilmesi düşüncesi uzun zamandır gündemdedir. Bu doğrultuda özellikle yerel yönetimlerde semt birimleri örnekleri gözlenmekle birlikte çok somut başarılar gözlenmemektedir. Rusya’daki Moy Dokümenti Çoklu Hizmet Birimlerinin başarısı, kamu hizmetlerinin yerindenleştirilmesi bakımından oldukça ilgi çekicidir.

Kaynakça

Aarrevaara, Timo (1999) “Restructuring Civil Service in Russian Public Administration”, Research Reports, UNPAN, <http://unpan1.un.org/intradoc/groups/public/documents/untc/unpan003983.pdf> (25.3.2018)

- Akhundova, Jale (2014) “Rusya’da Yerel Yönetimler: Mevcut Durum ve Sorunlar”, *Avrasya Etüdlere Dergisi*, C: 46: 39-58.
- Актов Р.С., Зубаиров М.Г. ve Мордвинцев Г.В. (1995) “История государства и права России. 1917-1993 гг.”: Учеб. пособие. Уфа, 1995. С.7.
- AYYÖŞ (1992) Avrupa Yerel Yönetimler Özerklik Şartı, 92/3398 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı, <http://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/21364.pdf> (20.03.2018).
- Barabashev, Alexey G., Klimenko, Andrey V. (2017) “Russian Governance and Performance”, *Chinese Political Science Review*, C: 2/2017: 22-39.
- Cainform, (2018) “Директор центров госуслуг Елена Громова: Ищем подход к каждому”, <http://caoinform.ru/direktor-tsentrov-gosuslug-elena-gromova-ishhem-podhod-k-kazhdomu/> (3.4.2018)
- Demir, H. ve Karakütük, Mehmet (2003) “Yerel Yönetimler ve Hizmette Yerellik: Subsidiarite İlkesi”, *Bilgi Dergisi*, C: 7/2003/2: 65-77.
- ECHR (2015) “Subsidiarity: From Roots to Its Essence”, *European Court of Human Rights*, https://www.echr.coe.int/documents/speech_20150130_seminar_lafranche_2015_bil.pdf (12.3.2018).
- Eryılmaz, Bilal (2016) *Kamu Yönetimi*, Umuttepe Yayınları, İstanbul.
- Gaidar, Yegor (1996) “Russian Reform”, *Institute for Economic Policy*, https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=2144676 (20.03.2018)
- Gül, Hüseyin ve Özgür, Hüseyin (2004) “Ademi Merkeziyetçilik ve Yerinden Yönetim İlişkileri”, *Çağdaş Kamu Yönetimi II*, (Ed: H. Özgür ve M. Acar), Nobel Yayınevi, Ankara.
- Gvozdeva, Margarita ve Kazakova, Maria V. (2015) “Opit Reformi Gosudarstvennoi Slujbi v Russii (The Experience of Public Service Reform in Russia)”, *RENAPE*, https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=2665577 (21.03.2018).
- Inkina, Svetlana (2013) “Civil Service Reform in Transition: A Case Study of Russia”, *Review of European and Russian Affairs*, C: 8/1: 1-16. <https://ojs.library.carleton.ca/index.php/rera> (20.03.2018).
- Иванов, Виталии (2008), Путинский федерализм. Централизаторские реформы в России в 2000-2008 годах, Территория будущего, Москва

- Keleş Ruşen ((1995) “Hizmette Halka Yakınlı (Subsidiarite) İlkesi ve Yerel Yönetimler”, Çağdaş Yerel Yönetimler Dergisi, C: 4/1: 3-14.
- Konov, Alexey (2006), “Public Sevice and Administrative Reforms in Russia”, 14th NISPAcee Annual Conference, Ljubljana.
- Kurun, İsmail (2017), “Yeni Kamu İşletmeciliği Yaklaşımının Kamu Hizmetlerine Etkisi: Belediyeler Örneği”, Bartın Üniversitesi İİBF Dergisi, C: 8/16: 85-105.
- Md.mos.ru, (2018) “«Мои Документы» помогут посетителям выбрать удобное время для визита в центры госуслуг”, <http://md.mos.ru/presscenter/news/detail/7264282.html> (20.4.2018)
- MD (2018) мои документы, md.mos.ru (24.3.2018)
- Mokeyev, Maxim (2011), “Development of Local Self-GOvernment in Russia: Municipal Reform Outcomes”, SSRN Journal, C: Jun 2011, https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=2228062 (25.3.2018).
- Mos.ru (2018) <https://www.mos.ru/authority/territory/> (12.4.2018)
- Оболонский А. (2011), Российское бюрократическо-полицейское государство: история и современный кризис/ Политическая концептология N 4, Национальный Исследовательский Университет, Москва. <http://politconcept.sfedu.ru/2011.4/06.pdf> (20.4.2018)
- Orhan, G. ve Çobanoğlu, S. (2015) “Sovyet Sonrası Dönemde Rusya’da İdari Reform Politikaları, Yasama Dergisi, C: 30
- Öncel, Yenal (1997) Mahalli İdareler Maliyesi, Filiz Kitabevi, İstanbul.
- Öztürk, N. K. (2002) “Liyakat Sistemini Korumanın Farklı Bir Yolu: Liyakat İlkesi Koruma Kurulu”, TİD, S: 435: 129-143.
- Parison, Nail (2000) “Russia: Public Administration Reform: Issues and Options”, Conference on Post-Election Strategy, The World Bank, Moscow Nisan 5-7 2000, <https://www.imf.org/external/pubs/ft/seminar/2000/invest/pdf/parison.pdf> (25.3.2018).
- Petrov, Nikolai; Lipman, Masha ve Hale, Henry E. (2010) “Overmanaged Democracy in Russia: Governance Implications of Hybrid Regimes”, Carnegie Papers, Washington. http://carnegieendowment.org/files/overmanaged_democracy_2.pdf (25.3.2018).
- Правительства (2014) “ПОЛОЖЕНИЕ ОБ ОРГАНИЗАЦИИ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ МНОГОФУНКЦИОНАЛЬНЫХ

- ЦЕНТРОВ ПРЕДОСТАВЛЕНИЯ ГОСУДАРСТВЕННЫХ УСЛУГ НА ТЕРРИТОРИИ ГОРОДА МОСКВЫ”
http://md.mos.ru/about/polozhenie_o_departamente/
(27.3.2018)
- RG (2002) Указ Президента Российской Федерации от 19 ноября 2002 г. N 1336 “О федеральной программе “Реформирование государственной службы Российской Федерации (2003-2005 годы)”, Rossiiskaya Gazeta, 23 Noyabrya 2002. <https://rg.ru/2002/11/23/gosslujba-dok.html> (23.03.2018).
- Ross, Cameron (2017) “Municipal Reform in the Russian Federation and Putin’s “Electoral Vertical””, Demokratizatsiya The Journal of Post-Soviet Democratization, Apr. 2007: 191-208.
- Turgel, Irina (2008) “New Local Self-Government Reform in Russia: A Step to Decentralization or Consolidation of Vertical Authority?”, SSRN Journal C: May 2008
- ваш контроль (2017) “МОИ ДОКУМЕНТЫ- МОЯ ОЦЕНКА”, ваш контроль, С:2/2017.
- Викулов А.М. ve Мизь А.Б. (2014) “Исторический опыт государственной службы в России”, Материалы международной научно-практической конференции 29 января 2014, научн.трудов. ISBN 978-5-8180-0466-2, <http://www.center-bereg.ru/n2257.html> (24.03.2018).
- Yıldırım, Arzu (2014) “Yerellik İlkesi ve Türkiye’de Uygulanabilirliği Üzerine Bir Değerlendirme”, Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi, C: 2/5: 130-140.
- Zeyrekli, Sedef ve Ekizceleroğlu, Rengül (2007) “Avrupa Birliği Bağlamında Hizmette Yerellik (Subsidiarite) İlkesi ve İlkenin Türkiye Açısından Ele Alınışı”, Çağdaş Yerel Yönetimler Dergisi, TODAİE, Ankara: 29-48.
- Zakon (2003) Федеральный закон от 6 октября 2003 г. N 131-ФЗ “Об общих принципах организации местного самоуправления в Российской Федерации”, Rossiiskaya Gazeta, <https://rg.ru/2003/10/08/zakonsamouprav.html> (24.3.2018).
- Zakon (2014) ПОЛОЖЕНИЕ ОБ ОРГАНИЗАЦИИ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ МНОГОФУНКЦИОНАЛЬНЫХ ЦЕНТРОВ ПРЕДОСТАВЛЕНИЯ ГОСУДАРСТВЕННЫХ УСЛУГ НА ТЕРРИТОРИИ ГОРОДА МОСКВЫ, http://md.mos.ru/about/polozhenie_o_departamente/ (24.3.2018)
- Zakon (2018) КОНЦЕПЦИЯ АДМИНИСТРАТИВНОЙ РЕФОРМЫ В РОССИЙСКОЙ ФЕДЕРАЦИИ В 2006-2010 ГОДАХ, <http://www.zakonprost.ru/content/base/part/452301>, (23.03.2018)

Makale Geliş Tarihi: 21.04.2018
Kabul Tarihi: 31.05.2018

POLİTİKA KAVRAMININ SİYASET KAVRAMI YERİNE KULLANILMASI VE BİLİMSELLİK TARTIŞMALARI BAĞLAMINDA DEVLET OLGUSUYLA İLİŞKİSİ

Seçkin AKÖZ

Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi
SBE Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü
YL Öğrencisi

Öz

Siyasal bilimlerin, sosyal bir bilim alanı olarak sayılmayacağı yönündeki tartışmalar uzun yıllar devam etmiştir. Özellikle deneylerle sonuca ulaşamıyor olunması, bu bilimsellik tartışmalarının devam etmesinin temel nedenini oluşturmuştur. Ancak küreselleşme ve modernleşme süreçleri, bilimsellik tartışmaları devam eden politika bilimine yeni bir perspektif sunmuştur. Bu perspektif sayesinde siyasal karar ve davranışların neticeleri daha kolay anlaşılabilir ve mevcut siyasal gelişmeler doğru bir alana yönlendirilmiştir. Bu açıdan çağdaşlaşma dönemi, politika bilimine içerik ve metodolojik olarak ‘pozitif’ bir sosyal bilim niteliği kazandırmıştır. Bu çalışmada politika olgusu ve siyaset olgusu arasındaki etimolojik fark izah edilerek, çalışmanın genelinde politika kavramının siyaset kavramı yerine kullanılmasını hedefleyen bir yaklaşım sunulmaya çalışılmıştır. Ayrıca politika biliminin klasik anlamda bilimsellik tartışmalarının çizgisinde başlayarak modern anlamda politika biliminin bilimselliği tartışmalarına değinilmiş, çağdaş anlamda sosyal bilimlerin bir dalı olma serüvenine ışık tutulmaya çalışılmıştır. Diğer yandan klasik anlamda ifade edilen ‘politika devlet için vardır’ anlayışının modern dönemde ulaştığı noktanın açıklığı kavuşturulması amaçlanmıştır.

Anahtar sözcükler: Politika, Politika Bilimi, Devlet, İktidar, Bilimsellik

THE USE OF THE CONCEPT OF POLITICS INSTEAD OF THE CONCEPT OF POLICY AND ITS RELATIONSHIP WITH THE PHENOMENON OF STATE IN SCIENTIFIC DISCUSSIONS CONTEXT

Abstract

The debates on whether political science can be regarded as a field of science have been continued for many years. The main reason for this ongoing debate is the fact that the results cannot be achieved with experiments in the field of political science. However, the process of globalization and modernization has provided a new perspective on ongoing

issue of political science debate. Through this perspective, the conclusions of political decisions and behaviours are more easily understood and the current political developments are directed towards the right field. In this respect, the period of modernization has provided methodological and conceptual qualifications to political science. Therefore, political science is considered as a 'positive' social science. In this study, the etymological difference between the concepts of policy and politics is explained. By doing so, in general, the study provides to use the concept of policy and politics in the same sense. On the one hand, it is aimed to shed light on the adventure of social sciences in contemporary sense by referring the discussions of the political science from the line of the classical sense to the modern sense. On the other hand, it is aimed to clarify the understanding of 'politics has for the government' and to explain the point it reached in the modern period.

Key Words: Politics, Political Science, State, Political Power, Scientific

Giriş

Politika bilimi, geniş bir alanı kapsayan sosyal bir bilim dalıdır. 'Politika'yı, bilimsel bir konu olarak incelemeye başlamadan önce anlamı, amacı, özü ve kısaca niteliklerinin ne olduğu üzerinde durmak gerekmektedir. Bu açıdan politika biliminin kavramsal boyutuna değinmek sınırlarını belirlememize katkı sağlayacaktır. Aksi takdirde, değişim ve gelişim hızı her geçen gün artan politika olgusunun, ne olduğu sorusuna cevap aramadan, bilimsel katkı sağlamaya çalışmakla kavramın tarihsel bağından uzaklaşılacak ve sınırlarının belirlenmesi zorlaşacaktır.

Politika biliminin kavramsal yapısı incelenmek istendiğinde, ilk sözcük 'politika' olarak düşünülür. Ancak politika sözcüğünün eş anlamlısı olan 'siyaset' sözcüğü de üzerinde durulması gereken diğer bir önemli sözcüktür. Bu açıdan politika biliminin kavramsal yapısı incelenirken doğu ve batı coğrafyalarında ayrı anlam ifade eden politika ve siyaset sözcüklerinin etimolojik kökenleri üzerine bir yaklaşım ortaya koymak gerekmektedir. Çünkü her iki coğrafyada yaşayan insanların asırlardır süre gelen farklılıkları bulunmaktadır. Dolayısıyla bu farklılıklar siyasal alandaki tanımlamalar ve yaklaşımlarda da ortaya çıkmaktadır. Bu açıdan doğuda *siyaset* sözcüğüne teknik eğitime ve yönetme becerisi anlamı yüklenmişken, batı coğrafyasında *politika* sözcüğüne karşılık olarak kapsayıcı tek bir anlam bulabilmek mümkün gözükmemektedir. Nitekim çalışmamızda politika sözcüğü "*siyasal yapı ve siyasal sistemleri*" anlama tanımı üzerinden incelenecektir (Küçükalp, 2012: 23).

Diller kendilerine mahsus kuralları olan anlama sistemi olarak kabul edilmektedir. Bu sistemler kendi kuralları çerçevesinde birtakım

değişmeler ve gelişmeler kat etmektedir. Bu kurallar çerçevesinde aynı kökene bağlı olan bazı kelimeler, dilin tarihî gelişim süreci içerisinde, bir takım ses ayrılıklarıyla, bazı ses türemeleri ve değişimleriyle varlığını devam ettirdiği gibi farklı anlamlara da sahip olabilmektedir (İlhan, 2011: 468). Dolayısıyla kavramsal açıdan sosyal bir olgunun politik nitelik taşıyıp taşımadığının anlamak açısından *politika* kelimesinin etimolojik kökenini doğru olarak tahlil etmek gerekmektedir. Çünkü etimolojik yaklaşım; kavramları, onları oluşturan kelimelerin anlamlarından hareketle açıklamamızı sağlayabilecek bir yaklaşım türüdür (Çam, 2005: 21). Bu bağlamda politika biliminin kavramsal sınırlarını belirlemeye politika ve siyaset sözcüklerinin etimolojik açıdan incelenmesiyle başlanmalıdır.

Bu çalışmada, siyaset ve politika sözcüklerinin aynı metin içerisinde kullanılması sürecinde ortaya çıkabilecek dilbilimsel sorunlara ışık tutulmaya çalışılmıştır. Özellikle siyaset ve politika sözcüklerinin akademik bir çalışma içerisinde aynı anda kullanılmasının, iki zıt kutbun bir araya getirilmesine eş değer bir anlam doğuracağı ifade edilmiştir. Dolayısıyla bu bakış açısı üzerinden etimolojik tahlil yapılarak sözcükler arasındaki fark ortaya konulmuş ve yazılan metnin tamamında ‘siyaset’, sözcüğü yerine ‘politika’, ve ‘politika bilimi’ sözcükleri tek bir temel anlamda kullanılmaya çalışılmıştır.

Burada amaçlanan bağımsız bir disiplin olan ‘politika biliminin’ doğum tarihini saptama çabası değildir. Üzerinde durulan konu, siyaset terimi yerine politika terimi kullanılarak bilimsellik tartışmalarının geldiği nokta ve bilimsellik sürecine hangi zaman dilimi içerisinde sahip olduğunun anlaşılmasıdır. Son olarak ise politika biliminin devlet olgusuyla klasik ve çağdaş anlamda gelişme gösteren ilişkisi vurgulanmaya çalışılmıştır.

A. POLİTİKA KAVRAMININ BİLİMSELLİK TARTIŞMALARI

Politika ve Siyaset Kavramlarının Etimolojik Farklılığı

İnsanların hayatlarını düzenlemek adına genel kurallar yapmak, korumak ve değiştirmek için ihtiyaç duyulan faaliyetlerin tümü politika kavramıyla ifade edilmektedir. Aynı zamanda siyaset akademik bir faaliyet alanı olarak da kabul edilmiştir (Heywood, 2013: 22). Ancak doğu ve batı toplumlarında politika ve siyaset kavramlarının gönderme yaptığı anlam her ne kadar birbirine yakın gözükse de konunun bilimselliğinin tartışıldığı noktada etimolojik farklılıklar ortaya çıkarmaktadır. Bu farklılık da kavramlar arasında anlam bakımından önemli bir yol ayrımına işaret etmektedir.

Etimolojik açıdan politika sözcüğü, anlamını *polis* sözcüğünden almaktadır. Polis; “*site, kent, yöre ve vatandaşların toplandığı şehir*” anlamını taşımaktadır. Ancak polis, basit bir şehir değildir. Her şeyin başı ve sonu olan şehir devleti olarak tasvir edilmektedir. Siyasal yapı, siyasal rejim, cumhuriyet ve vatandaşların hakkı anlamlarını içeren politika sözcüğü ise polis sözcüğü ile yakından ilişkilidir. Bu anlamda ‘polis’in yapısına ve süreçlere gönderme yapan politika sözcüğü polis’e ait olan unsurları anlam olarak içinde barındırmaktadır (Küçükalp, 2012: 23). Bu açıdan ‘polis’e ait olanları anlamak ‘politika’nın kavramsal boyutunun anlaşılması demektir.

Politika sözcüğünün kullanımında dilbilimsel açıdan birçok farklı yaklaşımlar ortaya çıkmıştır. Bu farklılıklar; Almancada *politik*, İtalyancada *politika*, İngilizcede *policy, polity, politics* gibi ifadeler üzerinde belirginleşmiştir. İngilizcede terimsel anlamda ortaya çıkan bu üç farklı sözcük, *policy, polity, politics* farklı boyutlara gönderme yapmaktadır. ‘Polity’ boyutu siyasetin kuramsal ve kurumlarla ilgili yanını, ‘politics’ boyutu karar alma süreci, çatışmalar, anlaşma ve oйдаşma gibi olguları ve son sözcük ‘policy’ boyutu ise, siyasetin içerik ve maddesel olan kısmını ifade etmektedir (Türk, 2011: 7). Bu bağlamda batı toplumlarında; politika sözcüğünün birçok farklı yaklaşım içeren boyutu bulunmakta ve dolayısıyla siyaset sözcüğünün açıklamaya çalıştığı temel anlamın oldukça uzağında durmaktadır.

Siyaset, etimolojik açıdan bakıldığında Arapça bir sözcüktür ve kökü itibarıyla, “*at talimi, at eğitimi, at bakıcılığı*” anlamlarına gelmektedir. Eski Mısır’a ait taş kabartmalarda firavunların, en yüksek siyasal yöneticileri, bir ellerinde kamçı diğer ellerinde dizgin tutar şekilde görüldükleri bilinen bir gerçektir. Bu durum siyaset teriminin anlamının Araplara eski Mısırlılardan geçmiş olabileceği savını düşündürmektedir (Daver, 1969: 3).

Doğu Türk İslam İmparatorluklarında ise siyaset, uzun bir süre, ‘ceza’ anlamına gelecek şekilde kullanılmıştır. Osmanlı da bu geleneğe uymuştur. Tarihsel açıdan Enver Ziya Karal’ın derlediği ‘Hattı Hümayunlar’ arasında yer alan eski bir fermanla, bir tersane çalışanın görevini kötüye kullandığından bahsedilirken aynı zamanda hıyanet edenlerin hakkında siyaset olmadığından yakınılmaktadır. Siyaset sözcüğünün ceza anlamında kullanılışı ve idam cezası olarak da (siyaseten katl) biliniyor olması sözcüğün muhtevasının olumsuz anılmasının sebeplerinden biri olarak kabul edilmiştir (Daver, 1969: 3-4).

Siyaset sözcüğüne yönelik yapılan farklı bir tanımlama, siyaseti; “*eski dilde, eğitmek, yetiştirmek, düzenlemek anlamından*

geliştirilmiş yönetme bilgisi ve tekniği” olarak açıklamıştır. Bu düşünceye göre siyaset ceza olarak ifade edilen dilbilimsel anlamından uzaklaşmakta kavramın doğasına uygun bir tanımlama çabasını ortaya koymaktadır. Doğasına uygun olan tanım ise, “at bakıcılığı ve at eğitimi olarak anlaşılan teknik eğitime ve yönetme becerisi”dir (Turan, 2013: 18).

İnsan ve Toplum Yaşamının Vazgeçilmez Parçası Politika

Politika, insanlığın yeryüzünde yaşamaya başladığı günden bu yana insan ve toplum yaşamının vazgeçilmez bir parçası olmuştur. Politika, insanın doğasındadır. Bu açıdan insan, toplumsal olduğu kadar politik de bir varlıktır. Aynı zamanda politik olabildiği kadar da toplum ile yakındır. Politika olgusu hayatımıza yön verir, nerede ve nasıl yaşayacağımızı, nasıl üreteceğimiz ve öldüğümüz de nereye gömüleceğimizi söyleyen yegâne güçtür. Politik etkiden kaçış yoktur. Politika üzerinde kapsamlı, herkesin anlaşabileceği bir tanımın yapılması oldukça zor görünmektedir. Fakat siyaset bilimcilerin tanımlamalarındaki ortak ve alt kavramları saptayarak politika kavramının sınırlarının belirlenmesi başarılabilmektedir (Özdağ, 2012: 11).

İnsanlar yaşadıkları süre boyunca, sosyal ve ekonomik birçok noktada birbirlerinden farklı fikirlere ve değişik düşüncelere sahip olmuşlardır. Aralarındaki farklı düşünce ve psikolojik eğilim birçok çatışma alanı ortaya çıkarmıştır. Bu çıkar ve çatışma alanları hala varlığını korumakta ve *politika'nın* temelini oluşturmaktadır. Ancak *politika* kavramının çıkar ve çatışma alanları temelinde değerlendirilmesi politika olgusunun anlaşılması açısından yeterli değildir (Kapani, 2000: 17).

Politika, “*iktidarı kullanma, otorite kullanma, kolektif karar alma, kıt kaynakların idaresi, aldatma ve manipülasyon yapma*” gibi birçok özelliği içinde barındıran geniş bir tanımı içermektedir. Ancak disiplin açısından sorunsal tanımlanması üzerinde değil, bu tanımın genişletilmesinde ve anlamının netleştirilmesinde ortaya çıkmaktadır. Özellikle *politika'nın* tüm sosyal bağlamlarda ve kurumlardaki geçerliliği, ayrıca devlet ve kamusal alan ile olan sıkı bağı, akla sosyal, kamusal ve devlet ile olan bu ilişkisinde hangi ağınc öncelikli ve geçerli olduğu yönündeki soruyu düşündürmektedir (Heywood, 2013: 26). Bu açıdan bakıldığında siyasal bilimler sınırlandırılması oldukça güç ve geniş bir alana hükmetmektedir.

“*Clausewitz göre; savaş, 'politika'nın başka yollarla yürütülmesidir*” (Sartori, 1996: 44). Bu tanım madalyonun bir yüzü savaş ise, diğer yüzünün politika olgusuyla ilişkilendirilmesi gerçeğini

vurgulamaktadır. Politika ve savaş iki ayrı yol olarak kabul edilmektedir. Politika olgusu, şiddetin ve çatışmanın baş gösterdiği yerde son bulmaktadır. Politikanın sustuğu bir sahada ise, alan şiddetli çatışmaların boy gösterdiği savaş kavramına bırakılmaktadır. Bu anlamda politika, ‘savaş’ın söz konusu olduğu yerde karakter değiştirmektedir. Dolayısıyla bu değişim ‘politika’nın çatışmayı çözümlene yönündeki ruhuna zarar vermektedir. Çünkü politika; “*bölmüş toplumlari, serbest ve ortak bir zemin üzerinde bir araya getirerek, aşırı şiddet ve çatışma süreçlerinin yaşanmasına engel olmaya çalışan yönetme ve yönlendirmenin yolu*” olarak kabul edilmektedir (Tansey, 1995: 5). Bu düşüncenin aksinin gerçekleşmesi halinde politika, düzen ve adaletin sağlanmasında bir mücadele aracı olarak kabul edilmekten uzaklaşacaktır.

Politika düzen ve adil paylaşımı sağlayabilmek için genel kurallar yapmaktadır. İşte bu nedenle politikanın temel özelliği, birbiriyle rekabet halindeki çıkarların uzlaştırıldığı bir çatışmayı çözüme süreci olarak tasvir edilir. Ancak politika, tüm çatışmaların çözüme kavuşturulduğu faaliyet alanı olarak da görülmemelidir. Politika olgusu akademik bir konu olmakla birlikte aslında bu faaliyetin incelenmesi sürecidir (Heywood, 2013: 22). Bu çerçevede, ‘politika’, çatışma ve işbirliği olgularıyla karmaşık bir ilişki içerisindedir. Karmaşık ilişkiler ağı olarak sınırlarının belirginleşmesi zor görünen politika, İkinci Dünya Savaşı sonrası akademik bir disiplin ışığında tüm dünyada etkisini göstermeye başlamıştır.

Politika Olgusunun Bilimselliği Üzerine Yaklaşımlar

‘Devlet’i yönetmek, “*bir gemiyi kumanda etmek*” gibiyse, geminin nasıl çalıştığına ilişkin güvenilir gerçekliklere ve sarih açıklamalara ihtiyaç var demektir. Bunu bulmanın yeri, üzerinde mutabık olunan, bilimdir (Minogue, 2002: 109). Bilim objektif olmalıdır, gerçeklerin sorgulanmadığı ve güven vermeyen bilgilerin yönlendirdiği alanlar, bilimin ışığının azaldığı alanlardır. İşte tam bu noktada ‘politika’nın bir bilim mi, yoksa sanat mı, olduğu günümüze kadar tartışıla gelen bir konu olmuştur.

Politika biliminin tarihte ilk olarak on altıncı yüzyılın sonlarında Jean Bodin tarafından ifade edildiği bilinmektedir. Fakat kavram günümüzde William Godwin ve Jeremy Bentham’in aracılığıyla gündeme getirilmiştir. Bentham bu kavram ile ‘devlet’in sınırlarını aşan bir faaliyeti tanımlamış ve henüz bağımsızlığını kazanmamış olan bu bilim dalının bilmeden adını koymuştur. Politika bilimi terminolojisi, bir süre Avrupa’da sözcülemi Almanlar tarafından çoğul olarak ‘Politische Wissenschaften’ (Siyaset Bilimleri) olarak

ifade edilirken, daha sonra ise tekil ‘Politikwissenschaft’ şeklinde kullanılmaya başlanmıştır. Anglo-sakson dünyada ise siyaset bilimi kavramının eş anlamlısı olarak ya ‘politics’ ya da ‘political science’ sözcüklerinin kullanıldığı görülmektedir (Türk, 2011: 8).

Politika bilimini, siyasal olay ve olguları konu edinmiş toplumsal bilim disiplini olarak tanımlamak mümkündür. Ancak bu yaklaşım anlam bakımından genel bir ifade ediş biçimini yansıtmış olacaktır. Özellikle siyasal olgunun ne olduğu yönünde yapılabilecek net tanımlamalar, politika biliminin daha spesifik durumunu ortaya koyarak, sınırlarının daha net belirlenmesine katkı oluşturacaktır. Bu anlamda politika biliminin amacı, toplumsal yapı içerisindeki siyasal olaylar, örgütler, olgular ve faaliyetlerin anlamını ortaya koymaya çalışmak ve aynı zamanda bu alandaki ilişkileri belirleyerek bu ilişkilerin tasnifini yapmaktır (Dursun, 2012: 42).

Politika bilimi konusunda birçok farklı anlayış ve görüş bulunmaktadır. Bir anlayış ve düşünceye göre; politika bilimi, “*hükümetlerin kontrol edilmesinde hangi yöntemlerin kullanılacağını ve ‘hükümetlerin sistematik çalışma tekniklerinin’ neler olduğunun anlaşılmasını sağlayan sosyal bir bilim*” dalıdır. Aynı zamanda politika bilimi, insanların hükümeti etkilemek için hangi sistematik ve teknik girişimlerde bulunması gerektiğini de anlatmaya çalışmaktadır (Delespinasse, 2008: 4).

Politika bilimi, günümüzde “*devlet ve siyasi kurumların davranışlarıyla ilgilenmektedir. Siyasi davranışlar, siyasal faaliyetler, siyasal sistemler ve siyasal süreçler üzerine gerçekleşen dinamikleri, teorik olgular, tahminler ve analizler yöntemiyle inceleyen sosyal bir bilim dalı*” olarak nitelendirilmektedir (Pradeep, 2011: 5). Netice olarak politika bilimi, belirli bir metodolojik yöntemle yöneten ile yönetilenler arasındaki bağı incelemeye çalışmaktadır.

Yapısal-işlevsel yaklaşımın önde gelen düşünürlerinden Parsons, politika bilimini, kendisinin geliştirdiği toplumsal örgütlenme kuramı içerisinde değerlendirmiştir. Bu kurama göre, politika bilimi: “*çevreye uyumun sağlanması, amaçların yerine getirilmesi, toplumsal bütünlüğün sağlanması, kalıpların muhafaza edilmesi ve işlevlerine yönelik toplumsal örgütlenmeyi*” kapsamaktadır. Sistem yaklaşımının temsilcisi olan Easton ise, politika bilimini ekonomik, sosyal ve yasal değerlerin toplumda otoriter bir şekilde dağıtılması sürecine yaptığı gönderme ile açıklamaya çalışmıştır (Saybaşı, 1999:16-17).

Politika olgusunun bilimselliği yönündeki tartışmalarla yönelik içerisinde, birbirinden farklı birçok düşünce yer bulmaktadır. Ayrıca birçok farklı teorik yaklaşım ortaya çıkmıştır. Teorik yaklaşımlar; Kurumsalcı politikbilimciler, Davranışsalcı yaklaşımlar, Weberci

yaklaşım, Marksçı politik söylemler, Sosyal tercih teorisini savunanlar, Yapısalcı anlayışı destekleyenlerdir. Tüm bu yaklaşımlar politika olgusunun bilimselliğinin tartışılması ve anlaşılması sürecinde kesin yargılara varılamayacağını söylemektedir. Bu anlamda politika bilimine yönelik her tanım politik bilimin sadece bir yüzünü ifade etmektedir. Dolayısıyla politika olgusunun ve politika biliminin, uygarlıklar içerisinde bugüne nasıl geldiğini, doğuş sürecini ve hangi konuların politika biliminin inceleme alanı içerisinde yer aldığı tanımlanması, politika olgusunun sosyal bilimler içerisindeki bilimselliği yönündeki tartışmaları önemli ölçüde sınırlandıran ön bilgi kümesine açılacaktır.

Politika Biliminin Varoluşu Süreci ve Bilimselliğe Yöneliş Dönemi

Politika biliminin doğuşuna dair yaklaşımları eski Yunan coğrafyasından başlatmak yanlış olmayacaktır. Bu coğrafyada, insanların bu dünyadaki varlık nedenlerini, doğadaki olay ve süreçleri gözlemleyerek sorgulamaları sonucu, varlık felsefesi ortaya çıkmıştır. İnsanların gözlemlerine dayanan varlık felsefesi, dönemin düşünürlerini, üzerinde durulması gereken önemli sorunlara yönlendirmiştir. Düşünürlerin bu sorunlar üzerine yaklaşımları, tarih sahnesinde yeni bir akımı meydana getirmiştir. Doğuşu, felsefi birikimle şekillenen bu yeni akımın adı, siyaset felsefesidir (Kışlalı, 1999: 23).

Politika olgusu, bir dönem sonra felsefeden bilime doğru yöneliş göstermiştir. Politika kavramının bilime yakınlaşması, Yunan kent devletlerinin anayasalarını ve siyasal sistemlerini karşılaştırmalı olarak inceleyen Aristoteles (M.Ö.384-322) ile başlamıştır. Aristoteles'i, diğer siyasal düşünürlerden ayıran özellik, nasılın değil nasıl olması gerektiğinin üzerinde durmuş olmasıdır. Aristoteles'in metodolojik yaklaşımı ve ortaya çıkardığı "Politika" adlı eseri, politika biliminin en eski kaynağını oluşturmaktadır (Beriş, 2012: 18). Ancak hatırlatılması gereken önemli bir nokta ise, bu disiplinin bugünkü anlamıyla ortaya çıkması Aristoteles'in yaşadığı dönemin neredeyse 2500 yıl sonrasında gerçekleşmiş olmasıdır. Zira birçok etmeni görmezden gelip Aristoteles'i politika biliminin kurucusu olarak algılamak gerçekçi olmayacaktır. Yine de politika biliminin doğuş süreci, Aristoteles'i bugünkü anlamıyla politika bilimini yapmaya en yakın isim olarak göstermektedir (Beriş, 2012: 20).

Politika biliminin doğuş sürecinde toplumları, üretim biçimlerine göre ayıran İbn-i Haldun'u da ifade etmeden geçmek büyük bir eksikliklerdir. Bu anlamda Marx'a, Montesquieu'ye, Darwin'e,

Jean Jacques Rousseau'ya, Machiavelli'ye, Vico'ya, Malthus'a kadar uzanan birçok düşünce çizgisinin başlangıç noktasında İbni Haldun'un olduğu, önemli bir gerçektir.

Politik bilimin doğuşuna giden yolda, diğer önemli anlayış, İtalyan düşünürü olan Machiavelli'dir (1469-1527). Amaca ulaşan her yolun meşru olduğu söylemi birçok noktada yanlış anlaşılmalara ve yorumlara neden olmuştur. Machiavelli, politik bilimin doğuş sürecinde, siyasal iktidarın ele geçirilişini, korunmasını, büyümesini ve yitirilmesini incelenmiştir. Gözlemediği olaylara dinsel ve ahlaksal açıdan bakmıştır. Bu iki ayrı olguyu tek noktada değerlendirmeye çalışarak var olanı saptamayı denemiş ve laik düşüncenin ilk nüvesini temellendirmiştir. Bu süreçte Machiavelli'nin "Prens" adlı eseri ortaya çıkmıştır. Bu bağlamda günümüzde Aristoteles'in "Politika" ve Machiavelli'nin "Prens" isimli eserleri hala varlığını korumakta ve politik bilim açısından klasik ve çağdaş söylemlerin kısmi de olsa yönünü belirlemektedir (Kışlalı, 1999: 24).

'Politika'nın kendisini ve bilimsel bir nitelik olarak doğuş sürecini Platon veya Aristo'ya veya ona görgül bir içerik atfeden Makyavelli'ye ve İbn-i Haldun'a kadar geri götürülebilmesi bilimsel bir disiplin olarak yeni doğduğu gerçeğini değiştiremez. Ayrıca burada amaçlanan, bir insanın doğum tarihini saptamaya benzer şekilde politik bilimin tam olarak ne zaman doğmuş olduğunu ortaya koymak değildir. Asıl mesele, politik bilimin bir disiplin olma niteliğine hangi zaman dilimi içerisinde sahip olduğudur.

Politika biliminin bağımsız bir disiplin olarak doğuşunda Makyavelci yaklaşımı güncelleştiren ve daha sistematik hale getiren 1925 yılında yayınlanan 'New Aspects Of Politics' (Politikanın Yeni Yönleri) adlı kitabıyla Amerikalı Charles Merriam olmuştur (Sarıbay ve Ögün, 2006: 46). Politika biliminin, modern bir disiplin olarak, üniversitelerde öğretim ve araştırma kapsamında çalışılmaya başlanması bir yüzyıldan daha fazla süre önce ortaya çıkmıştır. 1857 yılında New York şehrinde Columbia Üniversitesi'nde 'History and Political Science' (Tarih ve Siyaset Bilimi) kürsüsü açılmıştır. Ardından Fransa'nın Paris şehrinde 1871 yılında özel bir okul 'Ecole Libre des Sciences Politiques' (Politika Bilimi) isimli bir bölüm kurmuştur. ABD'nin modern anlamda politika biliminin doğuşuna katkısı Columbia Üniversitesi'nin, 1880 yılında 'Political Science' (Siyaset Bilimi) adıyla açtığı fakülte ile devam etmiştir. 1895 yılında İngiltere'nin Londra şehrinde açılan 'London School of Economics and Political Science' (Londra Ekonomi ve Siyaset Bilimi Okulu) ve 1903 yılında 'Amerikan Siyaset Bilimi Derneği'nin kurulması

ABD'yi politika bilimine önemli ölçüde katkı sağlayan ülke haline getirmiştir (Hix and Whiting, 2012:13).

'Politika'nın bilimsel sürecinin doğuşunda hiç şüphesiz görgül bir olgu olarak incelenmesi önemli olmuştur. Stuart A. Rice'in 'Quantitati ve Methods in Politics' (Politikada Nicel Yöntemler) adlı kitabı ile William B. Munro'nun 'The Invisible Government' (Görülmeyen Hükümet) adlı eseri aynı yılda yayınlanmıştır. Bu anlamda yayınlanan ilk kitap, 'Quantitati ve Methods in Politics', 'politika'nın incelenmesinde fizik bilimlerde olduğu gibi nicel teknikleri içerirken, ikinci kitap 'The Invisible Government' ise, hükümet biçimlerinin döngüsel hareketlerini gözlemler yoluyla anlamaya çalışmıştır. Bu çalışmalardan bir yıl önce yayınlandığı görülen G.E. G. Catlin'in 'The Science and Method of Politics' (Politika Bilimi ve Metodu) başlıklı kitabı da görgül geleneğin ilk kilometre taşı niteliğine sahip bir çalışma olarak belirtilmektedir. Bu çalışmaların izini süren Harold D. Lasswell ve Abraham Kaplan ise 'Power and Society' (İktidar ve Toplum) adlı çalışmaları ile sürece katkı sağlamışlardır. Görgül politik teorisinin sürece katkısı önemli düşünür David Easton'un 'The Political System' (Politik Sistem) adlı eseri ile devam etmiştir (Sarıbay ve Ögün, 2006: 47).

Ondokuzuncu yüzyıl ve yirminci yüzyıl başlarında doğum sancısı çeken politika biliminin, İkinci Dünya Savaşından sonra birdenbire radikal bir değişikliğe ve yepyeni bir gelişime tabi olmuştur. Bu değişiklik ve gelişme, politika bilimi açısından bir bağımsızlık hareketi olarak nitelendirilmektedir. Bu mücadele sürecinde karma bir disiplin sayılma olgusunu reddederek kendine özgü konuya, metoda ve amaca sahip bağımsız bir disiplin olma iddiası korumuştur. Tüm mücadelelerin ardından politika olgusu, 1950 yılında UNESCO tarafından yayınlanan çeşitli milletlere ve aidiyetlere sahip düşünürler tarafından yapılan incelemelerin bir araya getirildiği 'Çağdaş Politika' bilimi adlı kolektif eserin yayınlanmasıyla diğer sosyal bilimlerin vesayetinden kurtularak emeklemeye başlamıştır (Kapani, 2000: 24).

UNESCO'nun öncülüğü ile kurulan ve Dünya'nın birçok ülkesinden bilimsel derneklerin ve düşünce adamlarının üye olarak katıldıkları uluslararası 'International Political Science Associaton' Siyasal Bilim Derneği kısa adıyla IPSA, 1949 yılında ve sonrasında her üç yılda bir kongreler düzenleyerek politika biliminin doğuş sürecine ve sonraki evresine önemli katkıda bulunmuştur. Birçok ülkede siyasal bilim derneklerinin oluşumu ve aynı zaman da araştırma ve düşünce enstitülerinin kurulması adına adımlar atılmış ve dünyanın birçok ülkesinde üniversiteler politika bilimini akademik

olarak kürsülerde ele alınmaya başlamıştır (Kapani, 2000: 25). Bu düşünceye göre, *politika olgusu* artık bir bağımsız bilim dalı olarak tüm dünyada kabul görmüştür. Kendi başına bir disiplin olarak ortaya çıkan politika biliminin konusunun ne olduğu tartışmalı da olsa 'politika'nın bir disiplin olarak hangi alan içerisinde inceleme yürüteceğinin anlaşılması açısından önemli olduğu kabul edilmiştir.

Politika Biliminin Araştırma Konusunun Belirlenmesi: Devlet ve İktidar Kavramlarının Yeri ve Önemi

Politika olgusunun bir disiplin olarak incelediği kavramlar onun bilimsel sınırlarını belirlemektedir. Bu anlamda sınırları çizilmiş politika bilimi hangi konu üzerinde çalışması gerektiğini bilecek, ilgisini ve enerjisini doğru noktaya aktaracaktır. Ancak politika biliminin konusu üzerine bulunan görüş ayrılıkları iki kavram üzerinde yoğunlaşmakta ve bu durum politika biliminin, konusunun sınırlarının belirlenmesini zorlaştırmaktadır. Politika biliminin konusu üzerine ortaya çıkan bu iki görüşten ilki 'devlet', diğeri 'iktidar' olgusudur.

Devleti kendisine inceleme nesnesi olarak belirleyen anlayış klasik bir politika bilimi çizgisi taşımaktadır. Klasik politika biliminin kendisini devlet ile sınırlandırdığı da söylenebilir. Temel olarak devletin kuruluşu, temel işlevleri, amaçları, kurumları, vatandaşla ilişkileri gibi konular bu klasik anlayış tarafından incelenir. Bu yaklaşım, politika biliminin bir devlet bilimi olarak anlaşılmasına sebep olurken aynı zamanda bu düşüncenin köklerinin Aristoteles'e kadar indiği gerçeğinin kabulünü yansıtmaktadır (Dursun, 2013: 15).

Siyasal bilimciler, politika biliminin devlet ile sınırlanan konusunu, sıkıştığı bu dar alandan kurtarmak istemişlerdir. Bu süreç politika biliminin modern yüzünü de aydınlatan iktidar olgusunu ortaya çıkartmıştır. İktidar kavramı, politika bilimi içerisinde ilk etapta siyasal iktidar olgusu olarak yer bulmuştur. Politika biliminin konusunun, siyasal iktidar ile ilişkilendirilmesi, politika biliminin yeni alt disiplinlerini meydana getirmiştir.

Politika biliminin kavuştuğu yeni alt disiplinler siyasi iktidarın ne olduğu, kaynağı, dayanağı, ele geçirilmesi, sınırlandırılması, devredilmesi, kullanılması, siyasi iktidarı etkileyen faktörler, egemenlik, gibi birçok alt başlığın da incelenmesini beraberinde getirmiştir. Ayrıca politika biliminin genişleyen konusu, politik partiler, seçimler, seçim sistemleri, devlet sistemleri, siyasal kurumlar ve örgütler, siyasal davranışlar, politik kültür, kamuoyu, baskı grupları, parlamento ve bunların etkileri gibi birçok olguyu zamanla kapsama alanı içerisine almış ve bu alt başlıkların siyasal bilimciler

tarafında metodolojik olarak incelenmesini sağlamıştır (Öztekin, 2013: 25).

ABD’li siyaset felsefecisi John Rawls’un (1921-2002) ‘A Theory of Justice’ (Bir Adalet Kuramı) isimli yapıtının 1971 yılında yayımlanmasının karşısında Robert Nozick’in (1938-2002) Rawls’a cevap olarak ‘Anarchy, State and Utopia’ (Anarşi Devlet ve Ütopya) başlıklı bir kitap yazması politika bilimini normatif unsurları kapsayacak şekilde yeniden genişlettiği yönündeki çaba olarak görülmektedir. Ayrıca politik bilimin konusu içerisine 1970’lerden itibaren, cinsiyet araştırmaları, etnik sorunlar, kültürel çalışmalar da girmeye başlamıştır (Beriş, 2012: 29). Bu anlamda iktidar olgusunun, yalnızca politikayla ilişkili olmadığına, kültürel unsurları da ele alacak şekilde yayıldığına dair yaklaşımlar belirmiştir.

Gelinen noktada toplumsal yapı içerisinde iktidar türlerinin bir bilimin nesnesi olması gerektiği söz konusu olmuş ve bu da politik bilimi siyasal iktidarı inceleme ve konu alanı olarak görme mecburiyetini doğurmuştur. Bu açıdan bakıldığında politika bilimi, bir siyasal iktidar bilimi olarak ortaya çıkmakta ve toplum yapısı içerisinde meşru zor kullanma tekeli çerçevesinde işleyen otorite, güç ve iktidar ilişkilerinin oluşturduğu bütünü incelemektedir. Dolayısıyla politika biliminin temel konusu; ‘iktidar’, ‘güç’ ve ‘otorite’ye ilişkin davranışlar, oluşumlar, faaliyetler, kurumlar ve ilişkiler ağı olarak ortaya çıkmaktadır (Dursun, 2013:15).

Tarihsel süreç içerisinde politika olgusunun bilimsel nitelik kazanması için önemli çaba harcamış davranışçı yaklaşımın, pozitivizme benzer şekilde doğrudan gözlemlenebilir olgu ve süreçler üzerine odaklanmış olması, politik bilimin konusu üzerine farklı birçok yaklaşım ortaya çıkarmıştır. Örneğin davranışçılara göre, yalnızca gözlemlenebilir ve ölçülebilir olgularla fenomenler politika biliminin konusunu oluşturur ve görelî ve ölçülmesi imkânsız bir takım değer ve ilkelerle uğraşmak siyaset biliminin işi değildir. Bu anlamda davranışçı ekolün yükselişiyle birlikte politika biliminin, matematik ve istatistiğin yoğun bir şekilde kullanıldığı teknik bir alan haline geldiği ve felsefe kuramından büyük ölçüde uzaklaştığı anlaşılmaktadır (Beriş, 2012: 29).

Günümüzde, politika biliminin konusunun özünü oluşturan siyasal faaliyetler ve iktidar olgusu, sosyal bilimlerin bir dalı olarak incelenmektedir. Sosyal bilimler ise geniş bir alanı kapsamaktadır. Sosyal bilimler içinde bulunan tüm disiplinler, antropoloji, psikoloji, sosyoloji, beşerî coğrafya gibi ortaya çıkmış birçok farklı disiplin, konu ve kapsam açısından politika bilimini ilgilendirmektedir (Welsh,

1973:17). Bu anlamda politika bilimi, bugün, kapsadığı konu bakımından oldukça geniş bir alan üzerinde hâkimiyet kurmuştur.

B. POLİTİKA BİLİMİNİN VARLIK NEDENİ OLARAK GÖRDÜĞÜ DEVLET OLGUSUYLA KAVRAMSAL VE KURAMSAL İLİŞKİSİ

Klasik ve Çağdaş Yaklaşımlar Bağlamında Politika Biliminin Konusu Olarak Devlet

Devlet kelimesi, Arapça “devle” kelimesinden Türkçeye geçmiştir. Türk Dil Kurumu, devlet kavramını; “*toprak bütünlüğüne bağlı olarak siyasal bakımdan örgütlenmiş millet veya milletler topluluğunun oluşturduğu tüzel varlık*” olarak tanımlamıştır (TDK, 2015). Farklı bir anlayışa göre, “tedavül eden” yani elden ele geçen demektir. Bu anlamda devlet kelimesi iktidarın el değiştirmesi anlamını çağrıştırmaktadır. Fransızca da ise, devlet kelimesi ‘etat’, İngilizce ‘state’, Almanca ‘stat’, İtalyanca ‘stato’ ve kelimenin kökeninin olduğu Latince de ise, ‘status’ olarak kullanılmaktadır. Fakat Latince de ‘status’ kelimesi tam olarak devlet olgusunu açıklamaz, anlamı, “*hal, durum ve vaziyeti*” anlatmaktadır (Gözler, 2009: 6).

Eski Yunan, devletler için *polis* terimini kullanmaktaydı. Polis eski Yunanda “*site şehir*” demektir. Ve bununla şehirde oturan topluluklar kastedilirdi. Bu anlamda eski Yunanlıların kullandıkları polis, bugünkü modern anlamda tanımlanan devlet kavramını karşılamaktan oldukça uzaktır. Devlet kavramı sadece insan topluluklarını kapsamaz, toprak unsuru da onun atıf yaptığı diğer bir olgudur (Gözler, 2009: 7). Bu açıdan sadece insan toplulukları üzerinde açıklama yapan ‘polis’ kavramı, modern devlet üzerine yapılan tanımlamaların da dışında kalmaktadır.

‘Devlet’lerin insanlar üzerinde beklediği en önemli kural itaattir. Devlet olgusu insanlar üzerinde bağlayıcı politikalar üretir ve emreder. Devlet fonksiyonu bireylerin faaliyetleri ile çalışmasını sürdürür. Bu anlamda bireylerin faaliyetleri devlet aygıtının yönetimi olarak anlaşılmalıdır. Diğer bir açıdan toplumsal yapı içerisindeki eşitsizliği bir form içinde belirli kurallara ve hareketlere dayandırarak çözmeye çalışarak istikrarsızlığı ve belirgin asimetrik olguları ortadan kaldırmayı kendine amaç edinir (Poggi, 2011: 69). Farklı bir düşünceye göre, ‘devletlerin geneli aynı amaç üzerine oluşan benzer türde topluluklardır. Bu benzer topluluklar her zaman iyi nazarıyla kurulurlar. İyi olan şeyleri amaçlar, iyi olanı elde etmek için eylemde bulunurlar. Bütün topluluklar iyi olanı amaçladıklarına göre, toplulukların en üstünü ve hepsini kapsayanı da “en yüksek iyiyi”

amaçlayacaktır. En yüksek iyiyi amaç edinen bu üstün topluluk türü, devlet olarak karşımıza çıkmaktadır (Aristoteles, 2013:1).

Devlet, belirlenmiş bir toprak parçası üzerinde bulunan insan topluluğuna dayanmaktadır. Aynı zamanda bu topraklar üzerinde bulunan her şeyin nihai meşru kontrole sahip olduğu siyasal bir örgütle donanmış sosyal bir organizasyondur. ‘Devlet’i ona benzeyen kuruluşlardan ayıran, egemen ve bağımsız olma niteliğidir. Bu anlamda ‘devlet’in dışa ve içe karşı buyurma gücüne sahip olması devlet kudretinin üstünde başka bir kudretin bulunmadığındandır (Daver, 1969: 66). Ayrıca devlet, insan, toprak ve egemenlik unsurlarının bir araya gelmesiyle ortaya çıkmıştır. Bu anlayışa göre devlet, belirli bir toprak parçası üzerinde egemen olan belirli bir insan topluluğunun oluşturduğu varlıktır (Gözler, 2009: 4).

Siyasal bilimciler ve sosyologlar, devlet kavramı üzerine birçok farklı yaklaşım dile getirmişlerdir. Devlet kavramı üzerine bu teorik yaklaşımların varlığı da devlet olgusunun doğuşunu, sınırlarını ve varlık sebebini açıklamaya çalışmıştır. Bu teorilere göre, insanlık başlangıçta devletin olmadığı bir toplum halini yaşarken, çeşitli sebeplerle bu ortama son vermiş, bir sözleşme ile ‘devlet’i kurmuştur. ‘Devlet’i bu sözleşme sürecine dayandıran düşünürlerin başında Thomas Hobbes, John Locke ve Jean Jacgues Rousseau gelmektedir.

Devletin varlığını sözleşme unsuru üzerine tanımlayan düşünürler arasında da farklı bakış açıları bulunmaktadır. Örneğin, sözleşmecî düşünür Hobbes’a göre, tabiat hali barışın mevcut olduğu bir ortama sahip değildir. Tabiat, insanın, insan kurdu olduğu güvensiz bir ortamı ifade etmektedir. Bu güvensiz tabiat ortamı, insanların ihtiyaç hissettiği güvenlik nedeniyle bir canavar yapı oluşturmuş ve haklarını ellerinden almıştır. Bu yapının ismi ‘devlet’tir. Locke’a göre ise insanlar barış içinde bir arada yaşarken, hakkaniyet ve adaleti tanımayan kişilerin ortaya çıkması nedeniyle, kuralların uygulanması ve sürekliliğinin sağlanması adına kurumlara ihtiyaç duyulmuştur. Bu anlamda özgür varlık olan insanlar, kendi haklarını koruyabilmek için ‘devlet’i icat etmişlerdir (Özipek, 2010: 80).

‘Devlet’in varlığını açıklamaya çalışan, sözleşmecî teori, ortaya koyduğu bu iki farklı yaklaşımla öngördüğü devlet tanımının birbirinden farklı olduğunu göstermek zor değildir. Hobbes’ın otoriteriyen siyasi çizgi karşısında özgürlükçü bir devlet anlayışını benimsemiş, Locke ise ‘devlet’i bireyden önce görerek otoriteriyen bir siyasi teori geliştirmiştir. Bu açıdan iki sözleşmecî teorik yaklaşımın farklılığı, tasvir ettikleri tabiat hali temelinde başlamış ve ortaya koydukları otorite ve siyasi örgütlenme modelinde açığa çıkmıştır (Özipek, 2010: 80-81).

Devlet olgusunu açıklamaya çalışan sözleşmecî teori, pek çok düşünür tarafından eleştirilmektedir. Eleştirilerin odak noktası, sözleşmecî teorinin tarih dışı bir yaklaşımla devletin temelini toplumun rızasına dayandırmasıdır. Bu yaklaşımı eleştiren, David Hume'a göre, 'devlet'in ortaya çıkışını, toplumun rızası ile açıklamaya çalışmak boşunadır. 'Devlet'in varoluşunda toplumun rızasından çok zapt etme veya gasp yani güç unsurunun varlığına bakmak gerekmektedir. Bu anlamda yeni bir hükümet ortaya çıktığında, insanlar ona sadakatten veya ahlaki yükümlülükten ziyade korku ve zaruretten dolayı itaat etmektedirler. Yeni kurulan tüm devletler bir sözleşme ve rızaya dayanmaktadır. Bugün dahi mevcut olan tüm hükümetler ilk olarak halkın rızasına veya gönüllü tabi oluşuna değil, gaspa veya zapt etmeye dayalı olarak kurulmuştur. Bu açıdan toplumlar değişen yönetimleri bir tercih olarak değil, gereklilikten dolayı kabul etmektedirler (Özipek, 2010: 81).

Devletin, siyasal bir nitelik taşıması, siyasal bilimcilerin, uzun bir süre tartışma konusu olmuştur. Tartışmalar 'devlet'in, politika biliminin ana konusu olamayacağı üzerine odaklanmıştır. Bu tartışmalar günümüzde de varlığını sürdürüyor olsa da 'devlet'in değil, iktidar olgusunun politika biliminin ana konusu olduğu tartışması galip gelmiştir. Ancak 'politika'yı, iktidar bilimi diye tarif edenler dahi, onun en mükemmel şekline ve tam teşkilatlanışına devlette ulaştığını ifade etmektedir (Duverger, 1964: 8). Bu anlamda politika bilimi içinde devlet olgusunun nasıl bir nitelik taşıdığı, siyasal bilimciler ve siyasal sistem için önemini belirlenmesi, politika biliminin devlet ile bağımlı açıklanması ile gerçekleşecektir.

Politika Biliminin Devlet Olgusuyla İlişkisi: Politika Bilimi Sadece Devlet'e İçkin Bir Aygıt mıdır?

Politika bilimi, kendi varlık nedenini, 'devlet'i ve devlet gücünü yüceltmek ve meşru hale getirmek olarak izah etmektedir. Böyle bir anlayışın temelinde ise *apriori* bir bireysellik, insanların bencil ve akıl dışı olduğu, arzu ve tutkularını kontrol edilemeyeceği, bu nedenle toplumsal yaşamlarını örgütleyebilmek adına 'devlet'in var olması gerektiği görüşü bulunmaktadır (Yalvaç, 2011: 16-17). Fakat 'politika'yı 'devlet'in varlığıyla özdeşleştiren bu yaklaşım, bir taraftan 'politika'nın evrensel boyutlarını anlamamızı güçleştirmekte, aynı zamanda politika bilimine siyasal hayatın sadece 'devlet'le mümkün olabileceği anlayışını etkin kılmaya çalışmaktadır. Dolayısıyla politika bilimi açısından tek incelenecek olgu olarak 'devlet'i görmek, verimli ve tutarlı bir davranış olmayacaktır.

Devlet kavramı soyut bir olgudur ve gözlenebilme imkânı söz konusu değildir. Oysa politika bilimi somut, gözlenebilir insan davranışları olarak beliren siyasal nesnelere incelemektedir. Ayrıca bu nesnelere içerisindeki ilişki ağının ve nedensellik bağlarını da açıklamaya çalışmaktadır. Dolayısıyla politika bilimi açısından siyasal kararların ortaya çıkmasında, devlet otoritesi etkili ve geçerli bir güce sahiptir. Fakat alınan siyasal kararların arkasında ‘devlet’i değil, devlet kuruluşunu yönetenlerin etkisinin yatmakta olduğu gerçeği gözden kaçırılmamalıdır.

Politika bilimi, devlet ve onunun soyut kişiliğinin ötesinde somut gerçekleri bulup ortaya koymak amacıyla yönelik hareket etmektedir. Yalnız devlet hala bugünün koşullarında siyasal kuruluşların en geniş, en gelişmiş en iyi örgütlenmiş ve en kapsayıcı olarak karşımıza çıkmaktadır (Kapani, 2000: 43). Bu anlamda *devlet kurumu*, *politika bilimi* açısından soyut bir varlık olarak görülmekte ancak, etkin ve güçlü siyasal bir nitelik taşımaktadır.

Politikanın bilimsel olarak incelendiği süreçleri belirleyen, örgütleyen ve biçimlendiren devlet kurumudur. Politik sistem içerisinde ki bu devlet kurumu, organlardan, yetkilerden, iktidar ve haklardan oluşmaktadır. Bu anlamda devlet kavramının siyasal bilim kavramından daha sınırlı olduğu ortaya çıkmakta ve politika bilimi içerisinde devlet unsurunun sistemli bir ilişkiler ağı olduğu tanımlanmaktadır (Leslie, 1975: 66). Bu bağlamda klasik siyaset bilimi ‘devlet’in kuruluşu, temel işlevleri, amaçları, kurumları, vatandaşla ilişkileri gibi konular inceleyerek kendini sadece ‘devlet’e içkin bir faaliyet alanı olarak sınırlandırmıştır. Bu bakımdan klasik politika bilimi, devlet bilimi olarak anlaşılmaktadır.

Politika biliminin ‘devlet’i temel inceleme konusu olarak ele aldığı çalışmalara örnek, H. Laski’nin ‘Politikaya Giriş’ adlı eseri ile M. Prelot’un ‘Politika Bilimi’ adlı eserleri gösterilebilir. Ancak politika biliminin temel inceleme konusunun ‘devlet’le sınırlandırılması görüşü bugün artık aşılmış olup eleştiriye uğramaktadır. Bu eleştiri siyasal bilimciler tarafından yapılmakta, eleştirinin dayanak noktası ise bilimsel bir alanı tek bir inceleme nesnesine yönlendirmenin sınırları daraltacağı saptamasıdır (Dursun, 2012: 71).

Politika bilimi ‘devlet’i aşan ancak onu kapsayan bir özelliği sahiptir. Bundan dolayı devlet siyaset biliminin konusudur ama onunla sınırlandırılmaz anlayışı benimsenmiştir (Dursun, 2012: 72). Bu anlayışa göre, politika bilimi açısından devlet, yapısı, kurumları, işlevleri temsil ettiği iktidarın birey ve toplumla ilişkisi, dün olduğu

gibi bugünde doğrudan hayatımızı etkileyen kararların, uygulamaların ve tartışmaların tam ortasında varlığını sürdürmektedir. Bu durum politika bilimi ve devlet ilişkisinin güçlü bir şekilde devam ettiğini ve devam edebilirliğine dikkat çekmektedir (Özipek, 2010: 71).

Politika bilimi üzerine yapılan incelemelerde, yönetenlerin, iktidarların, bir yönetim sistemi olan rejimlerin, yapılarında ve kendi varlıklarında tarih boyunca değişiklikler yaşandığı gözlenmiştir. Ancak yaşanan tüm değişime rağmen devlet nesnel olarak varlığını hala devam ettirmektedir. Devlet, en demokratik olanından en otoriter ve totaliter olanına kadar, bugün modern anlayışı da dâhil edeceğimiz yapı içinde bireyler olarak üzerimizde başka hiçbir kurumun sahip olmadığı ölçüde belirleyiciliğe hala sahiptir. Bu açıdan politika bilimi içerisinde varlığı unutulmayan yegâne güç ‘devlet’tir. Varlığı ve etkisi devamlı olan devlet kavramı, siyaset bilimciler tarafından iktidarın dayanağı ve siyasal toplumun çatısı olarak düşünülmüştür. Aslında, tarihsel açıdan devlet, siyasal bir birleşmeyi ve bütünleşmeyi sağlayan bir simge sembol olmuştur. Bu anlamda devlet sadece kavramsal geçerliliğe sahip bir düşünce ürünüdür. Devlet, insanlar onu düşündükleri için vardır (Kapani, 2000: 36).

Politika biliminin devlet kavramına yaklaşımı üzerine tartışmalar, ‘devlet’in politika biliminin sınırlarını belirlemesi üzerinde yürütülmüştür. Politika biliminin devlet kavramına yaklaşımı onu bir inceleme alanı olarak kabul etmesiyle yakından ilişkilidir. 1930’larda Amerika’da ortaya çıkan davranışçılık akımının politika biliminin devlet kavramına yaklaşımını değiştirmiştir. Politika bilimi davranışçılık akımı ile birlikte siyasi çözümleme yöntemini kurumlardan bireye doğru odaklamıştır. Bu süreç politik çözümleme yapısı olan ‘devlet’in, politika bilimi açısından teorik anlamda incelenmesinin ihmal edilmesine neden olmuştur. Bu ihmal edilmiş en önemli yapıları politik bilimin başat aktörleri olan İngiltere ve ABD olarak görülmektedir (Sarıbay, 2000: 111).

İngiltere ve ABD’de yapılan çalışmalarının etkisiyle devlet kavramı yerine hükümet ve daha yaygın olarak da politik sistem kavramları kullanılmaya başlanmıştır. Devlet kavramının kullanım dışı kalarak yerini başka kavramlara bırakmasında, Nettl’in ifade ettiği gibi, özellikle ABD’de devlet geleneğinin olmayışı önemli rol oynamıştır. Bu açıdan ‘devlet’e karşılık gelen bir kavram olarak politik sistem, partiler, baskı grupları, kitle iletişim araçları gibi politik kurumlar ve yasal meşru kontrol araçlarını, politik süreçleri etkiledikleri dönem boyunca meşru olarak görülmüşlerdir. Politik çözümlemede ihmal edilen devlet kavramı, politika bilimi için 1980’lerde yeniden kullanılmaya başlanmıştır. Rockman’a göre,

‘devlet’in yeniden politik çözümlemenin konusu olarak gündeme gelmesi neoklasik iktisadın canlanmasıdır. Devlet faaliyetlerinin yeniden düzenlenmesi, toplumların çözümlenmesinde ‘devlet’e yeniden örgütleyici bir kavram olarak yer verilmesi bu kavramı yeniden ortaya çıkarmıştır. Bu bağlamda, kamu otoritesi ile çıkar grupları siyaset bilimcilerin gündemine yeniden girmiş ve böylece devlet yeniden çağdaş politik sistemlerin önemli bir aktörü haline gelmiştir (Sarıbay, 2000:111).

DEĞERLENDİRME

‘Siyaset’ ve ‘Politika’ kavramlarının bilimselliği üzerine yapılan tartışmalarda etimolojik yaklaşım önem arz etmektedir. Bu doğrultuda yapılan etimolojik incelemede ‘siyaset’ teriminin temel anlamının özenle kullanıldığı görülüyorken, ‘politika’ sözcüğünün kullanılmasında aynı anlaşılabilirliğin ortaya çıkmadığı fark edilmektedir. Bu iki terimin dilbilimsel olarak birbirinden ayrıldığı birçok farklı anlamının varlığı gözden kaçırılmaktadır. Ayrıca etimolojik olarak farklı birçok anlam çağrıştıran bu iki sözcüğün aynı anda kullanılması uyumsuzluk ve belirsizlik yaratmaktadır. Bu belirsizliğin ortaya çıktığı nokta her iki sözcüğün tanımlanmasına yönelik yapılan yaklaşımda anlaşılmaktadır. ‘Siyaset’ sözcüğü eğitmek, yetiştirmek, düzenlemek anlamından geliştirilmiş yönetme bilgisi ve tekniği olarak tanımlanmakta, ‘politika’ terimi ise, ‘polis’ teriminden türeyerek polis’e ait olanları; siyasal yapı, siyasal rejim ve vatandaşların hakkı gibi süreçlerin anlaşılması ve açıklanmasına yönelik tanımlanmaktadır. Bu açıdan her iki terimin arasındaki bu etimolojik farklılığa rağmen ‘politika’ ve ‘siyaset’ sözcüklerini aynı anlamı ifade ediyor düşüncesiyle kullanılması önemli bir eksikliği yansıtmaktadır. Dolayısıyla bu çalışmanın temel amaçlarından birisi bu iki terim arasındaki dilbilimsel farklılığının anlaşılmasına ışık tutmaktır.

Politika kavramı üzerine yapılan tanımlamalarda politikanın ne kadar geniş bir alan hükmettiği gerçeği ile karşılaşılmaktadır. Bu gerçek ‘savaş’ın engellenmesinden, ‘savaş’ın başlamasını oluşturabilecek bir gerçekliktir. Çoğu kez adil yaşam, düzen ve uzlaşmanın temel kavramı olarak da kullanılmaktadır.

Politika olgusunun bilimselliği üzerine farklı birçok düşünce ve farklı teorik yaklaşımlar ortaya çıkmıştır. Tüm bu yaklaşımlara rağmen politika olgusunun modern dönemde bile, kamusal hayat ve devlet için mi vardır, yoksa sosyal yaşamın ana unsuru mudur tartışması devam etmektedir. Bu durum politika olgusunun bilimselliğinin tartışılması ve anlaşılması sürecinde kesin yargılara

varılamayacağını göstermektedir. Bu anlamda politika bilimine yönelik her tanım politik bilimin sadece bir yüzünün anlaşılmasını katkı sağlamaktadır. Dolayısıyla politika olgusunun ve politika biliminin, günümüze nasıl geldiğini, doğuş sürecini ve hangi konuların politika biliminin inceleme alanı içerisinde yer aldığını yönelik izah, politika olgusunun bilimselliği yönünde ki tartışmaları önemli ölçüde sınırlandırmaktadır.

Günümüz de politika bilimi yaşanan tüm olumlu gelişmeler neticesinde tartışılmış olan klasik bilimsellik sorununun uzağında durmaktadır. Özellikle politika biliminin bilimsellik sorunu, yerini bilimsel bir perspektifte ele alış ve kabul ediş sürecine bırakmış bulunmaktadır. Ancak politika biliminin, bugün hala varlığı devam eden önemli sorunsalı, devlet ve iktidar ile olan ilişkisinde ortaya çıkmaktadır. Çünkü politika biliminin sınırlarını, incelediği konular belirlemektedir. Tarih boyunca ana konu olarak devlet olgusunu ele alan politika biliminin artık bu klasik yaklaşımı geride bırakıp bırakmadığının anlaşılması güç görünmektedir.

Siyaset teorisyenleri politika bilimini, siyaset devlet için vardır anlayışından kurtarmak için çeşitli fikirler, yaklaşımlar, görüşler sunmuştur. Bu minvalde ‘iktidar’ kavramı politika biliminin sınırlarının genişleten yeni bir konu alanı olarak ortaya çıkmıştır. Dolayısıyla günümüzde, politika biliminin konusunun özünü oluşturan siyasal faaliyetler ve iktidar olgusu, sosyal bilimlerin bir dalı olarak değerlendirilmeye başlanmıştır. Netice olarak politika biliminin konusu üzerine farklı birçok yaklaşımın çıktığı görülürken, aynı zamanda politika biliminin devleti esas alan ana bakış açısının değişime uğradığı fakat varlığının devam ettiği gerçeğiyle karşılaşılmaktadır.

Bu çalışmanın temel amaçlarından birisi, siyaset ve siyaset bilimi kavramlarının yerine politika ve politika bilimi kavramlarını kullanarak mevcut kuramsal çerçeve tartışılmaya çalışılmıştır. Diğer yandan bu doğrultuda, devlet olgusu politika için vardır sorusu modern anlamda politika biliminin konularına değinilerek açıklanması hedeflenmiştir.

Sonuç olarak klasik anlamda devlet politika bilimi için ana konu olarak varlığını devam ettirmektedir. Ancak politika bilimi için artık incelenen tek nesne devlet değildir. Çağdaş dönemde bu yaklaşım akamete uğramıştır. Devlet konusu hala önemlidir ancak, iktidar olgusu çağdaş politik bilimlerin önemli temel konularından birisi olarak kabul edilmeye başlanmıştır. Dolayısıyla iktidarın bir inceleme konusu olması, parlamentonun, seçimlerin, politik partilerin, vb. siyasal iktidarı ilgilendiren tüm siyasal alanı içerisinde kapsayacak

şekilde politika biliminin sınırlarının genişlemesine neden olmuştur. Bu açıdan siyasal sistemi ilgilendiren tüm konular artık çağdaş politika bilimini incelediği temel konular olmuştur. Devlet olgusu artık klasik anlamda sınırlandırdığı doğum sancıları çeken politika bilimi perspektifiyle karşı karşıya değildir. Devlet, politika bilimi açısından vazgeçilmez bir kavram olarak varlığını sürdürmektedir ancak, modern dünyayı ele alan çağdaş politik bilimler devlet olgusunun etkisini önemli ölçüde zayıflatmış durumdadır.

Kaynakça

- Akçalı, N. (1995), *Siyaset Bilimine Giriş*, İzmir: Ege Üniversitesi Basımevi.
- Aristoteles. (2013), *Politika*, çev. M. Telli, İstanbul: Ark Kitapları.
- Beriş, H. E. (2012), *Siyaset Biliminin Doğuşu Gelişimi*, Ü. Özdağ içinde, *21. Yüzyılda Prens Devlet ve Siyaset Yönetim*. Ankara: Kripto.
- Çam, E. (2005), *Siyaset Bilimine Giriş*, İstanbul: Der Yayınları.
- Daver, B. (1969), *Siyaset Bilimine Giriş*, Ankara: Doğan Yayınları.
- DeLepinasse, P. (2008), *Basic Political Concepts*, Switzerland: http://textbookequity.org/oct/Textbooks/deLepinasse_PoliticalConcepts.pdf (Erişim Tarihi 11.03.2015),
- Dursun, D. (2012), *Siyaset Bilimi*, İstanbul: Beta Yayınları.
- Dursun, D. (2013), *Siyaset ve Siyaset Bilimi*, D. Dursun içinde, *Siyaset Bilimi*. Eskişehir Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- Duverger, M. (1964), *Politikaya Giriş*, (çev.) S. Tiryakioğlu, İstanbul: Varlık Yayınevi.
- Gözler, K. (2009), *Devletin Genel Teorisi*, Bursa: Ekin Yayıncılık.
- Heywood, A. (2013), *Siyaset*, (çev.) B. B. Özipek, İstanbul: Adres Yayınları.
- Hix, S., M. Whiting. (2012), *Introduction to Political Science*, London: University of Londo http://www.londoninternational.ac.uk/sites/default/files/programme_resources/lse/lse_pdf/subject_guides/ps1172_ch1-4.pdf (Erişim Tarihi 16.03.2015),
- İlhan, N. (2011), "Bir Etimoloji Denemesi", *Turkish Studies Dergisi*-Volume 6/1, p. 467-475.
- Kışlalı, A. T. (1999), *Siyaset Bilimi*, Ankara: İmge Kitapevi.
- Kurumu, T. D. (2015, 04 01), <http://www.tdk.gov.tr>. 04 01, 2015 tarihinde <http://www.tdk.gov.tr>: <http://www.tdk.gov.tr> adresinden alındı
- Küçükalp, D. (2012), *Siyaset Olgusunun Doğası*, A. Y. Sarıbay içinde, *Siyaset Sosyolojisi*. Eskişehir Anadolu Üniversitesi Yayınları.

- Leslie, L. (1975), *Politika Biliminin Temel Sorunları*. (çev.) T. Karamustafaoğlu, Ankara: Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları.
- Minogue, K. (2002), *Siyaset ve Despotizm*, (çev.) Ü. Gündoğan, Ankara: Liberte Yayınları.
- Münci, K. (2000), *Politika Bilimine Giriş*, Ankara: Bilgi Yayınevi.
- Özdağ, Ü. (2012), Sunum. Ü. Özdağ içinde, *21. Yüzyılda Prens Devlet ve Siyaset Yönetim*, Ankara: Kripto.
- Özipek, B. B. (2010), Devlet, M. Türküne içinde, *Siyaset*. İstanbul: Opus Yayınları.
- Öztekin, A. (2013), *Siyaset Bilimine Giriş*, Ankara: Siyasal Kitapevi.
- Poggi, G. (2011), The nation-state, D. Caramani içinde, *Comparative Politics*. United State: Oxford University press.
- Pradeep, K. K. (2011), *Political Science*. India Kerela: University of Calicut
<http://www.universityofcalicut.info/syl/PoliticalScience.pdf>
 (Erişim Tarihi: 21.03.2015),
- Sarıbay, A. Y. (2000), *Global Bakışla Politik Sosyoloji*, İstanbul: Alfa Yayınları.
- Sarıbay, A. Y., Ögün, S. S. (2006), *Politik Bilim*, Bursa: Aktüel Yayınları.
- Sartori, G. (1996), *Demokrasi Teorisine Geri Dönüş*, (çev.) T. Karamustafaoğlu, Ankara: Yetkin Yayınları.
- Saybaşılı, K. (1999), *Siyaset Biliminde Temel Yaklaşımlar*, Ankara: Doruk Yayınları.
- Tansey, S. D. (1995), *Politics: The Basic*, USA: Routledge Press.
- Turan, E. (2013), *Siyaset Bilimine Giriş*, Konya: Palet Yayınları.
- Türk, F. (2011), Siyaset Biliminde Temel Yaklaşımlar, B. Dural içinde, *Siyaset Bilimi'nde Kuram-Yöntem-Güncel Yaklaşımlar*. İstanbul, Kriter Yayınevi.
- Türküne, M. (2009), Siyaset Kavramı, M. Türküne içinde, *Siyaset*, İstanbul: Opus Yayınları.
- William A. Welsh (1973), *Studying Politics*, United States of America: Praeger Publishers.
- Yalvaç, F. (2011), Devlet, A. Eralp içinde, *Devlet ve Ötesi*, İstanbul: İletişim Yayınları.

SİYASİ PARTİ LİDERLERİNİN 2017 YILINDA PAYLAŞTIKLARI TWEETLERİN NİTEL ANALİZİ

Mustafa Ali ÖZAY

Uludağ Üniversitesi SBE,
Yönetim ve Organizasyon Bilim Dalı
Tezli Yüksek Lisans Öğrencisi,
mustafaaliozay@hotmail.com

Öz

Son yıllarda sosyal medya araçlarının popülerleşmesi sonucunda sosyal paylaşım sitelerine olan rağbet hızla artmıştır. Toplumun her kesiminden bireyler ve tüzel kişilikler burada kendi görüş ve düşüncelerini paylaşmaktadır. Bu görüş ve düşünceler diğer insanlar tarafından rahatlıkla görülebilmekte ve beğenildiği takdirde hızla yayılmaktadır. Bunun bilincinde olan siyasi kuruluşların liderleri de bu sosyal mecralarda yer almakta ve kitlelerine buradan mesajlar göndermektedir. Bu çalışmanın amacı sosyal iletişim mecralarında parti liderlerinin paylaştıkları mesajların analiz edilmesidir. Bu çerçevede siyasi parti liderlerinin twitter hesapları incelemeye alınmış ve atıkları tweetler nitel olarak analiz edilmiştir. Analiz sonuçlarına göre 7 kod ve 12 alt kod belirlenmiştir. Bu sosyal paylaşımlarla kodların ilişkileri ayrıntılı olarak incelenecektir.

Anahtar Kelimeler: Nitel Analiz, Twitter, Siyasi Parti Liderleri, Sosyal Medya

QUALITY ANALYSIS OF TWEETERS IN 2017 SHARE OF POLITICAL PARTY LEADERS

Abstract

In recent years, the popularity of social networking sites has increased rapidly. Individuals and legal entities from all walks of society share their opinions and thoughts here. These views and thoughts are easily seen and shared by other people. Political party leaders also take part in these social circles and send messages to the masses here. The purpose of this study is to analyze the messages that our party leaders share in social communication exchanges. In this framework, political party leaders were taken to examine twitter accounts and their tweets were analyzed qualitatively. According to the analysis results, 7 codes and 12 sub codes have been determined. Social media sharing will examine the relationships of the codes in detail.

Keywords: Qualitative Analysis, Twitter, Political Party Leaders, Social Media

Giriş

Günümüzde internetin yaygınlaşması ve teknolojik ürünlerin kullanım oranının artmasıyla orantılı olarak sosyal medya araçlarının ve özellikle paylaşım araçlarının artmaya başladığını görüyoruz. Kullanıcılar daha çok bireylerden oluşmakla birlikte dernek, vakıf, kamu tüzel kişilikleri, STK'lar ve diğer tüzel kişilikler tarafından da kullanılmaktadır. Paylaşımların içeriğinde ise günlük ruhsal değişimlerden, küresel sorunlara kadar her türlü fikirler ve düşünceler olabilmektedir.

Bireyler toplumsal olaylara karşı tutumlarını ortaya koymadan önce güvendikleri, fikirlerini önemsedikleri, taraftarı oldukları ya da düşüncesini merak ettikleri kişilerin verdikleri tepkilere bakarak kendi tutumlarını şekillendirmekte veya ilgili kurum ya da kişilerin düşüncelerini aynen aktarmaktadırlar.

Artık kullanıcılar gündelik olayları ve son gelişmeleri buradan takip etmekte ve fikirlerini anında burada paylaşabilmektedirler. Söylediklerinin amacına ulaşıp ulaşmaması kullanıcıları rahatsız etmez, toplum içinde kamusal alanlarda ifade edemedikleri düşünceleri burada çok rahat ifade edebilmekte ve bu ifade edebilme rahatlığı sosyal medya araçlarının cazibesini korumaktadır.

1. Kitlelerle Siyasal Diyalog ve Twitter Kullanımı

Siyasal iletişim olgusu, liberal demokrasi anlayışının bir ürünüdür. Profesyonel anlamda siyasal iletişim, İkinci Dünya Savaşı sonrasında Amerika'da doğmuş ve gerekli çalışmalar ilk etapta burada yapılmıştır. (Topuz, 1991:7; Özkan, 2004:38).

Siyasal iletişim, bir siyasal görüşün veya organın, etkinlikte bulunduğu siyasal sistem içerisinde kamuoyunun güvenini ve desteğini sağlamak ve böylece iktidar olmak için zaman ve konjonktürün ihtiyacına göre reklam, propaganda ve halkla ilişkiler tekniklerinden yararlanarak gerçekleştirdiği tek ya da çift yönlü iletişim çabasıdır. (Mutlu, 1994: 199)

Siyasal iletişim, interneti güçlü bir iletişim aracı olarak kullanmakta ve siyasal aktörlerin internet ve sosyal medyada varlık göstermeleri hızla artan bir öneme sahiptir. (Eray, 2016: 112)

Stratejik iletişim aracı olarak kullanılan internet sayfaları, ne tür ve büyüklükte olursa olsun tüm organizasyonlara sanal dünyada kolayca var olma imkânı sağlamaktadır. Küçük veya büyük her türlü organizasyon misyonunu, ürünlerini veya hizmetlerini tüm dünyaya sunma imkânını kendi web sayfalarını yaratarak elde edebilmektedir. Siyasal alanda ise demokratik süreci canlandıran bir araç olarak değerlendirilmekte ve gerçekleştirilen araştırmalar (Congress Online

Project ve Cyberspace Policy Research Group gibi) bazı web sayfalarının hedef kitlelerine diğerlerinden daha iyi hizmet sunduğunu vurgulamaktadır. (Eray,2016: 113)

Kentel (1991: 40) ise siyasal iletişimi “siyasal arenada birbirini anlama ve anlatma biçimi” olarak tanımlamaktadır.

Siyasal partiler organizasyonlarını ve örgütlenmelerini sosyal medya mecralarını kullanarak daha fazla kalabalıklara ulaşma hedeflerini gerçekleştirebilmektedirler. Örnek olarak Obama, 2008’deki başkanlık seçimleri için Twitter’ı aktif olarak kullanmış ve önemli sayılabilecek bir miktarda bağış toplamıştır. (Metin, 2016:235)

Türkiye’de siyasi parti liderlerinin Twitter’a katılma yılları değişiklik göstermektedir. 2014 yılında yapmış olduğu açıklama ile Twitter’a karşı olduğunu belirten Recep Tayyip Erdoğan 2015 yılında ilk tweetini atmıştır. <http://www.hurriyet.com.tr>

Bir diğer siyasi parti lideri Devlet Bahçeli ise 2010 yılında twitter adresini açtı ve kullanıma başladı. Bir başka siyasi parti lideri Kemal Kılıçdaroğlu ise 2010 yılından beri twitter adresini aktif bir şekilde kullanmaktadır. <https://twittercounter.com/>

Siyasal iletişim, belirlenen ideolojik amaçları, toplumdaki belli bir gruba ya da kitleye kabul ettirmek ve gerek duyulan zamanlarda eyleme dönüştürmek amacıyla çeşitli iletim tür ve tekniklerinin siyasal aktörler tarafından kullanılmasıdır. Ayrıca kavram, oy ve seçim ötesinde toplumun her alanını kapsayan, aile, ekonomi, kültür ve bütün siyasal kurumların günlük faaliyetlerinin bütünleşik bir parçası olmuştur. (Aziz, 2013: 177)

Twitter mesajları seçmenlerin politik görüşlerine ve tercihlerine ilişkin olabilmektedir. (Tumasjan, 2010:410)

Gaffney 2009 yılında yapmış olduğu bir araştırmada İran seçimlerini twitter üzerinde açılan #IranElections etiketi üzerinden inceledi. Bu etiket her ne kadar dünya üzerinde ki İranlı vatandaşların protestolarını duyurmak üzere kullanılmış olsa da etkisinin ne kadar olduğu tam olarak bilinmemiştir. (Gaffney, 2010:1-7)

Teknoloji alanındaki gelişmeler yeni siyasal yapılanmaların geliştirilmesine katkı sağlamış, böylelikle siyasal iletişim kavramı ve uygulamaları bu süreçten etkilenmiştir. (Aziz, 2013: 4-177)

Medya, siyasal örgütlerle vatandaş arasında haber, röportaj, yorum, inceleme ve araştırma türleri ile siyasal mesajları örgütlerden vatandaşa, vatandaştan gelen tepkileri ise yine bu tür yöntem ve tekniklerle siyasal örgütlere iletirler. (Aziz, 2003: 8)

Sosyal medya üzerinden siyasal iletişimin getirmiş olduğu düşünülen yenilik ve avantajlar Tablo 1’de gösterilmiştir.

Özellik	Siyasal İletişim	Siyasal İletişim 2.0
İletişim Aracı	Geleneksel Medya	Sosyal Medya
İletişim Türü	Kitle İletişimi	Hem Kitle İletişimi Hem Kişilerarası İletişim
İletişim Şekli	Propaganda Tek Yönlü İletişim Monolog	İki Yönlü İletişim Diyalog
Mesaj	Kitleselel	Kitleselel, Bireysel
Geri Bildirim	Düşük	Yüksek
İletişim Maliyeti	Yüksek	Düşük

Tablo 1: Siyasal İletişim Şekillerinin Belirli Kıstaslara Göre Karşılaştırılması, (Bostancı, 2014: 88)

Türkiye’de sosyal medya kullanımı ve özellikle Twitter’ın siyasal iletişimdeki yerine ilişkin araştırmalar niceliksel ve niteliksel olarak az sayıdadır ve benzer metodolojiler içermektedir. Türkiye’de Twitter kullanımı Gezi Parkı olayları sonrasında artmış, eylemlerin başlangıcına denk gelen 27 Mayıs 2013 tarihinde kullanıcı sayısı 1.8 milyon iken 10 Haziran tarihine kadar bu sayı 9.5 milyona ulaşmıştır. Araştırmacılar 2002 seçimlerinden bu yana siyasi parti ve adayların yanında politik aktörlerin sosyal medya paylaşımlarını izlemektedirler. Siyasal iletişim alanındaki ilk sosyal medya çalışması, 2007 yılı genel seçiminde siyasi propaganda amaçlı web günlüklerinin incelenmesinden oluşmaktadır (Yüksel, 2015).

Siyasal partiler ve adaylar sanal dünyayı keşfederken, seçmenler de 2009’dan sonra sosyal medyanın interaktiflik özelliğinin farkına varmışlardır (Engin, 2007: 5).

2. YÖNTEM

Bu çalışmada Türk siyasi parti liderlerinin 2017 yılı içerisinde twitter aracılığıyla paylaşmış oldukları mesajların nitel bir çalışma ile içeriksel olarak analizini yapmaktadır. Twitter üzerinden alınan veriler belge haline getirilmiştir.

Daha sonrasında bu belgeler MAXQDA 12 programına yüklenmiştir. Programda oluşturulan kodlar sayesinde tüm tweetler tek tek incelenerek çalışmanın amacına uygun olanların tamamı tasnif edilmiştir.

Bu çalışma sonucunda Tablo 2’de gösterildiği üzere toplamda 1961 tweet incelenmiştir. Bu tweetler içerisinde kodlamaya uygun olan

767 tweet bulunmuştur. Geriye kalan tweetlerden 1194 tweet ise araştırmaya dahil edilmemiştir. Bunun sebepleri ise öncelikle 2017 yılı içerisinde gerçekleşmiş olan 16 Nisan Anayasa Değişikliği Referandumu sebebiyle benzer içeriklerin paylaşılmış olması, canlı yayın duyurularının yapılması, siyasi liderlerin birbirleri ile yapmış oldukları sözlü diyalogların araştırmanın bir parçası olmaması nedeniyle kapsam dışı bırakılmasıdır.

Son olarak 140 karakter sınırlaması nedeniyle verilmek istenen bir mesajın birden fazla tweete bölünerek paylaşılması sebebiyle tüm tweetlerin dikkate alınması halinde mükerrer hale düşülecek olmasından dolayı bu tür paylaşımlar tek bir tweet olarak düşünülmüştür.

Tablo 2: Toplam İstatistiksel Sayılar

Siyasi Parti Liderleri	2017 Yılında Paylaştığı Tweet Sayısı	Kodlamaya Uygun Tweet Sayısı
Devlet Bahçeli	816	322
Kemal Kılıçdaroğlu	398	250
Recep Tayyip Erdoğan	747	195

3. ÇALIŞMANIN AMACI, METODOLOJİSİ, ÖNEMİ VE LİTERATÜRE KATKISI

Araştırmada liderlerin sosyal medyayı daha çok hangi amaçla kullandıkları ve hangi konu hakkında ki fikirlerini daha fazla paylaştıkları ele alınmak istenmiştir. Liderlerin hangi konulara daha fazla önem attiklerinin ortaya konulması liderlerin önceliklerinin yıllara göre nasıl değişiklik gösterdiğinin ölçülmesi açısından bizlere kolaylık sağlayacaktır.

Bu amaç doğrultusunda liderlerin yapmış oldukları paylaşımlar MAXQDA programı ile nitel bir analize tabi tutulmuştur. Bu analiz sırasında yapılan kodlamalar sayesinde tweetlerin içerikleri tasnif edilmiştir. Bu doğrultuda oluşturulan kodlar Tablo 3'te gösterilmektedir.

Tablo 3: Oluşturulan Kodlar (Ana Başlıklar ve Alt Başlıklar)

ANA BAŞLIKLAR	ALT BAŞLIKLAR				
A. Ülkeler Arası Siyasi İlişkiler	Afrika ile İlişkiler	Avru pa ile İlişkiler	Orta Doğu ile İlişkiler	Rusya ile İlişkiler	ABD ile İlişkiler
B. Parti İçi Gelişmeler					
C. Terörle Mücadele	PKK ile Mücadele		FETÖ ile Mücadele		

D. Yatırım Faaliyetleri				
E. Milli Güvenlik ve Birlik				
F. Dini Milli İnsani Değerler	Tarihi Olayların Yıldönümü			
G. Toplumsal Meseleler	Sığınmacılar	Sosyal Meseleler	Ekonomik Meseleler	Hukuki Meseleler

Tablodan da anlaşıldığı üzere toplamda 7 ana başlık (Kod) bulunmaktadır. Bu ana başlıkların bazıları ise alt başlıklara (Kod) ayrılmıştır. Bu alt başlıkların toplamı da 12 tanedir. Yani toplamda 19 tane başlık (Kod) belirlenmiştir. Alt başlıkları oluşturma işlemi yapılırken öne çıkan alt başlıklar tercih edilmiştir. Alt başlıkların çok fazla olması karışıklığa sebep olabileceğinin düşünülmesinden dolayı alt başlığa uygun olmayan tweet içerikleri ana başlığın içine atılmıştır (Örneğin Kanada devleti ile yapılan siyasi görüşmeler Ülkeler Arası Siyasi İlişkiler kodu içine atılmıştır). Kodlara göre tasnif işlemi gerçekleştirilmiştir. Paylaşımların içeriği ilgili başlıklar (Kod) ile ilişkilendirilmiştir.

Böylece 2017 yılı içerisinde siyasi liderlerin hangi konularda daha fazla paylaşım yaptıkları ortaya konulmuştur.

4. BULGULAR

Yapılan kodlama işlemi sonucunda elde edilen 767 tane değerlendirmenin dağılımı Tablo 4'te gösterilmiştir. Buna göre kodlar ile ilgili tweetler arasında ki ilişkilendirme sonucunda siyasi liderlerin en çok hangi konularda paylaşım yaptıkları rahatça görülebilmektedir.

Kısaca inleyecek olursak Ülkeler Arası Siyasi İlişkiler konusunda Recep Tayyip Erdoğan (Bundan sonra kısaca Erdoğan denilecektir.) en fazla paylaşım yapan lider olmuştur. Avrupa ile İlişkiler, Orta Doğu ile İlişkiler ve ABD ile İlişkiler konusunda ise en fazla paylaşımı Devlet Bahçeli (Bundan sonra kısaca Bahçeli denilecektir.) yapmıştır. Rusya ile İlişkilerde ise Kemal Kılıçdaroğlu (Bundan sonra kısaca Kılıçdaroğlu denilecektir.) ve Erdoğan yapmıştır.

2017 yılı içerisinde partisinden bir kopuş yaşanan ve bu kopuş yeni bir partinin ortaya çıkmasına neden olan gelişmelerden dolayı Parti İçi Gelişmeler konusunda en çok paylaşım yapan Bahçeli olmuştur.

Terörle Mücadele (Küresel) en çok paylaşımı yapan Erdoğan olmuştur. PKK ile Mücadele konusunda en fazla tweet Kılıçdaroğlu'ndan ve FETÖ ile Mücadele konusunda en fazla paylaşım ise Bahçeliden gelmiştir.

Yatırım Faaliyetleri konusunda en fazla paylaşımı Erdoğan yaparken, Kılıçdaroğlu bu konuda hiç paylaşım yapmamıştır.

Milli Güvenlik ve Birlik konularında ise en fazla paylaşımı Bahçeli yapmıştır.

Dini-Milli-İnsani Değerler konusunda en fazla paylaşımı (108) Bahçeli yapmıştır. Tarihi Olayların Yıldönümü sebebiyle en fazla paylaşımı ise Erdoğan yapmıştır.

Toplumsal meseleler açısından ise liderler arasında kesin çizgiler bulunmaktadır. Buna göre 3 lider 2017 yılı boyunca sığınmacılar ile alakalı sadece tek bir tweet (Erdoğan) atmıştır. Sosyal Meseleler konusunda en fazla paylaşımı Bahçeli yapmıştır, Kılıçdaroğlu ise bir paylaşımında bulunmamıştır. Ekonomik Meseleler konusunda Erdoğan en çok paylaşım yaparken Bahçeli'nin bir paylaşımı olmamıştır. Hukuki Meseleler konusunda ise en çok paylaşım yapan Kılıçdaroğlu olurken, Erdoğan herhangi bir paylaşım yapmamıştır.

Tablo 4: Kodların Belgelere Vurgulanma Sayıları

Kod Sistemi	Recep Tayyip Erdoğan	Devlet Bahçeli	Kemal Kılıçdaroğlu	TOPLAM
▼ Ülkeler Arası Siyasi İlişkiler	15			15
▼ Afrika ile İlişkiler	6			6
▼ Avrupa ile İlişkiler	1	16	5	22
▼ Orta Doğu ile İlişkiler	11	24	7	42
▼ Rusya ile İlişkiler	2	1	2	5
▼ ABD ile İlişkiler	3	9	1	13
▼ Parti İçi Gelişmeler	2	20	1	23
▼ Terörle Mücadele	7	5		12
▼ PKK ile Mücadele	3	2	7	12
▼ FETÖ ile Mücadele	3	18	7	28
▼ Yatırım Faaliyetleri	18	1		19
▼ Milli Güvenlik ve Birlik	20	59	14	93
▼ Dini-Milli-İnsani Değerler	47	108	85	240
▼ Tarihi Olayların Yıldönümü	32	22	22	76
▼ Toplumsal Meseleler		8	74	82
▼ Sığınmacılar	1			1
▼ Sosyal Meseleler	20	25		45
▼ Ekonomik Meseleler	4		2	6
▼ Hukuki Meseleler		4	23	27
Σ TOPLAM	195	322	250	767

Toplam sayılarına bakacak olduğumuzda ise liderler tarafından en fazla paylaşım (240) Dini-Milli-İnsani değerler konusunda yapılmıştır. Bu sayı toplam kodlama sayısı (767) içinde %31'lik bir değere karşılık gelmektedir. Ardından ise 93 toplam sayısı ile Milli Güvenlik ve Birlik ile ilgili atılan tweetler gelmektedir. Üçüncü sırada ise Toplumsal Meseleler (82) yer almaktadır.

Tablo 5: Kod Değişkenlerinin Oranları

Kod	Tüm belgelerin kodlu bölümleri	Tüm belgelerin kodlu bölümleri	% Belgeler
Ülkeler Arası Siyasi İlişkiler	15	1,96	1
Ülkeler Arası Siyasi İlişkiler\Afrika ile İlişkiler	6	0,78	1
Ülkeler Arası Siyasi İlişkiler\Avrupa ile İlişkiler	22	2,87	3
Ülkeler Arası Siyasi İlişkiler\Orta Doğu ile İlişkiler	42	5,48	3
Ülkeler Arası Siyasi İlişkiler\Rusya ile İlişkiler	5	0,65	3
Ülkeler Arası Siyasi İlişkiler\ABD ile İlişkileri	13	1,69	3
Parti İçi Gelişmeler	23	3,00	3
Terörle Mücadele	12	1,56	2
Terörle Mücadele\PKK ile mücadele	12	1,56	3
Terörle Mücadele\FETÖ ile mücadele	28	3,65	3
Yatırım Faaliyetleri	19	2,48	2
Milli Güvenlik ve Birlik	93	12,13	3
Dini-Milli-İnsani Değerler	240	31,29	3
Dini-Milli-İnsani Değerler\Tarihi Olayların Yıldönümü	76	9,91	3
Toplumsal Meseleler	82	10,69	2
Toplumsal Meseleler\Sığınmacılar	1	0,13	1
Toplumsal Meseleler\Sosyal Meseleler	45	5,87	2
Toplumsal Meseleler\Ekonomik Meseleler	6	0,78	2
Toplumsal Meseleler\Hukuki Meseleler	27	3,52	2

Erdoğan yapmış olduğu paylaşımlarda gerek yurtiçinde gerekse yurt dışında gerçekleşen birçok konuyu ele almaktadır. Bu yüzden atılmış olduğu tweetlerin bazıları İngilizce, Arapça, Almanca, Fransızca vd. dillerde ki çevirileri de zaman zaman paylaşılmaktadır. Ancak bu araştırma hazırlanırken gereksiz sayım olmaması için bu tür yapılan paylaşımlar bir paylaşım gibi kabul edilmiştir. Tablo 6'da Erdoğan'ın en paylaşım yapma gereği hissettiği kodların sayılarını gösterilmiştir. Buna göre Erdoğan En çok (47 defa) Dini-Milli-İnsani Değerlerde paylaşım yapmıştır. Bunun oranı %24,10'dur. En az paylaşımı (1 defa) Sığınmacılar ile Avrupa ile İlişkiler konusunda yapmıştır.

Tablo 6: Erdoğan'ın Paylaşımlarının Kodlara Göre Dağılımı

Kod	Tüm belgelerin kodlu bölümleri	Tüm belgelerin % kodlu bölümleri
Dini-Milli-İnsani Değerler	47	24,10
Tarihi Olayların Yıldönümü	32	16,41
Milli Güvenlik ve Birlik	20	10,26
Sosyal Meseleler	20	10,26
Yatırım Faaliyetleri	18	9,23
Ülkeler Arası Siyasi İlişkiler	15	7,69
Orta Doğu ile İlişkiler	11	5,64
Terörle Mücadele	7	3,59
Afrika ile İlişkiler	6	3,08
Ekonomik Meseleler	4	2,05
ABD ile İlişkileri	3	1,54
FETÖ ile Mücadele	3	1,54
PKK ile Mücadele	3	1,54
Parti İçi Gelişmeler	2	1,03
Rusya İle İlişkiler	2	1,03
Avrupa ile İlişkiler	1	0,51
Sığınmacılar	1	0,51

Kılıçdaroğlu'nun paylaşımlarının kodlara göre dağılıma bakacak olduğumuzda ise en çok (85 defa) Dini-Milli-İnsani Değerler konusunda paylaşım yaptığı görülmektedir. Bunun tüm kodlara oranı %34'tür. En az paylaşımı ise parti içi gelişmeler konusunda yazmıştır.

Tablo 7: Kılıçdaroğlu'nun Paylaşımlarının Kodlara Göre Dağılımı

Kod	Tüm belgelerin kodlu bölümleri	Tüm belgelerin % kodlu bölümleri
Dini-Milli-İnsani Değerler	85	34,00
Toplumsal Meseleler	74	29,60
Hukuki Meseleler	23	9,20
Tarihi Olayların Yıldönümü	22	8,80
Milli Güvenlik ve Birlik	14	5,60
Orta Doğu ile İlişkiler	7	2,80

PKK ile Mücadele	7	2,80
FETÖ ile Mücadele	7	2,80
Avrupa ile İlişkiler	5	2,00
Rusya İle İlişkiler	2	0,80
Ekonomik Meseleler	2	0,80
ABD ile İlişkileri	1	0,40
Parti İçi Gelişmeler	1	0,40

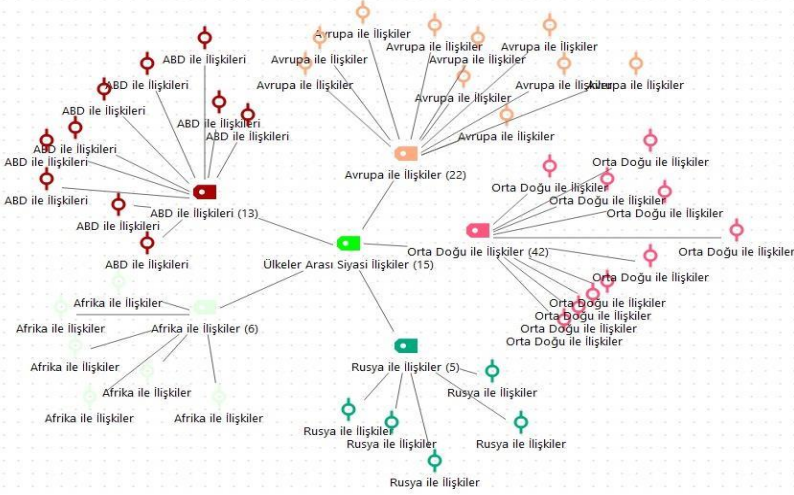
Bahçeli’de en çok (108 defa) paylaşımı Dini-Milli-İnsani Değerler kodunda yapmıştır. Bunun tüm kodlara oranı %33,54’tür. En az (1 defa) paylaşımı ise yatırım faaliyetleri konusunda yapmıştır.

Tablo 8: Bahçeli’nin Paylaşımının Kodlara Göre Dağılımı

Kod	Tüm belgelerin kodlu bölümleri	Tüm belgelerin % kodlu bölümleri
Dini-Milli-İnsani Değerler	108	33,54
Milli Güvenlik ve Birlik	59	18,32
Sosyal Meseleler	25	7,76
Orta Doğu ile İlişkiler	24	7,45
Tarihi Olayların Yıldönümü	22	6,83
Parti İçi Gelişmeler	20	6,21
FETÖ ile Mücadele	18	5,59
Avrupa ile İlişkiler	16	4,97
ABD ile İlişkileri	9	2,80
Toplumsal Meseleler	8	2,48
Terörle Mücadele	5	1,55
Hukuki Meseleler	4	1,24
PKK ile Mücadele	2	0,62
Rusya İle İlişkiler	1	0,31
Yatırım Faaliyetleri	1	0,31

Tüm bu verilerden sonra son olarak ise 2 tane Ana Kod- Alt Kod analizi yapılacaktır. Bu kodlardan ilki Ülkeler Arası Siyasi İlişkiler hakkındadır. Görsel 1. Bu görsele göre siyasi liderlerin en çok (42 Defa) Orta Doğu ile İlişkiler konusunda paylaşım yaptıkları görülmektedir. En az paylaşım ise Rusya ile İlişkiler konusunda yapılmıştır.

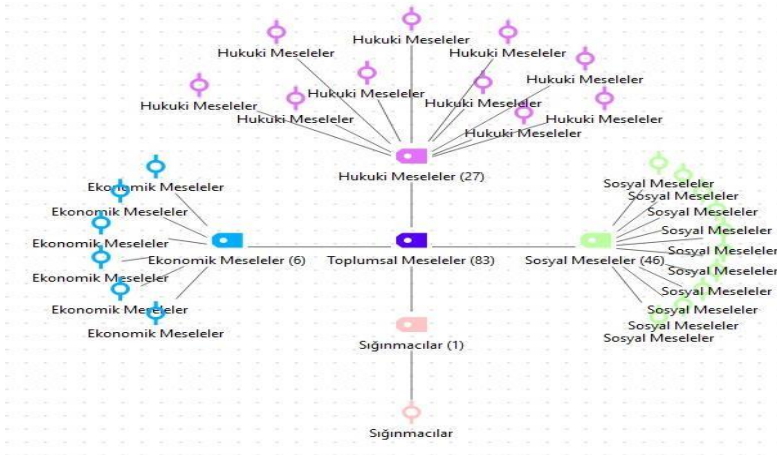
Görsel 1: Ülkeler Arası İlişkiler Kodu-Alt Kod İlişkileri

Bu yoğunlukların yaşanmasının şüphesiz en büyük nedenleri 2017 yılı içerisinde Suriye’de gelişen olaylar, Kudüs’ün ABD tarafından İsrail’in başkenti olarak kabul edilmesi olaylarıdır. Rusya ile sıkıntılarının nispeten düşük olduğu bir senenin geçirilmesi ise bu koda olan ilgiyi azaltmıştır.

Son olarak ise Toplumsal Meseleler hakkında yapılan paylaşımlar hakkında bilgi verilecektir. Buna göre siyasi liderlerin en fazla önem attıkları konu Sosyal Meseleler (46) olmuştur. Daha sonrasında ise Hukuki Meseleler (27), Ekonomik Meseleler (6) ve Sığınmacılar (1) hakkında paylaşımlar yapılmıştır.

Görsel 2: Toplumsal Meseleler Kodu-Alt Kod İlişkileri

Toplumsal Meseleler kodunda en az konuşulan konunun Sığınmacılar alt kodu olduğu görülmektedir. Ülke içinde çok büyük orana sahip olan bu grupların siyasi liderlerin 2017 twitter gündemlerinin dışında kaldığı açıkça ifade edilebilir.

SONUÇ

Günümüzde hızla yaygınlaşan sosyal medya araçlarına siyasi liderlerimizin de hızlı bir adaptasyon yaşadıklarını görmekteyiz. Sosyal medyanın gücünün farkına varılması, bazen bir tweet ile kitlelerin harekete geçebildiklerinin görülmesi sebebiyle soft power (yumuşak güç) olarak niteleyebileceğimiz twitter, facebook, instagram gibi paylaşım araçlarının cazibelerinin daha çok uzun yıllar sürebileceğini söyleyebiliriz.

Aktarılmak istenen düşüncenin hızla milyonlara yayıldığı böyle ortamlarda liderlerin hangi konulara dikkat çektikleri önem arz etmektedir. Gündemi belirleyici nitelik taşıyan konuların sık sık kullanılması veya belirli aralıklarla hatırlatılması toplumsal hafızanın korunmasını sağlamakta ve o konuya ilişkin bilişsel ve duygusal tutumun diri tutulmasını sağlamaktadır.

Bu çerçevede 3 siyasi parti liderinin 2017 yılı içerisinde yapmış oldukları paylaşımlar analiz edilmiş ve liderlerin en çok önem verdikleri başlıklar(kodlar) ortaya konulmuştur. 7 Ana Kod ve 12 Alt Kod etrafında şekillenen sınıflandırma işlemi yapılmıştır. Elde edilen veriler liderlerin siyasi görüşleri ile paralel paylaşımlar yapıldığı konusunda bizlere çeşitli ipuçları vermektedir.

Yaşanılan senenin kısa bir özetini sunan ve bu konuda ilk defa yapılan bu çalışma gelecek yıllarda yapılacak çalışmalara ışık tutar niteliktedir. Ek olarak 2017 yılının gündeminin gelecekte kolayca değerlendirilmesi açısından da önem arz etmektedir.

Kaynakça

- Aziz, A. (2003), Siyasal İletişim, Nobel Yayınevi, Ankara.
 Aziz, A. (2013), İletişime Giriş, Hiperlink Yayınları, 5. baskı, İstanbul.
 Bostancı, M. (2013), “Siyasal İletişim”, Erciyes İletişim Dergisi, Sayı:3, ss.84-96.
 Engin, E. (2007), “Sanal Alemde Seçim Bereketi”, Birgün Gazetesi, 5 Temmuz, ss.5
 Eray, T., Aslan A. (2016), “Türkiye’de Siyasal Partilerin Web Sayfalarının Diyalojik İletişim Açısından İncelenmesi”, İnönü Üniversitesi İletişim Fakültesi Elektronik Dergisi, ss.112-113.

- Gaffney, D. (2010), “#iranElection: Quantifying Online Activism”, Web Science Conference (WebSci10) Sunumları Basımı, 26-27 Nisan, Raleigh, NC, USA, ss.1-7
<http://www.hurriyet.com.tr/cumhurbaskani-erdogan-2014-tweetle-isim-yok-2015te-ilk-tweet-sigarayateslimolma-28158152> - Erişim 20.01.18.
<https://twittercounter.com/> - Erişim 20.01.18.
- Kentel, F. (1991), “Demokrasi, Kamuoyu ve İletişime Dair”, Birikim Dergisi, İstanbul: İletişim Yayınları, Sayı: 30, ss.39-44.
- Metin, O. (2016), “Sosyal Medyanın Siyasal Toplumsallaşmaya Etkileri: Bir Alan Araştırması” Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi / Cilt: 18, Sayı:2, Aralık 2016, 221-267
- Mutlu E. (1994), İletişim Sözlüğü, Ankara: Ark Yayınları.
- Özkan, A. (2004), Siyasal İletişim, İstanbul: Nesil Yayınları.
- Topuz, H.(1991), Siyasal Reklamcılık, İstanbul: Cem Yayınevi, ss.7
- Tumasjan, A., T. Sprenger, P. Sandner, and L. Welp, Z. (2010), “Election Forecasts with Twitter: How 140 Characters Reflect The Political Landscape”, Social Science Computer Review, Advance online publication, ss.410
- Yüksel, O. (2015), Sosyal Medya ve Seçimler II. Bölüm. Medya Akademi. <http://www.medyaakademi.org/2015/04/10/sosyal-medya-ve-secimler->, 10 Nisan, Erişim 20.01.2018.

Makale Geliş Tarihi: 06.11.2017
Kabul Tarihi: 01.12.2017

TÜRK SİYASETİNDE POLİTİK DİL KULLANIMI: RECEP TAYYİP ERDOĞAN'IN 22 TEMMUZ 2007 GENEL SEÇİMLERİ MİTİNG KONUŞMALARININ, SÖYLEM DİLİNİN İÇERİK ANALİZİ

Dr. Öğr. Üyesi Gökmen KANTAR

Namık Kemal Üniversitesi İİBF
Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü
gkantar@nku.edu.tr

Öz

Söylem, terim olarak yüzyıla yaklaşan bir süredir dilimizde olup; toplumun bütün kesimlerince başvurulup kullanılmaktadır. Yaşadığımız çağ artık bir söylem çağı olup, dünyadaki genel geçer bilimlerin hepsi söylem kavramının etkisi altındadır. Yaşadığımız dünyada artık mutlak gerçeklik yoktur, mutlak söylemler vardır. Söylem analizi, dilin kullanım biçimini ve işlevlerini inceler. Kelimeler, cümleler ve diğer metinsel ifadeler, arka plan bilgisine dayanılarak çıkarımda bulunulabilecek içerikleri ya da iddiaları, ima yoluyla ortaya koyabilme özelliğindeki söylem ve iletişim, önemli ideolojik boyutlara sahiptir. Ak Parti'nin kurucusu ve Türkiye Cumhuriyeti'nin 12.Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan, Türk siyasi tarihinde siyasette kesintisiz en çok seçim kazanan ve en çok tartışılan siyasi liderlerinden birisidir. Bu nedenle Erdoğan'ın, Türk Siyasetindeki başarısı incelenmeye değer bulunmuştur. Böylelikle Erdoğan'ın hayatı, siyasi gelişim süreci, siyasi kişiliğinde etkili olan faktörler dikkate alınarak; 22 Temmuz 2007 seçim mitinglerinde kullandığı, "Politik dil" söylem tarzı, içerik analizi yöntemiyle incelenecektir. Erdoğan'ın seçim dönemlerindeki miting konuşma metinleri; doğal dil kullanımı, retorik unsurları, ele aldığı gündem konuları ve "Ben ve Biz" zamirlerini kullanma biçimi açısından değerlendirilecektir. Bulgular tablolar halinde düzenlenecek ve karşılaştırma yapılarak analiz edilecektir. Ortaya çıkan siyasal söylem analizi ile "Türk Politik Dilinin" değişim ve dönüşümleri belirlenecektir.

Anahtar Kelimeler: Söylem, Siyasal Söylem Analizi, Politik Dil, 22 Temmuz 2007 Seçimleri, Recep Tayyip Erdoğan.

POLITICAL LANGUAGE USE IN TURKISH POLITICS: POLITICAL DISCOURSE ANALYSIS OF RECEP TAYYİP ERDOĞAN'S MEETING SPEECH IN 22 JULY 2007 GENERAL ELECTIONS

Abstract

The term of discourse that emerged with the studies conducted in western World in the beginning of 20th century and became dominant in its own field in 21th century has been referred and used as a term by all fractions of the society for nearly a century. The current age is a discourse period and all the universal sciences are under the effect of discourse. There isn't an absolute reality any longer but absolute discourse. Discourse analysis is a research method that is interested in meaning products occurred through speech and texts and used wide-ranging social and cultural research. Discourse analysis examines the usage style of the language and its functions. Discourse and communication that have the speciality to reveal words, sentences, other contextual statements by the way of implication have significant ideological dimensions. Recep Tayyip Erdoğan, the founder of Justice and Development Party and the president of Republic of Turkey is one of the political leaders who continuously wins elections and who is undoubtedly at issue during Turkish political history. His success is worth being examined in Turkish Politics. The speech and discourse style used by Erdoğan during the elections will be analysed through discourse analysis method by considering his life, political development process and factors influencing his political personality. In this study, discourse analysis method will be used with the aim of determining the features of political discourse with reference to Erdoğan's meeting speech from 22 July 2007 general elections. For this speech texts will be examined in terms of natural speech usage, its rhetoric elements and discussed agenda topics. Findings will be ordered by tables and evaluated by comparison. Especially, Erdoğan's usage style of the pronouns "I" and "we", the style of approaching agenda topics and his methods used for persuasion will be used as analysis tools. With the emergent political discourse analysis change and transformation of "Turkish Political Discourse" will be determined.

Keywords: Discourse, Political Discourse Analysis, Political Speech, 22 July 2007 elections and Recep Tayyip Erdoğan.

Giriş

Söylem, terim olarak yüzyıla yaklaşan bir süredir dilimizde toplumun bütün kesimlerinde başvurulup kullanılmaktadır. Yaşadığımız Çağ, bir söylem çağı olup; artık dünyadaki beşeri bilimlerin hepsi söylem kavramının etkisi altındadır. Söylemin keşfinden sonra, artık evrensel mutlak gerçeklik yoktur; gerçeklikler vardır. Gerçeklik, söylemle ve söylem içinde inşa edilen bir şeydir. Her söylem bir gerçeklik inşasıdır ve dolayısıyla söylemlere artık tekabül

eden geçeklikler söz konusudur (Sözen, 2014: 9). Sürekli olarak değişen ve gelişen postmodern dünyada aynı zamanda; söylemlerde değişip ve gelişmektedir. Söyleme dayalı değişimin en açık olarak yaşandığı yerlerden biriside, “Siyaset ve Siyasal söylem” dir. Siyasal söylemin en dinamik aktörlerinden birisi olan Liderlerin, “Politik Dil” kullanımının araştırılması; içinde bulunduğumuz dönemin “Yapı çözümüne” katkı sağlaması açısından önemlidir. Söylem analizi konuşma ve metinler aracılığı ile oluşan, anlam ürünleriyle ilgilenen, geniş kapsamlı sosyal ve kültürel araştırmalar içinde kullanılan bir araştırma yöntemidir (Van Dijk, 1991: 114). Söylem analizi eleştirel yönü ile Neo-Marksist düşünürlerin, Frankfurt Okulu ve Batı Marksizm’inin dile yaptığı vurguyu merkeze alır. Disiplinler arası bir yaklaşım olan söylemin, inceleme yaptığı alan; sosyoloji, dilbilimi, sosyo-linguistik ile söylemin kesiştiği alandır (Sözen, 2014: 83). Söylem analizi alanına yönelik literatür çalışmalarına baktığımızda daha çok Foucault merkezli, Van Dijk ‘ın haber söylem analiz yöntemine dayanan çalışmaların yapılmış olduğu görülmektedir. Yapılan bu akademik çalışmalar daha çok yüksek lisans ve doktora çalışması olarak yapılmıştır. Bu çalışmanın odak noktası, yapılan önceki çalışmalardan farklı olarak Türk siyasetinde “Politik Dil” kullanımının söylem analizinin ilk örneklerindedir. Söylem analizinde ve özellikle metin incelemelerinde genellikle, postyapısalcı ve Foucault’cu söylem kuramlarından etkilenerek güç ilişkileri üzerinde durulur. Foucault, “Bilgi ve iktidar” ilişkisinden yola çıkarak bir özne kavramsallaştırması geliştirmiştir. Bu, bir anlamda insanın nasıl bir bilginin nesnesi haline getirildiğine işaret eden sürecin anlatımıdır. Kısaca Foucault’ya göre insan, kendi özgürlüğüne sahip olmak ve kendi varoluşunun öznesi olmak için bilgi nesnesi haline getiriliyordu (Durna ve Kubilay, 2010: 52).

Bu çalışmada, siyasal söylemin belirleyen aktörü olarak, Lider kavramından hareketle; Erdoğan’ın 22 Temmuz 2007 genel seçimlerinde, seçim bölgelerinde benzer nitelikte yaptığı 53 miting konuşmasının “Politik Dili” incelenecektir. Böylelikle, Türk siyasal söyleminin dönemselsel olarak belirgin özellikleri, varsa tanımlamaları ve değişimleri ortaya konulacaktır. Adalet ve Kalkınma Partisinin kurucusu ve Türkiye Cumhuriyeti’nin 12.Cumhurbaşkanı Sayın Recep Tayyip Erdoğan, Türk siyasi tarihinin, siyaseten kesintisiz en çok seçim kazanan ve politik dil olarak en çok tartışılan Liderlerinden birisidir. Bu nedenle yapılan çalışma ile Erdoğan’ın, hayatı, siyasi gelişim süreci, siyasi kişiliğinde etkili olan faktörler dikkate alınarak; 22 Temmuz 2007 seçimlerinde kullandığı politik dil veya siyasal söylem tarzının incelenmesi amaçlanmaktadır. Erdoğan’ın seçim meydanlarında

yapmış olduğu miting konuşma metinleri içerisinde temel olarak şu soruların cevaplarını arayacaktır:

- Söylemi dile getireni (kim söylüyor),
- Otoritesini/gücünü (neye dayanarak),
- Dinleyiciyi (kime söylüyor),
- Amacını (söyleyenler söyledikleri ile neyi başarmak istiyor) kapsar.

Bu sorular ışığında, Erdoğan'ın 22 Temmuz 2007 seçimlerinde yapmış olduğu 53 miting konuşmasının, doğal dil kullanımı, retorik unsurları, ele aldığı gündem konuları ve kullandığı “Ben ve biz” zamirlerini kullanım biçimi kapsamında temalaştırma çalışması yapılarak incelenecektir. Sonuç olarak Erdoğan'ın, ortaya koyulan siyasal söylem analizi ile Türk Siyaset Dilinin özellikleri ve toplumsal gerçekliğinin yansımaları, tanımlanması ve değişimlerini ortaya çıkarılması amaçlanmaktadır.

1. TEORİK ÇERÇEVE: Söylem, Söylem kuramları, Söylem analiz yöntemi, Lider kavramı ve Recep Tayyip Erdoğan'ın siyasi hayatına genel bir bakış.

1.1. Söylem: Söylem, bir dilbilimci için “Cümlelerin ötesindeki” anlamına gelirken, bazıları için söylem çalışması dilin kullanımına işaret edebilir. Eleştirel kuramcılar, gücün söyleminden, iktidarın söyleminden bahsederek, sosyal bilimlerle farklı bir açıdan bağlantı kurarlar (Mutlu, 2008: 262). Söylem analizi politika alanında, görece geç kullanılan bir teknik olmuştur. Politika, söylem analizcileri tarafından henüz çok fazla bilinmeyen bir alan olduğu için yapılan politik dil ve söylem çalışmalarının genellikle çoğunluğunu, dilbilimciler ve söylem analizcileri yapmıştır. Ülkemizde söyleme dair yapılan çalışmaların en kapsamlısı Edibe Sözen'in “Söylem” adlı eseridir. Edibe Sözen bu konuda *Söylemi* şöyle tanımlar; “Hayat söylemlerdedir ve hayat söylemler ile gerçekleşir. Artık Newton'un mutlak zamanı ve uzayı içinde değil; belirsiz, kaotik bir söylemler evreninde yaşıyoruz” (Sözen, 2014: 9).

1.2. Söylem Kuramları: 20. yüzyılın başlarında Batı dünyasında özellikle dilbilim alanında yapılan çalışmalar ile Söylem kavramı ortaya çıkmıştır. Söylem terim olarak, son elli yıldır dilbilimciler, insanbilimciler, yazın kuramcılar, toplumbilimciler ve toplumun bütün kesimlerince sahiplenilen ve kullanılan bir kavramdır. Modernizm ve modernleşme sonrasında, içinde bulunduğumuz çağ postmodernizmle gelişmiş bir söylem çağıdır ve dünyadaki genel geçer insani bilimlerin hepsinde söylem kavramının tesiri görülmektedir. Bugüne kadar ortaya konulan çalışmalarda gerek yapısalcılar gerekse postyapısalcılar insanın anlama yetisine ve buna bağlı olarak söylem

alanına çok büyük katkıda bulunmuşlardır. Özellikle Saussure, Strauss, Lacan, Barthes, Derrida, Gadamer ve Foucault gibi düşünürler önemli fikirleri ile insanlığın anlama yetisine büyük hizmetler etmişlerdir. Yapılan bu araştırma alanları Söylem incelemelerinin kuramsal temelini oluşturur. Foucault'a göre, söylem üretmek, her toplumda, görevleri onun gücünü ve tehlikelerini önlemek, dizginlemek, maddiliğini savuşturmak olan birtakım yollarla, hem denetlenmek, hem ayıklanmak, hem de örgütlenmek ve yeniden paylaştırılmaktır (Foucault, 1987: 23,24). Foucault, arkeoloji kitabında söylemi; özneyi, tarihi ve bilgiyi birleştiren kavram olarak görür. Çünkü söylem bir açıdan onları değişik diziler içine yerleştirip dağıtırken, bir başka açıdan da hem bu dizilerin oluşumuna ilişkin kuralları tanımlar hem de diziler arasında ilişkiyi kurarak bu ilişkinin özelliklerini ve sınırlarını belirleyip aktarır. Diğer bir deyişle, söylemin seçici, tanımlayıcı, belirleyici ve aktarıcı özellikleri vardır (Doltaş, 2003: 51).

1.3. Lider kavramı ve Recep Tayyip Erdoğan'ın siyasi hayatına genel bir bakış: Liderlik, dünyanın her yerinde toplum düzeni içerisinde belirli bir destek ile temsil edilen bir olgudur. Toplumsal yaşamın her alanında “Liderlik” kavramı ile karşılaşma imkânı vardır. Devlet yönetiminden, siyasal partilere, sivil toplum kuruluşlarından, üniversitelere, büyük şirketlerden, küçük işletmelere her alanda birden fazla insanın, bir amaç doğrultusunda bulunduğu yerde belirli bir etkiye sahiptir (Komşuoğlu, 2003: 5). Liderliğin oluşabilmesi için, kişinin resmi yetkilerle donatılması şart değildir. Burada önemli olan nokta liderin, kişileri peşinden sürükleyebilecek özellikleri bünyesinde taşıyabilmesidir (Arklan, 2004: 46). Liderin, izleyenleri etkileyebilmek için kullanacağı bazı güç kaynakları vardır. French ve Bertham Raven'a göre bunlar, “Yasal güç, ödüllendirme gücü, zorlayıcı güç, uzmanlık gücü, karizmatik güç” tür. Bu çalışmanın temel ilgi alanı olan Erdoğan'ın kullandığı “Politik Dili”, Türk siyasal yaşamındaki rolü ve yapmış olduğu siyasal liderlik, liderlik kavramı açısından alt bir başlık olup ve siyaset biliminin ilgi alanına girerken; söylem açısından ise disiplinler arası bir çalışmadır (Eraslan, 2004). Siyasal liderlik açısından bir inceleme yapılırken, ulaşılabilecek en önemli kaynaklar liderlerin oto-biyografileri veya siyasal liderlik fikirlerinin, lider olarak görülmelerini sağlayan süreç içindeki sözlü veya yazılı söylemleridir. Bunlara örnek Hitler'in *Kavgamı*, Gandhi'nin *Satyagraha'sı*, Atatürk'ün *Nutku*, Alparslan Türkeş'in *Dokuz Işık Doktrini*, Bülent Ecevit'in *Ortanın Solu*, Necmettin Erbakan'ın *Davam'ı*, Süleyman Demirel'in *Yeni Bir Sosyal Mukaveleye Doğru'su*, Ahmet Davutoğlu'nun *Stratejik Derinlik'i* örnek verilebilir (Komsuoğlu, 2003: 21).

3 Şubat 2003 tarihinde, özel bir üniversitenin düzenlediği liderlik konulu panelde konuşan Erdoğan, şu cümleleri vurguluyordu: “Lider olunmaz, lider doğulur.” Konuşmayı ana haber bülteninde, izleyicilerin dikkatle izlemeleri gereken haberler arasında yayınlayan özel televizyon kanalı ise, Erdoğan’ın liderlik dersleri verdiğini, alt yazı olarak gösteriyordu (Kaya, 2003:5). Erdoğan Türkiye’de meydana gelen göçün ve kentin sonucu olarak, (1990’dan sonra) alt toplumsal yapıdan üst toplumsal yapıya geçişin en önemli aktörüdür. Daha açık bir şekilde O, doğu ile batı, zengin ile fakir, köyle ile şehir, Müslüman ile laik arasında yaşanması gereken dolaşımın lideridir. Ancak hep birinci seçenektan ikinci seçeneğe doğru bir söylem geliştirip siyaset yaptığından; Türkiye’nin geleneksel siyaseti ve politik dili açısından zor bir aktör olarak algılanmış ve tartışmaların odak noktası olmuştur (Yıldırım, 1999: 138). Aslen Rizeli olan Recep Tayyip Erdoğan 26 Şubat 1954’te İstanbul’da doğdu. Erdoğan’ın, dünyaya geldiği “Kasımpaşa” semti onun kişiliği, tavırları ve dünya görüşünün şekillenmesinde büyük rol oynadı. Karadenizli olmasına rağmen tüm Türkiye O’nu “Kasımpaşalı” tavırları ile tanıdı ve sevdi. “Kasımpaşalı” denildiği zaman akla gelen ilk kişi olan Erdoğan, Kasımpaşalı kimliğinden hiçbir zaman vaz geçmedi veya inkâr etmedi (Çetin, 2003:9). 27 Mart 1994 yerel seçimlerinde İstanbul Büyükşehir Belediye Başkanı seçilen Erdoğan, siyasî yeteneği, ekip çalışmasına verdiği önem, insan kaynakları ve malî konulardaki başarılı yönetimiyle dünyanın en önemli şehirlerinden biri olan İstanbul’un kronikleşmiş sorunlarına doğru teşhis ve çözümler üretti. Su sorunu, yüzlerce kilometrelik yeni boru hatlarının döşenmesiyle; çöp sorunu ise dönemin en modern geri-dönüşüm tesislerinin kurulmasıyla çözümlendi. İstanbul’da en önemli problem haline gelen hava kirliliği sorunu, Erdoğan döneminde geliştirilen doğalgaza geçiş projeleriyle son bulurken, kentin trafik ve ulaşım açmazına karşı 50’den fazla köprü, geçit ve çevre yolu inşa edildi; sonraki dönemlere ışık tutacak birçok proje geliştirildi.

Erdoğan, 12 Aralık 1997’de Siirt’te halka hitaben yaptığı konuşma sırasında, Millî Eğitim Bakanlığı tarafından öğretmenlere tavsiye edilen ve bir devlet kuruluşu tarafından yayınlanan bir kitaptaki şiiri okuduğu için hapis cezasına mahkûm edildi. 21 Nisan 1998 günü açıklanan kararda Erdoğan, TCK’nın 312/2 maddesi (halkı din ve ırk farklılığı gözeterek, kin ve düşmanlığa tahrik etme) uyarınca önce bir yıl hapis cezasına daha sonra; iyi şartları göz önünde bulundurularak 10 ay hapis, 716 bin lira ağır para ve ömür boyu siyaseten men cezasına çaptırıldı (Çakır ve Çalmuk: 2001: 81). Tarihe geçecek bir yargı süreci sonunda, mahkûm edilen Erdoğan, Pınarhisar cezaevinden 120 günün

sonunda tahliye edildi. Cezasını tamamlayan Erdoğan'ın tahliyesi de olay oldu. FP'de "Yenilikçi" kanat olarak başlayan hareket sonra kamuoyunun ısrarlı talebi ve gelişen demokratik sürecin bir sonucu olarak 14 Ağustos 2001'de parti haline geldi. Erdoğan, arkadaşlarıyla birlikte Adalet ve Kalkınma Partisi'ni (AK Parti) kurdu ve Kurucular Kurulu tarafından AK Parti'nin Kurucu Genel Başkanı seçildi. Erdoğan, 2002, 2007 ve 2011 genel seçimlerinden büyük bir başarı ile çıkmış ve 10 Ağustos 2014 yılına kadar T.C Başbakanlığı görevini üstlenmiştir. Bu tarihte yapılan Cumhurbaşkanlığı seçimini kazanarak Türkiye Cumhuriyeti Devletinin 12.Cumhurbaşkanı seçilmiştir ve halen bu görevi sürdürmektedir. Erdoğan'ın siyasal karizması, Ak Partinin kazandığı seçim zaferlerinde önemli bir model arz etmektedir. Bu aslında Erdoğan'ın, içinde bulunmayı isteyip veya istememekle alakalı bir durumu değildir. Kitleler, içinde buldukları sosyolojik, politik ve ekonomik koşullar nedeniyle Erdoğan'a böyle bir anlam yükleyiyorlar. Erdoğan, burada önemli bir anlatım liderine dönüşerek; nesnel koşulların karizmatik bir yansıtıcısı konumuna gelmektedir. Çünkü toplumsal hafızamızın bilinçaltında, tarihsel olarak sürüp gelen "Protest" modellerin imgelerini taşımaktadır. Erdoğan, bu siyasal ve antropolojik karizmatik kimliğinden dolayı; toplumsal ilgi görmekte ve kitlelerin eğilimlerini seferber ederek siyasi desteğe dönüştürebilmektedir (Yıldırım, 2002:68). Söz konusu bütün bu özellikleri ile Erdoğan, eylemleri ve söylemleriyle oluşturduğu "Politik dil" ile Milli Görüş çizgisinden başlayarak, Ak Parti iktidarında, Türk Siyasetinin değişimine ve gelişimine liderlik etmiştir.

2. ÖRNEK SÖYLEM ANALİZİ İNCELEMESİ: 22

Temmuz 2007 seçimleri, Erdoğan'ın miting Konuşmalarındaki Doğal Dil Kullanımı, Retorik ve Gündem Konularını Ele Alış Biçimi:

2.1. 22 Temmuz 2007: Türkiye, 22 Temmuz seçimlerine Cumhurbaşkanını seçmek için Meclis'te yeterli çoğunluğu bulamayan siyasal iktidarın aldığı ani bir kararla girmiştir. Seçim kararıyla birlikte, Cumhurbaşkanını halkın seçmesini de içeren anayasa değişiklik paketini de Meclis'ten çıkararak Erdoğan başkanlığındaki iktidar; "Millet iradesine baskı yapıldığı, Meclis'in 367 şartı ile kilitlendiği ve bu kilidi Millet'in açacağı" tezini savunmuştur. Siyasal iktidar Cumhurbaşkanının seçilememesini milli iradeye yapılan bir müdahale olarak göstermiştir. 22 Temmuz seçimi ülkeyi yönetecek siyasal iktidarın seçiminden çok, milli irade üzerindeki demokrasi dışı güçlerin baskılarının kaldırılması şeklinde kamuoyuna sunulmuştur (Yığıtbaşı, 2015:20). Sandık başına giden seçmenin kararına; "Güvenlik isteği, saygınlık isteği, duygusal bağlılık ve dinsel/siyasal inançlar" etki etmektedir. 22 Temmuz seçimlerinde bu dört temel unsurun

seçmenlerin kararını belirlemelerinde fazlaca etkili olmadığı görülmüştür. Çünkü Türkiye'nin seçime yöneldiği süreç ve seçim kararı alındıktan sonra yaşanan “Siyaset mühendisliği” uygulamaları, seçmenin üzerine çok ağır bir yük yüklemiştir. Seçmen adeta kamplaştırılan siyasi cephelerden birinde yer almaya zorlanmış, geçmişte kararını verirken ölçü aldığı mekanizmalardan bu seçimde vazgeçmesi istenmiştir. Sonuç olarak 22 Temmuz 2007 genel seçiminde, Abdullah Gül'ün cumhurbaşkanlığını engellemeye yönelik Anayasa Mahkemesi'nin 367 kararı ve TSK'nın 27 Nisan bildirisini AK Parti'nin seçim sonucunda aldığı yüzde 46,6'lık bir oranla karşılığını bulmuştur. AK Parti iktidarda olduğu halde oy oranını arttırarak, girdiği üçüncü seçimde de birinci parti olmayı başarmış, aynı zamanda bir il hariç, 80 ilden vekil çıkararak tek parti olma özelliğini de kazanmıştır

22 Temmuz seçimleriyle tescil olunan AKP'nin başarısının esas anlamı, 2002 seçimlerinde ortaya çıkan muhafazakâr-liberal dalgadaki sürekliliktir. 2002 3 Kasım'ında aldığı oyları, 2004 yerel seçimlerinde arttırıp, ardından 2007 seçimlerinde bu oy artışını devam ettiren AKP, 12 Eylül darbesinin yarattığı büyük toplumsal ve siyasal yıkımdan, liberal-muhafazakâr bir hat üzerinden çıkarabilmek gerçekleştirmek üzere geniş bir seçmen koalisyonundan yetki almıştır. Bu, aynı zamanda, Türkiye'ye özgü koşullarda yaşanan bir burjuva demokratik dönüşümün önemli kilometre taşlarından biridir. Burjuva demokratik dönüşüm anlayışının temel dayanaklarından biri, iktisadî istikrar içinde genel refah artışının sağlanması beklentisidir. Dönüşümün diğer siyasal ve toplumsal boyutlarına bu iktisadî beklenti büyük ölçüde damgasını vurur. “Yaptıklarımız yapacaklarımızın teminatıdır” fikrini seçim kampanyasının merkezine oturtan AKP yöneticileri, “İktisadi büyüme her sorunu çözer” anlayışına yelken açarak, seçimden büyük bir başarıyla çıktılar. AKP'nin seçim başarısını sadece iktisat alanındaki başarılarıyla sınırlamak elbette çok doğru bir tespit olmaz. AKP'nin, bu denli geniş bir seçmen koalisyonunu etrafında toplayarak, 12 Eylül rejiminden çıkışın son perdesini yönetme yetkisini almış olmasında, karşısında yer alan belli başlı muhalefet güçlerinin 12 Eylül rejiminin otoriter, vesayetçi ve milliyetçi zihniyetiyle ve güvenlik devleti anlayışıyla özdeşleşmelerinin payı da büyüktür. Bu muhalefetin, AKP'nin iktisat politikalarını eleştirirken ısrarla dile getirdiği, “Sahte-hormonlu büyüme” türünden akıl almaz inkârcılık, demokratikleşme konusunda benimsediği reddiyetçi tavır ve siyasal-iktisadî gelecekle ilgili paranoya seviyesine varan korku söyleminin bileşimi, AKP'nin “Makul umut politikası” üretmesini ve bunu geniş bir seçmen kitlesine benimsetmesini kolaylaştırdı (İnsel, 2007,50). 22 Temmuz 2007 seçimleri ile dört buçuk yıllık Ak parti

hükümeti icraatları ve son seçim sonuçları, Ak Parti'yi, Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası-Serbest Fırka ve ardından 1950'lerin birinci yarısında Demokrat Parti'nin-1960'ların Adalet Partisi'nin temsil ettiği uzun erimli siyasal geleneğin, yeni toplumsal koşullara uyumlu değişiklikler içinde devamı olarak ele almanın yanlış olmadığını gösterdi.

Ama aynı zamanda, diğer iktidar adayı partilere nazaran, demokratikleşme beklentilerine en yakın parti konumunu AK parti elinde tutabildi. AK Parti'nin bu konumu koruyabilmesinde, CHP'nin soyut bir cumhuriyet fikrini merkeze alan ve vesayetçi demokrasiye göz kırpan tavrının büyük katkısı oldu. AK parti, bu bağlamda, Turgut Özal'ın başlattığı 12 Eylül darbesi yıkımından liberal tercihleri tatmin ederek çıkma çabasını muhafazakâr demokratik toplumsal dönüşüm beklentisiyle birleştirerek, kendi doğal seçmen çevresini aşan bir oy topladı. DYP ve ANAP birleşmesinin kısa zamanda başarısızlıkla sonuçlanması ve Mehmet Ağar'ın DP'sinin aldığı seçim hezimetini, kişisel ve konjonktürel etmenlerden önce, AKP'nin oluşturduğu bu güçlü dip dalgasında aramak gerekir (İnsel, 2007:51).

22 Temmuz 2007 tarihinde yapılan milletvekili genel seçimlerinden Adalet ve Kalkınma Partisi oylarını artırarak birinci parti olarak çıkmıştır. AKP'nin iktidarda iken oylarını artırması dikkat çekici olarak değerlendirilirken, 22 Temmuz seçimlerinin yapıldığı "Özel koşulların" bu sonuçların alınmasında önemli katkısının olduğu yorumu yapılmaktadır. Diğer yandan ise AKP, oylarını artırmasına rağmen 2002 seçimlerinde kazandığı milletvekili sayısını koruyamamıştır. Bunda Milliyetçi Hareket Partisi'nin 71 milletvekili ile Meclis'e girmesinin önemli etkisi vardır. 22 Temmuz seçimlerinin sürprizi ise bağımsız milletvekillileri olmuştur. Türkiye genelindeki yüzde 10'luk baraja takılmamak için bağımsız aday olan çoğu Demokratik Toplum Partili adaylar seçilebilme başarısı göstermiştir. Bağımsız 20 milletvekilininin DTP'ye katılmasıyla bu parti Meclis'te grup kurma hakkını kazanmıştır. Muhsin Yazıcıoğlu'nun BBP'ye, Ufuk Uras'ın da ÖDP'ye katılmalarıyla birlikte bu iki parti de Meclis'te temsil edilme imkânına kavuşmuştur. Seçimlere CHP ile birlikte giden DSP'nin ayrılma kararı alması, DSP'nin de Meclis'te temsil edilmesine imkân sağlamıştır (Özkan, 2007:257). 22 Temmuz seçim sonuçlarıyla birlikte hayal kırıklığına uğrayan partilerin başında Cumhuriyet Halk Partisi gelmektedir. DSP ve Hür Parti'nin katılımı ve siyaset mühendisliğinin oluşturduğu kamplaşma ortamına rağmen yüzde 20.8 oy alması, genel başkan Deniz Baykal'ı hedef haline getirmiş ve istifa etmesi istenmiştir. Demokrat Parti genel başkanı Mehmet Ağar ise 22 Temmuz seçim sonuçları açıklandığı gece istifası istenmeden kendisi

istifa etmiştir. Seçimlerde aldığı 5.4 oyla barajın altında kalan DP, seçimlerde büyük hayal kırıklığı yaşayan bir diğer parti olmuştur. Saadet Partisi de 22 Temmuz seçimlerinde beklediği oyu alamayan partiler arasındadır. Milli Görüş Lideri Prof. Dr. Necmettin Erbakan'ın Saadet Partisi'nin seçim kampanyasına konferanslar ve televizyon konuşmalarıyla verdiği desteğin oyların artmasını sağlayacağı beklentisi gerçekleşmemiştir. Seçim kampanyasında “Barajı aştık” sloganını sıklıkla kullanan Genç Parti de aldığı yüzde 3 oranındaki oyla seçimlerden istediğini bulamayan partilerin arasında yer almıştır. 22 Temmuz 2007 Genel seçimlerinin kesin sonuçları ve milletvekili dağılımı Tablo 4.20’de olduğu gibi aşağıda verilmiştir.

Tablo 1.1: 22 Temmuz 2007 Genel seçim Sonuçları

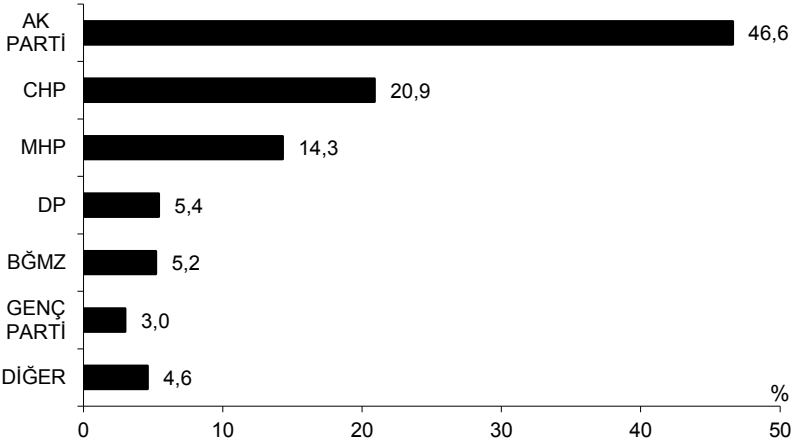
Sıra	Seçime Giren Siyasi Partiler	Alınan Genel oy	Yüzde Olarak	Sandalye Sayısı
1	Aydınlık Türkiye Partisi	100.982	%0,29	
2	Bağımsız Türkiye Partisi	182.095	%0,52	
3	Saadet Partisi	820.289	%2,34	
4	İşçi Partisi	128.148	%0,37	
5	Cumhuriyet Halk Partisi	7.317.808	%20,88	112
6	Halkın Yükselişi Partisi	179.010	%0,51	
7	Özgürlük ve Dayanışma Partisi	52.055	%0,15	
8	Genç Parti	1.064.871	%3,04	
9	Demokrat Parti	1.898.873	%5,42	
10	Liberal Demokrat Parti	35.364	%0,10	
11	Milliyetçi Hareket Partisi	5.001.869	%14,27	71
12	Adalet Ve Kalkınma Partisi	16.327.291	%46,58	341
13	Emek Partisi	26.292	%0,08	
14	Türkiye Komünist Partisi	79.258	%0,23	
15	Bağımsızlar	1.835.486	%5,24	26
16	Aydınlık Türkiye Partisi	100.982	%0,29	

22 Temmuz 2007 tarihinde gerçekleştirilen Milletvekili Genel Seçim’inde, 42.799.303 kayıtlı seçmenin, 36.056.293’ü oy kullanmış olup, toplam geçerli oy sayısı 35 049 691’dir. Gümrük kapılarında oy kullanan seçmen sayısı 228 019, geçerli oy sayısı ise 226 784 olmuştur. Seçime katılım oranı %84.2 olarak gerçekleşmiştir.

Seçim sonucuna göre, Adalet ve Kalkınma Partisi %46.6 oy oranı ile 341 milletvekili, Cumhuriyet Halk Partisi %20.9 ile 112 milletvekili, Milliyetçi Hareket Partisi %14.3 ile 70 milletvekili, bağımsızlar %5.2 ile 26 milletvekili kazanmıştır. Meclis’e giren kadın milletvekillerinin oranı ilk kez 2007 seçiminde %9.1 ile en yüksek seviyeye ulaşmıştır (<http://www.tuik.gov.tr>). Grafik 1.1’de 22 Temmuz 2007 milletvekili genel seçimlerindeki yüzdelik oy grafiği olduğu gibi aşağıda verilmiştir.

Grafik 1.1: Siyasi parti ve Bağımsızların Aldığı Oy Oranı, 2007

2.2. 22 Temmuz 2007 Genel Seçimlerinde, Erdoğan’ın miting Konuşmalarındaki Doğal Dil Kullanımı: Yapılan bu çalışma içerisinde; Erdoğan’ın 22 Temmuz 2007 yılında miting meydanlarında kullanmış olduğu doğal dil, Bardin’in “Yıldız falı” içerik analiz yöntemi kullanılarak belirlenecektir. Böylelikle sentaksa ve sözcüklere ilişkin analizde, anlam öğelerinin sınıflaması ve sayımı yerine, anlamın belirtenleri üstünde durulacaktır. Burada mesajın kodu (vokabüler, gramer özellikleri, anlam birimleri) incelenir. Bir metnin kodunu incelemek için bir takım uzlaşımsal kuralların konması ve karşılaştırma imkânlarının bulunması gereklidir. Bu kurallara ilişkin olarak Erdoğan’ın, kullanmış olduğu miting konuşma metnlerinin içerisinden tespit edilecektir. Buna göre kurallara bağlı kalınarak, bu metinlerdeki;

- Mevcut sözcüklerin toplam sayısı (O)
- Farklı sözcüklerin toplam sayısı (V)
- Bu iki gurubun oranı (O/V: Mesajda kullanılan vokabülerin zenginlik derecesi gösterir) belirlenecektir.

Vokabüler birimlerinin sınıflandırılmasında:

- a) Dolu sözcükler; yani sıfat, isim, fiil gibi anlam taşıyıcı sözcükler,
- b) Araç sözcükler; yani zamir, bağlaç, zarf, öntakı gibi ayırımına gidilecek.
- c) Fiillerin zamanı ve kipleri değerlendirilecek

Nihayet vokabüler birimleri, frekans düzeylerine göre gruplandırılarak nitel bir analiz yapılacaktır. Bunun üzerine terimlerin “Doluluk” durumu, anlam taşıyıcı olanları ile araç niteliğinde olanların dağılımı nitel olarak değerlendirilecektir. İsim, fiil ve sıfatlar: taşıyıcı, zarf, edat, ünlem ve bağlaç gibi diğer kelimeler ise araç kelimeler olarak tanımlanmaktadır. Metinlerde bu kelime grupları, toplam kelime sayısına oranı bakımından da incelenmektedir. Bu analiz yöntemi ile Erdoğan’ın, miting konuşma metinlerine taşıdığı kelime hazinesi, ortaya çıkarılacaktır. Bardin’in formülünü metne uygularken, sayı ve tarih ifadeleri sayım dışında tutularak; birleşik yazılmayan deyimler ve bileşik ifadeleri oluşturan kelimeler ayrı ayrı sayılmıştır. Erdoğan’ın yapmış olduğu miting konuşmaları, cümle kurgusu ve vurgusu açısından incelenecek; konuşmacının ortaya koymuş olduğu, politik dil incelenecektir. Erdoğan’ın, 22 Temmuz 2007 yılında yapılan genel seçimler de Türkiye genelinde yapmış olduğu 53 miting konuşmalarının genel toplamı, sayfa, sözcük karakter, paragraf, satır ve gövde sayıları rakamsal veri olarak Tablo 1.2’de aşağıda olduğu gibi verilmiştir.

Tablo 1.2: Erdoğan’ın 2007 Konuşmalarının Tek Parça İstatistikleri

2007	Sayfa	297
	Sözcük	112013
	Karakter (boşluksuz)	735579
	Karakter (boşluklu)	848582
	Paragraf	1954
	Satır	11048
	Terim sayısı	109483
	Terim çeşidi	6194

Erdoğan'ın 22 Temmuz 2007 miting konuşmalarındaki yer alan kelimeler, terim sayısı (108573), terim çeşiti (6194), sayfa sayısı (297), Paragraf sayısı (1954) ve satır sayısı (11048) rakamsal veri olarak Tablo 1.2'de verilmiştir. Terim sayılarının, terim çeşitlerine oranlanması ile Bardin'in Yıldız falı formülü uygulanarak net sonuca varılmıştır.

Erdoğan'ın 22 Temmuz 2007 seçimleri döneminde yapmış olduğu miting konuşmalarını; önceki 2002 seçimleri döneminden ayıran en belirgin özelliği ilk defa prompter kullanarak yapmış olduğu, önceden yazılmış ve belirlenmiş olan konuşma metinleri olma özelliğidir. Erdoğan'ın 22 Temmuz 2007 seçimlerinde yaptığı miting konuşmalarının, dil zenginliği düzeyi Tablo 1.3'de aşağıda verilmiştir. İncelenen 53 miting konuşmasında toplam 109483 sözcük vardır ve bunların 6194'ü farklı sözcüklerdir. Bu durumda O/V oranı yaklaşık 17 52'dir. Erdoğan'ın yapmış olduğu konuşmalarında ki bu oran, yüksek bir tekrar düzeyini yansıtır. Temel kelime hazinesi açısından ise sözcük türleri sınırlı olmakla beraber isim (49774 defa), fiil (26146 defa) ve sıfatlar (8105 defa) yüksek oranda kullanılmış ve toplam amaç sözcük sayısı 83935, araç sözcük sayısı ise 25548'dir.

Tablo 1.3: Erdoğan'ın 2007 Konuşmalarındaki, Vokabüler Zenginliği

Erdoğan Kelime Hazinesi	Terim Türü	Terim Sayısı (O)	Terim Sayı Oranı %	Terim Çeşidi (V)	Terim Çeşidi Oranı %	O/V
2007	Amaç Sözcükler					
	İsimler	49774	%45,8	4230	%68,2	11,7
	Sıfatlar	8105	%7,4	281	%0,45	28,8
	Fiiller	26146	%24,08	1646	%26,5	15,8
	Araç sözcükler					
	Zamir	10157	%9,35	37	%0,59	274,5
	Zarf	5121	%4,7	73	%0,11	70,1
	Edat	3700	%3,4	15	%0,2	29,3
	Bağlaç	5522	%5,08	27	%0,4	204,5
	Ünlem	1048	%0,09	31	%0,5	33,8
	Toplam	109483	%100	6194	%100	17,52

Erdoğan'ın 2007 yılında yapmış olduğu miting konuşmalarında, hedef kitlesi seçmen olduğundan, dil zenginliğinin temelini yüksek bir tekrar düzeyi oluşturmaktadır. Erdoğan'ın yaptığı konuşmaların siyasal söylem stratejisi, seçmenin kullanılan politik dili iyice anlaması ve seçmen üzerinde kalıcı bir etki yapması olarak belirlenmiştir. En çok kullanılan dolu sözcükler, sözcük türleri sayısal ve yüzdesel oranları ile karşılaştırmalı bir şekilde Tablo 1.4'de aşağıda ayrıntılı bir şekilde verilmiştir.

Tablo 1.4: Erdoğan'ın 2007'de, En Sık kullandığı Dolu Sözcükler

Sıralama	İsimler	Frekans	Sıfatlar	Frekans	Fiiller	Frekans
1	Millet	935	Bu	1994	Olmak	2205
2	Türkiye	850	Bir	1843	Demek	1152
3	Kardeşlerim	843	Var	870	Yapmak	1139
4	Parti	652	Yok	462	Etmek	1116
5	Yol	459	Her	428	Vermek	890
6	Ülke	431	Çok	365	Gelmek	777
7	Ak	356	Değerli	283	Almak	597
8	Baykal	357	Tek	268	Bilmek	591
9	Halk	335	Sayın	241	Konuşmak	536
10	Şey	332	Yüzde	208	Çıkmak	398

Erdoğan'ın 2007 miting konuşmalarında ki doluluk oranı, amaç sözcükler açısından incelendiğinde birinci sırada isimler (49774), ikinci sırada fiiller (26146), üçüncü sırada ise sıfatlar (8105) olarak belirlenmiştir. Erdoğan'ın en çok kullanmış olduğu, isim "Millet" (935 defa), fiil "Olmak" (2205 defa), sıfat "Bu" (1994 defa) sözcük türleri olarak görülmektedir. Erdoğan'ın konuşmalarında ki araç sözcüklerin doluluk oranı ise aşağıda gösterilen Tablo 1.5'de karşılaştırmalı olarak verilmiştir.

Tablo 1.5: Erdoğan’ın 2007’de, En Sık kullandığı Araç Sözcükler

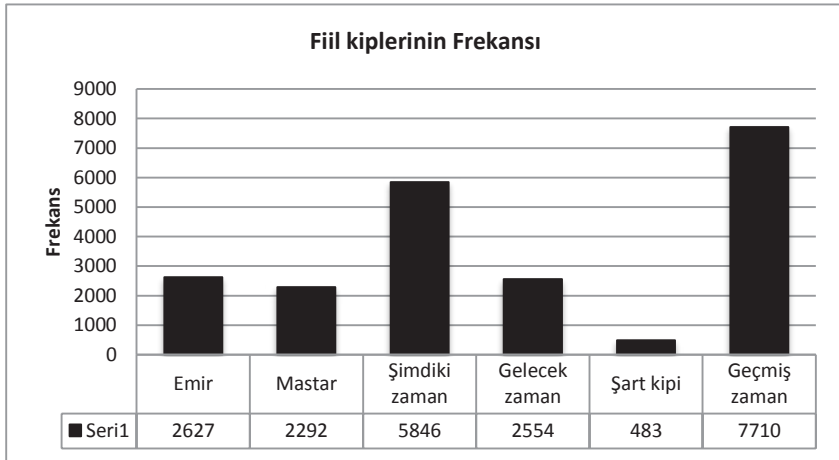
Sıra	Edat	Frek	Bağlaç	Frek	Zarf	Frek	Zamir	Frek
1	Mı	1221	De	2293	Ne	1002	Bu	1723
2	İçin	903	Ve	1165	Şimdi	636	Biz	1675
3	Değil	489	Ki	510	Daha	388	Siz	918
4	Kadar	325	Ama	386	Evet	274	O	714
5	nın	222	İle	268	Şöyle	198	Ben	643
6	den	183	Böyle	211	Niye	190	Sen	421
7	Gibi	170	Çünkü	199	İşte	189	Şu	401
8	Göre	144	Yani	92	Önce	189	Kim	267
9	Rağme n	26	İse	75	Nasıl	183	Kendi	261
10	Kısacası	10	Fakat	45	Artık	174	Onlar	216

En çok kullanılan araç sözcükler (25548) incelendiğinde, 2002 döneminde olduğu gibi birinci sırada bağlaçlar, değil birinci sırada zamirler (10157 defa), ikinci sırada bağlaçlar (5522 defa), üçüncü sırada zarflar (5121 defa), dördüncü sırada edatlar (3700) ve beşinci sırada ise ünlemler (1048) yer almaktadır. Erdoğan’ın 2007 konuşmalarında ise yine vurgu ve tonlamada önemli bir araç olan ünlemler yapılan bu çalışma içerisine dâhil edilmiştir. Araç sözcüklerden “de” (2293 defa) bağlacı en çok kullanılırken sırası ile “bu” (1723 defa) kişi zamiri, “mı-mu” (1221 defa) soru edatı, “Ne” (1002 defa) soru zarfı ve “inşallah” (197 defa) ünlemi diğer kullanılan araç sözcükler olmuştur. Erdoğan’ın 2007’de kullandığı politik dil Yıldız Falına göre değerlendirdiğinde, ortaya çıkan siyasal söylem; 2002 de olduğu gibi bir varoluşsal dil değil, artık bir sahip olma ve devamlılık dilidir. Çünkü Erdoğan’ın söyleminde artık ortada kazanılmış bir şey vardır. Erdoğan’ın iktidara geldiği 3 Kasım 2002’den, 22 Temmuz 2007 kadar; yapılan icraatlarını vatandaşa hem kabullendirmek hem de sahiplendirmek amaçlı bir söylem benimsediği açıkça görülmektedir. Seçmene verilen bu sahiplenme mesajı ile daha yapılacak çok iş var stratejisi ve “Durmak yok yola devam” sloganı ile Ak parti iktidarından yana devamlılık beklenmektedir. Erdoğan’ın 2007 miting konuşmalarında kullandığı bu sözcük türleri, onun ortaya koymuş olduğu politik dilin geçmişten bugüne ve geleceğe yönelik iyimser bir yansımanın işareti olarak sayılabilir. Bazı terimlerin birbirini izliyor olması “problem-durum-soru” (Nerden- Nereye) zincirini, Erdoğan’ın ileriye dönük projelerini seçmen nezdinde gerçekleştirebildiğini gösteriyor. Özellikle 2002 seçimlerinde en çok

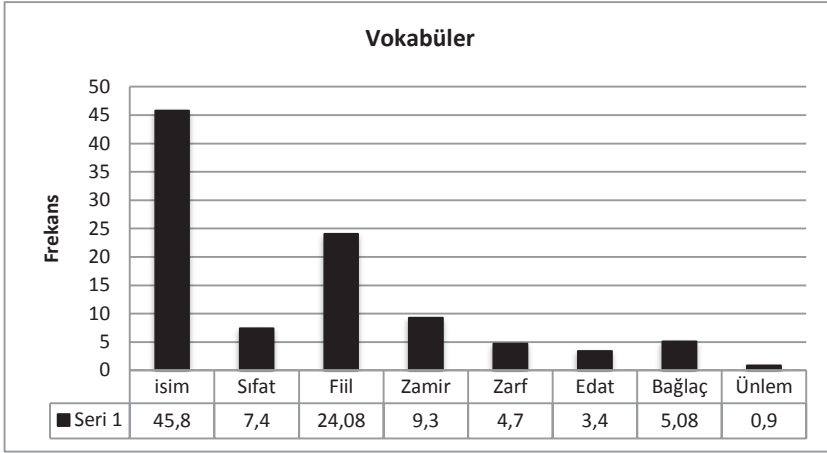
kullanmış olduğu fiillerin,“Olacağız-geleceğiz-bakacağız-edeceğiz-vereceğiz-diyeceğiz-yapacağız-alacağız kalacağız bileceğiz” den 2007 yılında “Olduk-oluyoruz, dedik-diyoruz, yaptık-yapıyoruz, ettik-ediyoruz, verdik-veriyoruz, geldik-geliyoruz, aldık-alıyoruz, bildik-biliyoruz, konuştuk-konuşuyoruz ve çıktık-çıkıyoruz” olması Erdoğan’ın siyasal söyleminin, vatandaşın geçmişten bugüne (Nerden-Nereye) yönelik verilen sözlerin yerine getirildiğini göstermektedir. Yapılan mitinglerde seçmen kitlesinin üzerinde propaganda amaçlı kullanılan politik dilin etkili olması bakımından sözcük türlerinin çok fazla olmamasına dikkat edilmiştir. Araç sözcükler arasında “ben-biz” zamirlerinin çokluğu kullanılan politik dilin içeriği açısından bağlayıcı bir işlev görerek, Erdoğan ile seçmen arasında kişisel bir ilişki kurmaktadır.

Erdoğan miting meydanlarında, seçmenle direkt temas ve söylem yoluna giderek siyasetin resmiliğinden, vatandaşın samimiyetine doğru politik bir dil kullanmayı tercih etmiştir. Erdoğan’ın miting konuşmalarında kullanmış olduğu fiil kiplerinin incelenmesi Grafik 1.2’de verilmiştir. Ayrıca Erdoğan’ın 22 Temmuz 2007 milletvekili genel seçimlerinde kullanmış olduğu politik dilin vokabüler zenginliği de Grafik 1.3’de gösterilmiştir.

Grafik 1.2: Erdoğan’ın 2007’de Kullandığı Fiil Kiplerinin Frekansı

Grafik 1.3: Erdoğan'ın 2007'deki Vokabüler Zenginliği

Erdoğan'ın kullanmış olduğu fiillerin zamanları incelendiğinde ilginç sonuçlar ortaya çıkmaktadır. Çünkü asıl görevi geleceği öngörmek olan yıldız falında gelecek zaman kullanımı yüksek çıkması beklenirken Erdoğan'ın konuşmalarında bu böyle görünmüyor. Gelecek zaman kullanım oranı 2554 ile dördüncü sırada yer almıştır. Diğer yandan ise geçmiş zaman kipi (7710) birinci sırada yer alırken, şimdiki zaman (5846) ikinci, emir kipi (2627) ise üçüncü sırada, beşinci sırada mastar kipi (2297) ve altıncı sırada şart kipi (483) yer almıştır. Gelecek zaman kullanımı daha çok muktedir olma ve emredici nitelikte olup, seçmene verilen vaatlerin kararlılığı üzerinde etkili olmuştur. Özellikle Erdoğan'ın kullanmış olduğu fiillerin sırası ile “Baktık-bakıyoruz, verdik-veriyoruz, dedik-diyoruz, yaptık-yapıyoruz, aldık-alıyoruz” gibi geçmiş seçimin ardından yapılanları ve bugünü anlatarak seçim sonrasında oluşacak olan iktidarın, kararlı ve devamlı olması hedeflenmiştir. Diğer yandan geçmiş zaman kullanımı ile şimdiki zamanın sebepleri ortaya çıkarılarak, şimdiki zamanın ne kadar iyi bir durumda olduğu Erdoğan tarafından seçmene sunulmuştur. Örneğin: “Etmişler-yapmışlar-kalmışlar-ediyoruz-yapıyoruz-kalıyoruz” konuşmalarındaki fiillerinde olduğu gibi gösterilebilir. Erdoğan'ın 2007 miting konuşmalarında kullanmış olduğu fiil kiplerinin frekansı aşağıdaki Tablo 1.6'da verilmiştir.

Tablo 1.6: Erdoğan'ın 2007'de Kullandığı, Fiillerin Çekim Kipleri

Kipler	Frekans		Kullanım Alanı
	Terim Sayısı	Terim Oranı	Seçmen üzerinde
Emir	2627	%12,7	Öğüt
Mastar	2292	%10,5	Sonuç
Şimdiki zaman	5846	%27,7	Durum
Gelecek zaman	2554	%12,3	Kesin Gelecek
Şart kipi	483	%0,22	Olası Gelecek
Geçmiş zaman	7710	%36,2	Olup bitmiş şeyler

Erdoğan'ın 2007 konuşmalarında, 2002 konuşmalarında olduğu gibi geleceğe ilişkin kendini ve seçmeni emir kipleriyle bağlayıcı duruma getirmiştir. Kullanılan emir kiplerinin bugüne, geleceğe ve politik dile yansımaları şu şekilde olmuştur: “Yapın-yapıyoruz-yapacaksınız, edin-ediyoruz-edeceksiniz”. Fiillerde kullanılan Şart kipi ise daha çok şimdiki zamanda ortaya çıkmıştır. Örnek: “Diyorsam-diyorsak-diyorsanız, oluyorsa-oluyorsak-oluyorsanız” Kullanılan mastar ekleri ise genelde geçmiş zamanda olup mevcut hükümetin yanlışlarını ortaya çıkarmak için kullanılmıştır. Bunlar “Verilmiş-edilmiş-kalınmış-geliş-gidiş-alış-veriş” gibi sözcüklerdir. Genel olarak Erdoğan'ın 2007'de kullanmış olduğu politik dil, seçmen üzerinde kendisini rakiplerine göre farklı kılan bir söylemdir. Erdoğan'ın söyleminin stratejisi, Ak Parti Hükümeti öncesi ve sonrasındaki durumu anlatarak, yapılan icraatlar ile seçmene ümit ve moral vermektir.

2.3. Erdoğan'ın 2007 yılı konuşmalarında kullandığı, Retorik:

Erdoğan'ın 2007 yılında yapmış olduğu miting konuşmalarındaki kullanmış olduğu retorikçi açığa çıkarmak için, O'nun konuşmalarında muhatap olduğu kişi, parti ve kurumları hedef alarak yapmış olduğu bu seslenişin hangi duyguyla gerçekleştirdiği tespit edilmiştir. Aşağıda verilen Tablo 1.7'de, Erdoğan'ın doğrudan hitap ettiği kişi, parti ve kurumları göstermektedir. Bu tablo oluşturulurken, Erdoğan'ın açıkça hitap ettikten sonra kullanmış olduğu kişi zamirleri ve yüklemelerde duygu tekrarı olarak sayılmıştır. Hitaplarda kullanılan olumlu tekrarlar (+) ile gösterilirken olumsuz tekrarlar ise (-) ile gösterilmiştir. Ortaya çıkan duygu değerleri ise Erdoğan'ın kullanmış olduğu söz dizimine bağlı olarak sempati/antipati olarak belirlenmiştir.

Tablo 1.7: Erdoğan'ın 2007 Retoriklerinde Seslendiği Kişi ve Kurumlar

Sıra	Muhatap	2007 Retorik	
		Duygu	Tekrar
1	Başbakan	+	968
2	Milletimiz	+	935
3	Türkiye	+	850
4	Kardeşlerim	+	843
5	Ak Parti	+	652
6	Yol	+	459
7	Ülke	+	433
8	Deniz Baykal	-	357
9	Halk	+	335
10	CHP	-	318
11	Devlet	+	312
12	Vatandaş	+	289
13	İktidar	+	253
14	MHP	-	184
15	Cumhurbaşkanı	-	174
16	Hastane	+	172
17	Banka	+	169
18	Bakanlar	+	165
19	Devlet Bahçeli	-	152
20	Hükümet	+	125

Erdoğan'ın 2007'de yaptığı mitinglerde kullanmış olduğu olumsuz nitelme en çok başta mevcut ana muhalefet lideri Deniz Baykal'a (-357 defa) muhatap olarak yöneltmiştir. Erdoğan özellikle 2007'deki konuşmalarında bu sefer olumsuz nitelmelemlerinin adresini kişisel olarak hedef göstermekten sakınmamıştır. Erdoğan 2007 konuşmalarında ikinci olumsuz nitelmeyi MHP Lideri Devlet Bahçeli'ye (-152 defa) muhatap olarak yöneltmiştir. Erdoğan 2007 konuşmalarında, olumsuz kurumsal retoriklerinin büyük kısmını CHP'ye, (-318 defa) diğer bir kısmını ise MHP'ye (-152 defa) yönelik olarak yapmıştır. Ayrıca Erdoğan 2007'de kullandığı bütün olumlu retoriklerinin başında, kendi yürüttüğü görevi olan başbakanlık ile bakanları, Ak Parti hükümeti ve seçmen vardır. Erdoğan olumlu nitelmelemlerinin muhatap olarak tamamını seçmen kesimleri üzerinde kurmuştur. Diğer yandan ise seçmenin kendisi dışındaki bütün

seçilenleri olumsuz niteleme ile ayırt etmesini algı hedefi olarak belirlemiştir. Böylelikle Erdoğan'ın retoriklerinde kullanmış olduğu olumsuz nitelemenin muhataplığı seçmen karşısında muhalefet üzerinden yapılarak; seçmenin gözünde muhalefet partileri olmak üzere, diğer siyasi liderlerde bilinçli olarak yıpratılmıştır. Erdoğan'ın olumlu retoriklerinin tamamı seçmene nasihat niteliğinde olup geleceğe dair ümit veren bir söylem ile kullanılmıştır. Bu söylemin en büyük seçim sloganı ise Erdoğan tarafından “Durmak Yok, Yola Devam” olarak belirlenmiştir. Bu retorik Erdoğan'ın konuşmalarında seçmen karşısında en önemli vurgulayıcı söz olarak (+ 459 defa) kullanılmıştır.

2.4. Erdoğan'ın 2002 Konuşmalarında, Gündem Konularını Ele Alış Biçimi: Erdoğan'ın 2007 milletvekilliği genel seçimleri öncesinde yapmış olduğu miting konuşmalarında, gündem konularını ele alış biçiminde kullanmış olduğu anahtar kelimeler belirlenmiştir. Bu anahtar kelimeler siyasetin genel gündemine göre belirlenirken, bunun yanı sıra diğer yandan ise Erdoğan'ın 22 temmuz öncesinde, miting meydanlarından kendini gündemini kamuoyuna mal etmeye yönelik olarak oluşturmuş olduğu siyasal söylemlerdir. Erdoğan'ın kendi gündemini kamuoyuna mal etmek için oluşturduğu gündemlerin anahtar kelimelerinin konuşma metinlerine yansımaları olan Milli kavramlar aşağıdaki Tablo 1.8'de bir liste halinde verilmiştir.

Tablo 1.8: Erdoğan'ın 2007 Konuşmalarındaki: Milli Kavramlar

	Milli Kavramlar	2007 Gündem
1	Millet	943
2	Türkiye	859
3	Ülke	436
4	Devlet	324
5	Bayrak	125
6	İstanbul	110
7	Milli	102
8	Ordu	2
9	Ankara	87
10	Türk	73
11	Anadolu	36
12	Hürriyet	4
13	Vatan	77
14	Çankaya	16
15	Cumhuriyet	126

16	Çanakkale	74
17	Gazi	16
18	İstiklal Marşı	28
19	Şehit	75
20	Başkent	9

Erdoğan 22 Temmuz öncesi yapmış olduğu miting konuşmalarında, gündemi belirlerken Tablo 1.8’den de anlaşılacağı üzere, Milli kavramlar üzerinde daha çok genel bir kamuoyu belirlemeye özen gösterirken özellikle etnik kökenlerin altını çizerek Millet kavramını “Tek Millet, Tek Vatan, Tek Bayrak, Tek Devlet” olarak açıklama yoluna gitmiştir. Erdoğan 2007 konuşmalarında da İstanbul sevdası üzerinden yine vurgu yaparak gündeminde tutmuştur. Ama diğer yandan ise Erdoğan, Türkiye üzerinde asıl vurguyu yaparak, hükümetin icraatlarını seçmenin gündemine taşımıştır. Ayrıca Erdoğan’ın 2002 seçimlerinde, seçmene vermiş olduğu vaatlerinin güvenilirliğini; 2007 seçimleri üzerinde önemli bir referans olarak kullanmıştır. Erdoğan kendi gündeminden sürekli olarak 22 Temmuz seçimlerini, ülke ve seçmenin gündemine taşımayı temel strateji olarak belirlemiştir. Ak Partinin kurumsal imajına ve partisinin seçim beyannamesindeki vaatlerini sürekli olarak; ülke ve seçmenin gündeminde ilk sırada tutmayı başarmıştır.

Tek millet üzerinden yapmış olduğu referans ile milli birlik oluşturmaya çalışan Erdoğan, birleştirici ve bütünleştirici ana unsur olarak “Millet” kavramına ilk sırada gündeminde yer verirken; Türkiye vurgusunu Milli Kavramlar üzerinde ikinci sırada en çok kullanmıştır. Erdoğan’ın 2007 konuşmalarında kullandığı başlıca siyasi kavramlar Tablo 1.9’da aşağıda olduğu gibi verilmiştir.

Tablo 1.9: Erdoğan’ın 2007 Konuşmalarındaki: Siyasi Kavramlar

	Siyasal Kavramlar	2007 Gündem
1	Parti	693
2	Seçim	279
3	22 Temmuz	184
4	İktidar	255
5	Siyasi	278
6	Tayyip Erdoğan	115
7	Başbakan	1005
8	Başkan	207
9	Vatandaş	296
10	Oy	195
11	Siyaset	223
12	Halk	369
13	Hükümet	125

14	MHP	188
15	Parlamento	47
16	Lider	72
17	Bahçeli	154
18	Baykal	368
19	Demokrasi	176
20	CHP	328

Erdoğan'ın 2007 konuşmalarında gündem belirlemek için kullanmış olduğu siyasi kavramlar, daha çok seçim ve seçmene bağlı olarak devam ettiği görülmektedir. Erdoğan siyasi gündemini oluştururken, Muhalefet partilerini tek tek muhatap alarak, seçmen gözünde siyasi açıdan Onları yıpratma yoluna gitmiştir. Diğer yandan ise ülkenin içinde bulunduğu siyasi durumu, geçmişle mukayese ederek sürekli olarak seçmenin gündemine taşımıştır.

Erdoğan kişisel olarak gündeminde en çok yer verdiği partiler CHP (328 defa), MHP (188), Liderler ise Deniz Baykal (368), Devlet Bahçeli (154 defa) olmuştur. 2002 seçimlerinde de CHP, Erdoğan tarafından Ak Parti'nin hedefinde olurken; 2007 seçimlerinde yine durum değişmemiş ve CHP en ciddi rakip olarak Erdoğan tarafından görülmüştür. Bunların dışında Erdoğan'ın gündemine taşıdığı diğer siyasi kavram ise vatandaşın kendisidir. Seçmenin kendi sorunlarını siyasi gündemine taşıyarak, oyların sandığa yansımaları Erdoğan tarafından hedef olarak belirlenmiştir. Erdoğan'ın 2007 konuşmalarındaki ekonomik gündem belirlemesi, Tablo 4.31'den de anlaşılacağı gibi 57. Hükümetin, IMF ile yapmış olduğu ekonomik anlaşma ve bunun vatandaş üzerindeki yaptırımları ile ilgili olmuştur. Erdoğan, 2001 ekonomik krizinin toplumsal alandaki tüm etkilerini seçmene anlatarak, Hükümetin uyguladığı olumlu ekonomik politikalar sonucunda 2007'de gelinen noktayı dün ve bugünle sürekli mukayese ederek miting meydanlarında gündemde tutmuştur. Erdoğan, ekonomik gündeminin ikinci sırasında ise ekonomik krize bağlı olarak devam eden işsizliği ve çözüm önerilerini gündemde tutmuştur. Azalan enflasyon rakamlarına bağlı olarak vatandaşın ekonomik refah seviyesinin yükseldiğini vurgulayan Erdoğan, milli gelirden ki artışı da sürekli olarak seçmenin gündemine taşımıştır. Bütün bunların yanında Erdoğan 22 Temmuz 2007 seçimleri öncesinde ülke gündemine, iktidara geldiklerinde atacakları yeni adımları ve projeleri meydanlarda seçmenle paylaşmıştır.

Erdoğan 3 Kasım 2002'de geçmiş hükümetten nasıl bir yönetim ve Türkiye devraldıklarını, ülkenin o günlerde içinde bulunduğu ekonomik krizin ve şartların ağırlığında; hükümete geldiklerinde bugün hangi olumlu gelişmeler ve icraatlar ile Türkiye'yi nasıl bir duruma getirdiklerini, sürekli olarak miting meydanlarında gündeminde

tutmuştur. Erdoğan konuşmalarında, toplumsal olarak bütün kesimlerine seslenerek enkaz devraldıklarını ifade ederken 2007’de ise “Nerden, nereye geldik” diyerek seçmene umut aşılacaktır. Erdoğan’ın 22 Temmuz 2007 milletvekili genel seçimlerinde miting konuşmalarında gündemine taşıdığı ekonomik kavramların ana başlıkları Tablo 1.10’da aşağıda olduğu gibi verilmiştir.

Tablo 1.10: Erdoğan’ın Konuşmalarındaki: Ekonomik Kavramlar

	Ekonomik Kavramlar	2007 Gündem
1	IMF	81
2	İşsizlik	26
3	Borç	43
4	Emekli	28
5	Fon	65
6	Açlık	6
7	Maaş	17
8	Mazot	153
9	Batık banka	169
10	Enflasyon	71
11	Zarar	24
12	Lira	127
14	Yoksulluk	25
14	Prim	16
15	Rüşvet	3
16	Dolar	3
17	Milyon	3
18	Milyar	299
19	Ticaret	17
20	Hazine	13

Erdoğan’ın 2007 yılında miting meydanlarında yapmış olduğu konuşmalarda hukuki kavramları seçim gündemine taşıırken daha çok siyasi yasaklar ve özgürlükler konusu üzerindeki düşüncelerini seçmenle paylaşmıştır. 28 Şubat Muhtırası sonrası siyasi ceza olarak, Pınarhisar’da Cezaevinde tutuklu kalan Erdoğan, daha sonra ise yine siyasi yasaklı bir duruma gelmiştir. Erdoğan kendisine karşı yapılan bu hukuki baskı ve yasakları sürekli olarak kamu gündemine taşımıştır. Ak Parti’nin seçim stratejisinin en önemlilerinden birisi, mecliste seçilemeyen Cumhurbaşkanı olurken diğeri ise 12 Eylül’den sonra yazılamayan sivil anayasa olmuştur. CHP, Cumhurbaşkanlığı seçimini Anayasa Mahkemesine taşımamasından sonra çıkan aleyhte kararı ve bu

adaletsizliği Erdoğan, seçim meydanlarında anlatarak seçmenin gündemine taşımıştır. Erdoğan, yapmış olduğu miting toplantılarının çoğunu Cumhurbaşkanı Adayı Abdullah Gül ile beraber katılım sağlayarak bu konudaki mağduriyeti seçmenin gündemine taşımıştır. Diğer yandan ise Avrupa Birliği uyum yasaları gereğince ve bireysel özgürlükler için kişi hak ve hürriyetinin daha çok dikkate alındığı sivil bir Anayasa için gerekli gündem çalışmaları yapılmıştır. Erdoğan'ın miting meydanlarında halkın gündeminde sürekli olarak taşıdığı hukuki kavramlar Tablo 1.11'de olduğu gibi aşağıda verilmiştir.

Tablo 1.11: Erdoğan'ın Konuşmalarındaki: Hukuki Kavramlar

Hukuksal Kavramlar		2007 Gündem
1	Dava	137
2	Zulüm	136
3	Yasak	118
4	Özgürlük	68
5	Ceza	46
6	Mazlum	39
7	Eşitlik	30
8	Vicdan	34
9	Pınarhisar	29
10	Kanun	28
11	Mahkûm	24
12	Yasal	23
13	Adalet	22
14	Hâkim	22
15	Hukuk	21
16	Adaletsizlik	20
17	Hukukçu	20
18	Yasa	20
19	Hak	18
20	Hukuki	15

Erdoğan 2002 yılında olduğu gibi 22 Temmuz seçimleri öncesinde miting meydanlarından annelere, gençlere, emeklilere, çiftçilere ve toplum bütün kesimlerine seslenerek onların sorunlarını kendi gündeminde tutarak çözüm önerileri sunmuştur. Erdoğan bu çözüm önerilerini iktidara geldikleri günden bu yana ne kadarını gerçekleştirdiklerini ve geleceğe yönelik seçim vaatlerini sürekli olarak ifade etmiştir. Erdoğan'ın 22 Temmuz 2007 seçimleri öncesinde yapmış olduğu miting konuşmalarında, meydanlardan seçmenin ve

kamuoyunun gündemine taşıdığı diğer kavramların başlıca olanları Tablo 1.12’de aşağıda verilmiştir.

Tablo 1.12: Erdoğan’ın 2007 Konuşmalarında ki: Diğer Kavramlar

	Diğer Kavramlar	2007 Gündem
1	Kardeşlerim	792
2	Bu Şarkı	73
3	Eğitim	94
4	Hizmet	203
5	Hastane	173
6	Anne	24
7	TOKİ Konut	108
8	Onur	16
9	İnsan	171
10	Üniversite	107
11	Lise	56
12	Vergi	35
13	AB	27
14	Yoksulluk	17
15	Gazete	38
16	Teknoloji	22
17	Rabbim	22
18	Allah	136
19	Mazot	155
20	Çiftçi	81

3. YÖNTEM: Bu çalışma içerisinde, kullanılan politik dilin özelliklerini tespit edebilmek amacıyla Van Dijk’in Eleştirel Söylem Analizi ve Bardin’in içerik analizi yöntemi kullanılacaktır.

3.1. Söylem Analizi Yöntemi: Söylem Analizi Yöntemi: Söylem analizi, konuşma ve metinler aracılığıyla oluşan anlam ürünleri ile ilgilenen geniş kapsamlı sosyal ve kültürel araştırmalar içinde kullanılan bir araştırma yöntemidir. Söylem analizinin kuramsal arka

planında sosyal bilimlerdeki sosyoloji, psikoloji, dilbilim, medya, siyasal bilimler gibi pek çok farklı alan yer almaktadır. Bu alanların her biri söylem analizini kendi bakış açılarına ve bilimsel yöntemlerine dayalı olarak kullanır ve söylem analizine ilişkin kendi kurallarını oluşturur (Ekşi ve Çelik, 2008:113). Söylem analizi nesnel kuralları olan ve nesnellığı barındıran bir analiz değildir.

Bu yüzden nitel araştırma yöntemleri içinde adlandırılır. Bazı nitel analiz yöntemleri ile benzerlik gösteren tarafları vardır. Bununla beraber söylem analizi Dilbilim, psikoloji, sosyoloji felsefe gibi birçok disiplinin kavşak noktasında kesişen bir durumdadır. Söylem analizi sonucunda ulaşılan bilgi sübjektif ve yoruma dayalıdır. Kesin yargılara ulaşmaktan ziyade bireylerin farklı bakış açısıyla bakmasını sağlamaya ve söylemleri sosyal bağlam içinde değerlendirmeye çalışır (Demir, 2008: 5). Sözen'e göre, söylem analizi üç sacayağına dayanır: birincisi, Saussure'cü anlayışa dayanan yapısalci dilbilim. İkincisi, Wittgenstein'nin dilsel felsefesinden yaralanan pozt-pozitivizm. Üçüncüsü ise dil felsefesinde, Gadamer ve bir yarısı yapısalcilara, bir yarısı da hermeneutiğe dayanan Ricoeur'den etkilenen hermeneutiktir (Sözen, 2014: 79). Söylem analizi, mevcut söylemleri yeniden üretme, değiştirme, dönüştürme veya mevcut söylemlerin özelliklerini açığa çıkarma özelliğine sahiptir. Çalışmamız içerisinde zaman zaman Teun A. Van Dijk'in söylem analizi ve Bardin'in içerik analizi yönteminden yararlanılacaktır. Van Dijk'in, başta haber söylemi olmak üzere değişik söylem yapılarına ilişkin analiz çalışmaları bulunan Hollandalı bir dilbilimcidir (Van Dijk, 2003: 110). Van Dijk'in söylem anlayışında bir diğer önemli kavram: ideolojidir. Van Dijk, söylem ve ideoloji arasında iki yönlü bir ilişkiden olduğunu belirtir. Buna göre ideolojiler günlük yaşamdaki söylemlerimizi etkilerken, söylem de ideolojilerin yeniden üretiminde önemli bir rol oynar. Van Dijk'a göre iktidar, toplumsal gruplar arasındaki ilişkinin özelliği olarak ortaya çıkar ve esas olarak iletişim içindeki etkileşim içinde oluşur. Van Dijk; söylemin yapısı, iktidarın yapısı arasındaki ilişkileri analiz eder ve söylemsel iktidar biçimlerini (söylemsel formasyonları) açığa çıkarmayı amaçlar (Van Dijk'dan akt. Sancar, 2008: 140-142). Van Dijk ideolojik söylemin, "Bizim iyi şeylerimizi, onların ise kötü şeylerini vurgulamak" şeklinde tezahür eden bu genel yaklaşımını daha ince ideolojik analize imkân verecek şekilde yeniden formüle eder. Van Dijk tarafından "İdeolojik (dördül alan) kare" olarak adlandırılan ve ideolojik söylem analizine temel teşkil eden bu kavramsal alan şu 4 ilkedен oluşmaktadır (Dijk, 2003: 57):

- 1) Bizim hakkımızda olumlu şeyleri vurgula.
- 2) Onlar hakkında olumsuz şeyleri vurgula.
- 3) Bizim hakkımızda olumsuz şeyleri vurgulama.
- 4) Onlar hakkında olumlu şeyleri vurgulama.

3.2. İçerik Analizi Yöntemi: Çalışma içerisinde yararlanacağımız diğer bir analiz yöntemi ise içerik analiz teknikleridir. İçerik analizi, mesajda, bireyi görünmeden etkileyen öğelerin etkilenmesine yönelik “İkinci bir okuma” olarak ifade edilir (Gökçe, 2006:35). Bu anlamda içerik analizi, bir tür iletişim psikanalizini ve ileteni algılama sanatını andırmaktadır. Söz konusu okuma, okuyanı önyargılarında onaylayan, ilk duygularında rahatlatan, ideolojik, politik ve kültürel kanaatlerini pekiştiren bir okuma değil, ona gerçekten de yeni bir şeyler öğreten, onu yeni bir şeylerin önüne koyan bir okumadır (Tavşancıl ve Aslan, 2001:26). İçerik analizin uygulanırken, incelenen konuya bağlı olarak çeşitli teknikler kullanılır. Bunlardan tekniklerden özellikle, yapılan çalışmada uygulayacağımız tekniklerin kısaca ele almakta fayda vardır (Bilgin, 2006: 96).

3.2.1. Frekans Analizi: içerik analizi, en basit şekliyle, birim ve öğelerin sayısal, yüzdesel ve oransal bir tarzda görünme sıklığını ortaya koymaktadır. Bu tür analizde, sayılabilecek nitelikte birimler veya sözcükler alınır ve analiz göstergeleri frekans türünde ifade edilir. Frekans analizi, en basit şekliyle, birim veya öğelerin sayısal, yüzdesel ve oransal bir tarzda görünme sıklığını ortaya koymaktadır. Örneğin, bir metinde anahtar sözcüklerin, bir insanın günlük uğraşları arasında ilgi odaklarının, bir kitle iletişim aracında ana-temaların belirlenmesinde, frekans analiz sonuçlarına bakılır (Bilgin, 2006: 96).

3.2.2. Değerlendirici Analiz: Osgood ve arkadaşları (1954) tarafından geliştirilen bu yöntem, tutum ve kavramını ele alır. Bu yöntemin kuramsal çerçevesi, temsili bir dil anlayışına dayanır. İnsanın kullandığı dilde yansıdığı ve mesajın analizi sayesinde verici hakkında enformasyonlar edinilebileceği varsayılır. Örneğin Erdoğan’ın, genel seçimler öncesi, yapmış olduğu miting konuşmalarındaki olumlu veya olumsuz retorik tekrarları karşı tarafa bakışındaki tutumunu yansıtmaktadır. Ayrıca Erdoğan’ın, konuşmalarındaki retoriksel tekrarların sayısı; karşı tarafa olan bakış açısının yoğunluğu ortaya koymaktadır.

3.3.3. Yıldız Falı: Kitle iletişim alanında gerçekleştirilmiş çeşitli içerik analizi çalışmaları vardır. Bardin (1977) tarafından “Yıldız Falı” konusunda yapılan içerik analizi, bunların ilginç örneklerinden biridir. Buna göre; metindeki tüm kelimelerin sayısının (O), farklı kelimelerin sayısına (V) oranı (O/V) ile kelime çeşitliliği tespiti yapılmaktadır (Bilgin, 2006: 109). Bunun üzerine terimlerin “Doluluk”

durumu, anlam taşıyıcı olanları ile araç niteliğinde olanların dağılımı nitel olarak değerlendirilebilecektir. İsim, fiil ve sıfatlar taşıyıcı, zarf, edat, nida ve bağlaç gibi diğer kelimeler ise araç kelimeler olarak tanımlanmaktadır. Metinlerde bu kelime grupları, toplam kelime sayısına oranı bakımından da incelenmektedir. Bu yolla hatibin metne taşıdığı kelime hazinesi, ortaya konulabilecektir. Bardin'in formülünü metne uygularken; sayı ve tarih ifadeleri sayım dışında tutulmuştur. Birleşik yazılmayan deyimler ve bileşik ifadeleri oluşturan kelimeler ayrı ayrı sayılmıştır. Aynı kökten üretilmiş olsa da, anlamı ya da cümle içindeki işlevi farklılaşan kelimeler ayrı olarak hesaplanmıştır. Sesteş kelimeler ise anlamsal ayırım gözetilmeden aynı terim olarak kabul edilmiştir. Örneğin Erdoğan'ın 2007 seçim miting konuşmalarındaki "Doluluk" durumunu ölçülerek, kelime hazinesinin zenginliğini ortaya çıkartılacaktır.

SONUÇ

Elde edilen bu sonuçlar ile beraber Erdoğan'ın, 22 Temmuz 2007 milletvekili genel seçimlerinde miting meydanlarında yapmış olduğu miting konuşmaları doğal dil, retorik ve gündem konularını ele alış biçimi şeklinde üç ana başlık altında, yapılan çalışma içerisinde incelendi. Doğal dil incelmesinde ortaya çıkan Tablo 1.2 ve 1.3'de genel olarak verilen bilgiler, Erdoğan'ın Politik dilinin kelime hazinesini ortaya koymaktadır. Konuşmaların metin ortalamasına bakıldığında, terim sayısı 109483 terim çeşidi ise 6194'ten oluşmaktadır. Buna göre Erdoğan'ın miting konuşmalarındaki tekrar oranı ortalama olarak 17,52'dir. Erdoğan'ın 2007'deki prompter kullanarak yaptığı konuşma metinlerine bakıldığında; konuşma metinlerindeki terim sayısının çeşitliliği, Onun kelime hazinesinin ne kadar çok zengin olduğunu göstermektedir. Diğer yan ise tekrar oranını bu kadar çok yüksek propaganda açısından Erdoğan'ın politik dilinin kamuoyunun geneline yönelik basit ve sade bir dil kullanma yolunu tercih ettiğini göstermektedir. Bu değerlendirmelerin her ikisi de geçerli olmakla birlikte, söylem analizinde sadece konuşma metinlerine bağlı kalarak genel bir değerlendirme yaparak Erdoğan'ın gerçek niyetini ortaya koymak yersiz bir çabadır. Çünkü kullanılan bu politik dil Erdoğan'ın 2007 seçimleri öncesini, seçmene yansıtmak ve seçmenin gündeminde tutmak için kullandığı bir söylemdir.

Doğal dil kullanımını gösteren Tablo 1.3'de konuşma metinlerinin içerisinde amaç sözcükle olarak nitelendirdiğimiz isim, fiil ve sıfatların, konuşmalarda kullanıldıkları oran verilen mesajın yükünün taşımak olarak değerlendirilmelidir. Konuşma metinlerinde kullanılan 109483 terim çeşidinin 83935'i amaç sözcüklerden oluşması,

seçmene verilen mesajların güçlü olarak taşındığının bir göstergesi olarak değerlendirilir. Diğer yandan ise konuşma metinlerinde kullanılan araç sözcükler Tablo 1.5’de konuşma metninin içerisinde zamir, zarf edat bağlaç ve ünlem olarak yer almaktadır. Araç sözlüklerin konuşma metinleri içerisindeki görevi vurgu, dikkat çekme ve anlatımı güçlendirme görevini üstlenmektedir. Bunun içinde Erdoğan’ın konuşma metnindeki araç sözcüklerin kullanım oranı 24548 olarak; 2002’ye (17682) oranla daha yüksek bir oranda kullanılması verilen mesajlarda vurgunun, anlatımın güçlendirilmesi ve dikkat çekme konusunda çok başarılı olduğunu göstermektedir.

Erdoğan’ın 2007 konuşmalarında kullanmış olduğu “Biz” zamirini (1675 defa) bazı cümlelerde kendisini, bazı cümlelerde yol arkadaşlarını ve bazı cümlelerde ise Ak partiyi göstermek için kullanılmıştır. Erdoğan Biz Zamirini 2002’ye oranla (1947 defa) daha az kullanırken; Ben zamirini ise (643 defa) 2002’ye oranla (472 defa) daha çok kullanmıştır. Erdoğan’ın konuşmalarında “Ben” ve “Biz” zamirleri birbirlerinin yerine kolaylıkla geçebilir. Özellikle Erdoğan konuşmalarında, eylemin önemini veya failin etkisini öne çıkartmak istediği zaman “Biz” öznesini kullanırken, kendi kişiliğini öne çıkartmak istediği zamanda “Ben” öznesini kullanmayı tercih etmiştir. Örnek konuşma olarak:

“Beraber yürüdük biz bu yollarda, beraber ıslandık yağın yağmurda, dinlediğim tüm şarkılarda, bana her şey sizi hatırlatıyor, bana her şey sizi hatırlatıyor, bana her şey sizi hatırlatıyor. Kalın sağlıcakla. Allah yar ve yardımcımız olsun.” (Siirt –15.06.2007mitingi)

Erdoğan’ın konuşmalarında, metin boyunca kimlere, hangi duygu yüküyle hitap ettiği incelendiğinde Tablo 1.4’te görüldüğü gibi, “Milletimiz” ve “Kardeşlerim” sözcük türleri en çok kullandığı hitap cümleleridir. Bu sonuç daha çok Erdoğan’ın miting meydanlarında direk vatandaş muhatap aldığı bir göstermektedir. Erdoğan bütün olumlu retoriklerini başta seçmene sonrasında Türkiye, Hükümete, Ak partiye ve kendisine yönelik kullanırken; olumsuz retoriklerinin çoğunu mevcut dönemin muhalefet partilerine ve 22 Temmuz seçimlerindeki en büyük rakibi olan Baykal’ı muhatap alarak yapmıştır. Erdoğan’ın 2007 konuşmalarındaki olumsuz seslenişin çokluğu da bunun bir sonucudur. Erdoğan’ın 2007 konuşmalarında, seçmene karşı ikna aracı olarak kullandığı referans doğrudan doğruya kendisidir. “Biz” zamirinin kullanılması ve konuşmalardaki yoğunlaşmada bu gözlemi doğrulayıcı niteliktedir. Erdoğan miting alanındaki seçmene seslenmeyi seçerken; “Kardeşlerim” demeyi tercih ederek siyasetin resmiliğinden çok, samimi bir politik dil tercih ettiğini göstermektedir.

Erdoğan 2007 konuşmalarında, gündem oluşturmada; seçmenin karşısında en büyük teminat olarak sürekli kendini göstermesini başarabilen bir liderdir.

Erdoğan'ın 2007'de kullandığı politik dil Yıldız Falına göre değerlendirdiğinde, ortaya çıkan siyasal söylem; 2002 de olduğu gibi bir varoluşsal dil değil, artık bir sahip olma ve istikrardan yana olan devamlılık dilidir. Çünkü Erdoğan'ın söyleminde artık ortada kazanılmış bir başarı vardır. Erdoğan'ın iktidara geldiği 3 Kasım 2002'den, 22 Temmuz 2007 kadar; yapılan icraatlarını vatandaşa hem kabullendirmek hem de sahiplendirmek amaçlı bir söylem benimsediği açıkça görülmektedir. Seçmene verilen bu sahiplenme mesajı ile daha yapılacak çok iş var stratejisi ve "Durmak yok yola devam" sloganı ile Ak parti iktidarından yana devamlılık beklenmektedir. Erdoğan'ın 2007 miting konuşmalarında kullandığı bu sözcük türleri, onun ortaya koymuş olduğu politik dilin geçmişten bugüne ve geleceğe yönelik iyimser bir yansımanın işareti olarak sayılabilir. Bazı terimlerin birbirini izliyor olması "problem-durum-soru" (Nerden- Nereye) zincirini, Erdoğan'ın ileriye dönük projelerini seçmen nezdinde gerçekleştirebildiğini gösteriyor. Özellikle 2002 seçimlerinde en çok kullanmış olduğu fiillerin, "Olacağız-geleceğiz-bakacağız-edeceğiz-vereceğiz-diyeceğiz-yapacağız-alacağız kalacağız bileceğiz" den 2007 yılında "Olduk-oluyoruz, dedik-diyoruz, yaptık-yapıyoruz, ettik-ediyoruz, verdik-veriyoruz, geldik-geliyoruz, aldık-alıyoruz, bildik-biliyoruz, konuştuk-konuşuyoruz ve çıktık-çıkıyoruz" olması Erdoğan'ın siyasal söyleminin, vatandaşın geçmişten bugüne (Nerden-Nereye) yönelik verilen sözlerin yerine getirildiğini göstermektedir. Yapılan mitinglerde seçmen kitlesinin üzerinde propaganda amaçlı kullanılan politik dilin etkili olması bakımından sözcük türlerinin çok fazla olmamasına dikkat edilmiştir. Araç sözcükler arasında "ben-biz" zamirlerinin çokluğu kullanılan politik dilin içeriği açısından bağlayıcı bir işlev görerek, Erdoğan ile seçmen arasında kişisel bir ilişki kurmaktadır.

Erdoğan'ın 2007 konuşmalarında, 2002 konuşmalarında olduğu gibi geleceğe ilişkin kendini ve seçmeni emir kipleriyle bağlayıcı duruma getirmiştir. Kullanılan emir kiplerinin bugüne, geleceğe ve politik dile yansımaları şu şekilde olmuştur: "Yapın-yapıyoruz-yapacaksınız, edin-ediyoruz-edeceksiniz". Fiillerde kullanılan Şart kipi ise daha çok şimdiki zamanda ortaya çıkmıştır. Örnek: "Diyorsam-diyorsak-diyorsanız, oluyorsa-oluyorsak-oluyorsanız" Kullanılan mastar ekleri ise genelde geçmiş zamanda olup mevcut hükümetin yanlışlarını ortaya çıkarmak için kullanılmıştır. Bunlar "Verilmiş-edilmiş-kalınmış-geliş-gidiş-alış-veriş" gibi

sözcüklerdir. Genel olarak Erdoğan'ın 2007'de kullanmış olduğu politik dil, seçmen üzerinde kendisini rakiplerine göre farklı kılan bir söylemdir. Erdoğan'ın söyleminin stratejisi, Ak Parti Hükümeti öncesi ve sonrasındaki durumu anlatarak, yapılan icraatlar ile seçmene ümit ve moral vermektir. Erdoğan miting meydanlarında, seçmenle doğrudan temas ve söylem yoluna giderek siyasetin resmiliğinden, vatandaşın samimiyetine doğru politik bir dil kullanmayı tercih etmiştir. Erdoğan'ın 2002 yılı konuşmalarında ekonomik gündemine, 57. Hükümetin, IMF ile yapmış olduğu ekonomik anlaşma ve bunun vatandaş üzerindeki yaptırımları almıştır. 2007 yılında ise Erdoğan, 2001 ekonomik krizinin toplumsal alandaki tüm etkilerini seçmene anlatarak, Hükümetin uyguladığı olumlu ekonomik politikalar sonucunda 2002 ve 2007'de gelinen noktayı sürekli olarak miting meydanlarında gündemde tutmuştur. Erdoğan 2002 seçimleri öncesinde, daha çok eğitimde fırsat eşitsizliği, imam hatipler ile mezunlarının durumu, başörtüsü sorunu, siyasi yasaklar ve bireysel özgürlükler konusunu ve sorunları gündemine taşımıştır. 2007 yılında ise AB uyum yasaları uyarınca bireysel özgürlükler ve siyasi yasakların yanında Cumhurbaşkanlığı seçimin üzerinden çıkan siyasi krizi (367 Nisan krizi) ve 27 Nisan e-bildirisini hukuki gündeminden, seçmenin gündemine taşıyarak sivil anayasa ve sivil Cumhurbaşkanı vurgusu yapmıştır. Erdoğan 2002 ve 2007 seçimlerinde gündemine ise sürekli olarak mağduriyetleri söylemselleştirmiştir. Bu mağduriyetler karşısında seçmene “Kimsesizlerin sesi veya kimsesi” mesajı verilmiştir. Erdoğan seçim meydanlarından toplumun bütün kesimlerine seslenmiştir. Özellikle annelere, gençlere, emeklilere, çiftçilere ve toplumun diğer kesimlerine seslenerek onların sorunlarını kendi gündeminde tutmuş ve çözüm önerileri sunmuştur. Erdoğan bu çözüm önerilerini iktidara geldikleri gün 2002 ve 2007'den bu yana ne kadarını gerçekleştirdiklerini; geleceğe yönelik seçim vaatlerini, yeni seçim projelerini sürekli olarak ifade etmiştir. Erdoğan'ın politik dili 2002 yılında iktidara aday iken varoluşsal bir söylem özelliği taşır. 2007 yılında ise Erdoğan, iktidara sahip olmanın ve devamlılıktan yana istikrarın sürmesini isteyen bir söylemi benimsemiştir. Böylelikle seçim meydanlarında Erdoğan'ın seçmen karşısında “ikna ve iddia” açısından en önemli propaganda enstrümanı olmuştur. Kullanmış olduğu “Politik dil” ile Erdoğan seçim meydanlarındaki bu başarısını sandığa yansıtmayı başararak, Türkiye’de yapılan genel seçimlerden üç defa üst üste birinci olarak çıkmayı sağlamıştır.

Kaynakça

- Arklan, Ümit (2004) “Siyasal Liderlikte Karizma Olgusu: Recep Tayyip Erdoğan Örneğinde Teorik ve Uygulamalı Bir Çalışma” Konya, YL Tezi, Selçuk Üniversitesi SBE.
- Bilgin, Nuri (2006) Sosyal Bilimlerde İçerik Analizi, Teknikler ve Örnek Çalışmalar. Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Çakır, Ruşen ve Çalmuk, Fehmi (2001) Recep Tayyip Erdoğan: bir dönüşüm öyküsü. İstanbul : Metis Yayınları. Demir, Zerrin, (2008), Bir Dini Söylem Analizi (Psikolojik Bir Yaklaşım), Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Sivas.
- Çetin, Bilal (2003) Türk Siyasetinde Bir Kasımpaşalı, Tayyip Erdoğan. İstanbul: Gündem Yayınları.
- Doltaş, Dilek, (2009), Söylem ve Yazın, Ahmet Kocaman (Derleyen), Söylem Üzerine, Ankara: ODTÜ Yayıncılık, ss. 48-55.
- Durna, Tezcan ve Ç. Kubilay. (2013) “Basının Şiddeti: Siyasal Gösterilerde Polise Taş Atan Çocuklar Örneği”, Ankara SBF Dergisi, 5 Ekim 2015 <http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/42/1425/16041.pdf>
- EKŞİ Halil ve Hilal ÇELİK “Söylem Analizi” Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Dergisi, C. 27, 2008, 99-117.
- Eraslan, Levent “Liderlik Olgusunun Tarihsel Evrimi, Temel Kavramlar ve <http://www.milliyet.com.tr/1999/04/22/siyaset/siy11.html> 23.05.2016.
- Foucault, Michel (1987) Söylemin Düzeni. Çeviren: Turhan Ilgaz, İstanbul: Hil Yayınları.
- Gökçe Orhan, Akgün Birol ve Süleyman Karaçor (2002) Selçuk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Sosyal ve ekonomik Araştırmalar Dergisi, Sayı: 4, ss,1-44.
- Gökçe, Orhan, (2006), İçerik Analizi: Kuramsal ve Pratik Bilgiler. Ankara: Siyasal Kitabevi.
- İnsel, Ahmet (2007) 2002 Burjuva Demokratik Dönüşüm ve Sol. İstanbul, Birikim Dergisi, sayı: 220-221, ss 50-55.
- Kaya, Vahap (2003) Yumuşak karizma : Recep Tayyip Erdoğan’ın liderliği üzerine bir deneme. İstanbul: Sis Yayıncılık.
- Komsuoğlu, Ayşegül (2003) Siyasal Liderlik ve Süleyman Demirel Örneği. İstanbul: Doktora tezi, İstanbul Üniversitesi.
- Özkan, Abdullah (2007) *Siyasal İletişim Stratejileri*. İstanbul: Tasarım Yayınları ss. 257-258.
- Sancar, Serpil, (2008), İdeolojinin Serüveni. Ankara: İmge Kitabevi.

- Sözen, Edibe (2014) Söylem. Belirsizlik, Mücadele, Bilgi/Güç ve Refleksivite. İstanbul: Paradigma Yayınları.
- Tavşancıl Ezel ve Aslan Esra (2001) İçerik Analizi Uygulama ve Örnekleri. İstanbul, Epilson Yayın evi.
- Turan, Ali Eşref (2004) Türkiye’de Seçmen Davranışı, Önceki kırılmalar ve 2002 Seçimi. İstanbul, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- T.C Başbakanlık Türkiye İstatistik Kurumu (2007) Milletvekili Genel Seçimi Sonuçları
<http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=1898>
 21.05.2016.
- Van Dijk, Teun. A (1991) Racism and the Press, Routledge London and New York.
- Van Dijk, T. (2003). Critical discourse analysis. D.Schiffrin., D. Tannen, & E., H. Hamilton (Ed.), In The Handbook of Discourse Analysis. (352-372). Oxford: Blakwell Publishing.
- Van Dijk, Teun A. Söylem ve İdeoloji: Çok Alanlı Bir Yaklaşım (Çev.Nurcan-ATEŞ), Barış Çoban (Der.), Söylem ve İdeoloji, İstanbul, SuYayınevi, 2003.
- Yıldırım, Ergün (1999) İktidar mücadelesi ve din. İstanbul: Bilge Yayınları.
- Yıldırım, Ergün (2002) 66-70 AKP: Bir Politik Tasarımın Sosyolojik Temsiliyeti. Birikim Dergisi, sayı: 163164, ss 66-70.
- Yiğitbaşı, Güran Kübra (2015) “ 22 Temmuzdan 7 Hazirana Kampanyalar Ekseninde Adalet Ve Kalkınma Partisinin (AK PARTİ) Siyasal İletişimi”. İstanbul: SETA yayınları.

VAN YYÜ İİBF DERGİSİ YAZIM KURALLARI

1. İlk sayısı 2016 Ocak ayında yayımlanan “Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi (Van YYÜ İİBF) Dergisi”, uluslararası hakemli dergi statüsünde olup, odak noktası İktisat, İşletme, Kamu Yönetimi ve Uluslararası İlişkiler ile Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri, Ekonometri ve Maliye alanları olmak üzere, sosyal bilimlerin farklı disiplinlerinin ilgi alanına giren özgün makaleleri yayımlamayı hedeflemektedir. Dergi, her sayıya ayrılacak belli bir bölümde bilimsel alana katkı niteliğindeki rapor, derleme, konferans notları, örnek olay, çeviri, kitap tanıtımı ve kronik gibi makale dışı yazılara da yer verir. Dergi, Aralık ve Haziran aylarında olmak üzere, yılda iki kez yayımlanır. Gerekliğinde özel sayılar çıkarılabilir. Dili Türkçe ve İngilizce’dir.

2. Gönderilen yazının yayınlanıp yayınlanmayacağına hakem raporu doğrultusunda yayın kurulunca karar verilir. Yazılar yayın kuruluna ulaştıktan sonra en geç 1 ay içinde yazara olumlu ya da olumsuz yanıt verilir. Yazardan düzeltme istenmesi durumunda, düzeltinin en geç 15 gün içinde yapılarak Yayın Kurulu’na ulaştırılması gerekmektedir.

3. Gönderilen yazılar daha önce hiçbir yerde yayınlanmamış ya da yayınlanmak üzere aynı süreçte başka dergilere gönderilmemiş olmalıdır. Lisansüstü tezlere ya da bilimsel toplantılarda sunulan bildirimlere dayanarak hazırlanmış yazılarda bu durum, ilk sayfa altında dipnot olarak belirtilmelidir. Dergiye gönderilen yazılar yayınlansa da yayınlanmasa da iade edilmez. Yazım yanlışlarının olağanın üzerinde olması yazının geri çevrilmesi için yeterli görülecektir. Yazılar yayımlanmak üzere kabul edildiği takdirde VAN YYÜ İİBF Dergisi bütün yayın haklarına sahiptir.

4. Yazısı kabul edilen yazara, derginin yayımlanmasından sonra (1) adet dergi gönderilmekte, ayrıca telif ücreti ödenmemektedir.

5. Yazarlar, ayrı bir sayfada unvanlarını, görev yaptıkları kurumlarını içeren kısa özgeçmişlerini ve iletişim bilgileri ile makalenin ve yazarın adını belirtmelidirler. Bu sayfa çıkarıldıktan sonra, metin incelenmek üzere konuyla ilgili (2) hakeme gönderilecektir. *Yazı* dosya adı belirtilerek yyuibfdergisi@gmail.com adresine gönderilmelidir.

6. Gönderilecek yazılarda uyulması gerekli ilkeler şöyle sıralanabilir;

-Dil ve anlatım bilimsel ölçülere uygun, açık ve anlaşılır olmalıdır.

-Çalışmalar iyi tanımlanmış bir sorunsala dayanmalı ve başlıklar bu sorunsalla ilgili olmalıdır. Yararlanılan kaynaklar çalışmanın kapsamını yansıtacak yeterlilikte olmalıdır.

7. Dergiye gönderilecek yazılar MS Word programında Times New Roman karakteri ve 12 punto olmak üzere bir buçuk satır aralıkla yazılmalı ve yazıların uzunluğu A4 25 sayfayı (ya da 10.000 sözcüğü) geçmemelidir. Sayfa yapısı; Üst 3,5 cm, Alt 3,5 cm, Sağ 2,5 cm, Sol 2,5 cm, Cilt payı 0 olmalıdır. Yazının başlığı 12 Punto, Kalın, Tek Satır Aralıklı ve Ortalayarak yazılmalıdır. Yazar/yazarların adı, makale başlığının bir satır altına, sağ tarafa yanaşık ve 10 Punto ile yazılmalıdır.

8. Makalenin ilk sayfasında yazar/yazarların isimlerinden sonra Türkçe/İngilizce özetler başlığı 10 Punto kalın, metin ise 10 Punto yazılmalıdır. Anahtar kelimeler/keywords Türkçe/İngilizce özetlerin hemen altında 10 Punto, normal ve sola hizalı yazılmalı ve en fazla 5 adet olmalıdır. Özetler 150 sözcüğü geçmemelidir. Metinde ana başlıklar büyük harflerle ve kalın, alt başlıklar ise küçük harflerle ve sol marjdan başlamak üzere yazılmalıdır.

9. Metinde yer alan tablo ve şekillere başlık ve numara verilmeli, başlıklar tablo, şekil ve grafiklerin üzerinde yer almalı, kaynaklar ise tablo, şekil ve grafiklerin altında yazılmalıdır. Rakamlarda ondalık kesirler nokta ile ayrılmalıdır. Denklemlere verilecek sıra numarası parantez içinde sayfanın sağında yer almalıdır. Denklemlerin türetilişi, yazıda açıkça gösterilmemişse, hakemlerin değerlendirmesi için, türetme işlemi bütün basamaklarıyla ayrı bir sayfada verilmelidir.

10. Atıflar aynı sayfada dipnot şeklinde değil metin içerisinde ifade edilmelidir. Makalenin en son sayfasında ayrı bir Kaynakça bölümü yer almalıdır. Kaynaklara göndermeler metin içerisinde açılacak ayrıçlarla yapılmalıdır. Ayrıç içindeki sıra şöyle olmalıdır: yazar/yazarların soyadı, kaynağın yılı, sayfa numaraları. Karşılaşılabilecek farklı durumlar şöyle örneklendirilebilir:

.....belirtilmiştir (Yurtoğlu, 2002: 10-15).

.....Khanna ve Palepu (2000a: 15-20) ileri sürmektedir.

(La Porta vd., 1982) (ikiden fazla yazar olması halinde)

(Elin ve Agli, 2002; Kleber, 2004)

Metinde gönderme yapılan bütün kaynaklar, kaynakçada belirtilmeli; gönderme yapılmayan kaynaklar, kaynakçaya konmamalıdır. Kaynaklar, ayrı bir sayfada (en sonda) alfabetik sırayla yazılmalıdır. Dergi ve derlemelerdeki makalelerin sayfa numaraları kesinlikle belirtilmelidir. İnternet kaynakları erişim tarihiyle birlikte

yer almalıdır. Kaynakçada, aşağıdaki örneklenen biçim kurallarına uyulmalıdır:

KİTAPLAR:

GÖNENÇ, Halit ve KARADAĞLI, Ece C. (2005), *Türk Sermaye Piyasasında Kurumsal Çeşitlendirme ve Firma Performansı*, SPK Yayınları, Ankara.

DERGİLER

BAYKAL, Bekir Sıtkı (1944), “Lord Salisbury’nin Osmanlı İmparatorluğunu Taksim Planı”, *AÜDTCF Dergisi*, Cilt 2, Sayı 5, s. 773–782.

DERLEMELER

KARASU, Koray (2010), “Bakanlar Kurulunun Örgütlenmesi”, *Yönetim Üzerine*, (Yay. Haz. İpek Özkal Sayan), AÜSBF, KAYAUM, Ankara, 227–258.

11. Van YYÜ İİBF Dergisi’ne gönderilen yazıların yazarları ve bu yazıları değerlendiren hakemlerin isimleri karşılıklı olarak gizli tutulur. Yayın Kurulu gelen yazıları ön değerlendirmeden geçirdikten sonra en az iki hakeme gönderir. Yayın Kurulu gerektiğinde hakem sayısını artırabilir. Hakemler değerlendirme formlarında belirtilen hususlara dikkat ederek yazılı görüşlerini Yayın Kurulu’na bildirir. Hakemin görmesini gerektirecek biçimde olan ve düzeltme sonrası yayımlanacak yazılar ile reddedilen yazıların hakem raporları yazar(lar)a iletilir/Hakem raporları gizlidir. Yazar(lar) düzeltme işlemini en geç (15) gün içinde gerçekleştirdikten sonra yazı Yayın Kurulunca yeniden hakem(ler)e gönderilir. Hakemler açısından yayımlanabilir aşamasına gelen bütün yazılar hakkında Yayın Kurulu son değerlendirme yapmaya yetkilidir. Sıraya giren yazısı hakkında yazarına bilgi verilir ve yazarlar Telif Formu (Yayın Hakkı Devir)’nu Dergi Editörlüğüne ulaştırır. Aksi durumda ilgili yazı yayımlanamaz.

I. PUBLICATION RULES

1. The Journal of the Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi (VAN YYÜ İİBF), which is an international refereed journal and whose areas of focus are Economics, Business Administration, Public Administration, International Relations, Labor Economics, Industrial Relations, Econometrics and Finance, aims to publish original articles of interest to different disciplines of social sciences. In its each issue, the journal also includes a special section for writings such as reports, compilations, conference notes, case studies, translations, book reviews, and chronicles, which contribute to the scientific field. The journal is published twice a year, in December and June. Special editions can be issued when necessary. The language is Turkish and English.

2. Submitted manuscripts must have never been published before or sent to other journals in the same process to be published. The submitted texts of original articles must not exceed 25 pages (or 10,000 words) in total. If the articles are accepted to be published, VAN YYU İİBF Journal retains all the publishing rights.

3. Authors should submit a separate title page containing the name of the article and author, their brief biographies not exceeding 100 words, the institutions they serve, and their contact information. For the blind review process, the texts are sent to the (2) referees after omitting the title page. The texts should be sent to yyuifbdergi@gmail.com with the file name specified.

4. Publication decision is given by the editorial board according to the referee report. The articles are given a positive or negative response to the writer at the latest within 1 month after reaching the editorial board. If corrections are requested from the register, the corrections must be made within 15 days at the latest and sent to the Editorial Board.

5. Written statements based on notices submitted at postgraduate theses or at scientific meetings should be noted as footnotes on the first page. The articles sent to the journal will not be returned unless they are published or published. The fact that the spelling mistakes are over the ordinary will be enough to turn the writing off.

6. After the publication of the manuscript, (1) Journal is sent to the author, copyright fee is not paid also.

7. The principles to be observed in the submitted documents are as follows;

- Language and expression must be appropriate, clear and comprehensible to scientific standards.

- The work should be based on a well-defined problem and the headings should be related to this problematic.

The resources used should be competent to reflect the scope of the study.

8. The authors of the manuscripts sent to the VAN YYÜ İİBF Journal and the names of the reviewers who evaluate these manuscripts are mutually confidential. The Editorial Board sends at least two referees after preliminary evaluation of the articles received. The Editorial Board can increase the number of referees when necessary. The referees notify the Editorial Board of their written opinions by paying due attention to the matters specified in the evaluation forms. The results of referee reports, i.e., publication, publication after correction and rejection are transmitted to the author(s). After the author (s) have performed the correction within (15) days, the article is sent to the referee(s) again by the Editorial Board. The Editorial Board is authorized to make the final evaluation on all the articles that come to the publishing stage. The writer is informed about his writings' publication status and requested to submit a Copyright Form to the Journal Editor. Otherwise the related article cannot be published.

II. Writing Rules

1. Manuscripts should be written in MS Word program with Times New Roman character and 12 point font with one and a half line spacing and the length of the manuscripts should not exceed 10,000 words, excluding bibliography. Page structure; Upper 3.5 cm, Lower 3.5 cm, Right 2.5 cm, Left 2.5 cm, Volume 0. The title of the article should be 12 pt, Bold, Single Line Spacing and Centered. The name of the author / authors should be written on the right side of the article heading, one line below, with 10 Punto.

2. On the first page of the article, after the name of the author/ authors, Turkish / English abstracts should include title in 10 pt bold and text in 10 pt. Keywords/ Anahtar Kelimeler should be 10 pt, normal and left aligned and maximum 5 in number. Abstracts must not exceed 150 words. Main headings in the text should be written with capital letters and bold, Subheadings should be written with small letters and starting from the left margin.

3. Tables and figures in the text should be given titles and numbers, titles should be placed on tables, figures and graphics, references should be written under tables, figures and graphics. Decimal fractions should be separated by dots. The sequence number to be given to the equations should be placed to the right of the page in parentheses. If the derivation of the equations is not explicitly shown in the text, the

derivation must be given on a separate page with all its steps to be evaluated by the referees.

III. Citations, Footnotes and References

1. Citations should be given in text, not footnotes. A separate references section should be included on the last page of the article. The sequence of the in-text referencing in the parentheses should be: surname of the author / authors, year of the source, page numbers. The different situations that can be encountered can be exemplified as follows:

.....expressed (Yurtoğlu, 2002: 10-15).

.....Khanna ve Palepu (2000a: 15-20) suggest.

(La Porta vd., 1982) (If there is more than one author).

(Elin ve Agli, 2002; Kleber, 2004)

2. All sources referred to in the text must be specified in the references; Outgoing sources should not be placed on the references. The references must be written in alphabetical order on a separate page (at the end). The page numbers of articles in journals and compilations must be clearly indicated. Internet resources should indicate the date of access. At the references, the following sampled formulas must be observed:

BOOKS

GÖNENÇ, Halit and KARADAĞLI, Ece C. (2005), *Türk Sermaye Piyasasında Kurumsal Çeşitlendirme ve Firma Performansı*, SPK Publications, Ankara.

JOURNALS

BAYKAL, Bekir Sıtkı (1944), “Lord Salisbury’nin Osmanlı İmparatorluğunu Taksim Planı”, *The Journal of The AÜDTCF*, Volume 2, Issue 5, p. 773-782.

COMPILATIONS

KARASU, Koray (2010), “Bakanlar Kurulunun Örgütlenmesi”, *Yönetim Üzerine*, (Preparing to publication: İpek Özkal Sayan), AÜSBF, KAYAUM, Ankara, 227–258.

IV. Contact Details

Prof. Dr. Reha Saydan (Dean)

Van Yüzüncü Yıl University İİBF / VAN, TURKEY

Tel: 0432 225 17 42 Fax: 0432 225 17 40

E Mail: yyuuiibfdergi@gmail.com